

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

VIRGILIU
ENEIDA

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Ornamente de *I. Crivan*

VIRGILIU

VIRGILIU

ENEIDA

În românește de D. MURĂRAȘU

Studiu introductiv
și comentarii de
H. MIHAESCU

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTA

1956

INTRODUCERE

Literatura latină a atins culmea desăvîșirii sale artistice la sfîrșitul republicii și în primii ani ai domniei lui Augustus, cînd au trăit și au scris cei mai de seamă poeți ai ei, Virgiliu și Horațiu. „Secolul de aur”, cum a fost numită această perioadă, n-a fost un produs al imperiului, ci rezultatul dezvoltării anterioare, care a avut loc în veacurile al II-lea și I înainte de erea noastră. În dorința de a crea o operă valabilă, artiștii din Italia au imitat capodoperele elenice. La început ei au făcut lucrul acesta cu destulă stîngăcie, fie că traduceau în chip mecanic sau adaptau lucrări nepotrivite pentru gustul publicului, fie că își alegeau subiecte cu un conținut propriu, dar nu reușeau să-l îmbrace într-o haină potrivită. A fost nevoie de un timp de inițiere în literatura grecească și de un răgaz pentru cunoașterea mai adîncă a realităților din Italia, astfel ca dezvoltarea treptată a civilizației latine să facă cu puțință nașterea unei literaturi originale cu străluciți reprezentanți, printre care s-au numărat Plaut și Lucrețiu și care puteau sta alături de cei mai mari scriitori ai Greciei. Evoluția ulterioară a acestui proces a adus un progres remarcabil în ceea ce privește originalitatea inspirației, în precizarea artei compoziției, în înfățișarea veridică a sentimentelor și în exprimarea gândirii într-o formă cit mai frumoasă cu puțință.

Virgiliu a imitat și el conținutul și forma literară a epopeii homerice, dar s-a dovedit o personalitate creatoare atît de puternică, încît s-a ridicat la înălțimea lui Homer printr-o operă la fel de genială. El și-a însușit elementul miraculos din poemele homerice și mitul grecesc, pe care le-a îmbinat în chip armonios cu legendele italiice, dar aceste elemente nu erau decît mijloace convenționale prin care a putut

oglinzi în creația artistică aspirațiile vremii sale și sensibilitatea propriului său suflet. El a înțeles mai bine decât oricare alt poet latin problemele grave ale societății din timpul său, precum și răspunderea morală care revenea poporului roman în lume. Într-o viziune impresionantă a proiectat în eroii săi idei și sentimente înalte, ca voința de a construi și de a infringe toate obstacolele, stăruința, fermitatea, curajul în fața primejdiei, bunătatea, mila față de suferințele omeneshi, toleranța și dorința de pace pentru a face cu puțință desăvârșirea civilizației umane. Datorită acestor trăsături ale operei sale, Virgiliu este socotit cel mai mare poet al Italiei antice.

Publius Virgilius Maro s-a născut la 15 octombrie 70 î.e.n. în localitatea Andes (azi Pietole), pe riul Mincius, lângă Mantua, în nordul Italiei. Tatăl său fusese în tinerețe muncitor într-o olărie (*opifex figulus*), dar se căsătorise cu o fată ceva mai înstărită și, prin muncă stăruitoare, izbutise să strângă oarecare avere. El posedea un domeniu agricol nu prea întins, la care poetul face aluzie în *Bucolice*: „*Auzisem totuși în chip lămurit că versurile prietenului tău Menalca i-au păstrat ogoarele toate din meleagurile unde dealurile încep lin să coboare pînă pe-al riului lărm, și pînă acolo unde lagii bătrini își tremură rupele virfuri.*”¹ În *Georgice* întîlnim o altă aluzie la această proprietate părintească așezată „*lingă apă, unde puternicul Mincius rădăcește în șerpuiți molatice și-și acoperă malurile cu trestie fragedă.*”²

Virgiliu și-a început învățătura în satul său natal, apoi a trecut la dascălii mai învățați din orașele Mantua, Cremona și Milano (numit pe atunci Mediolanum) și, în sfîrșit, la vîrsta de șaptesprezece-optsprezece ani a fost trimis la Roma, unde a ascultat pe profesorul de retorică Epidius, care reușise să strângă în jurul său pe fiii celor mai de vază și mai bogate familii din Italia. Tînărul poet urma să se pregătească pentru cariera de avocat, spre a păși în arena luptelor politice și a străbate ierarhia marilor demnități de stat, dar împrejurările neprielnice create de războiul dintre Caesar și Pompeius, precum și pasiunea sa puternică pentru poezie și filozofie, la care se mai adăuga și timiditatea sa înnăscută, au zădărnicit aceste planuri ale părinților lui.

A început să scrie versuri de tînpuriu, sub influența lui Catul și a „poetilor noi” (*poetae novi*). Aceștia rupseseră într-o măsură oarecare cu tradiția lui Homer și a clasicismului grecesc din secolul al V-lea și al IV-lea înaintea erei noastre și imitau literatura elenistică din vremea urmașilor lui Alexandru cel Mare, cu forme literare mai concentrate decât ale operelor scriitorilor anteriori, cu tendințe de erudiție, cu preocupări pentru stilul de efect, cu descrieri gingașe ale simțămintelor de dragoste sau cu invective violente.

¹ *Bucolice*, IX, 7-10.

² *Georgice*, III, 14-15.

Toate acestea erau un reflex al vieții sedentare și îmbelșugate, hrănite cu lecturi numeroase, dar desfășurate domol în orizontul strîmt al zidurilor în care trăia clasa stăpînitoare din orașele înfloritoare ale statelor elenistice din secolul al III-lea și al II-lea î.e.n. La Roma se creaseră, puțin după aceea, condiții economice și sociale asemănătoare, se formase o clasă foarte înstărită și rafinată, care citea cu plăcere o asemenea literatură, și de aceea influența noului curent era în creștere. Animatorul și poetul cel mai de talent al școlii noi era Catul, care a murit în anul 54 î.e.n. Pe atunci Virgiliu abia împlinise șaisprezece ani, dar el a avut prilejul să cunoască mai tîrziu, în chip direct, pe alți doi reprezentanți de seamă ai curentului, anume pe Helvius Cinna¹ și pe Caius Cornelius Gallus². În cercul și sub înrîurirea acestor scriitori pasionați de erudiție, numiți de contemporani și „poeți docti” (*poetae docti*), Virgiliu a compus un număr de poezii mărunte, care s-au păstrat în manuscrise într-o culegere deosebită, cunoscută sub numele de *Appendix Vergiliana*³. În aceste începuturi modeste, poetul a imitat procedeele și erudiția școlii alexandrine impuse de Catul, dar nu s-a lăsat copleșit de ele, ci a cercetat cu grijă viața oamenilor simpli din jurul său și ne-a dat cîteva frînturi de adevărată poezie realistă, caldă și convingătoare.

Poemul filozofic al lui Lucrețiu *Despre natură* (*De rerum natura*) a apărut în anul 53 și a avut o puternică influență asupra tineretului studios din acel timp. Virgiliu l-a citit cu pasiune și s-a însuflețit de ideile lui mărețe, devenind tot mai neîncrezător față de retorica dascălilor săi și de formalismul poezilor mai noi. Ajuns în anii bărbăției, el dorea să se mute în apropiere de Neapolis, unde profesa unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai învățaturii lui Epicur, filozoful grec Siron. În cîteva stihuri din *Catalepton* se vedea lămurit această intenție: „Fugiți de lingă mine, vorbe deșarte și umflăte ale retorilor, pe care suflarea atică nu le-a pătruns. În lături, voi dascăli îmbîcșiți de nimicuri sarbede... Eu îmi ridic pînzele spre limanul fericirii, cîntînd învățăturile marelui Siron, ca să-mi scap viața de griji. Muze, fugiți din preajma mea, fugiți acum și voi, încîntătoare muze (fiindcă mărturisesc adevărul: mi-ați fost dragi), dar mai în- torceți-vă totuși din vreme în vreme, să-mi vedeți papyrusurile, însă rar și cu sială.”

Probabil Virgiliu a părăsit Roma pe la începutul anului 45 mutîndu-se la Neapolis, unde a ascultat lecțiile lui Siron și a cunoscut fără îndoială pe filozoful grec Filodem. Acești doi adepți ai filozofiei lui Epicur reușiseră să strîngă în jurul lor pe cîțiva dintre cei mai talentați tineri romani din acel

¹ Pomenit în *Bucolice*, IX, 35.

² Vezi *Bucolice*, VI, 64; X.

³ Din ea fac parte, între altele: *Catalepton* (Stihuri mărunte), *Culex* (Țînțarul), *Ciris* (Pasărea albă de mare), *Copa* (Crîșmărița) și *Moretum* (numele unei mîncări țărănești).

timp, între care s-a aflat un timp și poetul Horațiu. Adîncirea învățăturii lui Epicur, studiul atent al poeziei lui Lucrețiu și contactul cu literatura grecească au jucat un rol hotărîtor în dezvoltarea intelectuală și artistică a lui Virgiliu și i-au pregătît calea spre lucrările de maturitate, cu care a intrat în literatura lumii.

După anul 44, deci de la vîrsta de douăzeci și șase de ani, poetul se afla din nou în casa părinților săi din Andes, lângă Mantua, unde trăia din veniturile proprietății lor agricole, care se pare că erau destul de însemnate, așa încît îi lăsa răgaz și pentru poezie. În acest mediu de la țară au fost scrise cele zece *Bucolice*, însumînd opt sute treizeci de versuri, între anii 43 și 37, sub îmboldul idilelor lui Teocrit, poet grec din secolul al III-lea î.e.n. Acest scriitor a trăit un timp în preajma regilor din Siracuza și Alexandria și, ascultînd cerințele gustului predominant al epocii sale, a înfățișat o viață păstorească idealizată și convențională, care totuși, ca un indiciu al faptului că artistul ieșise deseori dintre zidurile capitalei și cunoscuse în mod direct oamenii și împrejurimile din Sicilia și din Italia meridională, se desfășoară într-un cadru firesc și viu, cu cîmpuri însozite, secerători veseli și păstori îndrăgostiți de glume și cîntece, prezentînd tipuri bine conturate. Forma literară și conținutul idilei lui Teocrit erau pe placul publicului roman din acel timp și se potriveau temperamentului liric și spiritului imaginativ al lui Virgiliu. El scria în vremuri tulburi, cînd unitatea statului nu fusese încă restabilită pe deplin; încercînd fiorii creației artistice, se refugia într-o lume mai bună, rod al propriei sale imaginații, și-și crea un suport sufletesc împotriva frămîntărilor și nedreptăților din jurul său. Însă împrejurările reale s-au dovedit mai puternice decît dorința de liniște și au pătruns adînc în viața sa intimă, dînd poeziei sale trăsături concrete și un accent personal care lipsesc în idilele lui Teocrit. Se pare că atît Virgiliu cît și Horațiu nutreau simpatii pentru partizanii lui Brutus și doreau o întoarcere la instituțiile republicane, năruite de Caesar cu ajutorul armatei. Înfrîngerea lui Brutus și Cassius de către triumvirii Antonius și Octavius¹ în lupta de la Philippi din anul 43 a avut drept urmare confiscarea averii adversarilor politici din optsprezece orașe ale Italiei de nord, între care și Cremona și Mantua, spre a fi răsplătiți soldații din armatele biruitorilor. Fiecare soldat a primit în medie cîte cincizeci de *iugera*, ceea ce înseamnă cam douăsprezece hectare și jumătate, iar ofițerii au primit îndoit. Trecînd în stăpînirea unui ofițer, bănuim că proprietatea părintească a lui Virgiliu avea aproximativ douăzeci și cinci de hectare. Toate încercările poetului de a-și redobîndi pămîntul cu ajutorul prietenilor influenți au rămas zadarnice pînă în cele din urmă. *Bucolicele*, numite în manuscrise și ecloge, înfățișau frămîntările din acei ani într-o formă alegorică,

¹ Numit mai tîrziu Octavianus Augustus.

prin mijlocirea unor păstori sau țărani cu nume grecești care pricepeau farmecul muzicii și al poeziei, își exteriorizau sentimentele prin procedee rafinate și acționau în cadrul unei naturi adaptate la dispoziția lor sulletească, formînd împreună cu ea un singur tot, o unitate artistică.

După confiscarea proprietății pămîntului de la Andes, Virgiliu a trăit cîtva timp în casa fostului său profesor Siron în împrejurimile orașului Neapolis. Apariția *Bucolicelor* îl făcuse cunoscut și iubit, așa încît a putut înfringe greutatea începutului și s-a dedicat mai departe activității poetice. Între anii 37—30 a scris poemul didactic *Georgicele*, luînd ca model *Muncile și zilele* lui Hesiod din Ascră¹ și tratînd în patru cărți despre munca pe ogoare, despre cultura arborilor fructiferi și a viței de vie, despre creșterea animalelor și despre îngrijirea albinelor. Pentru a nu lăsa impresia unui manual tehnic rigid, poetul s-a străduit să însușească materialul și a introdus episoade pline de viață sau descrieri de natură și întîmplări din lumea miturilor într-o înlanțuire firească, menită să facă din poem o lectură atrăgătoare și instructivă totodată. O pildă în această privință este modul în care arată rolul și însemnătatea muncii în istoria civilizației, care în ordine mitică începe o dată cu stăpînirea zeului Jupiter și cu descoperirea uneltelor: „Înainte de Jupiter, țăranii nu munceau ogoarele și nimănui nu-i era măcar îngăduit să-și însemne ogorul sau să-l despartă cu răzoare: oamenii își cîștigau traiul împreună, iar pămîntul, cu dărnicie le dădea de toate, fără să le ceară ceva în schimb. Jupiter a dăruit șerpilor înfricoșători otrava ucigătoare, a poruncit lupilor să jefuiască și mării să se clatine, a scuturat miera de pe flori, a ascuns focul și a secăt vinul din rîurile care curgeau pretutindeni, pentru ca nevoia, sub al minții îndemn, să scoată la iveală cu încetul dilerite îndemînări, să caute în brazdă firul de grîu și să desfacă din vinele cremenei focul tănuît în ea. Atunci întîia oară au simțit rîurile trunchiurile scobite ale arinilor, atunci a început corăbierul să numere stelele și să le spună pe nume: Pleiadele, Hiadele și Ursa Mare, scînteietoarea odraslă a lui Lycaon. Atunci au fost născocite lațurile de prins animale sălbatice, cleiul cu care se amăgesc păsărelele și tot atunci s-a născocit vînătoarea cu cîini care impresară pădurii întinse. Unul își izbește crîsnicul în apele rîului lat și se îndreaptă spre larg, iar altul își trage din mare pinzele umede. Atunci au apărut fierul puternic, foaia ferăstrăului cu glas ascuțit — fiindcă cei dintîi oameni despicau copacii cu pene de lemn — și osebitele meșteșuguri: pe toate le-a învins munca stăruitoare, precum și nevoia (egestas), care este un imbold în ceasurile grele.”²

Virgiliu a înfățișat în *Georgice* țăranul liber, care își lucra singur pămîntul. Sfaturile sale priveau unitatea agricolă mică

¹ A trăit în jurul anului 700 î.e.n. în Beoția. Virgiliu își numește poemul *Ascræum carmen* (II, 176) „poezie în genul poetului din Ascră”.

² *Georgice*, I, 125-148.

sau mijlocie, nu latifundiile muncite de sclavi, iar cititorul era îndemnat să dezvolte cultura intensivă pe proprietățile mici: „*Moșiile întinse să le lauzi, dar cultivă un ogor mic*”¹. Poetul stăruie îndeosebi asupra binefacerilor păcii și muncii constructive, arătând că Italia suferise destul de pe urma războaielor: „*Legile religiei și ale moralei au fost luate și date deoparte: atât de multe războaie au bîntuit în lume și atât de felurite sînt chipurile crimelor; plugul nu se mai bucură de cinstea de care ar fi vrednic; ogoarele zac în paragină, iar cei care le muncesc sînt duși departe; coasele încovoiate sînt topite ca din ele să se făurească săbii puternice.*”² Deci ideea dominantă a *Georgicelor* a fost dorința fierbinte de pace pentru a face cu puțință întoarcerea cetățenilor simpli la munca de pe ogoare și din ateliere.

Poetul a dovedit o mare măiestrie artistică, fiind acela care a desăvîrșit și impus în chip definitiv forma literară a poemului didactic inaugurat de Hesiod.

În a doua jumătate a secolului I î.e.n., orînduirea sclavagistă din Italia se afla la apogeul dezvoltării sale istorice. Cel mai important sector de producție era agricultura, iar sclavii care munceau formau aproape o treime din întreaga populație a peninsulei. În centrul și în sudul Italiei predominau proprietățile agricole întinse, numite *latifundia*, iar în nord se menținea pe pămînturile ei, cu mai multă tenacitate, o țără-nime mijlocie sau chiar săracă. Pe latifundii se folosea forța de muncă a sclavilor, căutîndu-se în același timp îmbunătățirea uneltelor și metodelor de muncă spre a produce mai mult, cu intenția de a vinde produsele de prisos. Această tendință a înviorat procesul de circulație a valorilor, a sporit importanța monedei ca mijloc de schimb și a îndemnat clasa stăpînitoare să cheltuiască sume importante pentru construcții publice, șosele, poduri, monumente de artă, spectacole, îmbrăcăminte luxoasă sau obiecte de podoabă. După două secole de la cucerirea primatului politic și înlăturarea Cartaginei, Italia făcuse progrese incontestabile și devenise țara cea mai bogată din bazinul mediteranean. Scriitorul Plinius cel Bătrîn spunea că Italia arăta ca o adevărată grădină, iar Virgiliu însuși o slăvea în versuri entuziaste pentru bogăția, frumusețea și civilizația ei.

Italia a ajuns stăpînă în bazinul mediteranean datorită superiorității ei economice. Războaiele pentru cucerirea supremației politice au rărit rîndurile luptătorilor simpli și au îmbogățit pe comandanții lor. Lipsind multă vreme de acasă, țărani n-au mai fost în stare să-și muncească pămîntul în condiții normale, pe cînd proprietarii mari au dobîndit mai ușor sclavi ieftini și și-au extins proprietățile. Rezultatul acestui proces a creat un dezechilibru social acut, care a pus în primejdie însăși ființa statului și a dezlănțuit războaie

¹ *Georgice*, II, 412-413.

² *Georgice*, I, 505-509.

civile timp de aproape un secol. Parazitismul clasei stăpînitoare și productivitatea scăzută a muncii din cuprinsul latifundiilor, unde sclavii lucrau fără tragere de inimă, făceau ca procesul de reproducție a valorilor să se desfășoare în condiții neprielnice, așa încît unitatea economică mare nu putea progresa în intensitate, ci numai în lărgime. Faptul acesta a îndirjit și mai mult lupta de acaparare a proprietății mici și mijlocii și a împins mereu la războaie de cucerire împotriva vecinilor dinafară. Ruinarea țărănimii, care fusese principalul suport al democrației romane, a înlesnit instaurarea dictaturii militare și a dus cu timpul la înlăturarea instituțiilor republicane. Principatul lui Augustus, realizat și sprijinit pînă la capăt de armată, era o formă politică extremă, adaptată împrejurărilor, spre a apăra interesele clasei stăpînitoare împotriva amenințărilor tot mai îndrăznețe ale sclavilor, plebeilor și țăranilor lipsiți de pămînturi, cu scopul de a menține în viață orînduirea socială existentă.

Lupta de la Actium din anul 31 î.e.n. între trupele lui Antonius și Octavianus a pus capăt războaielor civile și a deschis drumul stăpînirii unice a lui Caesar Octavianus Augustus. În istoria politică a Romei începea o eră nouă, zisă a principatului, iar autoritatea noului conducător se întărea din ce în ce și era simțită de toată lumea. În atmosfera aceea de liniște dirijată, cînd clasa stăpînitoare făcea eforturi să-și consolideze pozițiile cîștigate de pe urma luptelor interne, a luat naștere, între anii 29 și 19, epopeea *Eneida*, cel mai de seamă monument al clasicismului roman din timpul lui Augustus.

Poetul a studiat cu pasiune trecutul Romei, a parcurs vechile anale, a deprins procedeele artistice ale poeziei epice și a pătruns îndeosebi arta lui Homer. La Virgiliu s-a îmbinat în chip armonios erudiția cea mai conștiincioasă cu observația profundă a naturii și a vieții sociale contemporane. Întîmplările înfățișate în *Eneida* s-au desfășurat cam cu o mie și o sută de ani mai înainte, pe la sfîrșitul mileniului al II-lea, după înfrîngerea cetății Troia de către greci. Cîțiva dintre supraviețuitorii acestui oraș, în frunte cu Eneas, cu tatăl său Anchises și fiul său Iulus, care este considerat ca un îndepărtat strămoș mitic al dinastiei Iulilor, au pornit cu corăbiile să-și caute undeva un pămînt potrivit pentru a-și clădi altă cetate. După îndelungate rătăcirii pe mări, ocroțiți de zeița Venus și urmăriți de minia Junonei și după încercări zadarnice de a se așeza în Tracia, în Creta și în insulele Strofade, după o scurtă vizită în Epir, ei au ajuns pe țărmurile de sud ale Siciliei. De aici o furtună i-a împins pe coastele Africii, unde tocmai lua ființă vestita cetate Cartagina, viitoarea rivală a Romei. Primiți și ospătați de regina Didona, Eneas a fost rugat să povestească ultimele lupte din Troia și întîmplările petrecute după aceea. Între el și regină s-a născut pe neașteptate o dragoste pătimașă, care amenința să pună în primejdie destinul tuturor tovarășilor lui Eneas, dar divinitatea

protectoare a intervenit la timp și l-a îndemnat pe Eneas să plece. Văzându-se părăsită, Didona s-a sinucis.

Ajuns din nou în Sicilia, Eneas a rinduit jocuri solemne în amintirea tatălui său, înmormântat acolo, apoi s-a îndreptat spre Cume, în apropiere de Neapolis, unde a cerut sfatul preotesei Sibila și a coborât împreună cu ea în Infern spre a se întâlni cu Anchises și a afla de la el viitorul plin de măreție al urmașilor săi, adică al poporului roman. Acolo a putut vedea umbrele celor mai de seamă conducători ai Romei, de la Romulus și pînă la Augustus, contemporanul lui Virgiliu. Întărit sufletește de această viziune, Eneas s-a apropiat cu corăbiile de gurile Tibrului și a încercat să capete domnia peste latini și mina frumoasei Lavinia, fiica regelui Latinus. Acesta și-a dat îndată consimțămîntul, dar soția sa Amata s-a împotrivit și a făgăduit-o pe Lavinia lui Turnus, un rege vecin care domnea peste rutuli. Această neînțelegere a dezlănțuit un război sîngeros între neamurile din Italia : de partea lui Eneas lupta între alții regele Evandru de pe Pallanteum (numit mai tîrziu Palatin, unde aveau să se înalțe cu timpul cele mai somptuoase palate ale Romei) iar alături de Turnus se războia îndeosebi crudul Mezențiu, un conducător etrusc. După lupte nehotărîte și după episoade de cruzimi și încăierări zadarnice, războiul a luat sfîrșit cu întreceri între cei doi eroi frunțași, în care Turnus a fost înfrînt de armele lui Eneas.

Virgiliu și-a luat ca model pe Homer și a imitat cu grijă procedeele sale artistice, amestecînd divinul cu umanul, făcînd dese digresii și profeții pentru a salva unitatea operei de primejdia unei desfășurări cronologice monotone, folosind epitete, stereotopii, descrieri homerice aproape literale și respectînd întocmai amănuntele mitului grecesc. A rinduit însuși cuprinsul în așa fel încît a concentrat în primele șase cărți rătăcirile pe mare corespunzătoare celor din *Odiseia*, iar în ultimele șase cărți a descris luptele asemănătoare celor din *Iliada* : totul într-o expunere mai strînsă și mai erudită, ceea ce răspundea pe deplin cerințelor artistice ale unei epoci care prețuia conciziunea și erudiția literaturii elenistice și respingea genurile literare prea întinse. Poetul și-a însușit deci forma literară a epopeii homerice și a condensat în această schemă un bogat material de legende italice, însuflețindu-l cu descrieri ale naturii din țara sa și cu eroi care gîndeau și acționau altfel decît eroii lui Homer. Unii cititori din trecut au văzut în aceste deosebiri o abatere de la normele epopeii homerice și le-au socotit un neajuns, uitînd prea ușor că Virgiliu a trăit într-o societate mai evoluată decît aceea a lui Homer și deci a reflectat în opera sa idei și sentimente deosebite.

Ne-am putea întreba de ce Virgiliu nu și-a ales un subiect cu întâmplări istorice contemporane, dacă dorea să slăvească virtuțile poporului roman ajuns la cea mai strălucită fază a istoriei sale. Pentru această alegere era împiedicat de con-

siderente de natură pur artistică, ce stăpîneau gustul publicului din acel timp. Primul poet epic latin, Naevius (275—201), în epopeea *Războiul punic* (*Bellum Poenicum*) lega evenimentele istorice pe care le descria cu trecutul mitic îndepărtat : în primele două cînturi făcea o largă introducere, înfățișîndu-ne sfîrșitul Troiei, rătăcirile lui Eneas pe mare, vizita la Cartagina, iubirea nefericită și moartea Didonei, sosirea la Cume, întemeierea Romei de către Romulus, regii și faptele cele mai de seamă pînă la izbucnirea primului conflict armat între romani și cartaginezi. Firul conducător și unitatea epopeii se întemeiau tocmai pe aceste resentimente vechi ale Cartaginei prilejuite de sfîrșitul tragic al Didonei, părăsită de Eneas, părintele și întemeietorul poporului din Latium. Atîta timp cît poetul depăna firul legendei și înfățișa lumea fantastică și plină de poezie a miturilor, reușea mai ușor să se mențină pe înălțimile Heliconului, dar atunci cînd trecea la expunerea conținutului propriu-zis al faptelor războinice și al întîmplărilor istorice petrecute sub ochii contemporanilor, el devenea prozaic și fără resurse autentice, iar poemul său sfîrșea într-o simplă cronică ritmată, care nu se deosebea mult de proza analiștilor. Al doilea poet epic roman, Ennius (239—169) în epopeea *Anale*, se ocupa cu istoria Romei de la origine pînă în timpul său, tratată în ordine cronologică. Epopeea sa nu avea o acțiune limitată și unitară, cu eroi și eroine, cu desfășurări de lupte și pasiuni, cu caractere bine conturate, ci era o povestire în versuri a unor întîmplări istorice, lipsită de culoare și relief, monotona, însuflețită ici și colo de o scinteie de sinceritate, de un vers reușit sau de o fărîmă de viață adevărată. Ea nu aducea întîmplări și oameni desprinși din mit sau din viața reală, ci fapte ne semnificative din trecutul patriei, înșirate într-o ordine relativă și banală.

Virgiliu a căutat să evite aceste defecte ale predecesorilor săi. El dorea să înfățișeze originile, trecutul și prezentul glorios al poporului său într-o operă literară unitară, dar nu în maniera lui Naevius și Ennius, adică printr-o simplă expunere cronologică a faptelor. Luînd ca model pe Homer și folosind tehnica acestuia, el trebuia să găsească un fir conducător, o pasiune puternică sau o misiune de înaltă valoare morală, în jurul căreia oamenii să se înfrunte și să lupte, iar rezultatul să fie triumful acestei idei sau acestui sentiment. Acest pivot a fost găsit nu în personalitatea umană a eroului principal Eneas, ci într-o abstracțiune care simboliza rolul și misiunea istorică a poporului roman în lume și era exprimată de poet prin noțiunea *fatum*, „destin”. Eneas fusese întemeietorul, iar Augustus era conducătorul actual : ei reprezentau în chip simbolic începutul și sfîrșitul unui lung proces istoric, dar la mijloc și în plină lumină trebuia să apară în epopee însuși poporul roman, cu calitățile lui de luptător și de creator de valori materiale și spirituale, cu tenacitatea și cumințenia lui. Prin subiect, *Enleida* era o

epopee mitologică, dar poetul căuta s-o prelungească prin tot felul de aluzii pînă la realitatea contemporană și lucrul acesta era cu puțință numai prin folosirea unor forme artificiale și convenționale consacrate de tradiția epică, de pildă în convorbirile dintre zei, în profeții sau în descrierea scutului făurit pentru Eneas de către zeul Vulcanus.

Eroul principal întrunea toate însușirile pozitive pe care contemporanii lui Virgiliu le credeau întrupate într-un conducător desăvîrșit. El era viteaz, însă nu iubea faptele de arme decît în măsura în care ele îl apropiau de țelul suprem al ostinelilor sale; era blind și pios, dar se manifesta uneori în forme convenționale, care păreau că-i umbresc personalitatea umană, lăsîndu-i numai o valoare simbolică. Deși o iubea cu dragoste pătimașă pe Didona, a părăsit-o în pripă, spunîndu-i: „Nu cu a mea voie mă-ndrept spre Italia”¹. Toate acestea erau un reflex al concepției romane despre drepturile și datoriile unui conducător adevărat, care trebuia să pună interesele obștești mai presus decît pe cele personale.

Virgiliu a descris multe scene de război, însă a arătat limpede că nu le iubea și că înșiși zeii le priveau cu milă. El le-a înfățișat în varietatea lor impresionantă, cu aceeași bogăție de culori și de tonuri ca și Homer, și a reușit în-deosebi în prezentarea stărilor de neliniște, de incertitudine sau de revoltă, de pildă în versurile următoare:

*„Însă-n lăcașul, în chiar mult bogata cetate latină,
E deznădejde mai multă, e jale mai mare și plinset:
Mame, sărmane soții și surori întristate-n adîncul
Inimii, bieți copilași ce-s de-acuma orfani de-al lor tată,
Blestemă cruntul război și de-asemenea nunta lui Turnus.”*²

Contopind mitul homeric cu vechile legende italiice, poetul a însuflețit acest material nou cu idei și sentimente proprii vremii sale. Zeii nu mai sînt răi și capricioși ca la Homer, ci se arată buni și plini de virtuți, în afară doar de Junona. Jupiter conduce lumea cu conștiinciozitate și dreptate ca un adevărat tată de familie roman, fără părtinire și dorință de răzbunare față de soția sau copiii săi. El reușește s-o liniștească pînă și pe neînduplecata Junonă, încheind cu ea un tratat de înțelegere în felul în care comandantii romani încheiau tratate cu dușmanii de pe cîmpul de luptă. Aeolus, regele vînturilor, un holtei bătrîn și urît, nu s-a învrednicit încă să-și găsească o soție: întreaga scenă a întîlnirii lui cu Junona, care-i făgăduiește o zîină tînără și frumoasă, e plină de dramatism și constituie o introducere la furtuna dezlănțuită de el imediat după aceea. Încercînd să astîmpere valurile, Neptun e asemănat cu un bărbat destoinic, din rîndurile

¹ Eneida, IV, 361.

² Eneida, XI, 213-217.

aristocrației, care se trudește să liniștească furia poporului în lupta sa pentru cucerirea drepturilor politice :

*„Cum uneori, cînd răscoala se iscă-n noianul mulțimii
Și se descarcă poporul de rînd în mîinii încruntate,
Torșele, pietrele zboară și toate i-s furiei armă,
Dacă-un bărbat de temei prin credință și vrednice slujbe
Numai zărit-au și tac și-s urechi îndreptate s-asculte :
El cîrmuiește-acum mintea cu vorba-i și inima-nmoaie.
Astfel tot vuietul mării deodată a stat cînd, pe valuri
Tatăl privirea-și plimbă și pornind-o sub ceruri albastre,
Mină sirepii și zboară în caru-i cu slobode frîie.”¹*

Obiceiurile descrise de Virgiliu, serbările publice, întrecerile, jocurile sau ritualurile la înmormîntări, puse pe seama epocii lui Eneas, erau de fapt un reflex al societății romane din timpul lui Augustus. Întrebuintarea frecventă a fierului, cumpărarea sau arendarea pămîntului și existența latifundiului puteau fi fenomene foarte obișnuite pe vremea poetului, dar ele nu se iviseră încă pe la sfîrșitul mileniului al II-lea î.e.n., cînd se presupune că a trăit Eneas. Preoții din Delos purtau pe frunte cununi de dafin și panglici întocmai ca și preoții romani, iar primitiva Cartagină se construia după modelul Romei imperiale, cu ziduri înalte, turnuri, străzi pietruite, teatre și porturi ; regina Didona distribuia lucrările de executat în oraș la fel ca un *quaestor* roman : prin contract sau tragere la sorți. Poetul credea că pe vremea lui Eneas banul juca același rol distructiv ca și în epoca sa și exclama cu mîhnire : „*La cîte rele nu-i împingi pe oameni, blestemată sete de bani*”.² Eneas era înfățișat ca un bărbat plin de virtuți, care asculta de zei și faptul acesta constituia iarăși o trăsătură pur romană. Însăși Didona putea să greșească și să cadă jertfă pasiunii, dar și la ea învingea în cele din urmă conștiința datoriei împlinite, pusă în slujba familiei și a cetății. Prietenia dintre Nisus și Euryalus era înnobilită de patriotism, iar Camilla înfrunta primejdia luptelor din dragostea pentru pămîntul italic cotropit de străini. Comportarea Laviniei părea cu totul firească unui cititor roman, căci tinerele fete nu puteau avea o inițiativă proprie cînd urmau să se căsătorească, ci trebuiau să se supună voinței părinților.

Un mijloc foarte obișnuit de înfățișare a lucrurilor în mod intuitiv și de concretizare este comparația, pentru care Virgiliu utilizează datele mediului înconjurător și experiența propriei sale vieți. Astfel munca și hărnicia de pe malul african la construcția Cartaginei sînt asemuite cu munca albilnelor și a furnicilor ; iureșul luptei este comparat cu furia unui rîu care rupe zăgazu și smulge totul în calea sa ; unii luptători se războiesc asemenea lupilor flămînzi sau năvălesc

¹ *Eneida*, I, 148-156.

² *Eneida*, III, 56-57.

ca un vifor, pe cînd alții sînt surprinși și striviți ca viperele și ca șerpii; stolurile de războinici par niște păsări albe, iar femeile îngrozite de armele dușmane se ascund ca turturelele în preajma furtunii; căderea cetății Troia se aseamănă cu rostogolirea unui molid puternic sub loviturile de topor ale tăranilor, iar frămîntările furioase ale Amatei se precipită nebunește ca zvîrcolirile unui prisnel izbit cu putere de copii adunați pe maidanuri. Toate par lucruri văzute și trăite.

Nici imitația lui Homer nu este pur mecanică, ci se adaptează la nevoile epocii. Cele două mari epopei homerice în patruzeci și opt de cînturi devin o epopee mai mică în douăsprezece cînturi, potrivit teoriei literare a alexandrinilor care stăpînește încă gustul publicului roman și cere de la poeți genuri literare mai scurte. De asemenea și numărul eroilor este mai mic decît la Homer. Cuvintele grecești sau arhaice apar rar și numai în măsura în care sînt poetice sau aclimatizate de Ennius și Lucrețiu. Hexametrul dactilic apare firește și armonios: el se adaptează cu ușurință la mersul acțiunii și la dispoziția sufletească a eroilor. Stilul este simplu, concis și de o desăvîrșită muzicalitate, neîntîlnită la un alt poet latin. Virgiliu se dovedește un maestru al simetriei și al armoniei dintre conținut și formă.

Poetul și-a însușit cu grijă tehnica literară a lui Homer, a studiat bine trecutul și a observat cu atenție natura patriei sale, a pătruns adînc în cunoașterea sufletului omenesc și a înțeles nevoile societății contemporane. Epopeea sa reprezenta o vastă sinteză a culturii însușite din cărți și a observației lumii exterioare, cu luptele și aspirațiile ei. Vigoarea concepției și armonia formei au impus-o repede ca pe cea mai de seamă creație artistică a literaturii latine. Poetul Propertiu (50—15 î.e.n.) o întîmpina cu cuvinte entuziaste: „*Dați-vă învinși, scriitorilor romani, dați-vă învinși, grecilor; s-a născut ceva mai mare decît Iliada.*”¹

Virgiliu a lucrat la epopeea sa mai bine de un deceniu. În anul 19 s-a hotărît să întreprindă o călătorie de studii în Grecia și la Troia spre a vedea locurile străbătute de eroii săi și a-și desăvîrși opera. Dar nu mult după sosirea la Atena s-a îmbolnăvit și a fost silit să se întoarcă în Italia, unde a murit în portul Brundisium (azi Brindisi), la 22 septembrie 19 î.e.n. A fost înmormîntat lângă Neapolis, iar epopeea sa a apărut postum sub îngrijirea prietenilor poetului, Lucius Varius și Plotius Tucca.

Cea dintîi tălmăcire romînească a *Eneidei* a fost încercată în Ardeal, puțin înainte de anul 1805, de către Vasile Aron, și ni s-a păstrat numai în manuscris. Tot în Ardeal a apărut în 1860 a doua traducere, în metru original, făcută de At. Șandor. George Coșbuc a dat literaturii romînești a treia traducere, tot în metru original, apărută în cinci ediții între anii 1896 și 1922. Această tălmăcire magistrală s-a bucurat

¹ *Elegii*, II, 34, 65-66.

la timpul ei de multă atenție din partea publicului și a fost premiată de Academia Română cu marele premiu Năsturel. O bună traducere în proză a dat Nicolae Pandelea în anul 1913, iar în anul 1938 a apărut a doua versiune în proză, făcută de Eugen Lovinescu cu pricepere și gust. Tălmăcirea de față vine după aproape șaizeci de ani de la apariția versiunii lui Coșbuc și constituie fără îndoială un eveniment așteptat de multă vreme de către cititorii din țara noastră, și în același timp o dovadă vie și emoționantă a continuității unei tradiții adânci de prețuire a marelui clasic al literaturii latine.

H. MIHAESCU

CARTEA I

Armele cînt și pe-acel bărbat care-ntiul, de soartă
Dus de pe-al Troiei liman, a venit pe-a Laviniului coastă-n
Țara Italiei : mult azvîrlit pe uscat și pe mare,
Zei oropsindu-l din ura de veghe a cruntei Junone,
5 Multe-ndurînd și-n război, pînă cînd să-și clădească orașul
Și să-și aducă în Lațiu penaii : de unde-s latinii,
Moșii albi și-ale mării Rome hotarnice ziduri.

Muză, să-mi spui ce pricini, care zeu a simțit vreo jignire,
Ce-ndurerînd-o, regina-ntre zei a silit pe bărbatul
10 Îndeosebi credincios să trăiască-ncercări și să-nfrunte
Munci după munci. În cereștile inimi e-atîta minie ?
Fost-a oraș din străvechi, Cartagina cea locuită

1. Bărbatul este Eneas. Numele său apare abia în versul 92. În *Odissea* lui Homer, numele eroului principal este pomenit de asemenea tirzlu. Mulți critici laudă simplitatea acestor începuturi pline de măreție.

2. Cercetările mai noi au identificat orașul Lavinium cu celatua Laurentum, capitala laurentilor, pe coasta provinciei Latium, la sud-vest de Roma.

4. Juno, Junona, soția lui Iov, zellata uranică, protectoarea femeii, a căsniciei și a nașterilor. Ea o ura pe Venus, mama lui Eneas ; de aceea îl dușmănea și pe erou.

6. Romanii credeau că Roma ar fi fost întemeiată de cîțiva eroi troleni veniți în Italia sub conducerea lui Eneas.

12. Orașul Cartagina, colonie feniciană a orașului Tyros pe coasta africană, în Tunisia de astăzi.

- De tirieni și italici, gurilor Tibrului față
 Colo departe, bogată și aprigă-n rîvna-i de luptă.
- 15 Cică Junona mai mult o iubea ca pe orice olaturi,
 Samos chiar pasul lăsînd; ea aici și-avea armele, carul
 Iarăși aici: peste limbi să-i dea stăpînire, zeița,
 Dacă și soarta va vrea, de pe atunci are-n gînd și-i e țintă.
 Dar că urmași din troianicul sînge-or purcede și-o dată,
- 20 Ea auzise, vor da la pămînt tiriana cetate;
 Neam dintru dinșii în laturi rege și mîndru-n războaie
 Fi-va să vină spre-a Libiei moarte: că tors e de Parce.
 Frică de-aceasta-i e fiicei Saturnice și-ncă-i e-n minte
 Cum că la Troia alături de dragii ei greci se luptase.
- 25 Dar și temeiul miniei și-amarnica ei suferință
 Nu-i părăsiseră pieptul: îi stau împlintate în suflet
 Paris cu-a lui judecată și-ocara frumseței respinse,
 Neamul cel nesuferit, Ganimede răpit și în cinste.
 Toate-ndîrjind-o, pe-al mării întins, pe troieni vînturații,
- 30 Ce-au mai rămas de la greci, de la neînduratul Ahile,
 Îi alunga de la Lațiu: și ani după ani rătăceau ei
 Peste-ale mărilor cîmpuri, mînați ici și colo de soartă.
 Greu într-atîta era să se nască-a romanilor viță!
- Numai ieșiți din vederea Siciliei, veseli spre larguri
- 35 Pinzele-și desfășurau spintecînd spuma mării cu prora,
 Cînd, stăpînită de veșnica rană din pieptu-i, Junona-și
 Spuse în sine: „Înfrîntă, de-acum părăsi-voi eu țelu-mi,
 N-oi depărta de Italia-ncolo pe regele teucru?
 Cîndră că sorții m-opresc! dar Minerva n-aprinse ea flota
- 40 Grecilor, nu a putut să-i scufunde pe-aceștia în mare
 Numai din vina și fapta nebună a unuia Ajax?

16. Insula Samos din fața Mycalei, în apropierea coastei Asiei Mici; avea un sanctuar al Junonei.

22. Parcele erau la început zeițele nașterii, apoi s-au identificat cu cele trei zeițe grecești ale destinului: Clotho, Lanesis și Atropos.

27. Frumosul Paris, cel ce a răpit-o pe Elena, a acordat premiul frumuseții zeiței Venus, jignind-o în felul acesta pe Junona.

28. Ganimede era originar din Troia, adică din tabăra lui Eneas; fusese îndrăgît de Joe, care l-a răpit și l-a adus în Olimp unde l-a făcut paharnic al zellor.

31. Latium, înutul locuit de latini, cu capitala Roma.

39. Pallas Athena, numită la Roma Minerva, fiica lui Zeus, zeiță războinică la început, apoi protectoare a culturii și a artei. Se credea că ea inventase arta construirii corăbiilor și că ocrotea meșteșugurile.

41. Ajax, fiul lui Oileus, unul din eroii greci din fața Troiei.

- Însăși, zvirlind dintr-un nour cu focul cel iute-al lui Joe,
A-mprăștiat cele năvi și-a întors netezișul prin vifor,
Iară pe Ajax vărsind din pieptul străpuns vilvătaie,
- 45 Intr-un vârtej apucându-l, înfiptu-l-a-n colțul de stincă.
Eu însă care-s regină și zeilor mergu-le-n frunte,
Soră, soție-a lui Jupiter, ani după ani cu un singur
Neam mă tot lupt. Și-apoi cine s-adore puterea Junonei
După acestea și cine, pe altar, rugător, să-mi dea cinste?"
- 50 Rostogolindu-și ea toate în inima-i flăcări, zeița
Pleacă-n Eolia, țara furtunilor, locuri bogate-n
Vânturi turbate. Acolo Eol, într-o peșteră largă,
Pleacă sub vrerea-i vintoase-n război, vijelii zgomotoase
Și-n adincime de temniță le înfrinează-n cătușe.
- 55 Pline de furie oarbă, freamătă pe la zăvoare,
Muntele-i numai murmur : Eol ținând sceptrul tronează
Pe-o înălțime și-nmoaie-al lor foc și minia le fringe ;
Dacă n-ar face-o, și mări, și pământ, și tăria afundă,
Cum le-ar tîri ele repezi și cum prin văzduh le-ar mai duce !
- 60 Însă puternicul tată le-a-nchis în umbritele peșteri,
Teamă avînd, și-o grămadă de munți uriași pe deasupra
Le așează ; ba le-a pus și un rege să știe, la semnu-i,
După-nvoială anume, să lase-al lor friu ori să-l strîngă.
Astfel, venind înaintea-i, rosti rugătoare Junona :
- 65 „O, tu Eole (căci dat ți-i de-al zeilor tată și-al lumii
Rege să-mpaci cele valuri, ori iar să le-nvolburi cu vîntul),
Neam ce mi-i dușman plutește pe Marea Tireniană
Către Italia cu biruiții penați și cu Troia :
Dă-le suflărilor vlagă și-nghite-necatele pupe,
- 70 Ori risipește-i pe toți și seamănă marea cu trupuri.
Nimfe de două ori șapte, alese ca rupte din soare,
Am și pe cea mai frumoasă, pe Deiopeia, ți-o dărui
Prin cununie statornică, numai a ta să rămînă,
Astfel că, vrednic prin slujba-ți, de-a pururi alături de tine
- 75 Anii să-și treacă și tată de mîndri urmași să te facă.”
Zise Eol : „Te privește, regină, pe tine să-ți judeci
Ceea ce vrei, ci eu sînt în drept să primesc doar poruncă.

42. Joe sau Jupiter, zeul suprem, avea în stăpînire fulgerele.

52. Eol, stăpînul vînturilor, locuia într-o peșteră.

67. Marea Tireniană se află în partea de apus a Italiei.

68. Penații erau zeli protectori ai locuințelor. În vremuri de bejenie sau de așezare în alte localități se spune că erau luați împreună cu familia și avutul.

- Tu îmi câştigi o domnie, tot tu acest sceptru, prin voia-ţi
 Jupiter mi-este prielnic ; prin tine-s la masă cu zeii
- 80 Şi rânduiesc peste nori şi furtuni ca stăpîn şi ca rege.”
 Cum a vorbit, şi izbi în coastă cu lancea-i întoarsă
 Muntele gol, iară vînturi, oştire-acum gata de luptă,
 S-au năpustit prin ieşiri şi-n vîrtejuri pămîntul îl suflă.
 Se prăvălesc către mare-mpreună Eurul şi Notul,
- 85 Africul greu de potoape şi tot pînă-n fund mi-ţi răstoarnă,
 Rostogolind către ţarmuri măreţe şi groaznice unde.
 Țipă bărbaţii şi-otgoanele vin să-şi uneasc-al lor scrişnet.
 Norii deodată răpesc din vedere troienilor cerul,
 Ziua le-o iau şi pe ape s-aşterne întunec de noapte.
- 90 Bubuie bolta, văzduhul sclipeşte de fulgere dese,
 Toate arată vislaşilor moartea oriunde de faţă.
 Simte Enea cum trupul îi seacă-n fiori ca de gheaţă.
 Geme, întinde-amîndouă palmele lui către astre,
 Astfel grăind : „Fericiţi şi de trei şi de patru ori cei ce,
- 95 În ai părinţilor ochi, la Troia sub ziduri semeţe,
 Dat fu să moară ! voinicule întru a grecilor gîntă,
 Tu, o, Tidide, de ce n-am pierit în troienice cîmpuri,
 Dîndu-mi suflarea, ce-açum o mai am, sub puternica-ţi dreaptă,
 Unde şi Hector grozavul zace răpus de Ahile,
- 100 Unde-i şi Sarpedon marele, unde-apucate sub valuri,
 Mină Simoisul scuturi şi căşti şi-ale bravilor trupuri !”
 Celui ce-aşa se jelea, şuietînd Aquilonu-n vîrtejuri
 Pinza-i izbeşte din faţă şi-nalţă talazuri spre boltă.
 Vislele-s ţandări, iar prora cîrmeşte şi-ndreaptă spre valuri
- 105 Coasta corăbiei : apa e munte-n pripor ce s-avîntă.
 Unii atîrnă pe culmi, celorlalţi, prin ruptura de unde,
 Li se dezvăluie-afunduri cu clocot ce fierbe-n nisipuri.
 Notul, trei năvi înşfăcînd, le suceşte spre stîncile-ascunse
 Care, numite Altare-n Italia, ies de sub valuri,
- 110 Spete măreţe pe ape. Eurul pe trei, din culmişuri
 Drept către-adîncuri, la Sirte, e groaznic s-o vezi, le împinge

84. Eurus, vînt ploios dinspre sud-est ; Notus, vînt de la miazăzi.

97. Tidide era Diomedes, fiul lui Tideus ; el încercase să-l ucidă pe Eneas, dar acesta fusese salvat de zeiţa Venus.

101. Simois, rîu care curgea în apropiere de zidurile Troiei.

111. Sirtele, două golfuri aflate pe coasta de nord a Africii, între Car-
 tagina şi Libia.

- Și le trintește de bănci și cu zid de nisip le încinge.
 Una purta licieni și pe omul temeinic Oronte,
 Dar un talaz uriaș chiar din vîrf, și Enea îl vede,
 115 Bate în pupă : cîrmaciul e smuls și cu capu-nainte
 Dus e taval ; însă unda rotește corabia-n juru-i,
 Tot pe-acel loc, de trei ori, și vîltoarea o soarbe-nlăuntru.
 Ici și colo se arată năieri pe-un întins de genună,
 Arme, comori de-ale Troiei și birne se leagănă-n unde.
 120 Vasul lui Ilioneu, cit de tare-i, și-acele de-Achate
 Nebiruitul, de-Abas ori de moșul Alete cîrmite,
 Toate virtejul le-a-nvins ; ferecările coastei, slăbite,
 Apă vrăjmașă primesc și cu largi crăpături se dezghină.
 Între acestea, cum simte Neptun că se zbuciumă marea
 125 Vuiet scoțînd, că furtuna lipsită-i de frîu și noianul
 Apei afund răscolit, este tare mișcat, dar și-naltă
 Frunte senină din ape și cată-nainte pe-ntinsuri.
 Vede corăbii ce-l duc pe Enea, cit marea-i, zvîrlite
 Și pe troieni coplesîți de talazuri sub bolți dărîmate.
 130 Fratelui nu i-au scăpat șiretlicul și ura Junonei.
 Cheamă la dinsul Euru-nsoțit de Zefir și le spune :
 „Pînă-ntr-atîta v-a dat cutezanță a neamului spiță ?
 Voi îndrăzniți chiar pămîntul și cerul, călcîndu-mi puterea,
 Să tulburați și-asemeni grămezi ridicatu-mi-ați, vînturi !
 135 Las' că vă... Numai s-astîmpăr de voi asmuțitele ape.
 Nu tot așa vi s-o trece-ndrăzneala de-acum și-altă dată.
 Fuga mi-o ștergeți și regelui împărtășiți-i acestea :
 Nu lui, ci mie domnia pe mări și tridentul cel strașnic
 Date îmi sînt de ursită. Să-și țină el stîncile-ntinse,
 140 Casele voastre, Eure : Eol să se umfle în curtea
 Ceea și-n temnița plină de vînturi închise, domnească !”
 Spuse dar, încă mai iute ca vorba, împacă umflata
 Mare și, norii cei strînși alungîndu-i, aduce iar soare.
 Cimotoc și Triton, opintindu-se o dată, din țancuri
 145 Scot țintuitele năvi ; cu tridentul, chiar el le descleastă,
 Sirtele largi le deschide, mării îi dă potolire
 Și cu ușoarele-i roți alunecă lin peste ape.

124. Neptun, zeul mărilor, mînuitorul tridentului ; era numit de greci Poseidon.

131. Zefirul, vînt blîndit dinspre apus.

144. Cimotoc, fiica lui Nereus, o zîină a mărilor ; Triton, zeu marin.

- Cum uneori, cînd răscoala se iscă-n noianul mulțimii
 Și se descarcă poporul de rînd în minii încruntate,
- 150 Torțele, pietrele zboară și toate i-s furiei armă,
 Dacă-un bărbat de temei prin credință și vrednice slujbe
 Numai zărit-au, și tac și-s urechi îndreptate s-asculte :
 El cîrmuiește-acum mintea cu vorba-i și inima-nmoaie :
 Astfel tot vuietul mării deodată a stat cînd, pe valuri,
- 155 Tatăl privirea-și plimbă și, pornind-o sub ceruri albastre,
 Mină sirepii și zboară în caru-i cu slobode friie.
- Ai lui Enea tovarăși sleiți, către malul de-aproape,
 Se străduiesc să ajungă și-ndeamnă spre-a Libiei coastă.
 În scobitură adîncă i-un loc unde-o insulă face
- 160 Portul, de-al căruia țarm se zdrumică unda din larguri
 Și despicîndu-se, iar îndărăt și în cercuri se trage.
 Stanele-nalte și colții cei gemeni, de-o parte și alta,
 Ceru-amenință, dar ape de-ncredere-ntinse la poale
 Dorm pîn' departe ; păduri clătinate-s pe creștet și-un codru
- 165 Întunecat, peste port, își culcă fiornice umbre.
 Dincolo-n față-i o peșteră-n steiuri plecate spre mare :
 Ape plăcute-nlăuntru-s, culcușuri în fireșă stîncă,
 Nimfelor casă. Și funii aici nu opresc obosite
 Năvi vreodat', nici le leagă-nceștata ancorei cange.
- 170 Intră Enea acolo cu tot ce strînsese din flota-i,
 Șapte corăbii : sărind din dragul țărinei, troienii
 Pot în sfîrșit fi stăpîni pe malul dorit și întinde
 Jos pe nisip mădularele lor șiruinde de sare.
 Intr-o clipită, Achate din cremene scoate scînteie,
- 175 Ia în mănunchi de frunzar focușorul, în jur mai adună
 Vreascuri uscate și-n lemne grăbit vîlvătaia mi-o prinde.
 Alții, de-amaruri sfîrșiți, de pe năvi descurcîndu-și unelte,
 Grîne murate de apă, sint gata să treacă prin flăcări
 Și să sfărîme-ntre pietre cu trudă scăpatele boabe.
- 180 Între acestea Enea se urcă pe o stîncă și cată
 Pină în zări pe întins, de se află Anteu în vreo parte
 Dus la-ntîmplare de vînt, de se văd frigiene corăbii,
 Capis ori armele lui Caicus pe-naltele pupe.
 Nici o corabie-n văz ; trei cerbi însă umblă pe coastă

183. Anteus, Capis și Caicus erau tovarăși de-al lui Eneas, care se rătăciseră în timpul călătoriilor.

- 185 Rătăcitori și în spate i-urmează întreaga-le turmă,
 Șir ne-ntrerupt ce în voie de-a lungul vilcelor paște.
 Stă și-ndreptind, cît clipire-ai, el arcu, săgețile repezi,
 Arme ce Achate temeinicul i le ținea la-ndemină,
 Chiar de aici, mai întii, pe cîrmacii semeți și cu coarne
- 190 Înramurate îi culcă ; apoi el amestecă valmeș
 Toată mulțimea și-o-mpinge-n hățișuri lovind-o din urmă.
 Nici nu s-oprește-nainte ca biruitor să răstoarne
 Șapte cerbi mari, tot ațiți cît și năvile smulse furtunii.
 Merge de-acum către port și parte la soții săi face.
- 195 Dă și din vinul pe care prea bunul Aceste în oluri
 Îl încărcase-n Sicilia și-l dăruise, viteazul,
 Celor porniți ; și cu vorba alină mîhnitele inimi :
 „Nici mai-nainte, tovarăși, nu fost-am scutiți de necazuri,
 Chiar prin mai grele-am răzbit : un zeu le va pune și capăt.
- 200 Voi ați văzut de aproape și furia Scilei, și colții
 Răsunători din adînc ; și ciclopice stane ce-nseamnă,
 Ați încercat : fiți la fel de-ndrăzneți și goniți întristata
 Frică : și-acestea or fi amintire plăcută o dată.
 Prin întimplări de tot soiul și-atîtea primejdii nespuse
- 205 Tindem spre Lațiu : acolo ursita ne-arată căminul
 Cel de odihnă, acolo venit e ca Troia să-nvie.
 Fiți răbdători și păstrați-vă pentru o soartă mai bună.”
 Astfel vorbește și ros de negrele-i griji, dar pe față
 Dînsul arată speranță ; în suflet durerea și-apasă.
- 210 Cătă ceilalți să împartă vinatul și-un prînz să gătească.
 Ei jupuiesc de pe coaste pielea, descoperă carnea,
 Parte-n bucăți mi ți-o taie și-o-nfig tremurîndă-n frigare,
 Alții așază pe țărîm căldări și la flăcări iau seama.
 Își reciștigă-n sfîrșit din putere și jos pe verdeață
- 215 Se ghițuiesc cu vin vechi și cu carnea vinatului grasă.
 Foamea lor stinsă-n ospăț, de-ndată ce strînsu-s-a masa,
 Plîng, stînd de vorbă-ndelung, pe tovarășii duși dintre dînșii,
 Între nădejde și teamă în cumpănă, vii să-i mai creadă
 Ori răposați ce de-acuma, chemați n-o mai fi să-i audă.

200. Scila, monstru marin cu șase capele ; stătea sub o stîncă și înghițea corăbierii care se apropiau prea mult de adăpostul ei.

201. „Ciclopice stane”, adică ale ciclopiilor, țărîm stîncos, localizat de romani în apropiere de Etna, în Sicilia.

- 220 Și mai ales credinciosul Enea cum geme în sine,
Cînd și-amintește de-Oronte aprinsul, de-Amicus, de soarta
Crudă-a lui Licus, de Gias bărbat și bărbatul Cloantus !
Sfatu-ncheiaseră cînd, din înaltul văzduhului, Joe,
Îmbrățișînd și genunea cu pînze în zbor și pămîntul
- 225 Multul întins, cum și țarmuri și neamuri ici-colo, pe-al bolții
Creștet se-opri ațintindu-și privirea spre-a Libiei țară.
Însă acelui ce-n pieptu-i temei pentru lume frămîntă,
Tristă în glas și cu lacrimi șiroaie din ochii ei lucii,
Venus îi spune : „O, tu ce conduci după legea de-a pururi
- 230 Oameni și zei, și prin trăsnet din nouri îi umpli de spaimă,
Ce-or fi putut să greșească Enea al meu și troienii
Față de tine, încît morți și morți suferind, li se-nchide
Orișice loc pe pămînt, din pricina Italiei numai ?
Dar că o dată, prin anii ce curg, din troianicul sînge
- 235 Învioșat, se vor naște romanii fruntași ce avea-vor
Marea și-ntregul pămînt în deplină și-atotstăpînire,
Tu ne-ai promis : și ce voie-al meu, tată, clătitu-ți-a gîndul ?
Eu cumpănind dușmănoasele sorți cu ce-n vremuri veni-va,
Mă mîngîiam de căderea și trista urgie a Troiei.
- 240 Însă aceeași ursită, pe oameni purtați prin restriște,
Veșnic îi mină : ce capăt, o rege, la chinuri îi pune ?
Fost-a în stare Antenor, scăpînd dintr-a grecilor gloată,
Totuși să intre în golful iliric și-adînc în regatul
Liburnian, fără griji, să treacă izvorul din care
- 245 Pleacă Timarul din munții în vuiet prin gurile-i nouă
Și-n repezire acoperă cîmpuri, cu unde în clocot.
Padova totuși aici își zidi și dură adăposturi
Pentru troieni, el cu numele-i gînta-și chemă atîrnîndu-și
Armele Troiei ; acum mulcomit, huzurește în pace.
- 250 Noi însă, spița-ți pe care o-ngădui în curtea cerească,
Năvile, groaznic ! le pierdem, fiind din a uneia ură
Toți urgisiți și departe zvîrliți de-a Italiei coastă.
Asta-i răsplata credinței ? așa ne așezi în domnie ?”
Dar surîzîndu-i acel ce e tată de zei și de oameni,

229. Venus, zeița iubirii și a plăcerii, mama lui Eneas și iubită zeu-
lui Marte.

242. Antenor era un erou troian, despre care se spunea că ar fi scă-
pat refugiindu-se pe coastele Mării Adriatice și ar fi întemeiat orașul
Patavium, Padova de azi.

244. Liburnii, populație războinică din insulele și de pe țărmul Dalma-
ției ; Timarus, rîu în Italia de nord, în apropiere de Aquileia.

- 255 Cu-nfățișarea ce-ntinde seninul pe cer și-n furtună,
Buzele fiicei le-atinge și-apoi își rostește cuvîntul :
„Teamă să n-ai, Citerea : rămîne aceeași ursita
Dragilor tăi ; vei vedea orașul și zidul lavinic,
Cum ți s-a spus, pe Enea mărețul în 'nalt l-îi aduce,
- 260 Pînă la stelele bolții, și nu mi-am clătit hotărîrea.
El (ți-oi grăi, căci ești roasă de grijă și, vremi viitoare
Desfășurînd, dezveli-voi ascunsul ursitelor toarse)
El va purta în Italia crunte războaie și neamuri
Neimblinzite-nfrîngînd, le va pune și legi și orașe,
- 265 Pînă ce-o fi domnitor peste Lațiu trei veri și s-or scurge
Ierni iarăși trei de atunci cînd supune-va neamul rutulic.
Însă copilul Ascaniu, Iulus acum după nume,
(Ilus pe vremea cînd sta înflorînd ca regat Ilionul)
Va împlini cu domnia-i prin șirul de luni rotitoare
- 270 Treizeci de ani și-ntărînd Albalonga cu strașnice ziduri,
Va strămuta din Laviniu crăiasca de scaun cetate.
Va stăpîni de acum trei sute de ani al lui Hector
Neam peste țară aici, pînă cînd preoteasa domniță
Ilia naște-va gemeni doi feți, fiind Marte-al lor tată.
- 275 Apoi voios că a supt la un sîn de roscată lupoaică,
Romulus, gînta primîndu-și, clădi-va orașul lui Marte
Și de aci-i va chema pe romani după numele-i însuși.
Eu la acestea nu pun nici țenchi, nici soroc de sfîrșire :
Fără de capăt domnie le-am dat. Ba chiar aspra Junonă,
- 280 Care răstoarnă-ngrozindu-le mări, și pămînt, și tărie,
Gîndul și-o-ntoarce spre bine, prielnică-o fi lingă mine
Pentru poporul cu togă, romanii stăpîni peste lume.
Asta-i voința-mi. O vreme veni-va prin ani ce s-or scurge,

257. Citerea, adică cea din Insula Cytera, în partea de sud a Peloponessusului, este numele zeiței Afrodita, la romani Venus.

265. Regele legendar din Latium, Latinus, tatăl Laviniei, mort în luptă, a fost adorat mai tîrziu sub numele de Jupiter Latiaris.

266. Rutulii, trib italic din ținutul Ardea, pe coasta provinciei Latium, vecini cu tribul laurenților.

267. Ascanius, fiul lui Eneas.

270. Alba Longa, localitate din Latium, pe muntele Albanus, azi Monte Cavo.

- Cînd asaracica spiță în lanțuri lega-va Micena
 285 Mîndră și Ftia, și-n Argosu-nvins întări-și-va domnia.
 Cezar s-o naște, troian din obîrșie-atît de frumoasă,
 Hotărnicindu-i oceanul imperiul și faima sa, aștrii,
 Iuliu numindu-se după Iulus în neam strălucitul.
 Tu, încărcat de triumfuri la soare-răsare, în ceruri
 290 Îl vei primi-ncredințată : ca zeu l-or chema-n juruințe.
 Veacuri barbare-mblînzi-se-vor, lupta atunci încheind-o ;
 Vechea Credință și Vesta, Quirinus cu fratele Remus
 Legi hotări-vor ; prin fier și prin funii cu nod vor închide
 Cruda Războiului poartă ; și Vrajba cea rea, înlăuntru
 295 Stînd pe cruntatele arme, cu miinile-n dos ferecate-n
 Lanțuri o sută, ea hîda scrișni-va cu gura-i în sînge.”
 După vorbire, trimite din cer pe născutul din Maia,
 Ca să-și deschidă Cartagina țara și-orășul la oaspeți
 Și, neștiind de ursită, să n-aibă în gîndu-i Didona
 300 A-i alunga din hotare. Mercur prin noian de văzduhuri
 Zboară pe visle de aripi și stă pe-ale Libiei coaste.
 Își împlinește porunca, iar punii își lasă-a lor aspră
 Inimă, zeul voind-o : regina își ia mai cu seamă
 Față de teucri un suflet de bunăvoință și pace.
 305 Însă piosul Enea-n tot felul gîndindu-se noaptea,
 Se hotărăște să iasă cu zorii prielnici o dată,
 Locul cel nou să-l cunoască ; ce țarmuri, prin vînt, el ajunse,
 Cine le ține (căci vede paragină), oameni ori fiare,
 Să cerceteze și-aflînd la tovarăși întocmai s-o spună.
 310 În fundătură de codru, sub stîncă scobită, și-ascunde
 Flota-i închisă-mprejur de copaci și adînc nepătrunse
 Umbre ; apoi însoțit de singur Achate, pornește
 Dînsul în mîini învîrtind două sulite-n fier îmbrăcate.
 Mama îi iese în cale în mijlocul chiar al pădurii,
 315 Cu-nfățișarea, cu haina și armele unei spartane,
 Mîndră fecioară ; așa-i Harpalice atunci cînd îndeamnă
 Roibii și-n Tracia-ntrece Eurul cu zbor de săgeată.

284. Micene, oraș în Argolida din Grecia, reședința lui Agamemnon.
 Argos, oraș de pe coasta de răsărit a Peloponesului, reședința lui Diomedea.

285. Ftia, locul de naștere al lui Ahile.

286. „Cezar... troian din obîrșie-atît de frumoasă” — era împăratul August.

292 Vesta, zeița vetrel și a căminului.

297. „Născutul din Maia”, adică Mercur, mijlocilor între zei și oameni.

316. Harpalice era fiica unui rege trac de pe râul Hebru, azi Marîța.

- Vinătorița, pe umeri, un arc potrivit și-atîrnase,
 După al ei obicei, răsfățîndu-i-se vîntul prin plete,
- 320 Gol un genunchi și un nod adunînd filiiîndele crețuri.
 Ea mai întii : „Arătați-mi-o, tineri, pe-aici de văzurăți
 Din întîmplare cumva, rătăcită, pe una-mi din soațe
 Cu a ei tolbă pe umăr și-a risului blană tărcată,
 Ori cu un chiot stringînd pe mistrețul ce-aleargă în spumă”.
- 325 Venus grăit-a, iar fiul, și dînsul, începe din parte-i :
 „Nici-o surată de-a ta n-am văzut și-auzit prin pădure,
 O, cum să-ți spun eu, fecioară ? căci nu-ți e de loc a ta față
 De muritoare, nici glasul de om ; negreșit ești zeiță,
 Poate că sora lui Febus ? ori poate vreuna din zine ?
- 330 Orișice-ai fi tu, ajută-ne, caznelor dă potolire ;
 Unde sub soare sîntem, pe ce țarm azvîrliți de ursită,
 Spune-ne. Fără să știm nici ce țară ar fi, nici ce oameni,
 Noi rătăcim alungați și de vînt, și de-ntinsele valuri.
 Jertfe multime-or cădea, prin dreapta-mi, pe sfintele-ți vetre.”
- 335 Venus atuncea : „O, nu-i, nu-i de mine asemenea cînte ;
 Este-obicei la fecioarele Tirului, tolbă să poarte
 Și să-și încingă picioru-n coturnul de purpură-aprinsă.
 Punic regat, tirieni, un oraș — Agenor e-al lui ctitor —
 Vezi și aci-s libienii, 'cest neam ne-mblînzit în războaie.
- 340 De la plecarea din Tir, de-a fratelui groază, domnește-n
 Țară Didona. E lung nenorocu-i și lungă povestea
 Ei, dar pe scurt voi atinge aceea ce-i culme în fapte.
 Soț pe Sicheu îl avea, între fenicieni în ogoare
 Cel mai cu stare, iubindu-l cu patimă biata Didona.
- 345 Lui i-o dăduse-al ei tată fecioară și-acuma legase
 Căsătoria dintii. Însă tronul l-avea-n stăpînire .
 Fratele Pigmalion, mai crunt ca oricine prin crime.
 Vrajba porni între ei și-atunci omul cel fără de lege,
 Orb și din setea de bani, junghie pe Sicheu ne-ngrijatul
- 350 Lingă altare în taină, păsîndu-i puțin de iubirea
 Sorei ; și fapta-și dosi el mult timp, ca viclean și fățarnic,
 Pe amărita-n iubire, cu goală speranță-nșelînd-o.
 Însă chiar umbra aceluia lipsit de-ngropare în somn ei
 Îi apăru, arătîndu-și obrazii te miri cît de galbeni,
- 355 Și-i dezveli, lămurînd mirșăvia ascunsă în casă,
 Însîngeratul altar și pieptu-i de junghi numai rană.

- O sfătui el să fugă în grabă, să iasă din țară,
 Și dintr-o groapă ivi, ca un sprijin de drum, o comoară
 Veche, grămezi de argint și de aur de nimeni știute.
- 360 Fuga-și gătește-ngrozită Didona și-și cată tovarăși.
 Iată s-adună din cei plini de ura tiranului crincen,
 Ori care teamă aveau : ce corăbii s-aflau, le apucă,
 Auru-ncarcă. Luată-i pe mare-a zgîrcitului rege
 Pigmalion avuție ; la faptă femeia e capul.
- 365 Dinșii ajunseră-aici, unde-ndată vedea-vei mărețe
 Ziduri și toată cetatea Cartaginei noi ce se-nalță ;
 Au cumpărat cît pămînt se putea cu o piele de taur
 Acoperi, și de unde se trage și numele-i Birsa.
 Voi însă, cine sînteți ? și din care țărîmuri venirăți ?
- 370 Sau încotro vă e calea ?" Iar el, suspinînd și cu-o voce
 Dintru adîncuri de piept, răspunde astfel cui l-întreabă :
 „De-aș povesti de la capăt, zeiță, și-aveare-ai tu vreme,
 Șirul de chinuri s-ascuți, n-aș sfîrși și luceafărul serii
 Ar izgoni ale zilei lumini și-ar închide Olimpul.
- 375 Duși de la Troia cea veche (de-ajunse la tine al Troiei
 Nume vestit), pe noianul de mări depărtate de-a lungul,
 După-al ei plac, vijelia ne-mpinse spre-a Libiei coastă.
 Eu sînt piosul Enea și port pe corăbii penaii
 Ce i-am scăpat de la dușman, și-n cer cunoscută mi-i faima.
- 380 Caut Italia țara-mi, iar neam mi-i din Jupiter tatăl.
 Cu douăzeci de corăbii urcam eu a Frigiei mare,
 Sortii cei date urmînd și-o zeiță-ndrumîndu-mă, mama.
 Șapte abia îmi rămîn, sfărîmate de valuri și vînturi.
 Necunoscut și lipsit cutreier pustiul cel libic,
- 385 Din Europa gonit, și din Asia." Venus mai multe
 Nici că îndură și-oprește în miez de durere-al lui plîns :
 „Fii cine-i fi, nu urît, cred, de zei mai respiri încă-al vieții

366. Inceputurile orașului Cartagina sînt anterioare secolului al VII-lea î.e.n. Dominația punilor s-a impus după anul 600 î.e.n. ; ei au fost ni-miciți de romani în anul 146 î.e.n.

368. *Birsa* însemna în limba punică „cetate”, iar în limba greacă „piele”. Faptul acesta a dat naștere cunoscutei legende a pieii de bou. Didona a cerut atîta pămînt cît va putea cuprinde cu o piele de bou. Ea a tăiat pielea în curele subțiri și a cuprins cu ele un ținut întins, alît cît i-a fost de ajuns să clădească o întregă cetate.

385. Encas plecase din Asia, de la Troia, atinsese țărmurile Traciel, Siciliei și Africii și trebuia să se îndrepte spre Italia.

Aer, o, tu ce-ai atins aici tiriana cetate.

Mergi înainte și-ndeamnă la curtea reginei de-ndată.

390 Căci îți vestesc că tovarășii s-au-napoiat și că, strînsă,
Flota-i mînată-n loc sigur de vînturi ce-ntorsu-și-au cursul ;
Numai de nu m-au deprins în preziceri părinți de minciună !
Lebede, uite, de două ori șase se bucură-n stoluri,
După ce-n jos lunecînd din văzduh, al lui Jupiter vultur

395 Le risipise pe cerul senin : ele-n șir sînt stăpîne
Pe un tărîm, ori de sus îl privesc și-n curînd l-or ajunge.
Cum 'napoiate se joacă bătînd zgomotoase din aripi,
Și pe deasupra rotesc împreună și cîntă în aer,
Nu într-altfel și tovarășii tăi și-ale tale corăbii

400 Fie că-n port sînt ori intră-nlăuntru cu slobode pînze.
Mergi înainte, du-ți pașii pe unde chiar drumul te-ndreaptă."

Spune și pleacă, dar gitul ei trandafiriu e-n lumină

Și o mireasmă zeiască de-ambrozie, jur împrejurui,
Părul revarsă ; în jos unduînd se desfășură haina

405 Și ca zeiță s-arată prin mersu-i. Și cum își cunoaște
Mama, Enea îndat'izbucnește spre ea care fuge :
„Cum, pîn'și tu amăgești, prea crudo, într-una copilu-ți
Cu mincinoase năluci ? și de ce nu mi-i dat să-ți strîng mîna,
Să te aud și pe față, ca fiu, să-ți întorc și răspunsul ?"

410 Astfel o muștră și pasul apoi către ziduri și-ndrumă.
Venus acoperă însă drumeții cu pîcle-ndesate,
Împrejmuindu-i cu vîlul de taină al negrilor nouri,
Pentru ca nimeni pe ei să nu-i vadă, nimic să-i atingă,
Să-i întîrzie ori pricina căii ce-o iau, să-i întrebe.

415 Însăși prin aer se-ndreaptă spre Pafos și veselă-și vede
Sfîntu-i lăcaș unde templul și-o sută de-altare-i înaltă
Fumul tămîiei de Saba și-un miros de proaspătă floare.

Dinșii o iau cu grăbire pe unde cărarea le-arată.

Și străbătuseră coasta ce-naltă de tot stăpînește

420 Peste cetate : de sus se văd ziduri acolo în față.
Cată Enea uimit la palatele-alt-dată cocioabe,
Cată la porți și la durătul căilor bine-așternute.
Aprig zoresc tirienii : o parte lucrează la ziduri
Și la clădirea cetății, cu miinile-mping cele pietre,

415. Pafos, oraș în partea de apus a insulei Cipru, unde zeița avea un sanctuar.

417. Mirodenile se importau din Saba, un ținut din Arabia de miazăzi.

- 425 Alții chitesc pentru casă vreun loc și-l închid cu o brazdă.
 Judecători, magistrați își aleg, și-un senat, stare sfântă.
 Colo se sapă un port, iară dincoace alții așază
 Largi temelii pentru teatru și taie în stînci uriașii
 Stîlpi de coloană, podoabe-ale scenei măreț plănuite.
- 430 Muncă de-albine prin pajiști în floare, în proaspătă vară,
 Sub ale soarelui raze, cînd duc tinereștile roiuri,
 Puii poporului lor, cînd îngroașă a lamurei rouă
 Și cu nectarul cel dulce și-ncarcă ai stupului faguri ;
 Iau de la cele ce vin povara ori, trupă-nșirată,
- 435 De la stupină gonesc pe toți trîntorii, leneșă gloată.
 Munca-i cu spor și din miere, de cimbru se urcă mireasmă.
 „O, fericiți ale căroră ziduri acum se ridică !”
 Spune Enea și culmi de clădire, cu ochii cuprinde.
 Învăluit de un nor, ce lucru minune, el merge
- 440 Printre bărbați, se amestecă, nimeni pe dînsul nu-l vede.
 Chiar în mijlocul cetății, un crîng e cu umbră plăcută,
 Unde, zvîrliți de vîrtej și de valuri, întii dezgropară
 Cartaginezii un semn arătat de regeasca Junonă,
 Capul de cal înfocat : prevestire c-or fi în războaie
- 445 Neam prea ales și în veac cu-o viață-n belșug și-nlesnire ;
 Templu măreț îi clădise aicea Junonei Didona
 Sidoniana, bogat în averi și-a zeiței putere.
 Tindă de-aramă pornea de pe trepte și tot în aramă
 Grinzi ferecate-ntre ele și porți cu țîțîni scrișnitoare.
- 450 Nouă priveliște, iată-i s-arată-n dumbravă și teama
 I-o risipește : acum pentru-ntîi îndrăzni să mai spere
 În mîntuire Enea și, rea fiind starea-i, să creadă.
 Căci, cînd privește de-a rîndul podoabele marelui templu,
 În așteptarea reginei, avutul cetății și rîvna-n
- 455 Muncă a bunilor meșteri, lucrările-n sporu-le-ntr-una,
 Cu-nmărmurire el vede la șir bățăliile Troiei,
 Cele războaie de-o faimă pe-ntregul pămînt răsfirată,
 Cît și pe-Atride, pe Priam, pe-Ahile cu ei fără milă.
 Stă și plîngînd : „O, Achate — rostește — ce loc e pe lume,
- 460 Ce-ndepărtat colțîșor să nu știe de trudele noastre ?
 Iată-l pe Priam, și-aici chiar ce-i vrednic își are răsplată,
 Lacrimi mai sînt la dureri și cele-omenești încă mișcă !

458. Priam, bătrînul rege al Troiei ; Atrîzil, adică feciorii lui Atreus, erau Agamemnon și Menelaos.

- Lasă deci teama, căci faima ne-o fi-ntrucitva mîntuirea."
 Spune, hrănindu-și el sufletul numai cu chipuri deșarte,
 465 Geme, tot geme și-și scaldă obrazii c-un plîns în șiroaie.
 Căci el vedea cum în jurul Pergamului lupta se-ncinge,
 Grecii aci-s fugăriți, tinerimea troiană i-apasă,
 Colo troienii, pe urmă-le-n caru-i Ahile-ncoifatul.
 Și mai departe, din pînză ca neaua de alb, cunoscîndu-l
 470 Umezi i-s ochii, e cortul lui Resus pe care-n trădarea
 Somnului, crudul Tidide l-aduce în moarte și singe,
 Și către tabăra-i mină sirepii aprinși, mai 'nainte
 De-a fi știut ei de pajiștea Troiei și-a Xantului apă.
 Apoi Troibus pe fugă fiindc-a rămas fără arme,
 475 Tînăr lipsit de noroc și-nfruntînd, deși-i slab, pe Ahile...
 Dus e de cai și, pe spate, de carul lui gol mai atîrnă
 Friul din miini nelăsînd: tîrîte-i sînt pletele, capul,
 Dîra-i tăiată prin praf de lancea-i acuma întoarsă.
 Iată-ntre-acestea troience cu păr despletit se îndreaptă
 480 Către altarul Minervei nedrepte: o mantie-i poartă,
 Triste, cu glas rugător și lovindu-și cu palmele pieptul,
 Însă zeița și-abate-ai ei ochi, în pămînt ațintindu-i.
 Și de trei ori îl tîrăște pe Hector în juru-ngrădirii
 Troiei și trupul cel mort, pentru aur, i-l vinde Ahile.
 485 Scoate Enea un geamăt adînc din afunduri de suflet,
 Cînd în privire-i s-arată, și carul, și prada, și trupul
 Soțului scump, cînd și Priam ce-ntinde, vai, miini făr'de armă.
 Însuși se vede-n grămadă cu prinții ahei și găsește
 Oști dinspre soare-răsare și arme-ale negrului Memnon.
 490 Pentesilea în furie mină armii de-amazoane,
 Scuturi ca secera lunii avînd, și încinsă cu aur
 Pe sub în vîz al ei sîn, războinica-n șiruri s-avîntă,

466. Pergamon (azi Bergama, lângă Izmir, în Turcia), oraș străvechi pe valea rîului Calcus.

470. Rhesos, rege trac sosit la Troia cu minunații săi cai albi spre a lupta împotriva grecilor, a fost ucid în timp ce dormea de către Diomedea, fiul lui Tideus.

473. Xanthos, rîu din vecinătatea Troiei.

480. Zeița Minerva îl ajută pe greci și era vrăjmașa troienilor.

489. Memnon era conducătorul etioptienilor veniți în ajutorul troienilor.

490. În *Etlopidia* lui Arctinos, autor din secolul al VIII-lea î.e.n., nu se spune că amazonele conduse de Pentesilea erau de neam trac și luptau de partea troienilor. Herodot spune că locuiau în Scitia. Unele texte le menționează și în Iliria și Libia.

- Ea o fecioară-ndrăznind pe bărbați să-i înfrunte în luptă.
 Numa-n vrăjire-i Enea Dardanul văzîndu-le-acestea.
- 495 Stă neclintit, nu se-ndură să-și smulgă-a lui mută privire,
 Dar între timp prea frumoasa regină Didona și-ndreaptă
 Pasul spre templu-nsoțită de-alaiul mulțimii de tineri.
 Astfel la apa Eurotas, pe țărm, și pe-al Cintului creștet,
 Coru-și conduce Diana și mii de-oreade, urmînd-o,
- 500 De pretutindenii s-adună în juru-i ; ea poartă pe umăr
 Tolbă și-n mers mai presus e de soațele-i toate zeițe :
 Ce bucurie încearcă Latona-n adîncu-i de suflet !
 Astfel Didona voioasă, și dînsa, pășeste prin șiruri,
 Munca grăbind, și clădirea regeștii domnii viitoare.
- 505 Iată-o,-n templul zeiței, sub bolta din mijloc s-așază
 Sus pe înaltul ei tron, cu străjeri înarmați împrejuru-i.
 Face dreptate, dă legi și împarte la toți deopotrivă
 Ori după-al sorților tras, ce lucrare-i de dus la-mplinire.
 Dar, deodată, Enea zărește în gloata ce vine
- 510 Chiar pe Sergestus, pe-Anteu, pe Cloantu-ndrăznețul, pe alții
 Dintre troienii în larg risipiți de furtuna cea neagră
 Și către alte tărîmuri departe mînați peste ape.
 Plini de uimire, izbiți deopotrivă și el și Achate
 De bucurie și teamă : să-ntindă spre ei a lor dreaptă,
- 515 Ard de dorință ; dar gîndul li-l sperie necunoscutul.
 Se stăpînesc și sub vîlul de nor găunos stau la pîndă,
 Ce-mprejurări sînt, pe unde lăsatu-și-au flota firtații,
 Ce urmăresc ei venind : căci aleși de pe năvile toate,
 Bunăvoință cerșind, spre templu prin vuiet se-ndreaptă.
- 520 Duși înlăuntru, cînd dată li-i voia vorbirii în față,
 Ilioneu, mai în vîrstă, începe cu liniște-n suflet ;
 „Ție, regină, ce ai de la Joe să-nalți o cetate
 Nouă și neamuri trufase în friu să le ții prin dreptate,
 Noi oropsiții troieni, zbuciumații pe mări de vîntoase,
- 525 Rugă ți-aducem : înlătură focul grozav de la vase !
 Cruță un neam credincios și știi ce-i cu noi, mai de-aproape.
 Nu ca să dăm pustiirii, prin arme, a Libiei țară,

498. Eurotas, azi Irl, rîu din Laconia, în Pelopones ; Cynthus, colină din insula Delos.

499. Oreadele erau nimfele de pe înălțimi, iar driadele nimfele din păduri.

502. Latona, mama lui Apolo și a zeiței Artemis ; aceasta din urmă era numită de romani Diana.

- Noi am venit, ori să-ntoarcem spre coaste căzută-ne-a pradă ;
Nu ni-i a sile, o nu-i pentru-nvinși o așa îndrăzneală !
- 530 Este un loc și Hesperia grecii îi zic cu un nume,
Țară străveche și tare prin arme și-a brazdelor roadă ;
O locuiră enotrii ; acum, este zvonul, urmașii
Spun că se cheamă Italia, după un fost al lor rege.
Calea-ntr-acolo ne fu ;
- 535 Dar Orion furtunosul pornind deodat' cu talazul,
Dusu-ne-a-n vaduri ascunse și-apoi cu năvalnice vânturi
Ne-a risipit peste valuri și-n stînci fără căi de ieșire,
Apa-nfrîngîndu-ne : pînă la coastă cîțiva de răzbirăm.
Ce soi de neam e pe-aici ? și ce țară barbară mai ține
- 540 Datini de-acestea ? Sîntem alungați de la țarmu-ne gazdă ;
Gata de luptă, ne-opriți de pămîntul dintii să ne prindem.
Dacă-n dispreț i-omenia și tot ce-i a omului armă,
Seama la zei, și-amintesc ei și bine și rău deopotrivă.
Postu-ne-a rege Enea, mai mult decît dînsul nici unul
- 545 Drept, credincios și măreț în ciocnirea de arme și lupte.
Dacă ursita-l păstrează și aer voinicul respiră,
Dacă el nu e culcat pîn-acuma în umbrele crude,
Teamă să n-ai că întîia-ntrecîndu-te-n îndatorire,
Te vei căi : Noi avem pe tărîmul Siciliei tîrguri,
- 550 Cîmpi și, din viță troiană, pe mult strălucitul Aceste.
Lasă să tragem la țarm de vînturi bătută-ne-a flotă,
Grinzi din păduri să tăiem potrivindu-le, vîsle să facem
Și de-i sortit s-o luăm spre Italia, regele, soții
Iarăși avîndu-i, voioși vom căta noi Italia, Lațiul.
- 555 Dacă nici gînd de scăpare-i și, bunule tată, te ține
Libica mare și-a noastră nădejde-n Iulus e stinsă,
Malul Siciliei doar și gătitelile noastre lăcașuri,
Cele de unde-am plecat, să le-ajungem la regele-Aceste."
Ilioneu a vorbit și-n aceeași simțire înalță
- 560 Murmur dardanii...
- Ochii plecîndu-și, Didona-i răspunde-n puține cuvinte :
„Smulgeți din inimă teama, troieni, și goniți orice grijă ;
Grele nevoi și-o domnie ce-ncepe mă-mping la de-acestea,
Pînă în zare, prin străji, apărînd ale țării hotare.

530. Hesperia, țara de la apus, era pentru greci Italia.

535. Constelația Orion era vizibilă de la mijlocul verii și pînă la începutul iernii ; în acest răstimp se dezlănțuiau furtuni puternice pe mare.

560. Dardanli, urmașii al lui Dardanus, strămoșul regilor troieni.

- 565 Cine nu știe de voi, de Enea și-a Troiei cetate,
De vitejii, de eroi și de focul războiului mare ?
Minte așa-ntunecată, noi punii n-avem ; și de-orășul
Tirului, nu prea departe și-nhamă doar Soarele caili.
Fie că dorul vi-i Marea Hesperie, cîmpii saturnici,
- 570 Fie-a Erixului coastă și regele vostru Aceste,
Cu ajutoru-mi, în pază-ți pleca și-ți avea și mijloace.
Vreți să rămîneți aici, deopotrivă cu mine-n regatu-mi ?
Iată-i al vostru orașul ce-nalț și voi năvile trageți,
Căci tirian și troian sînt în ochii mei toți de o seamă.
- 575 Dacă minat de aceeași suflare aici ar ajunge
Regele însuși Enea ! pe țarm, negreșit voi trimite
Oameni de-ncredere, marginea Libiei fi-va brăzdată,
Poate-azvirlit rătăcește-n păduri, undeva, prin orașe."
- Astfel de vorbe le crește curajul și-Achate cel tare
- 580 Cîț și Enea eroul ardeau de dorința să rumpă
Norul din jur. Pe Enea, Achate întii îl întreabă :
„O, tu vlăstar de zeiță, ce gînd îți răsare în suflet ?
Toate-s în bine, cum vezi, și flota și-ntorșii tovarăși.
Unul lipsește, dar noi l-am văzut în mijlocul vîltorii
- 585 Tras către fund : celelalte, cum mama-ți roști, sînt întocmai."
Numai sfîrșise și vîlul de nori răspîndit, deodată,
Iată se spintecă, apoi în cerul senin se destramă.
Stă înaintea Enea și-n albă lumină străluce,
Zeu după chipu-i și umeri : căci Venus pusese prin suflu-l
- 590 Fiului plete-o mîndrețe și rumena slavă a vîrstei
Celei în floare și vraja ce veselă arde-n privire.
Astfel prin mină măiastră-și ia fildeșul farmec și-n aur
Se-mpodobește argintul ori marmora scumpă de Paros.
- Către regină-ndreptîndu-și cuvîntul, cînd nimeni s-așteaptă,
- 595 Spune eroul : „În față vă sînt cel de voi căutatul,
Eu troianul Enea, scăpatul din libice unde.
Singură milă avut-ai de-a Troiei restriște nespusă !
Zdrențe de-a grecilor mină, sleiți de-ntimplări de tot felul
Și pe uscat și pe apă, pe noi numa-n lipsuri, ne-apropii
- 600 Tu în oraș și în case ! pe drept mulțumiri a-ți aduce,
Nu ni-i dat nouă, Didona, și nici la ce încă rămîne
Dintr-a Dardaniei gîntă zvîrlită în lumile toate.

570. Erix, rege al Siciliei, ucis de Hercule.

593. Vestita marmură de Paros, o insulă din Marea Egee.

Zeii (de-s zei ce privesc cu plăcere credința, de este
 Încă dreptate) și mintea ce știe-n ea însăși de bine
 605 Să-ți răsplătească pe merit. Ce vremi într-atit fericite
 Te-au zămislit ? ce părinți, precum ești, te-au ivit în lumină ?
 Cît vor goni către mări cele fluvii, cît umbrele-n munte
 Se vor lungi peste văi și cît stelele, cerul hrăni-va,
 Pururi și cinstea-ți și numele, pururi slăvirea-ți va ține,
 610 Largul oriunde m-ar cere". Vorbit-a și-ntinde-a lui dreaptă
 Dragului Ilioneu, lui Serestus cea stîngă și-n urmă
 Altora, tarelui Gias și-ostașului tare Cloantus.

Stă-nmărmurită Didona atît că îl vede-nainte-i,
 Cît și de marile lui întîmplări și-apoi astfel cuvîntă :
 615 „O, din zeiță vlăstar, ce ursită-n noian de primejdii
 Te urmărește ? ce silă te-mpinge pe asprele coaste ?
 Tu ești Enea pe care-l născu lui Anchise troianul
 Venus cea sfîntă aproape de-a Frigiei apă Simois ?
 Eu mi-amintesc că-n Sidon venitu-ne-a Teucru o dată,
 620 Din părintescul hotar alungat și cătînd o domnie
 Cu ajutorul lui Belus. Pe-atunci al meu tată, cu lupte,
 Ciprul bogat pustia și-nvingînd, îl păstra-n stăpînire.
 Iată, din vremea ce spun, prăbușirea orașului Troia,
 Numele tău și al regilor greci mi-au rămas cunoscute.
 625 Teucru el însuși, dușmanul, vorbea de troieni prețuindu-i
 Și se dorea chiar născut din străvechea acestora viță.
 Deci, o, războinici, poftiți și intrați în a noastre căminuri.
 Soarta la fel m-a voit zbuciumată în munci de tot soiul,
 Tocmai ca voi, pîn-odată' să m-așez în aceste tărîmuri :
 630 Știu ce e răul și-nvăț să dau însămi sărmanilor sprijin."
 După acestea, îl duce-n regescul palat pe Enea
 Și poruncește de-ndată prinoase-n zeieștile temple.
 Ea-n acest timp de asemenea, trimite pe țarm la tovarăși
 Boi douăzeci și o sută de porci cît mai mari și cu trupul

619. Teucer, flul regelui Telamon din Salamina, a fost izgonit de tatăl său cînd s-a întors de la Troia și și-a găsit adăpost în insula Cipru, pe care l-o dăruise Belus, regele Sidonului.

621. În original : regii pelasgi. La Homer, pelasgii erau o populație din Tesalia de vest, dar la autorii posteriori acest nume era dat și populațiilor din alte regiuni ale Greciei. Multă vreme, în antichitate s-a crezut că pelasgii au fost o populație preelenică.

- 635 Aspru păros, tot o sută de miei însoțiți și de mame,
Darul petrecerii zilei.
Casa-nlăuntru regal strălucind rînduită-i minune
Și se gătește ospățul cel mare-n iatacuri din mijloc.
Numai covoare țesute măiestru și purpură mindră ;
- 640 Mesele-s pline de lucruri de-argint și în multe, de aur,
Stau încrustate străbunele fapte, lung șir ce s-urmează
Prin fără număr eroi, dintru vechiul poporului capăt.
Cum, din iubire de tată, Enea o clipă de pace-n
Suflet n-avea, la corăbii trimite pe-Achate cu grabă,
- 645 Ca să-l vestească pe-Ascaniu și-apoi în oraș să-l îndrepte :
Grija duiosului tată la fiul Ascaniu e toată.
Daruri apoi, în a Troiei surpare scăpate, el cere
Să i se-aducă, o mantie-n aur cu chipuri brodate,
Vălul tivit împrejur cu-nflorirea acantului galben,
- 650 Toate-ale grecei Elena găteți, din Micena luate,
Cînd ea Pergamul căta pentru ne-ngăduita-nsoțire,
Daruri ce mintea-ți uimesc, de la maică-sa Leda primite.
Apoi de- asemenea sceptrul ce Ilionea-l purtase,
Ea cea mai mare-a lui Priam copilă, o salbă — totuna
- 655 Mărgăritare șirag și-o cunună de aur și pietre.
Să le-mplinească zorit, Achate dă fuga spre vase.
Dar Citerea frămintă-n a ei viclenie noi gînduri :
Cupidon, planu-i, să meargă schimbat și la chip și-n făptură,
El pentru-Ascaniu cel blind, și prin daruri să învăpăieze
- 660 Pe-ndrăgostita regină și foc să-i strecoare în oase.
Curtea-ndoielnică, tirii șireți, de acestea i-i teamă,
Cruda Junonă o tulbură, noaptea chiar, grija n-o lasă.
Deci ea așa îi vorbește lui Amor, copilul cu aripi :
„Fiule, tu-mi ești tăria, puterea-mi cea mare, tu singur,
- 665 Fiule, disprețuiești tifeana săgeată-a lui Joe,
Vin dar la tine să cer rugătoare zeiescul tău sprijin.
Cum i-al tău frate Enea purtat pretutindeni pe maluri
Și pe al mării întins, din ura nedreptei Junone,
Bine o știi, și pe tine ades te-a durut de durerea-mi.

649. *Acanthus*, un fel de salcîm din Egipt din care se scolea o substanță colorantă.

650. Elena, soția lui Menelaos, regele Micenei, a fost răpită de Paris, fiul lui Priam, regele Troiei. Acest furt, spune Homer, a dat naștere războiului dintre greci și troieni.

- 670 Da, l-întirzie Didona acum și-l oprește cu vorbe
Dulci, dar mi-e grijă-ncotro ar putea să se întoarcă-a Junonei
Bună primire. Cînd faptu-i mai grabnic, rămîne-va-n tihnă ?
Iată de ce mă gîndesc s-o iau înainte șireată
Și pe regină s-o-ncing de văpăi, ca să nu o mai schimbe-o
- 675 Voie de zeu : ci să țină cu drag la Enea, ca mine.
Cum ai putea s-o-implinești, tu gîndul acum mi-l ascultă.
Fiul de rege, nespusa mea dragoste, cată să plece
Către orașul sidonic, căci tatăl iubitul îl cheamă,
Daruri ducînd, ce-a scăpat din furtună și a Troiei cădere.
- 680 Eu l-oi ascunde, cuprins de somn greu, pe-nălțimea Citerei
Sau pe-al Idaliei creștet, în una din sfintele-mi peșteri,
Ca să nu poată afla de ceva și în cale să-mi steie.
Tu întocmește-ți dibaci, o noapte, atît numai, una,
Chipul și pune-ți, copil, cunoscuta copilului față ;
- 685 Cînd prea voioasă Didona la sin așadar te va strînge-n
Timpul regeștilor mese și-a vinului lamură-n cupe,
Și te-o cuprinde în brațe, sărutul cel dulce-ntinzîndu-ți,
Foc tănuît îi strecoară și-nșală-o cu știi ce otravă."
- Amor ascultă vorbele mamei lui dragi și scoțîndu-și
- 690 Albele aripi, la fel cu Iul, bucurîndu-se calcă.
Venus, la rîndu-i, pătrunde pe-Ascaniu-n tot trupul de-odihnă
Blîndă și-l duce la pieptu-i cel cald în dumbrăvile-nalte
Ale Idaliei, unde plăcut măgheran îl cuprinde
Cu-mbrățișare de flori miresmate, cu dulce umbrire.
- 695 Cupidon vesel acum, cîrmuit de Achate, aduce
Daruri regești tirienilor, sfatul zeiței urmîndu-l.
Cînd el sosește, regina, în patu-i strujit numa-n aur
Stînd pe covoare-o mindrețe, un loc la mijloc își luase.
Tatăl Enea acum și vitejii troieni se adună
- 700 Toți laolaltă și-ndat' pe purpure puse s-așază.
Sclavii le toarnă pe mîini să se spele, le dau de pînzeturi
Scumpe ștergare și-mpart din coș ale Cererei daruri.
Roabe cincizeci sînt aicea ca s-orînduiască tacîmuri
Șiruri și șiruri și focu-n căminuri într-una să-l țină ;
- 705 Altele-o sută și robi tot atîți, de o seamă ca vîrstă,
Au să încarce bucate pe mese și cupe să pună.
Și tirieni o mulțime-s aici adunați prin voioase

681. Idallium, colină și oraș în Cipru.

- Săli și, îndată poftiți, se culcă pe paturi cu scoarțe.
 Se minunează de daruri aduse, admiră pe-Ascaniu
- 710 Și-nvăpăiații obraji ai zeului, vorbele-i calpe,
 Mantia, vâlul țesut cu-nflorirea acantului galben.
 Feniciană, da ea, închinată urgiei pe cale,
 Ea mai ales nu se satură, arde privindu-le toate
 Nefericita, mișcată la fel de copil și de daruri.
- 715 După ce-a stat prins de gîtul eroului care-l sărută,
 El, mulțumind a-nșelatului tată iubire nespusă,
 Către regină se-ndreaptă. Aceasta cu inima-i, ochii
 Parcă îl soarbe, îl strînge la piept și nici știe Didona,
 Biata, ce zeu de temut i-i aproape. Dar el și-amintește
- 720 Voile mamei, începe încet pe Sicheu să-l umbrească
 Și se pornește s-apuce prin focul iubirii încinse
 Simțuri de mult potolite și-o inimă-acum dezvățată.
 Către sfîrșit e ospățul și, mesele îndepărtate,
 Cupe mărețe aduse-s și-un vin într-ales le-ncunună.
- 725 Strigăte vesel răsună și glasuri în largă-ncăpere
 Se-nvăluresc; candelabre aprinse atîrnă-n tavane
 Lucii de aur și torțe înfrîng întunericul nopții.
 Cere regina atunci și-și toarnă nectar într-o cupă
 Toată în aur și pietre, pe care și Belus și-urmașii
- 730 Lui au umplut-o pe rînd. Și tăcere în casă s-așterne:
 „Jupiter, care, cum credem, ne dai ospetiei o lege,
 Fă fericită și nouă și celor porniți de la Troia
 Ziua de azi, să-și aducă aminte de ea strănepoții!
 Fii aici, vesele Bacus, și tu, priincioasă Junonă!
- 735 Voi, tirieni, într-un gînd, ospățul de-acuma serbați-mi l'”
 Spune și varsă întîi din vin într-a zeilor cînte,
 Apoi, prinosu-mplinit, atinge doar marginea cupei.
 I-o înmîinează cu-ndemn lui Bitias care îndată
 O și golește sorbind spumosul din cupa de aur.
- 740 Fac și frunțașii la fel. Iopas pletosul deșteaptă
 Sunete-n lira-i de aur, cum Atlas pe vremi l-învățase.
 Cîntă el luna pribeagă și-a soarelui trecere-n umbră,

715. După înfrîngerea Troiei, Eneas a scăpat cu fuga, luînd în spate pe tatăl său Anchise și ținînd de mîină pe fiul său Iulus. Virgiliu a pus în legătură numele lui Iulus cu numele gentilic Julius, purtat de împăratul August.

740. Iopas pletosul; cîntăreții purtau părul lung ca și Apollo.

741. Atlas, fratele lui Prometeu, era socotit un astronom iscusit; de aceea ucenicul său cunoștea mersul astrelor și le cînta cu pricepere.

Oamenii cum de purces-au, și turmele, ploile, focul ;
Cîntă Arturul, Hiadele ploii și Carele două,

745 Soarele cum de s-afundă-n ocean cu grăbire, cînd iarnă-i,
Ce-ncătușare stă nopții de vară tîrzii ce nu vine.
Bat tirienii din palme și-ntocmai ca ei și troienii.

Nefericita Didonă de vorbă stătea, acea noapte
S-o tot lungească și inima-i bea din văpaia iubirii,

750 Multe-ntrebînd ea de Priam, de Hector de-asemenea

multe,

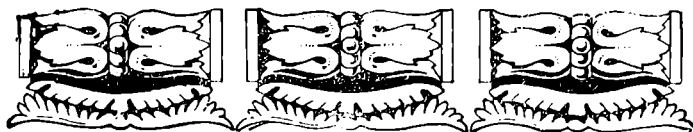
Cum înarmat mîneacă înspre Troia feciorul Aurorei,
Ce cai purta Diomede și cît de măreț fu Ahile.

„Însă mai bine-i, tu, oaspe, pe rînd să ne-arăți de la capăt —
Zice ea — cursele grecilor, toată-alor tăi pătimire

755 Și rătăcirile tale ; căci vara de-a șaptea e doară
Care te duce pribeag peste mări și din țară în țară.”

744. Constelația Hiada era întovărașită de ploi în prima ei fază,
iar în a doua, coincidea cu timpul arăturilor.

C A R T E A a II-a

Toți au tăcut și-ncordați îndreptară spre dinsul privirea,
Iară de sus de pe pat pornit-a eroul cuvîntul :

„Tu, o ! regină, îmi ceri să-nnoiesc o durere nespusă,
Cum năruiră danaii puterea orașului Troia .

- 5 Și o domnie de plîns, și prăpădul văzut chiar în care
Parte eu cită avui ! Însă cine-auzindu-le-acestea,
Fie dolop, mirmidon ori tovarăș cu asprul Ulise,
S-ar stăpîni de la lacrimi ? Și umeda noapte-i grăbită
Cerul să-l lase, iar aștrii apun și la somn ne îmbie.
- 10 Ci dacă ții să ne știi pătîmirea și-a Troiei restrîște
Cea de pe urmă pe scurt s-o ascuți, cu toate că mintea-mi
A-ndărăptat de la chin și cu groază acuma le-nvie,
Eu voi începe.

Zdrobiți în război și goniți de ursită,
Capii danailor, după ce ani și iar ani se urmară,

- 15 Cal cit un munte de mare, prin arta zeiască-a Minervei,
'Naltă, cu scinduri de brad căptușind potrivitele-i coaste,
Și fățăresc că-i prinos pentru-ntors și-acest zvon se întinde.
Sortii trăgînd, ei închid pe furiș în a coapselor beznă
Trupe fruntașe-n război și cuprind cu soldații în arme,

7. Mirmidonii și dolopii, populații din Tesalia ; în *Iliada* se arată
că Ahile și fiul său Pyrrhus sau Neoptolemos au fost conducătorii lor.

- 20 Pină la capăt, măreţele goluri şi al calului pîntec.
 Este în faţă o insulă, Tenedos, prea cunoscută
 Şi cu renume, bogată pe timpul domniei lui Priam,
 Însă acum doar un golf, adăpost îndoios pentru vase.
 Vin şi s-ascund ei aici pe un ţarm fără urmă de viaţă.
- 25 Noi socoteam c-au plecat şi-au ajuns cu vînt bun la Micena.
 Deci cît e Teucria, toată se smulge din lunga-i cernire :
 Porţile larg se deschid, voioşi-s să meargă, să vadă
 Lagărul doric şi locul pustiu, părăsitele maluri.
 Ici era oastea dolopilor, dincolo crudul Ahile
- 30 Cu-ale lui corturi, ici flota şi dincoace cîmpul de luptă.
 Parte privesc cu uimire la calul semeţ, al pierzării,
 Dar închinat nenuntitei Minerva şi-ntîiul Timete,
 Din viclenie ori astfel voind-o a Troii ursită,
 Cere-ntre ziduri să-l ducem şi să-l aşezăm în cetate.
- 35 Capis şi alţii cu minte directă rostitu-şi-au sfatul
 Să se prăvale în mare capcana danaică, prinosul
 Care le da bănuielei, să-l încingă cu flăcări din laturi,
 Sau, despicîndu-l, să caute ce-o fi în goalele-ascunsuri.
 Nehotărită, mulţimea se-mparte-n păreri osebite.
- 40 Însă întîiu-ntre-aceia ce-n juru-: grămadă se-ndeasă,
 Laocoon în minie aleargă din virful cetăţii
 Şi de departe : „O, bieţi cetăţeni, v-a cuprins nebunia ?
 Credeţi plecaţi pe duşmani ? Şi gîndiţi c-ale grecilor daruri
 De vicleşug sînt lipsite ? Aşa pe Ulise-l cunoaşteţi ?
- 45 Sau aheieni se pîtesc înlăuntru în lemnul acesta,
 Sau e-o unealtă făcută-mpotriva-ntărilor noastre,
 Cu cercetare spre case şi-avînd de din sus să ne-atace,
 Vreo-nşelăciune-i oricum : în cal nu vă-ncredeţi voi, teucri.
 Orice-ar putea fi, de grec, şi cînd vine cu daruri, mi-e frică”.
- 50 Astfel vorbind, cu puteri de bărbat, uriaşa lui lance,
 Drept înspre-a calului coapsă şi pîntec rotund îmbinate,
 O aieptă : ea se-nfipse cu tremur şi din zguduire

21. Tenedos, Insulă pe ţarmul Troiei, colonizată de eolienii. Cercetările arheologice au dat la iveală un templu al lui Apollo şi alte ruine vechi.

28. Dorienii erau ultimul trib grecesc care a pătruns în Grecia pe la sfîrşitul mileniului al doilea. Ei locuiau în Pelopones, în Creta şi în alte insule şi se distingeau de alţi greci prin înclinaţiile lor războinice.

41. Laocoon, preot din Troia, i-a sfătuit pe troleni să nu introducă în cetate calul lăsat de greci. El şi doi fii ai săi au fost uclşi de doi şerpi. Motivul a fost folosit de trei sculptori din Rhodos, care au creat în jurul anului 50 î.e.n. vestitul grup de marmură al lui Laocoon şi al celor doi fii ai săi.

- Peșteri deschise-n adînc a geamăt prelung răsunară.
 Dacă aveam și ursita cu noi și o minte-acătare,
- 55 El ne-ar fi-mpins să sfărmăm argienele-ascunsuri cu fierul,
 Și ar mai sta încă Troia și-ai fi tu, cetate-a lui Priam!
- Între acestea, păstori frigieni îndrumau către rege,
 Strigăt scoțînd, pe un tinăr cu miinile-n dos ferecate,
 Necunoscut care-n calea urmată de dinșii, de voie,
- 60 Ca să lucreze-nspre scopu-i și Troia la greci s-o deschidă,
 Se-nfățișase; ființă îndrăzneată, la orișice gata,
 Și la urzirea-nșelării, dar și la o sigură moarte.
 De pretutindeni, cu rivna să-l vadă, ai tîrgului tineri
 Vin, l-înconjoară pe prins și-i zvîrl pre aminile-ocară.
- 65 Află-ale grecilor curse acum, dintr-a unuia crimă
 Știe-i pe toți.
 Cînd se văzu-mprejmuit de priviri, tulburat, fără arme,
 Stete și-n jur peste toată mulțimea-și plimbă el ochii:
 „Vai, ce tărîmuri — se plînge — ce ape-or pulea de acum
- 70 Să mă primească? și ce-mi mai rămîne, o, bietul de mine,
 Cînd nici la greci n-am lăcaș nicăieri și cînd, într-adaos,
 Cer întărtații dardani ei înșiși jertfirea-mi în sînge?”
 Bocetu-n cugete face-o schimbare și furia toată
 E-năbușită. S-arate, e-ndemnul, și neamu-i și dacă
- 75 Are ceva de adus, ca în el, deși prins, să ne-ncredem.
 Lasă el teama deoparte-n sfîrșit și pornește-a lui vorbă:
 „Tot adevărul, o, rege, orișice-ar fi să se-ntimple,
 Mărturisi-l-voi, mă crede, și-ntii seminția-mi grecească
 N-o voi ascunde; și dacă făcut-a sărman ea pe Sinon,
- 80 Soarta nedreaptă, din el, un flecar mincinos n-o să facă.
 Poate din vorbă ajunsu-ți-a pîn' la urechile tale
 Numele lui Palamede, mlădiță din Belus, și faima
 Gloriei lui: socotit trădător, după-o josnică pîră,
 Îl omorîră pelasgii, fiindcă el n-a vrut războiul,

55. Argivii, în sens restrîns, erau grecii din Argos, iar în înțelesul larg grecii în genere.

66. Versul 66, așa cum ne-a rămas de la Virgiliu, nu era un hexamtru complet. Traducătorul i-a păstrat aceeași înfățișare. Cuvintele latinești „*ab uno disce omnes*”, „după unul cunoaște-l pe toți”, au ajuns proverbiale.

82. Palamedes, fiul regelui Nauplios din Eubea și strănepot al lui Belus, îl silise pe Odiseu să la parte la războiul Troiei, drept care acesta s-a răzbunat învinuindu-l de trădare. Palamedes a fost pedepsit pe nedrept de către conducătorii oștilor grecești.

- 85 Nevinovatul, și-acum, cînd e dus, toată lumea îl plînge.
Tata sărac m-a trimis chiar din anii dinții ai ciocnirii
Ca-nsoțitor al acestuia, apropiat și ca rudă.
Pînă el teafăr stătu în domnie și văză avuse
Intr-ale regilor sfaturi, și noi vreun nume, vreo cinste
- 90 Ne-am fost purtat, cînd lăsat-a tărîmul luminii prin pizma
Unui viclean ca Ulise, nu spun ce n-ați ști voi cu toții,
Înnegurat îmi tîram a mea viață de umblet și plînsset,
Dar răzvrătit în adînc că prietenu-i mort fără vină.
Nici n-am tăcut eu smintitul ; jurai ca de-ndată ce sorții
- 95 Mi-ar fi a bine și-n Argosul meu biruind m-aș întoarce,
Eu să-l răzbun, și prin vorbele-mi ura dușmană s-aprinse.
Iată al relelor capăt ; mereu de-acuma Ulise
Mă-nspăimînta cu noi pîri ; de-acum risipea în mulțime
Vorbe-n doi peri și, cu vină, el arme gătea împotrivă-mi.
- 100 Nici nu-și află vreo odihnă decît cînd prin preotul Calchas...
Însă de ce de prisos să mai spun că vă este în silă ?
Ce să vă-ntîrzii ? căci dacă totuna-i priviți pe toți grecii
Și vi-i de-ajuns că eu sint, ce-așteptați, hotăriți-mi pedeapsa !
Asta Ulise o vrea și cu preț v-ar plăti-o Atrizii !"
- 105 Ce-nflăcărare pe noi să-ntrebăm iscodindu-i pricina,
Neștiutori cît de mare-i minciuna și crima pelasgă !
Prins de fiori, ia el vorba urmînd cu fățarnicu-i cuget :
„Vrut-au adesea danaii să pună la cale-a lor fugă,
Troia lăsînd, și-obosiți de războiul cel lung să se-ntoarcă :
- 110 De-ar fi făcut-o ! de multe ori aspra furtună a mării
I-a-mpiedicat și porniții s-au frînt de-a Austrului teamă.
Dar mai ales de cînd calul acela din birne de paltin
Stă înălțat, răsunară de tunet ai cerului nouri
Nedumeriți îndrumarăm pe Euripil să întrebe
- 115 Sfîntul oracol : din templu ne-aduse amară vestire :
«Numai prin sînge, prin moartea fecioarei, danai, împlînzirăți
Vîntul, atunci cînd întii ați venit spre-ale Troiei tărîmuri ;

91. Odiseu, pe latînește Ulixes, rege în Itaca, o mică insulă pe țărmul de sud-vest al Greciei, azi Thlaki.

100. Calchas, unul din prezicătorii care au însoțit armatele grecești la Troia.

114. Eurypylos — rege din Tesalia, a luat parte la războiul trolan.

- Numai prin sînge cătați-vă-ntoarcerea, jertfei trimiteți
Suflet argolic.» Și-ndată ce gloata aflat-a răspunsul,
- 120 Toți inlemniră și tremur de gheață pătrunse prin oase,
Cine-i de soartă-nsemnat și pe cine îl cere Apolon?
Iată, Ulise cu zgomot tirăște-ntre greci pe prorocul
Calchas și stăruie-ntr-una să tilcuie-a zeilor voie.
Mulți chiar de-atunci îmi vesteau că vicleanul își țese-a lui
crudă
- 125 Nelegiuire, tăcuții o întrevedeau c-o să vină.
Zile, el, cinci și iar cinci parcă-i mut și ascuns se ferește
Să ne arate pe unul prin glasu-i și morții să-l deie.
Numai abia în sfîrșit, cu zbieret silindu-l Ulise,
După-nțelegere, rupe tăcerea sortindu-mă jertfei.
- 130 Toți se-nvoiră și ce se temea pentru el, fiecare
A-ngăduit-o întoarsă spre pierderea unuia, bietul.
Ziua de groază sosi : ale jertfei erau pregătite,
Sarea, făina, cordelele ca să încingă-a mea frunte.
Morții m-am smuls, lămurit eu v-o spun, frîgîndu-mi cătușa ;
- 135 Noaptea, furiș, mă pitii printre trestii în bălți noroioase,
În așteptare să urce, de vor să se urce pe vase.
Nu mai rămîne de-acum vreo nădejde-a strămoșilor țară
Să mi-o mai văd, nici copiii cei dragi și nici tatăl doritul,
Grecii, cerîndu-i, pe ei, poate, caznei i-or da pentru fuga-mi
- 140 Și-a mea greșală plăti-o-vor nenorociții prin moarte.
Rogu-te, rege, pe zeii de sus, căci ei știu adevărul,
Și, dacă încă-n vreun loc pe pămînt o cunosc muritorii,
Pe nepătata credință, aibi milă de-a mele grozave
Chinuri ! aibi milă de-un suflet ce-ndură ce nu-i se cuvine !"
- 145 Milă de el ne-a cuprins, cum plîngea, și viața-i lăsarăm.
Priam el însuși întii, poruncind să se scoată de-ndată
Strînsa cătușă, astfel îi vorbi cu pornire frățească :
„Orișice ești, de-acuma pe grecii pierduți dă-i uitării,
Fii de ai noștri ; dar vreau să-mi răspunzi tu cînstit
la-ntrebare :
- 150 Calul acest' uriaș pentru ce-i ? și al cui a fost sfatul ?
Ce-ar urmări ? vreun prinos e ? ori poate unealtă de luptă ?"
Sinon, prea bine-nvățat în grecești viclenii și tertipuri,

118. Jertfirea unei ființe umane spre a dobîndi favoarea zeilor era o practică cunoscută și de alte neamuri, ca sciții, tracii etc. La romanii, consulul Publius Decius Mus s-a jertfit în lupta cu latinii din anul 340 î.e.n. spre a obține victoria.

- Și-a ridicat către ceruri din lanț dezrobitele brațe :
 „Martore-mi stați, o, voi focuri de veci cu zeiască putere
 155 De neatins și voi, sfinte altare și crude cuțite
 Ce le-am ferit, voi, cordele ce însumi purtat-am ca jertfă,
 Drept e să rup cu danaii un sfânt legământ altădată,
 Drept e pe ei să-i urăsc și să scot la întreagă lumină
 Tot ce-ar ascunde ; de-acum nu mai știu de a patriei lege.
 160 Dar să nu uiți ce-mi promiți și, scăpată, o ! Troie, tu ține-ți
 Vorba, căci spun adevăr și din plin mă răscumpăr cu slujbe.
 Toată speranța danailor, lupta cu-ncredere dînd-o,
 Pururi a fost în Minerva ; de cînd Diomed blestematul
 Și cu Ulise, al relelor născocitor, s-apucară
 165 Să mi-ți răpească din templul zeiesc chiar fatalul Paladiu
 Și, omorînd slujitorii de pază-ai cetății înalte,
 Puseră mina pe chipul cel sfînt și, cu mîini încrucișate,
 Ei îndrăzneții atinseră vâlul zeiței fecioare,
 Iată de-atuncea speranța se duse-ndărăt risipită
 170 Și, împotriva zeița, Danaii puterea-și sleiră.
 Ba chiar Tritonia dete-al ei semn prin minuni foarte limpezi.
 Numai ce fost-a statuia în tabăra lor așezată,
 Și ațintiții ei ochi scînteiară văpăi, iar sudoarea
 Trupul îi prinse ; de trei ori, ce spun minunat e, sărit-a
 175 De la pămînt, scuturîndu-și cu freamăt și lancea-i și scutul.
 Calchas îndată vesti să se-ncerce o fugă pe mare,
 Căci, prin danaice arme, nici vorbă ca Troia să cadă,
 Fără ca-n Argos să ceară oracol din nou și să-ntoarcă
 Sfînta ce-n luntrele curbe cu ei au luat-o pe ape.
 180 Dar că ajunși la Micena acasă, cu-al vîntului sprijin,
 Arme și zei lor prielnici gătînd, vor străbate iar marea,
 Fără de veste-or veni : i-al semnelor tîlc după Calchas.
 El sfătuindu-i, 'nălțară, în locul Paladiului, calul
 Pentru zeița jignită, cătînd să-și răscumpere crima.
 185 Tot proorocul le-a spus să clădească, spre cer să ridice
 Mare-njghebare din trunchiuri de falnici stejari îmbinată,
 Pentru a nu putea trece pe porți și fi dusă-ntre ziduri,
 Pentru a nu v-ocroti și pe voi cu-o străbună credință.
 De-ați căuta să-l stricați pîngărînd acest dar al Minervei,

154. „Focuri de veci”, în original „*aeterni ignes*”, adică stelele.

165. Palladiul, „chipul zeiței Pallas”, fusese furat în timpul nopții din templul troian spre a fi adus în tabăra grecilor. Aceștia credeau că vor avea sprijinul zeiței, dar zeița s-a supărat din pricina acestei profanări.

- 190 Nenorocire grozavă (de-ar fi mai degrabă spre Calchas,
Zeii s-o-ntorcă) aşteaptă pe Priam şi-a Frigiei ţară ;
Însă de puneţi voi umărul, calu-nlăuntru să-l duceţi,
Asia, ea cu urgia-i cea mare la zidul lui Pelops
Este să vină şi-această ursită-i nepoţilor noştri."
- 195 Astfel prin graiul viclean şi trădarea mişelului Sinon,
Faptu-l crezurăm şi lacrimi silite, momeli de-nşelare
Ne-au biruit cum Ahil, Diomed, zece ani de războaie
Şi înmiitele năvi ale grecilor n-au fost în stare.
- Încă şi altăceva, şi mai mult de temut, ni s-arată
- 200 Nouă sărmanilor, pieptul neprevăzător tulburindu-l.
Laocoon, cum sortit fu, preot al zeului mării,
Către altarul solemn, aducea mîndru taur ca jertfă.
Iată că două năpîrci cu inele grozave (fiorul
Mă săgetează spunînd-o); din Tenedos, pe-o liniştită
- 205 Mare, s-aştern peste ape şi-alătura ţărmul li-i ţintă.
Pieptul 'nălţat dintre valuri şi creştetul roş ca de singe
Apele-n jur stăpînesc, pe cînd coada atinge întinsul
Ici şi colo, dezvolbindu-se cu cercuri uriaşe.
Vuiet s-aude pe unde-nspumate. Aproape-s la coaste
- 210 Şi pîlpîind ai lor ochi arzători de văpaie şi singe,
Ele îşi ling şuiierîndele guri cu limbi care joacă.
Noi, la aceasta, fugim numai gheaţă, iar ele se-ncoardă
Drept către Laocoon ; şi întii cuprinzînd laolaltă
Micile trupuri, încing pe-amîndoi copii ca-n cătuşe
- 215 Şi se hrănesc mursecînd sărmaneale lor mădulare.
Apoi, pe tatăl ce-aleargă cu suliţa-i gata de sprijin,
Ele-l apucă şi-l leagă în noduri de fier ; împrejurul
Şalelor, brîu îndoit, se sucesc cu solzoasa spinare,
Prind şi grumazu-i la fel şi semeţ capu-n aer ridică.
- 220 Se străduieşte dar el să-şi desfacă-nceştarea, cu braţul,
Cît a lui frunte-mproşcată-i de bale şi neagră otravă,
Şi către ceruri înalţă strigările-i smulse de groază.
Astfel mugeşte şi taurul cînd, vătămat, se repede
De la altar şi azvîrle din gîtu-i securea stîngace.

191. Frigia era un ţinut întins care cuprîndea o bună parte a Asiei
Mici. Frigienii vorbeau o limbă indoeuropeană şi erau înrudiţi cu tracii.

193. Pelops, strămoşul lui Agamemnon, fiul lui Tantal. Se spunea că
se născuse în Pelopones.

- 225 Dar amindouă năpîrcile fug lunecînd către culmea
 Templelor, s-adăpostesc în altaru-ntăritatei Minerve
 Și-i se pitesc la picioare sub însăși a scutului boltă.
- Spaimă nespūsă atunci ne pătrunde în inimi pierdute,
 Fieștecărui ; se strigă că Laocoon pe dreptate
- 230 Și-a ispășit a lui crimă, căci a pîngărit cu săgeata
 Calul cel sfînt și-a țintit în acesta cu lancea-i de vină.
 Să se conducă la templul zeiței cu rugă statuia,
 Cer ei cu toții.
- Zidu-l tăiem și deschidem astfel și incinta cetății.
- 235 Zel au cu toții la muncă și fac să alunece calul,
 Roți potrivindu-i, otgoane de cinepă groase de gitu-i
 Ei îi înnoadă. Mașina fatală străbate-ntre ziduri,
 Plină-nșesat de ostași : copii împrejur și fecioare,
 Sfintele imnuri înalță și veseli pun mîna pe funii.
- 240 Ea-naintează și suie amenințătoare-n cetate.
 Patria mea, Ilion, locuință zeiască, voi, ziduri
 Pline de faimă prin lupte ! de patru ori stat-a pe pragul
 Porții, de patru ori zangăt de arme ieșit-a din burtă.
 Totuși urmă, de acestea uitînd, rătăciți ca și orbii,
- 245 Și așezăm în cetatea cea sfîntă pe monstrul-rea cobe.
 Chiar și Casandra acum ne vestește ursita ce vine,
 Ea care, voie-i de zeu, n-a găsit niciodată credință...
 Ziua din urmă era pentru noi și-n cetate, sărmanii,
 Împodobeam cu verdeața serbării zeieștile temple !
- 250 Ceru-ntr-acestea se-ntoarce și noaptea s-avintă din mare,
 Învăluind cu o umbră adîncă pămîntul și bolta,
 Cît și greceștile curse : troienii ici-colo-n cetate
 S-au liniștit ; acum somnul cuprinde-obositele trupuri.
 Dar și din Tenedos, greaca falangă cu năvi rînduite
- 255 O și pornise-ocrotită de-a lunii tăcere amică,
 Țărmuri știute cătînd, cînd lumină pe-a regelui pupă

241. Ilion sau Ilium, nume date Trolei, care stăpînea o regiune destul de întinsă în colțul de nord-vest al Asiei Mici, aproape de Intrarea în Helespont. Săpăturile arheologice au arătat că Trola înțelegina legăturilor comerciale cu centrele în care s-a dezvoltat civilizația miceniană din Peloponez. Ele au fost întrerupte brusc pe la sfîrșitul mileniului al doilea, cînd Troia a fost distrusă.

246. Casandra, una din fiicele lui Priam, prezicea viitorul, dar nu era crezută niciodată.

256. Focul de pe vasul conducătorului flotei era un semnal pentru Sinon ca să deschidă porțile cetății.

- Se arată și, cu sprijin zeiesc și al soartei nedrepte,
 Sinon descuie pe grecii ascunși și-nchisoarea de birne,
 Tainic lucrînd. Dinlăuntru-i calul deschis ni-i aduce
 260 Iarăși la aer : voioși, din scobitele coapse, s-aruncă
 Conducătorii Tesandru, Stenelus și crudul Ulise,
 Alunecînd pe o funie-ntinsă, Acamas și Toas,
 Neoptolem cel născut din Ahil și-ntre-ntîii Macaon
 Și Menelau și Epeos, acest clăditor al mașinii.
- 265 Ei năvălesc în cetatea în somn și în vin îngropată,
 Străjile-s măcelărite și, porțile-n laturi, dau drumul
 Celor tovarăși din cal și-și alătură oastea părtașă.
- Vremea era cînd întiul somn începea pentru bieții
 Oameni și, dar de la zei, se-ntindea tuturor cu plăcere.
- 270 Iată, prin vis îmi păru că Hector 'nainte-mi răsare
 Numai în jale, vîrsînd pe obrajii lui lacrimi șiroaie,
 Tras de un car cu doi cai și negru de colbul în singe
 Ca și-altădată, avînd o curea prin picioarele-i rană.
 Vai în ce stare era el ! și ce osebit de același
- 275 Hector venînd cu armura răpită de el lui Ahile,
 Ori aruncînd frigienele focuri în pupe danaie !
 Barbă murdară avea și păru-nchegat numai singe,
 Rănile înseși atîtea pe care la zidul cetății
 Le căpătase. Plîngînd, mă vedeam eu întii întrebîndu-l
- 280 Pe luptător și aceste prea triste cuvinte spunîndu-i :
 „O, tu luceafăr al Troiei, nădejdea temeinică-a gintei,
 Cît de tîrziu mi te-ntorci ! Și de unde acum ne vii, Hector,
 Mult așteptatul de noi ? După moartea atîtor de-ai noștri,
 Oameni și tîrg după ce au trecut prin urgii de tot felul,
- 285 Cum te vedem istoviții ! Ce faptă nedemn pîngărit-a
 Fața-ți senină ? Ce sînt aste răni ce privirii s-arată ?”
 Nici nu-mi răspunde și nici nu s-oprește la lucruri deșarte,
 Ci din adîncu-i de suflet scoțînd un suspin cu durere :
 „Vai, cel născut de-o zeiță, te du și te smulge din flăcări,
- 290 Dușmanul este-ntre ziduri și Troia se surpă din 'naltu-i.
 Dat-am destul pentru Priam și țară și, dacă prin brațe
 Troia putea fi scăpată, de-al meu încă-ar fi apărată.

264. „Clăditor al mașinii”, în original „*doll fabricant*” ; adică cel care a născocit calul troian, devenit simbol al vicleșugului.

275. „Armura răpită... lui Ahile” ; în original e o expresie mai cuprinzătoare : „*exuviae*” — halne, îmbrăcăminte, pradă de război.

- Ea de acum lasă-n paza-ți penaii și sfintele daruri :
 Fie-ți ca soți ai ursitei și cată-le ziduri pe care
- 295 Pline de slavă li-i face, când marea rămîne-ți-va-n urmă."
 Astfel vorbește și însuși din sanctuar îmi aduce
 Focul cel veșnic, cordelele, chipul puternicei Vesta.
- Între acestea prin ziduri se-mprăstie tulbur și bocet
 Tot mai puternic ; deși mult departe și-n umbră de arbori;
- 300 Tatăl Anchise-și cîdise-a lui cîrte atît de răzleață,
 Zgomotu-i limpede, zangăt, de arme grozav e pe-aproape.
 Sar și mă scutur din somn, pînă-n virful de culme al casei
 Urc ai mei pași și m-opresc, fiind numai și numai ureche.
 Astfel era ca și cînd, Austrul suflînd, într-o holdă
- 305 Focul se-ncinge, ori cînd umflat de șuvoaie din munte
 Riul mi-ți culcă ogoare-n belșug și-a plăvanilor muncă,
 Mîna pădurile smulse ; se pierde-n uimire păstorul
 Neștiutor care-ascultă de sus de pe colțul de stîncă.
 Ni s-au vădit însă-atunci adevărul și-a grecilor cursă.
- 310 Iată a lui Deifob locuință măreață, sub flăcări,
 Se prăbușește-n ruini și la Ucalegon acum arde,
 Chiar în vecini ; colo-n zare sclipește Sigea-n văpaie.
 Strigăt de luptă sporește și trîmbiți vuiesc de alarmă.
 Prind năucit a mea armă, dar nu știu cu ea ce aș face ;
- 315 Ard de dorința să strîng o oștire, s-alerg în cetate
 Cu-nsoțitorii ce-i am ; și funii, minii înainte
 Mă tot împing și socot că frumos e luptînd să o mîntui.
 Însă scăpînd de săgețile grecilor, fiul lui Otris,
 Pantus, un preot în templul lui Febus și-n marea cetate.
- 320 Duce cu el cele sfinte, pe zeii învinși, pe nepotu-i
 Și către casa-mi se-ndreaptă gonind, tot gonind în neștire.
 „Pantus, noi cum ne aflăm ? pe oraș mai avem stăpînire ?”
 Numa-ncepusem, și el îmi răspunde acestea cu geamăt :
 „Ziua de-apoi a venit și vremea pierzării sortite
- 325 Pentru Dardania : fost-au troienii, a fost Ilionul,
 Faima cea mare troiană : căci Jupiter crudul la Argos
 Totu-a trecut ; în orașul aprins stăpînesc acum grecii.

297. Vesta însemna la început focul, dar mai tîrziu se înțelegea prin acest nume și statuia zeiței Vesta. V. II, 292.

312. Golful Sigelc se afla la nord-vest de Trola, aproape de intrarea în Helespont. Pe la anul 600 î.e.n. s-a întemeiat acolo colonia ateniană Sigelon, o așezare însemnată pentru comerțul cu orașele aflate la Pontul Euxin.

- Calul cel chipeș, ce stă în picioare în mijloc de ziduri,
 Varsă oșteni ; hohotind își scamănă Sinon pîrjolul
- 330 Și ne-ocărăște. Răsar tot alții pe porțile vraiste,
 Mii și iar mii, cîți nicicînd nu venit-au din marea Micenă.
 Unii, în față-ne, au orice treceri de ulițe-n mină,
 Scoasele vîrfuri de săbii lucesc pretutindeni în șiruri,
 Gata s-omoare : abia pe la porți se mai apără-ntiia
- 335 Strajă, abia de mai ține, prin noapte, în lupta cea oarbă."
 Cele rostite de el și voința zeiască m-avîntă
 Drept între flăcări și arme : acolo mă cheamă Erinis
 Trista și freamătul luptei și-un strigăt urcat către ceruri.
 Mult iscusitul Epit și Rifeu îmi sosesc ca tovarăși,
- 340 Palida lună-arătîndu-mi-i, Dimas, Hipanis cu dinșii ;
 Lîngă ai noștri s-alătur-acum și Coreb flăcăiandrul,
 Fiul lui Migdon. Sosise la Troia chiar zilele-acele
 Învăpăiat de nebuna lui dragoste pentru Casandra
 Și adusese, ca ginere, sprijin lui Priam și Troiei ;
- 345 Nenorocitul, el sfatul logodnicei prevestitoare
 Nu-l ascultase !
 Cînd i-am văzut adunați la un loc, cu pornire de luptă,
 Aste cuvinte le-am spus : „Voi tineri, voi inimi zădarnic
 Tari în curaj, de aveți dorința să fiți cu-ndrăznețul
- 350 Gata de-orice, voi vedeți în ce stare sîntem prin ursită.
 S-au depărtat, părăsind altarele, templele noastre,
 Zeii prin care durat-a domnia ; voi sprijin aduceți
 Unui oraș în văpăi : să murim aruncîndu-ne-n luptă.
 Pentru învinși o scăpare-i : nici gînd să mai creadă-n scăpare.”
- 355 Furia prinde atunci al lor suflet. Ca lupii de pradă
 Care, în pîcla adîncă, tîriți-s de-amarnica foame
 Care-i sfișie în pîntec, pe cînd cu uscate gîtlejuri
 Stau așteptînd părăsiți pușorii, prin arme, prin dușmani,
 Mergem la sigură moarte și ținem spre miez de cetate.
- 360 Învăluindu-ne, noaptea ne-nghite în hău-i de umbre.
 Cine s-aștearnă în vorbe a nopții urgie, măcelul...
 Cine-ar putea nenorocul să ni-l cumpănească prin lacrimi ?

337. Erinyes era o zeiță htonică cu păr zbîrlit ; șuvițele ei de păr erau șerpi înfuriați, care îngrozeau și îndemnau la răzbunare. Ea pedepsea crimele capitale și simboliza remușcărilor conștiinței.

355. Lupul era un animal foarte cunoscut în literatura populară din Italia antică, ca de pildă în proverbe. Era socotit cel mai primejdios animal de pradă. Elementul miraculos din legenda lupoacei confirmă această teză.

- Vechea cetate se darmă, ea-n șirul de veacuri stăpînă :
 Ici și colo, și pe străzi și prin case, pe praguri de sfinte
 365 Temple, se-ntind fără număr tot corpuri lipsite de viață.
 Nu însă singuri troienii primesc lovituri și-s în sînge :
 Intră curajul de-asemena și-n ale-nfrîntilor inimi,
 Cad din danaii ce-nving. Pretutindenea vezi numai teamă,
 Vaietul crud pretutindeni și-a morții-nmîită icoană.
- 370 Se-nfățișează întii Androgeu însoțit de-o mulțime
 Mare de greci, neștiind ce sîntem, ba crezîndu-ne oaste
 Tot de a lor ; și cu glas de prieten începe-a ne spune :
 „Iute, războinici ; de unde această zăbavnică lene
 Care vă ține ! Prăpădul și prada-s purtate-n aprinsa
 375 Troie și voi doar acum coboriți din înalte corăbii !”
 Zise dar, cum un răspuns cuvenit nu-i venea, el îndată
 A și simțit că se află căzut între dușmane brațe.
 Stă, zăpăcit ce-i, își trage piciorul, și-năbușă glasul.
 Dacă, pășind în hățiș, fără veste apuci sub călcîiu-ți
 380 Vreo năpîrcă, ferești, ca și ars, în fiori pe aceea
 Care se-ntartă-n minie și-și umflă gitlejul albastru :
 Astfel pornea Androgeu spăimîntat de a noastră vedere.
 Dăm noi năvală și-n juru-i venim cu-ndesitele sulii ;
 Necunoscînd ei nici locul, cuprinși totodată de teamă,
 385 Îi doborîm. Ne-ajută și soarta-n întia-ne muncă.
 Dar, de izbîndă-ndirjit, curajosul Coreb la acestea :
 „Tot înainte să mergem — rostește — pe calea scăpării,
 Cum ne-o arată și soarta prielnică ici și dincolo.
 Scutul acum să-l schimbăm și greceștile arme și semne
 390 Să ni le punem : cu dușmani, alegi de-i curaj, viclenie ?
 Arme chiar ei ne vor da.” Își așază el coiful cu coamă,
 Pe Androgeu despuind, și scutul sclipind de podoabă,
 Iară la șoldu-i și-ncinge o spadă la fel argiană.
 Dimas, Rifeu iau-l pildă și tot tineretul cu voie
 395 Face de-așijderi, s-armează cu prada ce-i cade a mină.
 Ne-amestecăm cu danaii, fiindu-ne zeei protivnici,
 Și atacîndu-i în noaptea cea oarbă, ciocniri fără număr
 Dezlănțuim și trimitem în Orcus danai, o mulțime.
 Unii aleargă spre năvi și cu fuga se află la țărnul

370. Androgeus, unul din conducătorii grecilor

398. Orcus era zeul Infernului și al morții.

- 400 Demn de încredere, alții de-o frică de ris, uriașul
Cal mi-ți-l urcă din nou și s-ascund în știutele goluri.
Vai, în nimic nu te-ncrede, când zeii îți sînt împotrivă.
Iată că fiica lui Priam, Casandra, de plete-apucată,
Trasă din templul și-altarul zeiței Minerva, spre ceruri
- 405 Își ridică în zadar ai ei ochi plini de foc și durere.
Ochii, căci lanțuri legau delicatele-i mîini de fecioară.
N-a mai putut dar Coreb, ca nebun în minia-i, să rabde
Și hotărît a muri, s-azvirle de-a dreptu-ntre dușmani.
Noi îl urmăm împreună, lovind cu-nșesatele sulii.
- 410 Însă acum mai întii sîntem, de pe-a templului culme,
Chiar de ai noștri loviți și începe măcelul cel jalnic,
Pricină armele noastre și coiful grecesc ce-i înșală.
Înșiși danaii gemînd de-ndîrjire că fata le scapă,
De pretutindenii s-adună luptînd și aprinsul de Ajax,
- 415 Ș-amîndoi Atrizi și-a dolopilor toată oștire.
Astfel vrăjmașele vinturi se-ncaieră-n aprigă roată,
Notul, Zefirul, Eurul cel mîndru de caii Aurorei.
Piriie codrii de trosnet; în spumă Nereu cu tridentu-i
Duce turbarea și mările pînă-n afund le răstoarnă.
- 420 Chiar și aceia pe care în noaptea cea neagră, prin umbră,
I-am risipit cu-amăgirea, gonindu-i de-a lungul cetății,
Iarăși s-arată și-ntîii văd scuturi și arme ce-nșală
Și-și dau seama că altul e sunetul vorbelor noastre.
Numărul ne copleșește pe dată; Coreb, la altarul
- 425 Celei puternice-n lupte, se frînge întîiul prin dreapta
Lui Peneleu; apoi cade Rifeu, ca nici unul în Troia
Drept întru toate și pururea ocrotitor pentru lege:
Zeii voit-au altfel! Dar pier și Hipanis și Dimas
De chiar ai lor săgetați; și nu te-a păzit nici credința-ți
- 430 Mare și nici cordeluța lui Febus, căci mori și tu, Pantus!
O, tu cenușă a Troiei și-al soților rug de pe urmă!
În prăbușirea-vă, fiți-mi voi martori că-n cumpăna luptei,
Nu m-am ferit de-a lor armă și dac-ar fi fost de ursită
Dat să mă pierd, o făceam ca voinic. Dar ne smulgem de-acolo
- 435 Eu, Pelias și Ifit (acesta mai mare ca vîrstă,
Cellalt greoi din pricină că fuse rănit de Ulise),

418. Nereus -- tatăl nereidelor, era închîpuit ca un bătrîn ce stăpînea valurile mărilor cu tridentul.

- Grabnic chemați noi de strigăte către palatul lui Priam.
 Lupta cea mare aicea-i în toi, ca și cum celelalte
 Nici n-ar fi fost, ca și cum nicăieri n-ar fi moarte-n cetate,
- 440 Pînă-ntr-atît ne-nfrînată-i ; danaii țintind coperișuri,
 Iureș sînt, praguri luate-s cu-asalt pe sub paveze-boltă ;
 Scări alipite-s de ziduri și-n fața intrărilor înseși
 Sprijin găsesc și în trepte, cu stînga lor minuire scutul,
 Bine-apărați de săgeți, și cu dreapta s-apucă de streșini.
- 445 Dar și troienii la rîndu-le, din coperișuri și turnuri
 Smulg : căci văzînd că atît le rămîne de-acuma ca armă,
 Se pregătesc să se apere-n ghearele morții de-aproape.
 Grinzi aurite, podoabe de moși și strămoși înălțate,
 Le prăbușesc, pe cînd alții, în mină cu sabia trasă,
- 450 Jos la intrări mi s-așîn și-n șiruri mulțime-s de pază.
 Tare-s în voia-mi să dau ajutorul la curtea regească,
 Pe luptători ușurînd și mărînd a învinșilor vlagă.
 Porți tănuite erau, o intrare de trecere, cale
 Între palate, de-asemeni, în spate, de toți părăsită,
- 455 Ușa prin care, atunci cînd regatul ne sta în picioare,
 De obicei Andromaca sărmana mergea ne-nsoțită
 La ai ei socri, ducînd și pe Astianax la bunicu-i.
 Pînă în virful clădirii răzlesc eu, acolo de unde
 Nenorociții troieni aruncau cu săgeți parcă sterpe.
- 460 Turn se urca de pe margini tăiate, clădit către stele
 Din coperișuri : de-aici cuprindeai pînă-n larg cu privirea
 Troia întreagă și tabăra grecilor, năvile flotei.
 Noi dimprejur atacîndu-l cu fiare, pe unde ne pare
 Încheietura mai slabă, din tălpile-i groase-l desprindem
- 465 Și îl împingem cu toții : deodat' lunecînd se prăvale-n
 Trosnet grozav și departe, pe-a grecilor oaste, el cade.
 Alții tot vin și iar vin : dar și pietre, săgeți, dar și sulii
 Neîncetat sînt pe ei.
- Însăși în tindă, pe pragul dintii, se tot zbuciumă Pirus,
 470 Scinteietor prin armura de-aramă și-al sulii luciu :
 Astfel răsare-n lumină, sătul de-otrăvitele ierburi,

437. Palatul lui Priam, adică palatul regelui, trebuia apărat cu precădere, la fel ca și sanctuarele.

456. Andromaca, soția lui Hector și nora lui Priam, a ajuns mai târziu sclava și soția lui Pyrrhus.

457. Astyanax era copilul lui Hector și al Andromacii.

469. Pyrrhus, fiul lui Ahile, se dovedea în lupte tot atît de viteaz ca și tatăl său.

- Șarpele buged pe care-l ținea amorțit frigul iernii ;
 Nou după schimbu-i de piele și tinăr acuma în floare,
 Pleptul umflindu-și, semeț își ridică el capul spre soare,
 475 Își unduiește spinarea și-și joacă-ale limbii trei vîrfuri.
 Stau Perifas uriașul și Automedon scutierul,
 Pentru Ahile de cai minător, stau feciorii din Sciros
 Și-apropiindu-se zvîrl cu văpaie în acoperișuri.
 Pirus el însuși, în frunte, apucă-o secure și tarea
 480 Poartă-o izbește, arama scrișnește-n țîțini, se desface ;
 Una din stinghii rupînd-o, el taie-n stejarul puternic
 Și le deschide dușmanilor ochiul de largă spărtură ;
 Văd pînă-n inima curților, sălile lungi li s-arată,
 Văd locuința lui Priam și-a regilor noștri de-alt-dată.
 485 Grecii măsoară ostașii ce-n prag înarmați sint pe luptă.
 Dar e-nlăuntrul palatului geamăt și plîns, numai freamăt,
 Țipă de groază femeii de adînc, pînă-n fundu-i, răsună
 Marile bolți ; al lor strigăt lovește și aștrii de aur.
 Mamele tremură, fug la-ntîmplare prin casa întinsă,
 490 Se încleștează de uși și în brațe le prind, le sărută.
 Pirus, ca tatăl său tare, dă buzna, zăvoare și strajă
 Nu-l pot opri din avîntu-i. Și sub lovituri de berbece
 Ușa deodată se clatină, cade ieșind din țîțină.
 Cale-i croită cu sila și grecii deschidu-și intrare,
 495 Pe-apărători îi sugrumă și umplu palatul cu trupă.
 N-ajunge astfel un fluviu în spume, cînd rupe zăgazuri
 Și se revarsă-nvingînd orice piedici cu-afunda lui apă,
 Trece umflat și-n minie prin lanuri, prin cîmpuri și duce
 Turme-mpreună cu grajduri. Văzut-am eu insumi pe Pirus
 500 Beat de-a ucide, și-n prag pe Atrizii cei doi laolaltă ;
 Insumi pe Hecuba și pe nurorile-o sută, pe Priam
 Cum pingărea cu-al lui sînge altare ce el le sfințise.
 Cincizeci iatacuri de nuntă, nepoți numeroși ca nădejde,
 Uși înflorite cu aurul prăzii barbarilor stoarsă
 505 S-au năruit ; și pe unde nu-s flăcări, danaii prind locul.
 Poate-ntreba-vei firește de-a regelui Priam ursită.
 Cînd a văzut prăbușirea cetății, luate și smulse

477. Scyros, o insulă din grupul Sporadelor, de unde venise Pyrrhus împreună cu tovarășii săi de luptă.

501. Hecuba era soția lui Priam. Ei locuiau în aceeași casă cu feciorii și nurorile lor.

- Uşile casei, iar duşmanul chiar şi-n iatacuri de taină,
 Arme de mult dezvăţate, zadarnic bătrînul îşi pune
- 510 Pe tremurînzii lui umeri, zadarnic şi-ncinge el spada-i
 Fără folos şi se-ndreaptă spre deşii duşmani, ca să moară.
 Împrejmuit de odăi şi sub bolta cea goală-a tăriei,
 Mare altar se afla, ling-un dafin din vremuri bătrîne,
 Care, spre el aplecat, cuprindea cu-a lui umbră penatîi.
- 515 Hecuba şi cu copilele-i, ca porumbeii în goană
 Prinşi de furtună, aicea stăteau de prisos ghemuite
 Lîngă altare şi-n braţe luau ale zeilor chipuri.
 Cînd a văzut dar pe Priam că-mbracă armura-i de tînăr,
 Zise : „Ce gînd aşa crud, o, mult prea sărmane tovarăş,
- 520 Te-a îndemnat a o-ncinge ? şi unde alergî tu acum ?
 Nu un asemenea sprijin şi nu apărări din acestea
 Cere-ne vremea ; o, nu, chiar şi Hector al meu de-ar fi faţă.
 Vino îndată, altarul va fi tuturor apărare
 Sau vom muri împreună.” Vorbind, ea-l aduse aproape
- 525 Şi-l aşeză pe bătrîn lîngă dînsa, la vatra cea sfîntă.
 Iată că fiul lui Priam, Polite, scăpînd din măcelul
 Ce-l răspîndea împrejurul său Pirus, prin arme şi duşmani
 Fuge de-a lungul porticelor, trece prin curtea pustie,
 Însă rănit. Atunci Pirus fierbînd, cu lovire vrăjmaşă
- 530 Pasă pe urma-i şi-acum chiar îl are sub mîină şi-n lance.
 O săritură şi iată-l, în faţa părinţilor cade
 Şi îşi dă duhul o dată cu sînge ce-i gilgiie-n rană.
 Priam atunci, cum e-n gheara morţii ce-l ţine, nu poate
 Fi pe simţirea-i stăpîn şi nu-şi cruţă mînia, nici vorba :
- 535 „Ei, pentru-aşa îndrăzneală şi-ntreaga ta nelegiuire,
 Zeii, de este în cer o dreptate ce are de grijă,
 Să-ţi cumpănească şi-n plin precum meriţi răsplata să-ţi deie,
 Căci ai făcut tu ca ochi-mi să vadă-a copilului moarte
 Şi pîngărit-ai prin fapta de jale privirea-mi de tată !
- 540 Însuşi Ahile, din care tu minţi că primit-ai viaţă,
 Nu aşa fost-a cu Priam duşmanu-i, roşit-a să calce
 Dreptul şi-a rugii credinţă, lăsat-a mormîntului trupul
 Rece-al lui Hector al meu şi pe mine m-a-ntors în regatu-mi.”
 Astfel vorbeşte bătrînul şi-azvirle-n deşert o săgeată.
- 545 Fără putere, respinsă de-aramă cu aspru răsunset
 Şi de prisos atîrnînd de-a scutului bulbucătură.

541. În schimbul unor daruri, Priam obţinuse de la Ahile să l se dea trupul fiului său, Hector, spre a-l înmormînta.

- Pirus i-aruncă : „Li-i duce, ca sol tu vestindu-l pe tata,
 Crudele-mi fapte-n război și că Neoptolem, cu fecioru-i,
 Am decăzut, să-i desfășuri, tu cată de-ți adă aminte.
 550 Dar acum mori.” Și zicînd, la altare tîrînd pe bătrînul
 Tremurător, care-alunecă într-al copilului sînge,
 Stînga-i l-apucă de pâr și cu dreapta ridică el spada
 Lucie, pînă-n miner adînc înfîngîndu-i-o-n coastă.
 Iată-ncheierea ursitei lui Priam ; luat-u-l-a moartea
 555 Cînd ai lui ochi, după soartă, vedeau pustiită cetatea
 Și în ruină Pergamul ; semeț domnitor peste neamuri
 În ale Asiei plaiuri, acum un trunchi mare ce zace
 Fără de cap pe un țarm, un stîrv părăsit, nici un nume.
- Numai atunci mai întîi mă cuprinse fiorul de groază.
- 560 Stam înlemnit și pe dragul meu tată în gînd mi-l aduse
 Regele, tot de o vîrstă, ce-acum se stinsese prin rană
 Neomenoasă ; mi-aduse pe neapărata Creusă,
 Casa-mi prădată și toate ce-l pasc și pe micul Iulus.
 Ochii mi-arunc și măsor ce oștire mai este în juru-mi.
- 565 Toți istoviți, m-au lăsat și de sus prăbușit-au în țarnă
 Ori în a focului pară un trup chinuit, fără vlagă.
- Singur eram cînd zării pe-a lui Tindaris fiică pe pragul
 Vestei, cătînd adăpost și tăcută-ascunzîndu-se-n locul
 Cel mai răzleț : lucitoare văpăi luminează în cale-mi,
- 570 Vreme ce-ncoace și-n colo alerg cu priviri risipite.
 Teama de neamul troian dușmănos, căci ruină-i Pergamul,
 De răzbunarea danaică, de-a soțului dreaptă minie,
 O adusesse să steie în taină la sfintele vetre,
 Ea, o Erinis, la fel pentru Troia și țara-i străbună.
- 575 Foc parcă arde în suflet și furia-mi vrea să răzbune
 Patria cea năruită, să dea fărdelegii osîndă.
 „Deci sănătoasă Elena, și Sparta și țara-i Micena
 Le va vedea și-n triumf, ca regină, porni-va spre ele ?
 Soțu-i și casa, părinții, copiii, pe toți regăsi-i-va,

562. Creusa era soția lui Eneas și mama lui Iulus.

567. Fata lui Tindaris era Elena, soția lui Menelaos, care fusese răpită de către Paris, pricinuind astfel războiul Troiei. Versurile 568-589 lipsesc în manuscrisele cele mai vechi și cele mai bune. Ele descriau întîlnirea lui Eneas cu Elena și s-a considerat că fuseseră suprimate de prietenii lui Virgiliu, Tucca și Varius, deoarece ei socoteau că răzbunarea unei femei era o faptă nedemnă de Eneas.

577. Menelaos, soțul Elenei, era originar din Micene, iar Elena din Sparta.

- 580 Sclave și sclavi fără număr din Troia alaiu-mplinindu-i ?
 Priam e însă ucis ! și în flăcări se mistuie Troia !
 Țărnuț dardan i-adăpat cu valuri și valuri de sînge !
 Nu va fi astfel : deși nu e cinste ce-și merită nume
 Să pedepsești o femeie, nici glorie demnă de slavă,
- 585 Totuși spre laudă fi-va că monstru-i strivit și că vina
 Și-a ispășit-o din plin ; și-mi place să-mpac al meu suflet
 Cu-al răzbunării avînt, mulțumind și pe manii din groapă."
 Astfel de vorbe aruncam și mînia cu totul m-orbise
 Cînd, niciodată atîta de limpede-n față mi-apare
- 590 Buna mea mamă și-n noapte lucește ca albă lumină,
 Toată la fel și măreață, așa cum e pururi zeita
 Cînd e văzută de zei ; și ținîndu-mă locului dreapta-i,
 Adăugi de îndată cu trandafiria ei gură :
 „Fiule, ce îndirjire ți-aprinde nespusa minie ?
- 595 Ce te infurii ? și unde ți-e dragostea față de-ai noștri ?
 Nu te gîndești mai degrab'unde-l lași pe-al tău tată Anchise
 Împovăratul de vîrstă, Creusa de-ți este în viață,
 Cît și Ascaniu copilul ? pe care oștirea grecească
 Îi înconjoară și dacă n-ar sta împotriva ei grija-mi,
- 600 Flăcări de mult înghiți-i-ar și spadă dușmană i-ar frînge.
 Nu odioasa frumsețe a fetei lui Tindaris, grecei,
 Nu-nvinutul de Paris, ci-n neîndurarea lor zei,
 Zeii răstoarnă puterea și-aruncă din culmea ei Troia.
 Uite : voi sparge tot norul ce-n față acum ți s-așterne
- 605 Ca să tocească în tine privirea de om și cu umed
 Văl să te-ntunece ; teamă să n-ai de a mamel poruncă,
 Nu șovăi în a-mi da ascultare zeleștilor sfaturi.
 Ici unde-atîtea mormane și pietre de pietre desprînse
 Ți se arată, în fum vîrtejît și cu praf împreună,
- 610 Insuși Neptun cu tridentu-i puternic lovește în ziduri
 Și-n temelii zguduie, tot el și cetatea întreagă
 O prăbușește. Iar colo-ndirjita Junonă întîia
 Ține, vezi, Poarta Sceană și furie, toată o armă,
 Soții și-i cheamă din vase.
- 615 Capu-ți întoarce și vezi cum Tritonia Palas, pe culme,
 Stă strălucind într-un nor, de temut cu grozava-i Gorgonă.

613. Una din porțile Troiei se numea „Poarta Sceană” (*Scaee portae*).

616. Scutul Athenelor avea chipul Gorgonei, deoarece zeița ucisese acest monstru și-l făcuse din el o emblemă.

- Jupiter tatăl, el însuși, dă grecilor nouă putere
 Îmbărbătindu-i, el însuși, ațîță pe zei contra Troiei.
 Fiule, fuga-ți grăbește, strădaniei pune-i un capăt :
- 620 Fi-ți-oi oriunde în preajmă și-acasă cu bine te-oi duce.”
 Cum a vorbit, s-a ascuns în umbra cea deasă a nopții.
 Dar înainte-mi răsar spăimoasele chipuri și zeii
 Care sînt Troiei vrăjmași.
- Numai atunci văzui cum se surpă în foc Ilionul,
- 625 Cum se dărîmă chiar din temelie neptunica Troie.
 Astfel pe virful muntos, cînd țaranii pun mina cu rîvnă
 Ca să răstoarne un ulm din străbuni, mai tăiat cu secura
 Prin îndesite loviri, copacul stă parcă să cadă,
 Șovăie mult zguduit, i se clatină-n zbuluciu coroana,
- 630 Pină ce-nfrînt pe încetul de răni, el mai geme o dată
 Și, prăbușit, se întinde pe creștet de munți — o ruină.
 Plec și, zeița alături, cobor prin văpaie și dușmani
 Teafăr : săgeata s-abate și focul din calea mea fuge.
- Dar cînd ajunsei pe pragul acelei străvechi locuințe,
- 635 Casa părintelui, tatăl, pe care-l doream cel dintîi
 Dus pe un creștet de munte și îl căutai de îndată,
 Nu vru pe alte tărîmuri să-și mai lungească viața,
 Troia fiind nimicită. „Voi, tineri ce-aveți numai sînge,
 Plini de căldură — rosti el — puteri ce din sine-și trag vlagă,
- 640 Voi pregătiți-vă fuga.
 Dacă ai cerului zei ar fi vrut să trăiesc înainte,
 Mi-ar fi păstrat și lăcașul. De-ajuns, prea de-ajuns că văzut-am
 O prăbușire și-s viu după ce fu cuprinsă cetatea.
 Trupu-mi, da, gata-i de rug, vă luați bun rămas și vă duceți.
- 645 Moarte, luptînd, oi găsi, sau mi-o da-o dușmanul din milă
 Ori din dorința de pradă. Ușor m-oi lipsi și de-o groapă...
 Încă de mult vrăjmășit eu de zei și degeaba în viață,
 Anii mi-i trec, de cînd tatăl de zei, peste oameni stăpînul,
 Suflu de trăsnet asupra-mi zvîrlind, mă atinse cu flacări.”
- 650 Astfel vorbind, stăruia neclintit ca de piatră în locu-i.
 Noi numai hohot de plîns, și soția-mi Creusa, Ascaniu,
 Casa întreagă îi spunem să nu prăbușească el tatăl
 Toate cu dinsul, făcînd și mai grea încă soarta ce-apasă.
 Nu vrea, mereu se-nclășta de căminu-i, de-a lui hotărîre.

625. Trola fusese întărită și ocrotită de Neplun, zeul mărilor.

- 655 Iarăși mi-e gîndul să lupt și, sfîrșit, îmi doresc numai moartea.
Ce să mai cerc de acum și ce să aștept de la soartă ?
„Tată, crezut-ai că-n stare-s să plec, să te las părăsirii ?
O, de pe buza-ți de tată asemenea nelegiuire ?
Dacă-i dorința de sus ca nimic din oraș să nu scape,
660 Înсуți în cuget avînd-o, și-ți place s-alături pieirii
Troiei pe tine și-ai tăi, ni-i moartea aicea la ușă.
Pirus sosi-va stropit de-al regelui sînge, el care
Taie-n privire de tată pe fiu și pe tată-n altare.
Astfel dar, draga mea mamă, de-aceea prin foc și prin arme
665 M-ai ocrotit, ca să văd în palatu-mi pe dușman și-n ochi-mi,
Micul Ascaniu și tatăl și, lîngă aceștia, Creusa,
Toți împreună jungheați, să-noate de-a valma în sînge ?
Arme, bărbați, dați-mi arme! pe-nvinși zi din urmă îi cheamă!
Iarăși la greci să mă-ntorc și să văd cum din nou se aprinde
670 Lupta. Și nu toți muri-vom cu nerăzbunare noi astăzi.”

Iarăși deci spada atunci îmi încing și la stînga prind
scutul

Bine-așezîndu-l, și-afară m-avînt din a tatălui casă.
Însă pe prag, cuprinzîndu-mi genunchii, soția se ține
Strîns lăntuită și mie pe micul Iulus mi-ntinde :

- 675 „Dacă alergi ca să mori, ne ia în primejdii cu tine,
Dar, dacă-n ele-ncercat, mai ai vreo nădejde în arme,
Casa ți-o apără-ntii. Căci cui lași pe micul Iulus,
Cui pe-al tău tată, pe mine alt-dată soție numită ?”

Astfel de vorbe scoțînd, răsuna toată casa de geamăt,

- 680 Cînd deodat' i-o minune pe care cuvîntul n-o-ncape.
Căci, între brațele noastre, în fața-ne plînsă, lucește
Iat-o ușoară-nflorire de foc lui Iulus pe creștet,
Fără vreun rău mîngîind mlădioasele-acestua plete,
Timplele înconjurînd cu lumină ce parcă tot crește.
685 Cită-ngrozire pe noi, scuturînd al lui păr de văpaie
Și încercînd ca prin apă să stingem un foc plin de taină.
Însă Anchise voios își ridică spre astre privirea
Și, către boltă cu miinile, glasul-i acestea cuvîntă :
„Jupiter cel prea puternic, de pot încă rugi să te miște,

682. Minunea care l-a determinat pe Anchise să plece se mai întîlnește în istoria legendară a Romei. Se spune că o astfel de flacără ar fi încins și fruntea lui Servius Tullius înainte de a ajunge rege.

690 Ochii ți-ndreaptă spre noi doar și, de-l merităm prin credință
Dă-ne tu sprijinul, tată, și fă întărire vestirii."

Numai vorbise bătrînul și, neașteptat, de a stînga
Bubuie tunet și-aleargă, din cer luminînd printre umbre-o
Stea care trage pe urma-i o dungă de vie lumină.

695 Noi o vedem cum se lasă trecînd peste-nalta-ne casă,
Cum scinteind se ascunde-n pădurile-ntinse-ale Idei,
Drum arătînd ; și o brazdă revarsă lucire pe dîra-i,
Iar împrejur, cîtu-s zărilor, fumegă-n aburi pucioasă.
Tatăl atunci copleșit se ridică privind în înalturi,

700 Cheamă fierbinte pe zei și se-nclină la steaua cea sfîntă :
„Nu mai e timp de pierdut ; vă urmez orișunde mă duceți,
Zei strămoșești ! ci păziți-mi voi casa, păziți-mi nepotul !
Voi dați vestirea și Troia e-n paza cea bună a voastră.
Fiule, iată primesc și-nsoțindu-te merg pe-a ta cale."

705 Zise doar și se aude mai limpede focu-n cetate
Și mai aproape de casă rotește virtejul de flăcări.
„Suie-te, dragul meu tată, de-acum pe-ai mei umeri și însumi
Te voi purta : și aceasta-mi va fi mie-o sarcină dulce.
Orișice-ar fi să se-ntîmple, unul și-același pericol,

710 Una și-aceeași scăpare-om-avea. Și micuțul Iulus
Soț îmi va sta, iar nevasta s-o ține pe urmele noastre.
Voi slujitori, ascultați cu tot sufletul cele ce-oi spune.

Este, ieșind din oraș, pe-un deal, un bătrîn, singuratic
Templu al Cererei, lîngă el un chiparos din vechime,
715 Prin a părinților grijă, păstrat într-al vremilor tulbur.

Noi să răzbim pîn-acolo urmînd tot pe căi osebite.
Tu al meu tată, în mîini, să porți cele sfinte, penații,
Căci e o crimă ca eu ce-am ieșit din omoruri și lupte
Numai acum, să le-ating înainte ca-n apa cea vie

720 Iar să mă curăț."

Pun dar pe umerii lați și pe gîtu-aplecat o gălbuie
Blană de leu ca veșmînt și îndat' sub povara cea scumpă
Mă încovoi. Se agață de dreapta-mi micuțul Iulus
Și mă-nsoțește cu greu, neputînd să se țină de pasu-mi ;

696. Muntele Ida se afla în Mysia de apus.

714. Ceres era zeița fertilității și agriculturii, de aceea templul ei se afla afară din cetate.

719. „În apa cea vie", adică în apă curgătoare.

- 725 Vine Creusa-ndărăt. O luăm tot prin locuri dosite ;
Cum înainte eram fără frică prin sulite ploaie
Și o întreagă oștire de greci nu putea să mă miște,
Iată că-mi dă-nfiorări orice vînt, mă-ngrozește un zgomot,
Țin răsufllarea, în teamă la fel pentru fiu-mi și tata.
- 730 Foarte aproape de porți, credeam că scăpasem acum
De-orice primejdii, cînd tropot grăbit de picioare deodată
Parcă-mi ajunge-n urechi și tata-ncordîndu-și prin umbră
Ochii : „O, fiule — strigă el — fiule, fugi ! sînt aproape !
Văd sclipitoarele scuturi și-al armelor luciu de-aramă”.
- 735 Nu știu ce zeu neprieten, pe cînd mă cuprinse un tremur,
Mi-a tulburat a mea minte. Urmam alergînd tot prin locuri
Fără de drum și lăsam la o parte vreo cale bătută
Cînd, vai, Creusa răpită-n amaru-mi de soarta prea crudă,
Va fi rămas poate-n drum, rătăcitu-s-a, stat-a trudită ?
- 740 Nimeni nu știe ; de-atunci e pierdută din ochii-mi, pierdută.
Nici n-am privit îndărăt ca s-o văd, iară gîndu-mi spre dînsa
Nu-l îndreptai mai 'nainte ca noi la movilă și templul
Cererei să fi ajuns : și ne-aflam aici toți, numai una
Nu era față-nșelînd pe bărbat, pe copil, pe tovarăși.
- 745 Nu-nvinuiam și pe zei și pe oameni, nebun de durere ?
Ce putea fi mai cumplit pentru mine-n surparea cetății ?
Las în a soților pază pe-Ascaniu, pe-Anchise, penații
Troiei și-n valea adîncă i-ascund cu băgare de seamă,
Apoi eu iarăși mă-ntorc în oraș și iau armele-mi lucii.
- 750 Gîndul mi-e încă o dată să-nfrunt încercările toate,
Troia din nou s-o străbat și să-mi pun în primejdie capul.
Merg dintru-ntii către zidul și pragul umbrît peste care
Pasu-mi trecu cînd ieșii și urmez în a nopții tărie
Căile mele umblate, din nou iscodindu-le toate.
- 755 Groază-i și spaimă-mi strecoară în minte chiar însăși tăcerea.
Dau pe la mine, spunîndu-mi că poate, da, poate pe-acolo
Va fi trecut ; năvăliseră grecii și-a lor era casa.
Focul de vînt înțelît, mistuînd, pînă sus vilvătaie
Se ridică, depășea coperișul, vuia în plin aer.
- 760 Merg înainte să văd al lui Priam palat și cetatea.
Tocmai, în goale portice, altar al zeiței Junona,
Fenix și crudul Ulise, ca paznici aleși, sînt de veghe

730. În acele versuri, Virgiliu s-a inspirat din tragedia *Laocoon* a lui Sofocle, azi pierdută.

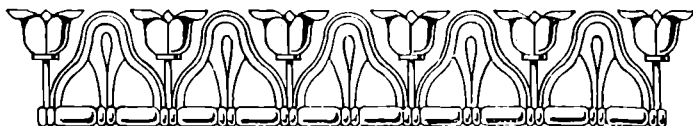
738. Pierderea Creusei a fost intențional învălulită de poet în mister.

- Lîngă-a lor pradă. Aici din tot locul s-aduce averea
Troiei, răpită din temple ce ard ; ale zeilor mese,
- 765 Grele de aur pocale și haine ici-colo luate
Stau grămădite. Copii și cu mame în spaimă, lungi șiruri
Sînt împrejur.
Am îndrăznit chiar să strig cu putere în umbrele nopții
Și am umplut de jelire cărările, jalnic pe nume
- 770 Numai de-a surda chemînd pe Creusa, din nou pe Creusa.
Caut cu mintea aprinsă într-una prin casele Troiei,
Cînd chiar năluca sărmanei Creusa și umbra cu chipu-i,
Însă mai 'naltă ca-n viață, deodată în față mi-apare.
Stau înlemnit și cu părul vilvoi, iară glasu-mi se curmă.
- 775 Astfel vorbi ea atunci, ca să-mi ia orice griji de pe suflet :
„Cum de te lași într-atît biruit de-o durere smintită,
Dragul meu soț ? Căci nu fără a zeilor voie acestea
Toate se-ntîmplă ; să-ți fie Creusa tovarășă-n cale,
N-o vrea destinul și nici al Olimpului rege din 'nalturi.
- 780 Lungă bejenie-i soarta-ți și marea întinsă brăzda-vei,
Pînă s-ajungi în Hesperia unde, prin cîmpuri bogate,
Tibrul Etruriei mină la vale domoalele-i ape.
Zile senine aici, domnie și soață regească
Ți s-au menit. Încetează să plîngi pe Creusa-ți cea dragă.
- 785 Nici mirmidonele case prea mîndre, nici cele dolope,
Nu le-oi vedea și o sclavă n-oi fi la femeile grece,
Eu lui Dardanus copilă, prin tine și a Venerei noră.
Mama augustă a zeilor vrea să rămîn pe-aste locuri.
Fii sănătos și păstrează iubire copilului nostru.”
- 790 Spuse, iar eu, numai lacrimi, voiam încă multe-a-i răspunde,
Cînd ea deodată mă lasă și pierе topindu-se-n aer.
Am încercat de trei ori s-o strîng cu iubire la pieptu-mi,
Însă cuprins în deșert, scăpatu-mi-a chipu-i din brațe,
Ca o suflare ușoară de vînt, ca și visul ce zboară.
- 795 Noaptea trecuse acum, iar eu mă-ntorsei la tovarăși.
Cîtă uimire pe mine, găsind că aici s-adunase
Să mă-nsoțească un număr măreț de femei și războinici,
Gloata bejeniei strînsă, popor ce te umple de milă.
De pretutîndeni veniți, pregătiți în curaj și mijloace,

787. Prin căsăforia ei cu Eneas, Creusa devenise nora zeiței Venus.

800 Numai să-i duc pe tărîmuri oriunde, pornind peste ape.
Însă luceafărul, iată, sălta peste crestele Idei,
Ziua din nou aducînd și danai stăpîneau ale Troii
Praguri de porți, iar nădejdea de sprijin era de-acum stinsă.
Sorții mă plec și pe tată-l ridic, apucînd către munte.

C A R T E A a III-a

Dacă-au găsit cei din 'nalt să prăvale a Asiei forță
Și, pe nedrept, a lui Priam familie, cum Ilionul
Mîndrul căzu iar neptunica Troie-i ruini fumegînde,
Să căutăm adăpost depărtat și tărîmuri deșerte,

- 5 Zeii prin semne ne-mping ; deci ne facem o flotă aproape
Chiar de Antandru, la poalele muntelui Frigiei Ida,
Fără să știu unde sorții ne-or duce sau capăt vor pune ;
Și adunăm pe bărbați. De-abia doar mijea primăvara,
Cînd poruncindu-ne-Anchise, cu pinzele-n voia ursitei,
15 Las lăcrimînd ale patriei țărîmuri, și porturi, și cîmpuri,
Unde Troia a fost. Ca fugar sint minat peste mare
Cu-nsoțitori și băiatu-mi, cu zeii mei mari și penații.

Țara lui Marte cu țarini întinse, departe lucrată-i
De către traci, iară asprul Licurg altădat' o domnise ;

- 15 Gazdă străveche a Troiei și zei părintești în frăție,
Soarta cit fuse cu noi. Mă-ndrept spre aceasta spre strîmbul

6. Antandros era numele unui oraș la sud de Troia, așezat la poalele muntelui Ida.

13. „Țara lui Marle“, adică ai cărei locuitori iubeau războiul și-l adorau pe zeul Marte.

14. Tracii se înclinău spre sud pînă la țărmurile Mării Egee și se închinău lui Marle. Lycurgus, unul din vechii lor regi, se împotrivise introducerii cultului lui Bacchus și de aceea fusese pedepsit de zei.

- Mal îmi clădesc, sub dușmană ursită, întiile ziduri
 Și, după numele meu, așezarea o chem Eneada.
 Jertfe acum aduceam pentru mama mea Venus și zeii
- 20 Sprijinitori la-nceputele-mi munci și, pe țarm, pentru-naltul
 Rege al celor din cer, înjungheam eu un taur ca neaua.
 Întimplător o movilă alături s-afla și din vârful
 Corni tinerei se-nălțau, și un mirt cu stufoase crenguțe.
 M-apropiai și smulgînd din pămînt cu-anevoie vlăstare,
- 25 Ca să acopăr altarul cu crengi înverzite de frunze,
 Văd o grozavă minune, ceva uimitor să se spună.
 Căci din întiul tufar ce mi-l scot, rădăcina rupîndu-i,
 Picuri de sînge-nnegrit se preling și în preajmă pămîntul
 Ca de puroi e mînjit. Și un rece fior, parcă-i gheață,
- 30 Trupul mi-l scutură, sîngele tot mi se-ncheagă de frică.
 Iarăși încerc să desprind o altă tulpină mlădie
 Și să pătrund în adîncu-i chiar pricina tainei ascunsă ;
 Sîngele negru îndată și-acuma se scurge din coajă.
 Multe în gînd frămîntînd, mă rugam cîmpeneștilor nimfe
- 35 Și părintescului Marte ce-i strajă ogorului getic,
 Să ne întoarcă spre bine vestirea și piaza s-alunge.
 Dar cînd, cu rîvnă sporită, m-azvirl pe tufarul al treilea
 Și m-opintesc, cu genunchii proptindu-mă-n aspre năsipuri...
 S-o mai rostesc ori să tac ? din afund de movilă s-aude
- 40 Geamăt de plîns și un glas, de acolo pornit, mă ajunge :
 „Cum de mă sfișii sărmanul ? ci cruță-mi, Enea, mormîntul,
 Nu-ți pîngări a'ta mîină pioasă. Născutu-m-a Troia
 Nu ca străin pentru tine și nu dintr-un trunchi curge sînge.
 Fugi, vai, de crude pămînturi și fugi de pe lacoma coastă :
- 45 Eu, Polidor, îți vorbesc ; secerișul de sulite-aicea
 M-a copleșit săgetat și-a crescut ca mlădițe-ascuțite.”
 Într-adevăr apăsât de-ndoială și teamă, ca stîlca
 Eu împietrisem, zbîrlit și cu vocea-n gitlej parcă prinsă.
 Pe Polidor îl trimise alt-dată chiar bietul de Priam,
- 50 Cu bogăție de aur, la regele Traciei, tainic,
 Ca să i-l crească, din clipa ce-ncredere-n armele Troiei
 Nu mai avea și cetatea în împresurare-o văzuse.
 Regele-o dată ce Troia înfrîntă de Soartă-i lăsată,
 Pe Agamemnon l-urmează, și oștile-i biruitoare,

45. Ideea melamorfozel lui Polidor a fost luată de Virgiliu de la Apollonios din Rhodos, poet grec din secolul al III-lea î.e.n.

- 55 Fringe dreptatea, ucide copilul și silnica-i mînă
Auru-nșfacă. La ce nu împingi muritoarele inimi,
Sete de bani blestemată ? Cînd teama ieșit-a din trupu-mi
Împărtășesc și fruntașilor, tatălui meu mai 'nainte,
Semnul zeleștii minuni și-i întreb ce socot ei să facă.
- 60 Voia la toți e aceeași : plecînd dintr-o țară a crimei,
Unde-ospeția-i călcată, ei flotei să-i deie iar vînturi.
Lui Polidor îi gătim îngropare-așadar și-o grămadă
Mare de țărână-i mormîntul ; altar pentru Mani cu cernite
Panglice-nalță-se trist, chiparosul cel negru umbrindu-l,
- 65 Și, după datini, în juru-i troiencele stau despletite.
Pline pocale-i aducem cu lapte călduț și în spumă,
Cupe cu sînge sfințit, și închidem în groapă-al lui suflet,
Încă o dată chemîndu-l cu glasul strigării din urmă.
- Chiar de îndată ce-n mare ne-ncredem, deplin împăcînd-o
- 70 Vîntul, și blind susurînd, spre larguri, ne-mbie Austrul,
Soții scoboară corăbii și stoluri pe mal se adună.
Portu-l lăsăm și în urmă-ne fug și pămînt, și orașe.
- Insulă sfîntă aflată în miez de talazuri, iubită
De-a Nereidelor mamă, de zeul Neptun Egeeanul,
- 75 Se legăna rătăcind printre țarmuri, dar Arc-purtătorul,
Prietenos, o-ncleștă-ntre Miconus și-nalta Giarus,
Dîndu-i să știe de-arat, nemișcată sfidînd cele vînturi.
Mergem la ea : liniștită, în portu-i ferit ne primește
Rupți de-oboseală. Ieșind salutăm a lui Febus cetate.
- 80 Regele Anius, domn peste neamu-i și-Arcașului preot,
Fruntea-ncingîndu-și cu laurul sfînt și cu panglice-aleargă-n
Cale-ne și pe Anchise, prietenu-i vechi, recunoaște.
Miini ca de oaspeți ne stringem și-apoi o luăm către case.
- Eu cu-nchinare spre-al zeului templu din slîncă bătrînă :
- 85 „Dă-ne o casă, Timbree, sleiților dă-le tu ziduri,
Neam și oraș să dureze ! Și scapă Pergamul al doilea-n
Noi ce-am rămas de la greci, de la neimblinzitul Ahile !

63. Mani, zeltăți ce ocroleau morții și mormintele.

74. Mama nereidelor se numea Doris și era fiica lui Oceanus.

76. Myconos, Gyaros și Delos erau insule învecinate din grupul Cicladelor. În Delos se afla un sanctuar al lui Apollo.

85. Cîmpia Thymbra din apropierea Troiei, străbătută de râul Thymbrius, avea un templu vestit închinat lui Apollo. Așa se explică apelativul „Timbree“ cu care Eneas se adresa zeului Apollo.

- Cul să urmăim ? încotro să ne ducem, lăcaș să ne punem ?
Dă-ne, o, tată, un semn și coboară în inima noastră.”
- 90 Numai vorbisem și-ndată cutremur pe toate le-apucă,
Ușa și dafinul zeului, muntele-n juru-ne-ntregul
S-au clătinat și-n altarul deschis a mugit trepiedul.
Toți la pământ, ne plecăm și un glas ne atinge auzul :
„Aspri urmași din Dardanus, pământul dintii ce purtat-a
- 95 De la obirșie neamul, același în sinul cel rodnic
Vă va primi pe întorși : căutați-vă mama străbună.
Numai aici vor domni peste țările toate Enea,
Neamu-i cu fiii din fii și nepoții purceși dintru dinșii.”
Febus a spus ; bucuria cea mare zbcuște-n amestec
- 100 Cu-nvălmășeală ; pribegii se-ntreabă ce ziduri sînt astea,
Unde Apolon ne cheamă și unde el vrea să ne-ntoarcem.
Tata atunci depănînd amintirile vechilor oameni :
„O, voi fruntași, ascultați și nădejdea ce dată vi-i, știți-o.
Creta, o insulă-a marelui Jupiter zace-ntre ape,
- 105 Unde-i și muntele Ida, și-i leagănul neamului nostru.
Sute de-orașe-nțesate-s, iar statele-s putred bogate
Și dac-aminte mi-aduc fără greș, de aicea strămoșul
Teucru plecat fost-a el mai întii către coastele Retei
Și își alese-acest loc ca regat. Încă nu se durase
- 110 Troia, Pergamul ; în funduri de văi se trăia pe atuncea.
Mama Cibelei de-aici și-acioaie de dans coribantic,
Ca și a Idei dumbravă ; de-aici și tăcerea păstrată-n
Jertfe, de-aici și că lei se-nhamă la carul zeiței.
Haideți, deci, calea s-o ținem cum voia zeiască ne-o cere.
- 115 Vîntul să-l înmlădiem și cătămu-ne-a Gnosiei țară.
Nici nu-i departe ; doar Joe să fie prielnic, și flota
Ne-o va opri aurora de-a treia la coastele Cretei.”
Astfel vorbind, el jungheat-a pe-altar datoritele jertfe,
Zeului mării un taur, un taur frumosului Febus,
- 120 Neagră mioară Furtunii și albă Zefirului dulce.
Zvonul s-a-ntins că, gonit, regatu-i străbun părăsise
Idomeneu, că al Cretei țarm e deșert, că-s lăsate

108. Coastele Retei, adică malul Trolei, numit astfel după numele dea-lului Rhoteum din apropierea Troiei.

111. Cibela, mama zellor, era de fapt o zeitate orientală, al cărei cult s-a răspîndit apoi spre apus.

115. Capitala Cretei se numea Gnosos.

- Casele deci de vrăjmaș și că goale pe noi ne așteaptă.
 Ne depărtăm de-al Ortigiei port și zburăm peste ape ;
- 125 Naxos cu bahicu-i chiot pe creștete, verdea Donuza,
 Împrăștiatele-n mare Ciclade și Paros ca neaua,
 Olearos și mulțimea strimtorilor prin insulițe,
 Noi le atingem ; cu strigăt năierii sînt forfota numai
 Înspre strămoși și spre Creta tovarășii toți se îmbie.
- 130 Vînt ridicat de la pupă, pe cale suflind, ne-nsoțește
 Și în sfîrșit, iată, tragem la malul cureților antici.
 Deci, de dorință aprins, clădesc ale-orașului ziduri
 Și Pergamea-l numesc, îndemnînd pe voioșii de nume,
 Neamu-mi, să țină la noul cămin și să-nalțe-o cetate.
- 135 Năvile mai-mai suite erau pe uscatele țarmuri ;
 De căsnicii și de cîmpi de lucrat se-ngrijea tineretul ;
 Legi statoream, locuințe, cînd rău care jalnic te seacă,
 Aer stricat răspîndind, și un timp ucigaș deodată
 Au tăbărit peste tot ce-i suflare, copaci și bucate.
- 140 Oamenii viața cea dragă și-o pierd ori tîrăsc lincezînde
 Trupuri bolnave ; și Sirius arde ogoarele sterpe,
 Pajiștea toată-i uscată, iar mîrcedul spic, fără hrană.
 Stăruie tata să mergem din nou peste mări la oracol
 Și în Ortigia iar îndurare lui Febus să-i cerem :
- 145 Care sfîrșit hotărit-a restriștilor neamului, unde
 Vrea să cercăm pentru chinuri un leac și-ncotro să ne ducem ?
 Noapte era și în suflete somn stăpînea cîtu-i lumea ;
 Sfintele chipuri de zei și penații de țară, pe care
 Îi adusesem cu mine din Troia cuprinsă de flăcări,
- 150 Parcă, cu greu cufundat în visare, stăteau înainte-mi,
 Limpezi în plina bătaie-a luminii ce-o lună rotundă
 O revărsa în iatac, pîn' la mine trecînd prin ferestre.
 Astfel grăit-au, curmîndu-mi cu spusa lor grijile toate :
 „Tot ce, mergînd în Ortigia, Febus avea să-ți rostească,
- 155 Iată aici o vestește și însuși la pragu-ți ne mină.
 Noi te-am urmat și pe tine și oastea-ți, din Troia în flăcări,

124. Orlygia, nume vechi al insulei Delos.

125. Naxos era vestită pentru cultul lui Bacchus. Spre răsărit de această insulă se afla Donuza. Olearos se numește azi Anliparo și este așezată în apropierea insulei Paros.

131. „Malul cureților“, adică malul Cretei. Cureții erau tineri actori care dansau în jurul carului Cibelei.

141. „Oracolul din Orlygia“ era sanctuarul lui Apollo din Delos.

- Noi străbătut-am cu tine în năvi cele mări tulburate,
 Tot noi la stele urca-vom nepoții ce fi-vor să-ți vină
 Și-mpărăție vom da orașului. Ziduri semețe
- 160 Taie măreților, lunga gonirilor trudă-mplinește-o.
 Mută-ți lăcașul. Ci nu spre aceste limanuri Apolon
 Zeu-mbolditu-te-a, nici poruncit-a oprirea-ți în Creta.
 Este un loc cărui grecii Hesperia-i zic după nume,
 Țară străveche și tare prin arme, bogată-n bucate ;
- 165 Enotrieni au lucrat-o pe vremuri, acuma se spune
 Că, după-un rege, Italia o botezară urmașii.
 Iată-ale noastre lăcașuri, de-aicea purces-a Dardanus,
 Iasius tatăl de-aicea, obîrșie-ntîia a rasei.
 Scoală deci, pleacă și du bucuros mult bătrînului tată
- 170 Ceea ce nu-i îndoios : Coritul și Ausonia-ndată
 Caute-și ; Jupiter nu vrea să stai în cîmpiile Dictei."
 E uluit și de-al zeilor grai și de-aceste vedenii
 (Cum parcă nu vis era, ci-nainte-mi în toata-le fire
 Se-nfățișau cu-al lor chip, încingîndu-le panglice părul,
- 175 Cum picături de sudoare ca gheața-mi curgeau pe-ntreg trupul)
 Sar în picioare din pat și clipiș îmi îndrept către ceruri
 Glasul și palmele-ntoarse, o jertfă de vinuri curate
 Împrăștiind pe cămin. Apoi vesel, plinită-nchinarea,
 Îștiințez pe Anchise, pe rînd arătîndu-i-le toate.
- 180 Mărturisește că-i neamu-ndoios și că doi sint strămoșii,
 Că s-a-nșelat de-aceea asupra întîii obîrșii.
 Spune : „Copile al meu, chinuitul de-a Troiei ursită,
 Numai Casandra-mi cînta de-nsemnate-ntîmplări ca acestea,
 Îmi amintesc că ades deslușea ce-i venit pentru gîntă,
- 185 Des pomenea de Hesperia, des de regatul italic.
 Cine să creadă că fi-va să meargă o dată troienii
 Pînă-n Hesperia ? Cine să fie mișcat de Casandra ?
 Să ascultăm de îndemnul lui Febus, urmînd cele bune".
 Astfel grăiește și spusei voioși noi cu toți ne supunem.

165. Enotrienii, un trib străvechi din Italia.

168. Iasius a plecat împreună cu fratele său Dardanus pînă la Samo-
 trace.

170. Corythus, patria lui Dardanus, s-a numit mai tîrziu Cortona.
 Dicte era un munte din Creta.

185. Întoarcerea troienilor, în străvechea lor patrie — Italia — părea
 cu totul îndreptățită și liniștează orgoliul patriotic al romanilor din timpul
 lui Virgiliu.

- 190 Deci părăsim și-acest loc, rămânind neluat un mic număr,
Pinzele-ntindem și-n năvi alergăm peste cîmpi fără capăt.
- Vasele noastre în larguri pluteau și uscat de acuma
Nu mai vedeai, pretutindenea cer, pretutindenea ape,
Cînd se opri deasupra-mi un nor, înveliș de-ntuneric,
- 195 Noapte și ploaie purtînd, iar din umbră talazul — o groază.
Vinturi de-ndată frămintă întinsul și valuri cît munții
Se tot ridică, pe-un hău nesfîrșit, risipiți, sîntem joacă.
Ziua i-ascunsă de nori și răpitu-ne-a umeda noapte
Bolta ; și fulger pe fulger s-alungă din trîmbele rupte.
- 200 Scoși de pe căi de urmat, rătăcim peste oarbele unde.
Nici Palinurus nu știe de-i cerul de zi ori de noapte,
Calea nici el n-o cunoaște în involburarea de ape.
Zile-ndoielnice trei, la-ntîmplare, prin văluri de beznă,
Mergem pribegi peste mare, și nopți iarăși trei fără astre.
- 205 Numai în ziua a patra o coastă-n sfîrșit se ivește,
Descoperindu-ne munți către zare și fum rotogoale.
Pinzele cad și pe vîsle-apăsăm ; cu zorire năierii
Spintecă spuma, se-ntrec să măture apele sumbre.
Astfel din valuri scăpat, pe mine întîi mă primește
- 210 Coasta Strofadelor. Nume grecesc pentru insule care
Sînt în Ionica mare, și-aicea cumplita Celeno
Stă, ca și alte harpii, de pe cînd li se-nchise intrarea
Lor la Fineu și de teamă lăsat-au regeștile mese.
Nu poate monstru mai hîd decît ele, nici ciumă mai cruntă
- 215 Să fi zbucnit, prin minie de zei, din a Stixului apă :
Păsări cu chipul de fete, cu scurgeri murdare din pîntec,
Miini prelungite cu gheare și-obrazul lor pururea galben-
Vinăt de foame.
- Cînd într-acolo mînați, intrarăm în port, noi văzurăm
- 220 Plină cîmpia-n tot locul de-a vitelor grasă cireadă
Și de a caprelor turmă, pascînd fără nimeni de pază.
Ne năpustim înarmați și pe zei și pe Jupiter însuși,

210. Strofadele, două insule mici din Marea Ionică, între Pelopones și Insula Zante.

212. Harpiile erau fiicele lui Pontus sau Poseidon, deci veneau din părțile mai puțin cunoscute ale nordului scitic.

213. Phineus — un prezicător orb din Tracia — era urmărit de harpi, pentru că își orbise fiii din prima căsătorie. Cînd voia să mănînce, so-seau în grabă harpiile, îi răpeau o parte din mîncare și-i pîngăreau restul. El a fost scăpat de această nenorocire de către argonauții care au alungat harpiile în insulele Strofade.

- Parte la pradă-i chemăm. Pe scobitele coaste atuncea
 Paturi ne facem și toți ne-ospătăm dintr-o bună mincare.
- 225 Dar deodată harpiile vin dinspre munți într-un groaznic
 Zbor și țipind zgomotoase, bat fără tihnă din aripi,
 Pradă mincările-ntinse și spurcă-n atingeri murdare
 Toate din jur și li-i glasul a spaimă, mirosul a scîrnă.
 Iarăși, în locul afund ce-l găsim sub o stincă scobită,
- 230 Împrejmuiți de copaci și de umbre ce-mprăstie teamă,
 Mese-așezăm și aprindem foc sfînt pe altarele noastre.
 Iarăși, din părți osebite de cer și din tainițe-ascunse
 Stolul răcnind se azvirle spre pradă cu-ntoarsele gheare,
 Spurcă cu gura mîncarea. Atunci e voința-mi ca soții
- 235 Arme s-apuce și-n luptă prăsila cea rea s-o înfrîngă.
 Fac chiar așa cum le este porunca și-și pun ei în ierburi
 Acoperitele săbii și-a mină pititele scuturi.
 Deci cînd, de sus lunecînd, vîjiit pe cotitele coaste
 Se auzi, de la locu-i de pîndă, Misenus din goarnă
- 240 Semnu-și sună : năvălesc ai mei soți și-n război fără seamăn
 Cată s-atingă cu fierul mîrșavele mărilor păsări.
 Nici o lovire în pene și-n trup cît de mică vreo rană,
 Ele nu-ncearcă ; zburînd în înalturi cu fugă zorită,
 Lasă, cu resturi de pradă, oriunde-a lor urmă murdară.
- 245 Singură una, Celeno, s-oprește pe-o culme de stincă
 Și, de urgii vestitoare, își varsă din pieptu-i cuvîntul :
 „Fii, voi din Laomedon, vă gătiți bătălîi să ne-aduceți,
 Da, bătălîi, după tauri uciși și jungheate junice,
 Ca să goniți pe harpii din regatul străbun, fără vină ?
- 250 Deci ascultați și în inimi săpați-vă vorbele-mi toate :
 Tot ce de Joe s-a spus lui Apolon și mie de-acesta,
 Desfășura-voi 'nainte-vă eu cea mai mare din furii.
 Către Italia tindeți zorînd și, prin vînturi cerute,
 Veți și ajunge-n Italia, porturi primîndu-vă-n ele.
- 255 Însă orașul venit nu-ți putea să-l încingeți cu ziduri,
 Pînă ce foamea cea crudă și-ocara uciderii noastre
 N-o să vă-mpîngă să rupeți cu dinții din mesele roase.”

239. Misenus, unul din tovarășii lui Eneas, mort lîngă țărmul Italiei, a dat numele promontoriului Misenus, din apropierea Cumei, lîngă portul Napoli de azi.

257. Foamea prezisă de Celeno s-a ivit în Italia și a fost descrisă de Virgiliu în cartea a VII-a, versurile 112-129.

- Zise acestea și, dusă de aripi, fugi în pădure.
 Singele-ndată, de groază-ntr-al soților trup, ca și gheața
- 260 Se-nțepeni ; îndrăzneala pieri ; nici mai cearcă să aibă
 Pacea prin arme, ci doar prin plecate rugări, juruințe,
 Fie zeițe acelea ori crude și mișcave păsări.
 Tata Anchise, pe țarm, către ceruri cu palmele-ntinse,
 Roagă pe zeii cei mari și prinos datorit hotărăște :
- 265 „Zeilor, amenințarea abateți și-ntoarceți urgia,
 Bunilor, pe credincioși mintuiți !” Să desprindem otgonul,
 Dă el porunci și să-ntindem frîghiile slobod lăsate.
 Notul deci pînzele umflă ; pe valuri în spumă o ținem,
 Unde ne cheamă și vîntul și unde cîrmaciul ne cheamă.
- 270 Ne și răsar dintre valuri Zacintul cu-a codrilor umbră,
 Same, Dulichiul, Neritul pe-naltul lui creștet de stîncă.
 Colții Itacei stîncoase, pămîntul laertic, deoparte
 Noi le lăsăm, blestemînd c-au hrănit pe Ulise cel aprig.
 Dar în curînd se arată Leucate cu vîrfuri în nouri
- 275 Și al lui Febus altar, năierilor groaznică teamă.
 Tindem spre el obosiți și-n măruntul oraș iat-ajungem.
 Ancora-ndat-i-aruncată și pupe se-nșiră la coastă.
 Deci stăpînire-așezînd pe tărîmuri de nimeni sperate,
 Ne curățim pentru Joe, aprindem prinoase pe vetre
- 280 Și de troienele jocuri în Actium țarmul răsună.
 Unși cu ulei pe-al lor trup, desfășoară străbunele lupte
 Goii tovarăși. Zburdăm c-am scăpat de orașele grece
 Și c-am putut să urmăm fuga noastră prin roiul de dușmani.
 Soarele, între acestea, înconjură anul pe crugu-i
- 285 Iarna de gheață sosînd cu vîntoase ce undele umflă.
 Scutul de-aramă ce-Abas mărêțul purtase pe vremuri,
 Eu îl atîrn pe o ușă din templu și versu-mi e semnul :
 DE LA DANAI CE-AU ÎNVINS, LUÎNDU-L, ENEA L-ÎNCHINĂ.
 Să părăsească-atunci portul, să suie pe bănci, dau poruncă :
- 290 Pe întrecute năierii bat apele, mătură-ntinsul.
 Pierdem îndată din ochi cu Feacia — 'naltele-i tîrguri,
 Trecem Epirul, cotînd, al Chaoniei port îl atingem,

270. Zacynthos (azi Zante), insulă din Marea Ionică, în partea de sud-vest a Greciei.

272. Insula Itaca era patria lui Odiseu, fiul lui Laerte.

274. Leucada sau Leucadia, insulă pe coasta de sud-vest a Greciei, unde se aflau munții Neritos și Leucate.

292. Chaonii locuiau în Epir, pe țărmurile Adriaticei.

Tot mai aproape venim de Butrotul clădit pe-o colină.

Zvonuri ce nu-s de crezut ne răzbat la ureche aicea,

- 295 Că peste tirguri grecești domnește Helenus troianul,
Că împreună cu sceptrul e-a sa și-a lui Pirus soție
Și că din nou Andromaca trecuse la soț de-a ei gintă.
Fui ca-nlemnit ; aş fi vrut, în văpaia dorinței nespuse,
Să-l cercetez pe Helenus, să știu întâmplările toate ;
- 300 Plec deci din port mai încolo, lăsînd și corăbii și coaste,
Tocmai pe cînd aducea Andromaca cenușii lui Hector
Jertfe solemne cerute și daruri cernite-n dumbravă,
Lîngă oraș și la apa ce-nchipuie riul Simois,
Manii chemînd pe mormîntul din brazde, dar gol al lui Hector
- 305 Și pe altarele două-nchinat, pricină de lacrimi.
Cînd mă zări către dînsa mergînd și văzu împrejur-mi
Arme din Troia, uitită, în spaima nălucii minune,
Țintă la mine-a rămas și căldura-i-se scurse din oase ;
Ea leșină și abia mult tîrziu de putu să șoptească :
- 310 „Oare ești tu-ntr-adevăr, vestitor ne-ndoiș pentru mine,
Fiu de zeiță ? Trăiești ? dacă dulcea-ți lumină fugit-a,
Unde e Hector ?” Vorbi, răspîndind numai lacrimi și locul
Tot răsuna de-al ei hohot. Abia dacă pot tulburatei
Să-i mai răspund cu cuvinte-ntrerupte de-al inimii clocot :
- 315 „Da-ntr-adevăr că trăiesc și-mi duc viața-n dureri fără seamăn,
Nu te-ndoi, căci aievea mă vezi.
Care-i ursirea ce-nduri, despărțită, ce jale ! de soțu-ți
Neprețuit ? sau cătat-a un vrednic noroc către tine,
O, Andromaca lui Hector ? ești încă soție lui Pirus ?”
- 320 Ochii în jos își plecă și rosti cu o voce sfîrșită :
„O, fericită copila lui Priam, ea singura care
Pe un mormînt de dușman, sub întăriturile Troiei,
Fost-a să moară și n-a încercat ale sorților trageri,
Nici n-a atins ca o roabă vreun pat de stăpin ce învinge !
- 325 Țara în flăcări, tirite am fost peste mări depărtate
Și-am suferit cutezanța lui Pirus, un tînăr prea mîndru,
Am și născut în sclavie ; apoi urmărind, da, să aibă

293. Orașul Bulhrotos se afla în apropiere de portul „chaonlc”, în Epir.

295. Helenus, unul din fiilii lui Priam, fusese luat prizonier de Pyrrhus, fiul lui Ahile, și adus în Epir.

304. Cînd trupul unui mort nu putea fi obținut și îngropat, se săpa un mormînt numit cenotaf (*tumulus inanis*), spre a oferi sufletului un loc de retragere aproape de rudele sale. Cenotaful înlesnea cultul morților și reprezenta în același timp o amintire concretă.

- Pe Hermiona a Ledei și-n Laudemona-nsoțire,
El m-a trecut lui Helenus, un rob, cum eu însămi o roabă.
- 330 Însă Oreste, arzind de iubirea femeii răpite
Și urmărit de-ale crimelor furii, l-apucă pe Pirus
Fără de veste și-n fața străbunelor vetre-l ucide.
Neoptolem dispărind, o parte-a domniei căzut-a
Deci lui Helenus și-acesta îi zise Chaonia țării,
- 335 Cimpilor dindu-le nume ce-i tras de la Chaon troianul,
Și-ntemeie pe-nălțimi Ilionul acest și Pergamul.
Ce adieri și ce soartă-ndreptatu-ți-a calea încoace ?
Ce zeu spre țarmul de-aici te-a minat, tu-n neștire de toate ?
Ce e cu micul Ascaniu ? trăiește, mai este-n lumină ?
- 340 Cînd ți-a venit, acum Troia...
Un copilaș, ce durere pe el după mama-i pierdută !
Dar îmbolditu-l-au tatăl Enea și unchiul său Hector
Oare la vechea virtute străbună, la viața bărbată ?"
Astfel grăia numa-n lacrimi scoțind în deșert din adîncu-i
- 345 Gemete lungi, cînd eroul Helenus, feciorul lui Priam,
S-apropie dinspre ziduri, mulțime pe el însoțindu-l,
Și cunoscînd pe ai lui, bucuros către casă-i conduce,
Plînset și-roaie vărsînd cu fiecă vorbă ce-o spune.
Înainte, văd o Troie mărunță, Pergamul icoană
- 350 După cel mare, văd riul uscat cu al Xantului nume
Și-ngenunchind pun sărutu-mi pe pragul intrării sceean.
Dar și tovarășii toți bucuroși-s de-orașul prieten.
Regele mi ți-i primea sub întinsele sale portice :
Ei împreună sorbeau băutura în mijlocul curții,
- 355 Cupe-nchinînd, și-ospătau din mîncări pe tacîmuri de aur.
Zi și iar zi a trecut, și suflare de aer imbie
Năvile noastre, Austrul se-ngîmfă în pînze umflate.
Merg către preot și, astfel vorbindu-i, îi fac întrebare :
„Fiu de troian, ce al zeilor plac deslușești și ți-s limpezi
- 360 Febus, tripedul și aștrii și laurul tîrgului Claros,
Ca și cîntarea de păsări și semnele vînteșei aripi,
Rogu-te-ncepe : prielnic oracol vestitu-mi-a calea

328. Hermiona, nepoata Ledei, a fost dată de tatăl ei, Menelaos, ca soție lui Pyrrhus. Ea fusese însă făgăduită mai înainte lui Oreste, care l-a ucis pe Pyrrhus în fața altarului din Delii.

331. Furiile erau zeități infernale care chinulau sufletele criminalilor prin muștrări de conștiință. La greci, ele se numeau erinii.

359. Fiul de troian era Helenus, urmașul lui Priam.

- Și prin puterea lor, zeii cu toți mă-ndemnară să caut
 Îndepărtatul tărîm și s-ajung a Italiei țară.
- 365 Numai harpia Celeno îmi cîntă minune din urmă,
 Îngrozitoare de spus, și-mi vădește miniile triste,
 Foamea cumplită. Primejdia, cum s-o feresc de la capăt?
 Ce căi urmînd, aş putea să-nfrîng greutățile spuse?"
- Tauri jertfind mai întîi după datini, Helenus cu rugă
- 370 Cere a zeilor pace, a capului panglică sfîntă
 El și-o desface și-n urmă spre-altaru-ți, o, Febus, cu mîna-i
 Însuși mă duce pe mine-n extazul puterii divine.
 Preotu-mi cîntă acestea cu gura-i zeiesc insuflată:
 „Fiu de zeiță (c-alergi peste larg cu al marilor sprijin,
- 375 Este vădită dovadă, căci tatăl așa rînduit-a
 Sortîi, norocul menind, și așa se desfășură firul)
 Numai puține din multe, ca-n liniște mările gazdă
 Să le străbați și să-ți faci așezarea în portul ausonic,
 Ți-oi lămuri: altceva e oprit lui Helenus să știe,
- 380 De către Parce, iar Juno mă-mpiedică-a-i da o rostire.
 Uite, Italia, țara pe care-o socoți tu aproape,
 Nesciutor, fiind gata să intri ca-n porturi vecine,
 Cale-o desparte și lungă și grea, prin întinse pămînturi.
 Visla vei trage-o în apa Trinacriei, marea sărată
- 385 Ausoniană vei trece-o-n cutreier, urcat pe corăbii,
 Lacuri de iad de asemeni și insula Circei din Eea,
 Mai înainte să-nalți un oraș pe pămînt, fără grijă.
 Semne ți-oi spune, în minte păstrează-le bine-implintate.
 Cînd, îngrijat, vei găsi o scroafă măreață la malul
- 390 Fluviului mult răzlețit, lingă trunchi de stejar tolănită,
 Albă și-aproape de țîțe treizeci de purcei împrejur-i,
 Albi ca și ea și cu toții o dată născuți la lumină,
 Locul cetății acela-i și muncilor sigurul capăt.
 Teamă să n-ai că-ntr-o vreme mușca-vei cu dinții din mese:
- 395 Sortîi un drum și-or afla și, chemat, ți-o fi Febus alături.
 Însă ținutul italic și coastele care-s vecine
 Nouă, acele scăldate de clocotul apelor noastre,
 Le ocolește; sînt tîrguri de grecii cei răi locuite.
 Și locrienii din Narix, aici, întăriri își durară

386. Circe era o vrăjitoare care își prefăcea oaspeții în porci.

399. Orașul Locri din Bruttium, în sudul Italiei, era socolit o colonie a locrienilor din Narycus sau Naryx.

- 400 Și-și ocupă ai Salentului cîmpi cu ostașii în arme
Idomeneu Ictianul; aici, sprijinindu-se-n zidu-i,
E orașelul Petilia sub Filoctet melibeul.
Însă cînd năvile sta-vor trecute acum peste mare
Și ridicîndu-ți altare, pe mal juruînțe-mpîlni-vei,
- 405 Să-ți învelești și acoperi cu mantă de purpură capul,
Ca să nu vină vreo față dușmănă-ntre sfintele focuri,
Cînd tu cinsti-vei pe zei, și să tulbure semnul vestirii.
Soții să țină-obiceiu la jertfe, și tu, iar urmașii
Tăi credincioși să rămînă prin el curățiți de prihană.
- 410 Dar cînd, plecînd, vei ajunge cu vîntu-a Siciliei coastă
Și se va face mai larg Pelorul cu-ngustă strîmtoare,
Mergi tot pe stînga și cată-ntr-acolo, prin lungă-ocolire,
Mare și țarm; te ferește de ape și țarmuri din dreapta.
Se povestește c-altădată tărîmul, smuncit printr-o silă,
- 415 Ruptu-s-a-n două prin mare surpare, pe cînd înainte,
Cîte nu poate să schimbe-ndelunga a vremii vechime!
Unul era ne-nterupt: cu puteri năvăli atunci marea
Și, dezghinînd de Sicilia coasta Hesperiei, între
Cîmpi și cetăți răzlețite, se-mpinse cu strînsul ei clocot.
- 420 Scila-i pe dreapta, la stînga Caribda cea neîmpăcată
Care de trei ori înghite-n adîncul gîtlej al genunii
Valuri ce nu au sfîrșit și de-a rîndul din nou către ceruri
Ți le azvîrle, lovind și aștrii cu unda-i în spumă.
Scila în tainică hrubă se-nchide și capu-și aruncă
- 425 Din ascunziș și atrage spre stînci plutitoare vase.
Chip omenesc are dînsa, fecioară cu piept ce încîntă,
Pîn'la mijloc, și încolo-i balenă la trup uriașă,

401. Lyctus era un oraș din Creta. Alungat din Creta, Idomeneus a ocupat un ținut al salentinilor din Calabria și a întărit orașul Petelia (azi Strongoli).

402. Filoctet a fost izgonit din orașul Melibea din Tesalia, în urma unei răscoale și s-a refugiat în Italia de sud, unde a ridicat un zid în jurul orașului Petelia.

411. Pelorus, munte care închidea dinspre sud-est intrarea în strîmtoarea Siciliei.

420. Charybdis, fata lui Poseidon și a Geel, aruncată de fulgerul lui Zeus în mare, s-a prefăcut într-un vârtej marin, localizat de romani în strîmtoarea Siciliei. Homer l-a descris în cîntul al treisprezecelea al *Odiseii*.

- Iasmă din pîntec de lup alipit de-a delfinilor coadă.
 Să depășești pe-ndelete-al Pachinului cap, e mai bine,
 430 Mari ocoliri prelungind alergarea-ți, decît să zărească
 Ochii o dată pe Scila grozavă-n adîncă ei hrubă
 Și auindele stane de-al ciînilor apelor urlet.
 Apoi, de este Helenus un om priceput și în preot
 E vreo încredere, dacă-mi insuflă-adevărul Apolon,
 435 Una-ți voi spune, fecior de zeiță, de toate-nainte
 Singură una, dar iarăși și iarăși te-ndemn s-o ții minte :
 Cheamă cu rugă întii puterea divinei Junone,
 Zi-i bucuros proslăviri și-nmlădie mărita stăpînă
 Cu prea smeritele-ți daruri : astfel în sfîrșit vei învinge
 440 Și din Trinacria dus, te-o trimite spre țarmul italic.
 Cînd dar acolo purtat, ti-i găsi mai aproape de Cume
 Și de zeleștile lacuri, de-Avernul cu-al codrilor vaier,
 Tu vei vedea preoteasa-n delir, care lîngă o stană
 Cîntă ursita și-ncrede frunzelor nume și semne.
 445 Toate vestirile-nscrise pe-asemena frunze, fecioara
 Le rînduiește cu șart și le-așază deoparte în hău-i
 Unde, nici una ieșind de la locu-i, rămîn neclintite.
 Însă de-ndată ce ușa-n țițîni învîrtindu-se, vîntul,
 Slab chiar de suflă, aduce-n amestec ușoarele frunze,
 450 Nici mai gîndește să prindă pe cele ce zboară prin hrubă,
 Să le mai pună în șir și iarăși vestirea s-o lege.
 Pleacă cei făr'de răspuns și urăsc locuința Sibilei.
 Tu, orișicît însă fire-ar tovarășii plini de mustrare,
 Ori pribegia ar cere puternic spre larg cele pînze,
 455 Cutele-a bine umflînd, tu nu tirgui-ntîrzierea,
 La preoteasă te du și cu rugă s-o-ntrebi viitorul,
 Ea să-ți cuvînte, de voie și gură și glas să-și dezlege.
 Ale Italiei neamuri, războaiele întru venire,
 Cum ai putea s-ocolești și cum îndura-vei restrîștea,
 460 Ea desluși-ți-va și da-va, slăvită, un drum de izbîndă.
 Mi-s învoite acestea s-arăt din vestiri, cu cuvîntu-mi.
 Pasă de-acum și ne urcă spre cer marea Troie prin fapte".

429. Pachynum era un promontoriu în colțul de sud-est al Siciliei, care se mai numea și Trinacria, deoarece avea înfățișarea unui trînzor.

441. Cumae a fost prima colonie grecească pe pămîntul Italiei înlemnă de caldrienți în secolul al VIII-lea î. e. n. Era așezată la nord de Napoli și avea o acropolă minunată. Spre răsărit de Cumae se afla lacul Avernus, de origine vulcanică.

- Preotul astfel vorbi cu-al său glas de prieten și-ndată
 Și porunci să s-aducă-n corăbii mulțime de daruri
- 465 Grele de aur și fildeș lucrat, să se-nearce de-asemeni
 Mare cîtime de-argint pentru noi și dodonice vase,
 Za împletită în ochiuri și-n pinză-n trei fire de aur,
 Coif cu o creastă aleasă ce-și flutură pletele-n coamă,
 Armele regelui Pirus. Și daruri apoi pentru tata.
- 470 El mai adaugă cai și-ai lor mînători ;
 Bănci de vislași întregite-s, cu arme-nzestrați sînt ostașii.
 Între acestea, cum cere Anchise, s-așază la vase
 Pinze, ca nici o zăbavă să n-aibă suflîndeale vînturi.
 Plin de respect îi îndreaptă acestea tilmaciul lui Febus ;
- 475 „O, tu cel demn de-nsoțirea prea mîndră cu Venus, Anchise,
 Zeilor scump și de daori la Troia scăpat din ruine,
 Iată a mină-i Ausonia ; ia-o de-acuma prin pinze.
 Totuși nevoie-i să treci peste mare, colind încă țărîmul,
 Căci mai e drum pin' la locul ce Febus în ochi ți-l deschide.
- 480 Hai, fericit de iubirea feciorului tău, o pornește.
 Ce să mai spun cînd, vorbind, zăbovesc ridicatul Austru ?”
 Și Andromaca-n durere de parcă-i plecare în moarte,
 Nu mai puțin ne aduce și haine brodate cu aur
 Și, ca și soțu-i de darnică, mantie pentru Ascaniu,
- 485 Scinteietoare țesuturi mulțime : „Primește și-acestea —
 Astfel rostește — copile, și-ți fie din mîna mea toate
 Dulci amintiri, mărturie cît drag îmi ești mie-Andromacăi,
 Soața lui Hector. Ca daruri din urmă, le ia de la rude,
 Tu, numai tu pentru mine un Astianax în icoană !
- 490 Ca și ai tăi ochii lui și-aidoma mîinile-i, fața
 Și tinerel înflorire-ar de-o vîrstă cu tine acuma”.
 Eu, depărtîndu-mă, lacrimi încep să-mi înece cuvîntul :
 „În fericire trăiți, o, voi ce-mplinit-ați menitul
 Pînă la capăt : pe noi dintr-o soartă în alta ne cheamă.
- 495 Voi dobîndit-ați repaos, de-acum nu-ți brăzda ale mării
 Șesuri și cîmpul Ausoniei, care-ndărăt se tot trage,
 Nu-l veți căta. În vedere vi-i Xantul, vi-i Troia aieve
 Ce-ați înălțat-o cu brațul, doresc, sub ursite mai bune
 Și mai puțin stînd în cale, dea zeii, greceștilor furii !

466. La Dodona era un oracol vestit în Epir, așezat la poalele muntelui Tomaros, patria lui Neoptolemos, fiul lui Ahile.

489. Astyanax a fost uclș de greci, fiind aruncat de pe zidurile Troiei.

- 500 Dacă vreodată în Tibru și-n mîndrele-i cîmpuri vecine
 Voi fi intrat și-oi vedea hărăzitele neamului ziduri,
 Din înrudite orașe, din ginți ce-s unite prin sînge,
 Și în Epir și-n Hesperia, — tată același Dardanus
 Și pătîmîri de un fel — din Troiele două voi face
- 505 Una prin suflet : și gîndu-mi, nepoții, și ei, să-l păstreze."
 Ținem pe lingă vecina Ceraunie drept peste mare,
 Calea pe apă din toate mai scurtă spre țărmul italic.
 Soarele scapătă-acum și se-ntunecă munții în umbră.
 Tragem la sorți pentru munci și-apoi ne întindem la sînul
- 510 Țărnii rîvnite, aproape de apă, pe țărm ici și colo-n
 Grijă de trupuri ; și-n ele sleite strecoară-se somnul.
 Noaptea cea dusă de Ore-n al crugului miez n-ajunsese,
 Cînd veghietor Palinurus se scoală din patu-i și cată
 Cum este vîntul și prinde-n auz adierea de aer ;
- 515 Ochiu-i țintit e spre aștrii ce-alunecă-n cerul de pace,
 Îmbrățișează-n tărie Arcturul, Hiadele-a ploaie,
 Carele două și-n aur armat scinteind Orionul.
 Dacă el vede că totu-i a bine pe bolta albastră,
 Sună pe pupă din trîmbiță : tabăra-ndată se mișcă,
- 520 Drumu-l pornim și desfăcem în vînturi aripe de pînze.
 Zorii acum se-nroșeau, pe cînd aștrii grăbiți luau fuga,
 Iar în afund parcă șterse costișe, Italia joasă,
 Ni se desprind. E Achate ce-ntîiul : „Italia !” strigă
 Și cu voioase chemări Italia toți o salută.
- 525 Tatăl Anchise atunci încunună o cupă măreață,
 Toarnă-n ea vin pînă sus și spre zeii puternici se-ndreaptă,
 Stînd în picioare pe pupă :
 „Zeilor, domni peste mări și pămînturi, stăpîni pe furtună,
 Dați-ne cale ușoară prin vînt și suflați cu priință !”
- 530 Boarea dorită mai tare-i de-ndată, un port se deschise
 Mai lingă noi și-al Minervei altar răsări pe-nălțime.
 Pînzele soții strîngînd, către mal răsucită e prora.
 Portul spre valul Eurului pare un arc ce se-ndoaie,
 Țancuri ieșite în spumă-s de frînta stropire sărată,
- 535 Portu-i ascuns : e cuprins ca-n brațe de stînci, parcă turle,
 Zid gemănat, iară templul ai crede că fuge de coastă.

600. Eneas aflase de Tibru din prezicerile penaiilor.

606. Ceraunia era un munte în Epir.

631. E vorba de altarul Minervei, aflat la sud de Hydruntum, în Calabria.

- Ni se arată, e semnul dintii, cum în pajiştea-ntinsă
Pasc patru cai şi-ntre ierburi apar cu-a zăpezii culoare.
Tatăl Anchise : „Războaie purtaţi voi, străine tărîmuri,
540 Caii de luptă-s armaţi, cu război aceşti cai ne-ameninţă.
Dar se şi poate ca ei să fie deprinşi la căruţe
Citeodată, să ducă şi-n jug potrivitele friie :
E şi a păcii nădejde”. Rugăm noi atunci pe Minerva
Sfînta cu armele-n zangăt, ca-ntîia ce veseli ne află,
545 Şi-nvăluindu-ne capul cu mantă troiană, la vetre,
Astfel cum sfat mai de seamă Helenus ne dase, aprindem
Cu umilinţă Junonei din Argos jertfiri poruncite.
Fără de preget, de-ndat'ce-mplînim, după datină, jertfa,
Către talazuri întorcem noi vîrful vîntrelei cu pînze
550 Şi părăsim aste case greceşti şi-ndoelnice cîmpuri.
Golful Tarentului colo-l zărim, a lui Hercule faptă,
Cum e povestea ; în faţă se urcă lacinica Juno,
'Naltul Caulon întărit şi de năvi zdrobitor Scilaceum.
Hăt mult departe, din val se iveşte Trinacria Etna
555 Şi auzim uriaşa mugire a mării, izbirea
Stîncilor, vuietul mult auind şi spărgîndu-se-n coaste,
Fundul de mare-i în forfot şi fierbe nisipul ca-n clocot.
Tatăl Anchise : „Aceasta-i, desigur aceasta-i Caribda ;
Iată grozavele stînci şi colţii cîntaţi de Helenus.
560 Soţi, să ne scoateţi de-aici, v-aplecaţi toţi o dată pe visle !”
Ceea ce ei într-o clipă şi fac, cel dintii Palinurus
Prora ce geme, sucind-o spre apele-ntinse de-a stînga ;
Toţi într-acolo o iau sprijiniţi şi de vînt, şi pe visle.
Pînă la ceruri suiţi de boltita genună, aceiaşi,
565 Valul trăgîndu-se, jos către mani noi cădem în afunduri.
Colţii de trei ori vuiră din sinuri de stînci găunoase,
Spume ce-mproaşcă şi stele stropite, de trei ori văzurăm.
Între acestea, sleiţi, cu soarele, vîntul ne lasă
Şi pe-al ciclopilor ţărm poposim făr-a şti pe ce cale.

551. Tarentum, după legendă, fusese întemeiat de Taras, fiul lui Neptun. De fapt, localitatea aparţinuse iapigilor devenind pe la sfîrşitul secolului al VIII-lea î. e. n. colonie grecească.

552. Lacinia era un templu al zeiţei Juno Lacinia aşezat pe promontoriul Lacinium din Brutlium. În acest ţinut se aflau şi oraşele Caulonia şi Scylaceum.

- 570 Portu-i ca mort, apărat de-orice vînt și în laturi el însuși
 Mare, dar Etna, în preajmă, cu tunet din cruntă ruină,
 Zvirle acuma spre boltă un nor de adînc întuneric,
 Fumegă-n negrul de smoală vîrtej și-n cenușa ce arde
 Și vilvūtaia de flăcări, urcîndu-se, aștrii îi linge ;
- 575 Stane apoi, măruntaie ce-s smulse din funduri de munte,
 Varsă și-aruncă și-nghesuie-n geamăt topitele pietre
 Către văzduhuri, e-un zbucium, ai spune, din miez de
 pămînturi.
- După povești, Enceladus, de trăsnet izbit și în flăcări,
 Zace-apăsat sub cel munte, iar Etna măreață deasupra
- 580 Stă și prin guri de cuptoare-i sloboade aprinsul răsuflet.
 Cînd, obosit, pe-altă parte se mișcă, Trinacria toată
 Tremură-n murmur, iar cerul s-ascunde sub vîlul de fumuri.
 Noaptea aceea, feriți de păduri, îndurăm noi minunea
 Înmărmuriți și nu știm din ce pricini e vuiet, de unde ?
- 585 Nici ale stelelor focuri, nici bolta cumva străvezie
 Prin scînteiere de aștri ; doar nouri pe oarbele ceruri,
 Doară adîncă o noapte ce luna în umbre ne-o ține.
- Ziua acuma mijea cu luceafărul de dimineață,
 Zorii pe cer fugărind umezitele umbre-ale nopții,
- 590 Cînd, din pădure, deodată, făptură de om ne-ntîlnită,
 Chip numai piele și oase și jalnic că mila te-apucă,
 Înaintează și-a rugă spre țarmuri ea mîinile-ndreaptă.
 Stăm și privim : murdărie grozavă și barba crescută,
 Petice prinse cu spini ; un grec, de altminteri, bag seamă,
- 595 Odinioară la Troia trimis cu-ale patriei trupe.
 Cînd de departe văzu că-s troieni după haine și arme,
 Înpăimîntat ne măsoară, o clipă doar e-n cumpănire,
 Pasu-și oprește ; și-ndată de-a dreptul spre mal dă năvală,
 Numai cu rugi și în lacrimi : „Pe stele, pe-al zeilor nume,
- 600 Pe a tăriei lumină ce-n noi o sorbim spre viață,
 Să mă luați, o, troieni, și oriunde veți vrea, să mă duceți !
 Fi-va-ndeajuns ! Sint soldat, eu o știu, din danaica flotă

571. Etna impresiona prin înălțare și înălțime, dar și pentru faptul că era un vulcan puternic.

578. Enceladus, unul din titanii răsculați împotriva lui Zeus, a fost răpus de fulgerele zeului suprem, care a prăvălit peste dînsul muntele Etna.

590. Acest personaj a fost imaginat de Virgiliu cu scopul de a introduce aici episodul lui Polifem, descris de Homer în cîntul al nouălea din *Odissea*.

- Și, o spun drept, cu război am pornit spre penaii din Troia.
 Dacă-i prea mare ocara greșelii acestea a noastre,
 605 Dați-mă-n valuri, zvirliți-mă-n fundul întinșelor ape.
 Scris mi-i să mor ? sînt voios că din mină de om mi-este
 moartea".
- Astfel vorbind, se tirăște pe jos și genunchii ni-i prinde,
 Se-nclăștează de noi. Să vădească de unde și cine-i,
 Îl îndemnăm, să arate ce soartă-l gonește din urmă.
- 610 Tatăl Anchise de-ndată i-ntinde bărbatului mîna
 Și-i întărește curajul prin semne de bunăvoință.
 Grecul să depene-ncepe, sfiala-n sfîrșit alungîndu-și :
 „Sînt din Itaca de loc, cu sărmanul Ulise tovarăș,
 Nume mi-i Achemenide, din tatăl sărac Adamastus
 615 (Cum de n-am fost mulțumit cu-acești sorți !) și plecat-am
 la Troia.
- Soții, în vreme ce lasă grăbiți încrucișatele țărături,
 Uită de mine și-n peștera unui ciclop, uriașă,
 Mă părăsesc. Locuință de sînge și crunte ospățuri,
 Întunecoasă și largă. El însuși înalt, poate-atinge
- 620 Stelele (zei, depărtați de pămînt o asemenea iasmă) !
 Nu e ușor de văzut, nici în vorbă nu intră cu nime,
 Hrană îi sînt măruntaie și sînge-nnegrit de bieți oameni.
 Insumi văzui cum culcat el pe spate-n al peșterii mijloc,
 Iată, cu-o mină grozavă, pe doi dintre noi înșfăcîndu-i,
- 625 Îi și zdrobi de o stîncă și pragu-nota numa-n sînge
 Împrăștiat ; și văzui cum rupea din mustinde de zeamă
 Membre și cum tremurau între fălcile-i caldele cărnuri.
 Nu făr-a fi pedepsit, căci Ulise, să rabde acestea,
 Nu se putea, că-i itac n-a uitat nici acum în primejdii.
- 630 Căci îndopat și adînc amețit și de vin, cînd și-apeacă
 Îngreuiatul lui cap, tologindu-se-n peșteră colo
 Cit e de mare, prin somn vărsînd din stomac înăcreală,
 Boțuri de carne-n amestec cu sînge și vin, noi îndată,
 Zeii rugînd, fiecare cum loc i-i sortit, împrejuru-i
- 635 Ne răspîndim și c-un par ascuțit, opintindu-ne spargem
 Ochiu-i puternic și singur din aspră a ciudă-a lui frunte,
 Ochi ca argolica pavază și ca făclia lui Febus,

614. Achaemenides își spunea fiul lui Adamastus, după obiceiul grecilor de a purta două nume, pe cînd romanii aveau îndeobște trei : un nume (*nomen*), un prenume (*praenomen*) și o poreclă (*cognomen*).

637. Scutul argolic era rotund și mare, astfel că-l ocrotea în întregime pe luptător. Făclia lui Febus, adică soarele.

Și răzbunăm bucuroși, în sfârșit, ale soților umbre.
Însă fugiți, o, sărmani, fugiți și de maluri otgonul

640 Iute-l desprindeți.

Căci întru totul aidoma lui Polifem care-n hău-i
Ține linoasele-i oi și zilnic cu grijă le mulge,
Încă o sută de groaznici ciclopi locuiesc pretutindeni
Pe-ncovoiatele maluri și umblă pe culmile-nalte.

645 Secera lunii lumina-mplinitu-și-a astfel de trei ori,
Că-mi tot tirăsc a mea viață-n păduri, prin birloguri deșarte
Și prin culcușuri de fiare, privesc de pe stinci la ciclopii
Cei uriași, mă-nfior de-orice zgomot de pași, de-o strigare.
Biata mea hrană sint mure și coarne pietroase găsite

650 Pe cite-un ram, buruieni ce-mi culeg și cu-a lor rădăcină,
Ochii în patru avînd, zărit-am întiiul cum vine
Flota spre coaste : acesteia, orice-ar putea ea să fie,
Mă-ncredințai ; că de neamul cumplit voi scăpa, îmi ajunge :
Asta mi-i viața, luați-o prin moartea ce-ați crede-o mai bună."

655 Vorba-și sfîrșise abia și vedeam cum, pe-un creștet de
munte,

Chiar Polifem ca păstor, printre oi, uriașă-ntrupare,
Iată s-urnește și cată spre țărături de dinsul știute,
Namilă groaznică, hidă, un monstru lipsit de lumină.
Pinul ciontit dintr-o mîină l-îndrumă și-i sprijină pasul ;

660 Oi mult miștoase-mprejur, doar aceasta îi este plăcerea
Și alinarea în chin.

Cînd, pe-al genunei întins, i-s sub palme adîncile valuri,
Sîngele scurs din crăpatul lui ochi, el cu apă își spală,
Dinții scrișnindu-i gemînd ; și se-ndreaptă spre mijloc de mare,

665 Însă nici pînă la șolduri nu poate vreun val să-l atingă.
Cutremurați, ne grăbim să fugim cît mai mult și, cum bine-i,
Pe rugător îl primim, făr-o șoaptă noi funia rupem
Și, pe lopeți aplecați, brăzdăm apa cu sîrg de-a-ntrecute.
El ne simți și la vuiet de valuri spre noi se întoarce.

670 Cum nici un mijloc nu e pentru el să m-apuce cu dreapta,
Nici nu-i în stare să fie la pas cu-a Ioniei undă,
Urlet năprasnic înalță, că mare și valuri în zare

656. Ciclopul, fiul lui Uranos și al Geii, aveau un singur ochi în frunte, trăiau din păstori și nu dădeau dovadă de prea multă inteligență. Polifem, unul dintre ciclopi, l-a mîncat pe cîtiva din tovarășii lui Odiseu, dar a fost orbit de către acesta.

- Au tremurat, că pământul italic fu prins ca de groază
 Și-n văgăunile-i strimbe răspunse și Etna cu muget.
- 675 Neamul ciclopilor însă chemat de pe creștete-nalte
 Și de prin codri, spre port dă năvală și țărmlul îl umple.
 Neputincioși stau ai Etnei buni semeni, chioriși la privire,
 Și, îi vedem, către ceruri ridică o frunte trufașă ;
 Ce adunare de groază ! la fel, pe o culme semeată,
- 680 Țepeni se-nalță stejarii văzduhului și chiparoșii,
 Mîndra pădure-a lui Joe ori sfînta Dianeî dîmbravă.
 Spaima cea vie ne-mpinge să-ntîndem otgoanele-n grabă,
 Pinza la vîntul prielnic, de-oriunde ar fi, s-o desfacem.
 Însă ni-i sfat și porunca pe care Helenus ne-o dase,
- 685 Că-ntre Caribda și Scila ți-i moartea de-un deget aproape
 Și că nu-i drum de ținut : înapoi dar cîrmim cele pînze.
 Iată c-acuma Boreul, din trecerea strîmtă Pelorul,
 Vine trimis : și străbatem și gura Pantagiei, prinsă-n
 Stana cea vie, și golful Megarei și netedul Tapsus.
- 690 Achemenide, tovarăș cu bietul Ulise, ne-arată
 Țărm după țărm, și pribeag le-atinge pe-o cale întoarsă.
 Intr-al Sicaniei golf i-o insulă-ntînsă spre capul
 Pururi în valuri Plemîriu : Ortigia, astfel numită
 De băștinași. E credința c-aici, pe sub mare, răzbate,
- 695 Pe tănuite cărări, Alfeu din Elida și-n valuri
 Siciliene se varsă, prin undele tale-Aretuză.
 Cum e porunca, rugăm zeitățile mari ale țării
 Și depășim noi Helorul băltoș cu-a lui grasă țărînă.
 După aceasta, rădem Pachinul cu stîncile-i-nalte
- 700 Și-naintate ; oprită de sorți a-și avea vreo schimbare,
 Stă Camarina în zare, de asemeni cîmpiile Gelei,

681. Aici Diana e identificată cu Hecate sau Persefona, căreia îi era consacrat chiparosul.

688. Rîul sicilian Pantagias se vărsa în mare în apropiere de Leon-tini fiind înconjurat la gura lui de stînci pe amîndouă malurile.

689. Megara, o colonie a megarienilor, așezată pe locul vechii Hybla, la nord de Siracusa. Thapsus, o peninsulă care mărginea golful megaric spre sud.

693. Portul și golful Siracuzei erau închise spre sud de promontoriul Plemyrium, lîngă care se afla insula Ortygia.

695. Se credea că rîul Alpheus din Elida nu se vărsa în mare, ci curgea pe sub pămînt pînă în Sicilia și acolo se unea cu fîntîna Arethusei din Siracusa.

701. Camarina — oraș în partea de apus a Siciliei.

- Gelei atit de mărețe, purtind chiar al fluviului nume.
 Nalt Agrigentul apoi își arată-ntăritele ziduri
 Hăt de departe, vestit prin măreții lui cai altădată.
- 705 Duși de prielnicul vînt, îți lăsăm, Selimont, palmierii
 Și ocolim Lilibeia cu stîncile-ascunse sub ape.
 Portul Drepan ne primește pe urmă în tristele-i coaste.
 Iată, aici, zbuciumat de furtuni ne-nterupte-ale mării,
 Pierd pe-al meu tată, oricînd alinare în griji și-n durere,
- 710 Vai ! pe Anchise. „Aici părăsitu-m-ai bietul de mine,
 Tată prea bun, și-n zadar, vai, te-am smuls din atîtea
 primejdii !
 Nici proorocul Helenus, cînd spusu-mi-a multe a groază,
 Pierderea-ți nu mi-a vestit-o, și nici chiar cumplita Celeno.
 Fu aici truda-mi din urmă, al lungi pribegiilor capăt.
- 715 Drumu-l luai, cînd un zeu mă-mpinse spre coastele voastre”.
 Tatăl Enea astfel, între minți încordate, el singur
 Desfășura ce sortitu-i-au zeii și cit pribegit-a.
 Glasu-i stătu în sfîrșit și-ncheind, în odihnă rămase.

702. Gela era numele unul oraș și al unui fluvlu.

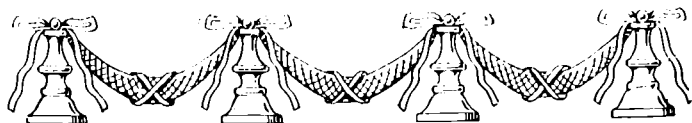
703. Agrigentum era renumit prin caii săi.

705. Selinus sau Selimont, colonie megarică din secolul al VII-lea î.e.n., așezată pe țărmul sudic al Siciliei.

706. Lilybaeum se afla mai spre apus și a fost mai tîrziu un punct de sprîjin în timpul dominației cartaginezilor asupra Siciliei. Localitatea se numește azi Marsala.

707. Drepanon, azi Trapani, port lîngă muntele Eryx, în partea de apus a Siciliei.

CARTEA a IV-a

- Însă regina, de mult sfișiată de chinu-i amarnic,
Rană hrănește în trup și se mistuie-n jarul cel tainic.
Iarăși și-ntr-una în gând i se-ntorc al eroului merit
Și a poporului faimă; săpate-s în inima-i chipul,
- 5 Vorbele lui chiar și grija nu-i lasă o clipă de tihnă.
Zori următori lumineau cu torța lui Febus pământul,
Umede umbre gonind de pe boltă, când, minte pierdută,
Astfel vorbește surorii cu ea-n simțăminte unită :
„Anna mea, ce nesomn mă-nspăimintă de-mi țin răsufierea !
- 10 Cine-i acest fără seamăn ce-ntratu-ne-a-n casă ca oaspe !
Ce-nfățișare la el ! ce suflet bărbat și ce fapte !
Cred, și e drept a o crede, din zei seminție își trage.
Teama-ți destăinuie-ndată un suflet de rînd, dar pe dînsul
Ce ursită-l goni ! De ce lupte purtate ne spuse !
- 15 Dacă n-ar sta hotărit în ființa-mi, cu nestrămutare,
Să nu-nsoțesc de acum pe nimenea în căsnicie,
Căci mă-nșelai în întîia iubire, când dragu-mi se stinse,
Dacă dezgust nu mi-ar fi de patul, făcliile nunții,
Iată, prin el poate-ntîi aş cădea în astfel de ispită.
- 20 Anna, ți-oi împărtăși, de cînd soțu-mi trecut-a din lume,
Bietul Sicheu, și penatii în sînge-s prin crimă de frate,
Singular mi-atinse simțirea și inima-mi șovăitoare
Mi-o zgudui : recunosc ale flacării vechi treze urme.
Dar mai degrab'să se crape pământul și-n hăuri mă-nghită,

25 Tatăl puternic de sus să m-azvirle prin trăsnet la umbre,
Palide umbre-n Erebo, și în noaptea adinc nepătrunsă,
Dacă-aș călca legiuirea-ți, Rușine, vreodat'pingărind-o.
Dragostea-mi toată, acel ce-nsoțitu-m-a-ntiul cu sine,
Mi-a și luat-o : s-o aibă cu el și-n mormintu-i s-o țină."

30 Zise acestea și lacrimi porniră să-i scalde ei sinul.

Anna-i răspunse : „Tu, soră, mai scumpă ca însăși lumina,
Singură-n jale, cernită ți-i duce mereu tinerețea ?

Nu vei cunoaște copiii cei dragi și-ale Venerei daruri ?
Crezi tu că n-au altă grijă cenușa și manii din groapă ?

35 Fie ! în Libia, în Tir, n-a putut să te-nduplece-alt'dată
Nici un bărbat, întristato : dispreț deci culese Iharbas
Ca și toți șefii pe care-i crescuse bogată-n triumfuri
Africa, însă-nfrunța-vei acum și-o iubire ce-ți place ?
Nu te gîndești în ce țarini durat-ai a ta stăpînire ?

40 Uite, de-o parte getuli, un norod neînvins în războaie,
De-alta numizi călărind fără friu și sălbatic Sirte,
Colo-nsetatul pustiu și barcei care-ntinsu-și-au jaful
Pînă în zare : și încă, în Tir nu s-asmuță războiul,
Fratele nu te-amenință ?

45 Cred că de zei ocrotiți și sub scutul Junonei, troienii
Își îndreptară, prin vînt, către noi plutitoare vase.
Soră, atunci ce oraș ai vedea, ce regat înflorire-ar
Astfel de soț tu avînd ! înfrățindu-ți oștirea troiană,
Cît ar mai crește prin fapte mărețe a punilor slavă !

50 Cere-ndurare la zei și-mplinindu-le jertfe plăcute,
Grijă de oaspe să ai, să-l întîrziei urzindu-i noi pricini,
Cît i-a furtună pe mări și-Orion apătosul le umflă,
Cît îi sînt năvile sparte, cît ceru-i mereu împotrivă".

Sufletul rob al iubirii s-aprinse prin astfel de vorbe,

55 Mintea în cumpănă toarse nădejdi și rușinea se duse...
Merg pe la temple întii și cer, aplecate spre-altare,
Linște-n inimi ; jertfesc, după datini, alese mioare
Cererei legiuitoare, lui Febus și tatălui Bacus,
Dar mai cu seamă Junonei, căci ea cununiile leagă.

36. Iharbas, rege numidic care ceruse în căsătorie pe Didona, dar fusese refuzat.

42. Barcell, nomazi din Africa de nord, numiți astfel după orașul Barce din Cirenaica.

- 60 Însăși Didona frumoasa, din cupa ce-o ține în dreapta-i,
Toarnă-ntr-o coarnele juncii ca neaua și-n fața statuiei
Zeilor, mi-ți înconjoară altarele grase de singe.
Ziua o-ncepe cu daruri și-n pieptul jungheatelor vite,
Ochi, fără saț scormonind, pironesc măruntaiele-n zvicnet.
- 65 Slabe, vai, minți de proroci ! Ce-ar pulea juruințe și temple
Cînd rătăcire-i ea numai ? și-o mistuie-adînc pînă-n oase
Dulcele foc și e vie în sinu-i tăcuta ei rană.
Arde sărmana Didona și umblă prin toată cetatea,
Dusă de patimă : parcă-i o ciută pe care păstorul
- 70 O urmărește în Creta, prin codri și nechibzuitei,
Făr-a-și da seama, i-a-nfipt de departe-o săgeată ; el lasă
Fierul cu aripi, dar ciuta străbate pe muntele Dictei
Codri, poiene, cu sine în șoldu-i păstrînd ucigașa.
Călăuzind pe Enea prin ziduri, cu fală i-arată
- 75 Tot ce-i de preț în Sidon și orașul ce gata l-așteaptă ;
Numai începe-a grăi și se-mpiedică-n mijlocul vorbei.
Ziua stingîndu-se, ea-n neastîmpăr dorește-acum cina,
Cere s-audă din nou, smintita, restriștile Troii
Și își anină suflarea din nou de-a eroului buză.
- 80 S-au despărțit și, cînd luna pălînd își ascunde lumina,
Iar scăpătînde stele îmbie spre-a somnului tihnă,
Singură-n casa pustie, pe pat unde stat-a bărbatul,
Tristă se-ntinde : el nu-i, ci totuși l-aude, îl vede.
Sau pe Ascaniu îl stringe la piept, însă-n gîndu-i e chipul
- 85 Tatălui, doar de-o putea să-și înșele iubirea nebună.
Nu se mai 'nalță de-acum începutele turnuri, în arme
Tinerii nu se desprind și nici porturi ori sigure șanțuri
Nu mai găsesc ; întrerupte zac toate, lucrări, uriașe
Ziduri amenințătoare, spre cer schelării ridicate.
- 90 Cînd strălucita soție-a lui Joe-o văzu pe Didona
Prinsă-ntr-atîta de rău, că și raza se pleacă iubirii,
Vine la Venus și astfel vorbește saturnica fiică :
„Da-ntr-adevăr, ce mai slavă, ce pradă de preț cîștigat-ați
Tu și copilu-ți ! ce fală și mare și-n veci de pomină,
- 95 Că vicleșugul a doi dintre zei a înfrînt pe-o femeie !
Nu mi-a scăpat că o teamă aveai de sumețele ziduri
Și că prepus îți trezi clădirea Cartaginei noastre.

90. Soția lui Joe nu era alta decît Junona, care-l prigonea pe Eneas și căuta să-l abată de la pămîntul italic.

- Unde-or sfîrși ? la ce țintă or duce-ncleștatele lupte ?
 N-ar fi mai bine-a-ncheia o pace pe veci și o nuntă
 100 Nouă pe voie ! căci ai doară tot ce dorit-ai din suflet :
 Arde-n iubire Didona și soarbe văpaie în trupu-i.
 Deci să conducem poporul, și una și alta avîndu-l
 Noi în putere ; s-asculte Didona de soțu-i din Troia
 Și să întindă spre dreapta-ți, ca zestre, a punilor gîntă.”
- 105 Venus, cum bine-i pătrunse sub vorbe șireata gîndire
 De-a îndrepta către libice țarmuri imperiul italic,
 Astfel răspunse Junonei : „Au cine-ntr-atît de nebun e
 Să nu te-asculte, voind să se-ntreacă în luptă cu tine ?
 Numai ce-ai spus, de-ar urma să le sprijine-o bună ursită !
- 110 Soarta îmi dă îndoieli că Joe-ar dori un același
 Singur oraș dăinuind pentru puni și fugarii din Troia,
 Îngăduindu-le-amestec, precum și-mpliniri de-nrudire.
 Tu îl ești soață, deci poți să-ncerci al lui suflet prin rugă.
 Mergi și-ți urmez.” Iar Junona regina, la rîndu-i, îi zise :
- 115 „Lasă pe mine și, uite, pe scurt îți dezvălui și calea
 Care să ducă la faptă ce-mi stăruie-acuma în minte
 Gata-s să plece-n pădure Enea și biata Didona
 Ca să vineze, îndată ce miine Titan revărsa-va
 Zorii dintii și-o scăpa din perdele de umbră pămîntul.
- 120 Cînd s-or grăbi călăreții să-ncingă pădurea cu mreje,
 Eu voi lăsa peste ei să se năruie nour ca smoala
 Și, într-al grindinii nins, zgudui-voi tot cerul cu tunet.
 Însoțitorii fugi-vor cuprinși de-ntunericul beznă,
 Însă Didona și prințul troian într-o peșteră, iată,
- 125 S-or întîlni : eu acolo voi fi, dacă-ți dai tu cuvîntul,
 Și-i voi uni, hotărînd ca a lui de acum să rămînă.
 Astfel nuntitul le-o fi.” Fără-o vorbă primi Citereea
 Și-nvălui cu suris născocirea viclenelor ițe.

Dar, peste zare urcînd, Aurora lăsat-a Oceanul.

- 130 Tineri aleși pe sprinceană trec porțile-o dată cu zorii ;
 Vin călăreții masilici în tropot cu lațuri, țapușe,
 Mreje cu ochiuri și ciini care ager adulmecă-n aer.
 Încă-ntîrzie regina-n palatu-i și-n prag o adastă
 Fruntea cetății ; un roib numa-n aur și purpură luciu

118. Soarele se mai numea și Titan, deoarece era fiul titanului Hyperion. Acest nume apare și la poeți mai noi, ca Shakespeare și Schiller.

131. Masilii erau un trib din Numidia.

- 135 Bate pământul și-n spumă sălbatic își mestecă friul.
Iat-o c-apare-n sfîrșit însoțind-o de-aproape mulțime,
Înfășurată-n hlamidă de Tir pe la margini brodată,
Tolba-i de aur și părul, o fundă de aur i-l ține ;
Haina de purpură prinsă-i și ea într-o copcă de aur.
- 140 Însoțitorii ei puni și Iulus zglobiu după dinsa
Înaintează. Enea-ntrecîndu-i pe toți în frumsețe,
Vine alături de ea ca tovarăș și-alaiul se strînge.
Astfel cînd lasă-ale Xantului ape și Licia-n iarnă,
Iar așezîndu-și sălașul în insula nașterii Delos,
- 145 Coruri și dansuri pornește Apolon și-n jur de altare
Saltă driopi și cretani și vopsiți agatîrși în amestec ;
Zeul, pe-a Cîntului culme suind, fluturîndele plete
Și le-a încins cu-o cunună din aur și gingașe frunze ;
Tolba îi sună pe umăr : dar nu mai prejos și Enea
- 150 Pasă, și lui frumusețea îi scînteie-n nobila față.
Cînd au ajuns ei în munți și în nemaibătute-ascunzișuri,
Iată, sărînd dintre stînci, înspre vale sălbatice capre
Iureș s-azvîrl ; iară cerbi pe pajiști în larguri deschise
Se-nvălmășesc și în cete pierdute-n al colbului nour
- 155 Fug de mîncîncă pământul și muntele-l lasă în urmă.
Însă Ascaniu voios ropotește pe roibu-n văpaie,
Văi străbătînd, și le-o ia înainte la unii, la alții ;
Cit ar dori să răsară în mijloc de turme fricoase
Vreun mistreț spumegînd, sau un leu să coboare din munte !
- 160 Ceru-ntr-acestea-ncepînd să fiarbă-n de tunete clocot,
Nori se ivesc prăvălindu-și potopul de piatră și apă.
Care-ncotro și glotașii și tot tineretul troianic,
Chiar și al Venerei scump nepotel, peste cîmpuri, de teamă,
Fug, adăpost căutînd : și din munți vin năprasnic puhoai.
- 165 Prințul troian și Didona la peșteră-n clipa aceeași
Sînt amîndoi. Mai întîi Pământul și Juno, ca drușcă,
Deteră semn ; la unire părtaș, scăpără de lumină
Cerul, iar nimfele sus pe creștete deteră chiot.
Fostu-i-a ziua pricinii de nenorocire și moarte :

145. Apollo își petrecea iarna în orașul Patara din Lycia, pe rîul Xanthus, iar vara locuia pe insula Delos.

146. Driopii locuiau în ținutul Doris din Parnas, agatîrșii erau un trib primitiv din Sarmacia și-și tatuuau trupul.

147. Sanctuarul lui Apollo se afla așezat la poalele muntelui Cynthus.

166. „Pământul”, în latină Tellus, era o zeitate care ocrotea căsătoria.

- 170 N-o mai oprește de-acum nici rușinea, nici teama de hulă,
Doar nici nu deapănă-n gînd cumva vinovată iubire,
Ci măritată se crede : și-ascunde păcatu-ntr-un nume.
Grabnic, prin multele tîrguri din Libia, Zvonul pornește
Zvonul cel iute cum nu-i vreun rău să-l întrecă pe lume.
- 175 Mersu-i dă duh și în drum îi tot crește puterea lui încă,
Din stîrpitură fricoasă, curînd în văzduh se avîntă,
Calcă-n țărîină, dar capu-și pitește-ntr-ai cerului nouri.
Mama-i Pămîntul, se spune, din ură de zei netihnită,
Îl zămisli spre a fi uriașilor Ceu, Enceladus
- 180 Frate mezin cu picior repezit și netrudnice aripi.
Monstru grozav, nămilos, pe cit pene se află pe trupu-i,
Ochi tot deschiși ațintește și, zisa-mi te mire, pe-atîtea
Limbi numai gata de vorbă, urechi către toate ciulite.
Noaptea-ntre cer și pămînt el suieră-n zboru-i prin umbră
- 185 Și nici atunci nu-și lasă pleoapele somnului dulce.
Ziua se-așază de strajă pe culmea clădirii mai 'nalte,
Ori pe vreun turn și în tîrguri ticsite împrăstie spaimă,
Ca vestitor ce păstrează la fel adevăr și minciună.
Împrăștiind în popor clewetirea-i în feluri și chipuri
- 190 Cu bucurie, striga ca-mplinit și ce-n gînd nu trecuse :
Că a venit un Enea ieșit din troianică spiță
Și că frumoasa Didonă rîvnește bărbat să și-l ieie ;
Că împreună-n plăceri aromesc cît ți-i iarna de lungă
Și c-au uitat de domnii, în cătușa nevrednicei pofte.
- 195 Zeul cel hîd răspîndea de acestea din gură în gură.
Drum tot tăindu-și, s-abate în zbor pe la tristul Iharbas,
Învăpăiază-al lui suflet prin vorbe, minia-i adună.
Fiu al lui Amon cu-o nimfă răpită de zeu, Garamantis,
Temple mărețe o sută-nălțase Iharbas lui Joe
- 200 În prea întinsa lui țară, și-o sută de-altare cu focuri,
Veghe nestinsă în veci pentru zei ; și de-al oilor sînge
Gras e pămîntul ; pe porți sînt cununi numai floare de floare.
Ca-nnebunit și fierbînd de-otrava zvonirii, se spune
Că între statui de zei, înaintea altarelor înseși,

179. Coeus era un titan, iar Enceladus un gigant, dar aceștii monștri erau adeseori confundați unul cu celălalt.

198. Hammon, o zeltate libiană identificată de greci și romani cu Zeus sau Jupiter. Garamanții locuiau în interiorul Africii, spre sud de Siria.

- 205 El rugător s-a-ndreptat spre înalturi cu palmele-nloarse :
 „O, prea puternice Joe, tu căruia Mauru-i varsă
 Jertfă de vin cînd, la prînz, se aşază pe paturi bogate,
 Vezi tu acestea ? şi-n van cînd repezi spre noi trăsnet tu, tată,
 Tremur ne prinde ? şi focuri ce-s oarbe din norii furtunii
- 210 Sufletul ni-l înfioară, iar tunetu-i vuiete goale ?
 O venetică, femeie ce-mi sta rătăcind la hotare,
 Şi-a-ntemeiat oraşelul sărac şi-i dădai arătură
 Şi-ndrituire pe-un tărîm cumpărat, iar acum îmi respinge
 Mîna-mi ca soţ şi ar vrea de stăpin în regat pe Enea !
- 215 Paris acest, însoţit de tovarăşii lui fără vlagă,
 Cu frigiană căciulă-nnodată sub barbă, cu părul
 Uns cu miresme, îşi ţine-a lui pradă : iar noi ce-ţi aducem
 Daruri în temple, cinstim, ce să zic, o zadarnică slavă !”
 Pe rugătorul ce-astfel s-apleca la altar, auzindu-l,
- 220 Zeul atotfăcător îşi întoarse-ai lui ochi către zidul
 Punic şi spre-ndrăgostiţi ce uitaseră-o faimă mai bună.
 Numaidecît îi vorbi lui Mercur şi-i dădu-nsărcinare :
 „Pleacă, aleargă, copile, îţi cheamă Zefirii, pe aripi
 Lunecă jos şi pe şeful troian ce-n Cartagina-adastă
- 225 Nemaştiind de oraşe ce date-i sînt lui de la soartă,
 Tu să-l înfrunţi, prin văzduh du-i iute din parte-mi cuvîntul.
 Nu-n acest fel mi-l promise frumoasa frumoaselor mama-i,
 Nu de aceea şi-adoară-l scăpă de-ale grecilor arme,
 Ci ca să cîrmuie ţara Italiei grea de popoare
- 230 Şi fremătînd de război, să întindă prin veacuri sămînţa
 Singelui vechi al lui Teucru, sub legea-i s-aducă pămîntul.
 Dacă de loc nu-l aprinde gloria mării ursite,
 Dacă nu vrea să pornească nimic pentru faima-i, el tatăl
 Oare să-l vadă cu pizmă pe-Ascaniu-n colinele Romei ?
- 235 Ce-i stă în cuget ? sau ce nădejdi îl opresc la protivnici,
 Dîndu-şi uitării el neamul ausonic şi cîmpii lavinici ?
 Suie-se-n nave ! Asta-i tot şi fie-i prin tine vestire.”
 Spus-a. Mercur se găti să asculte măritului tată
 Şi-şi innodă mai întîi de aur aripi la călcîie,

216. După legendă, căciula amintită de poet fusese inventată de regele Midas din Frigia, spre a-şi ascunde urechile de măgar. Ea avea clape lungi care se încheiau sub bărbie.

222. Mercur, zeul comerţului, al soliilor, al călărilor şi al vestitorilor în mitologia latină.

- 240 Care să-l poarte în zbor pe zeul plutind în văzduhuri,
Peste pământ, peste mări, cu iuțeala suflării de vânturi.
Apoi apucă toiagul : cu el readuce din Orcus
Umbrele pale ori aspru le-alungă în Tartarul jalnic,
Dă și ia somnul, destunecă ochii ce moartea i-nchide.
- 245 Reazimu-i el, cînd dă iureș în vînturi sau trece prin norii
De vijelie. Și vede înaltele coaste și coama
Tarelui Atlas ce ține pe creștetu-i bolta albastră,
Atlas al căruia virf de brădet, ce se pierde în negrii
Nouri, mereu biciuit e de vînturi și ploaia furtunii.
- 250 Neaua-i acoperă umerii, fluvii s-aruncă din fața
Aspră-a unchiașului, barba zbîrlită i-i sloiuri de gheață.
Zeul cilenic aici, sprijinit pe aripi cumpănite,
Stete și-apoi se zvîrli cu fruntea în jos către unde,
Tocmai ca pasărea care, văzînd ale mărilor luciuri,
- 255 Zboară pe-aproape de țărături și stane de pești momitoare.
Astfel vlăstarul zeiesc venea de la unchiu-i și-n aer,
Cale urma între cer și pământ, spintecînd cele vînturi,
Și se ducea către țărnul cel libic cuprins de nisipuri.
Numai ce-atinse coliba cu întraripatele-i glezne,
- 260 Îl și zări pe Enea clădind cetățui, trăgînd brazdă
Altor lăcașuri. La briu, cu iaspis roșcat înstelată,
Spadă avea și din purpura Tirului mantie roșă-i
Sta atîrnînd de pe umeri : un dar ce-l lucrase Didona,
Întreșesînd ațișoare de aur cu firele toarse.
- 265 „Tu așezîndu-i acum temelie semeței Cartagini,
Zeul îl ia de îndat', și-nălțînd sub robia femeii
Mîndru oraș ! însă vai ! uitînd de regat și menire !
Din luminosul Olimp mă trimite la tine chiar însuși
Tatăl a toate ce-n voie-nvîrtește și cer și pămînturi,
- 270 Și-mi poruncește s-aduc prin văzduh cu grăbire cuvîntu-i :
Ce ai în cuget ? ce sperî lîncezînd pe-ale Libiei țărături ?
Dacă de loc nu te-atinge gloria mării ursite,
Dacă nu vrei să pornești nimic pentru-a numelui faimă
Înspre Iulus crescut, spre nădejdea urmașului însuși
- 275 Ochii ți-ndreaptă, căci țara romană, Italia îi sînt
Date de soartă.” Acestea-i-le spune Cilenius, apoi,

247. Se spunea că muntele Atlas se află în Mauretania.

276. Cilenius, numit astfel deoarece Hermes se născuse pe muntele Cyllene și era adorat îndeosebi în Arcadia.

Vorba rupind-o, pe dat'părăsi muritoarea privire
Și se pierdu din vederi risipit ca un abur subțire.

Dar, buimăcit de vedenie, mut împietrise Enea,

- 280 Groaza-i zbîrlise tot părul, iar glasul-n gitlej i s-oprise.
Arde să plece de-a fuga, să lase-ndrăgitele țărături,
Străfulgerat de-așa aspre vestiri și porunci de la ceruri.
Ce, vai ! să facă ? prin ce ocoliri, pe regina în tulbur
S-o pregătească de toate ? și vorba el cum s-o aducă ?
- 285 Ici își îndreaptă și dincolo gîndu-i săgeată, l-aruncă
Repede-n părți osebite și-n zbucium îl trece prin toate.
Nedumeritului planul acesta-i păru de nădejde :
Cheamă la sine pe Mnesteu, Sergestus, voinicul Serestus,
Flota s-o-nchege tăcuți, la țarm pe tovarăși să-i strîngă,
- 290 Armele toți pregătind, însă rostul a ce-i să se facă
Să-l tăinuiască ; iar dînsul, cum buna-ntre bune Didona
Nu știe, nici bănuiește că dragostea lor s-ar mai frînge,
Va căuta să o vadă și-n clipa ce-o fi priincioasă,
Inima să și-o deschidă cu sorți cît mai buni de izbîndă.
- 295 Ei îl ascultă voioși și aduc la-mplinire porunca.
Însă regina (căci cine pe-o îndrăgostită să-nșele ?)
Simte trădarea și-ntîia-ntrevede mișcări ce-or să vină,
Liniștea chiar sperînd-o. Tot Zvonul pîrîș, fără milă,
El spuse-aprinsei că flota s-armează și-i gata să plece.
- 300 Spumegă scoasă din minți și, văpaie, străbate cetatea
Ca o bacantă : la fel întărtată-i de zbuciumul sacru
Tias, atunci cînd orgii o-mboldesc stăpînită de Bacus,
Și cînd Citeron o cheamă prin chiote-n miezul de noapte.
Ea mai întîi pe Enea cu astfel de vorbe l-infruntă :
- 305 „Să-mi tăinuiești fărdelegea, ascunsule, nădăjduit-ai
Că s-ar putea, și-n tăcere să pleci de aici din pămîntu-mi ?
Nu te oprește iubirea, nici dreapta întinsă o dată,
Nu te oprește Didona ce-n moarte cumplită s-o stinge ?
Ba-ți pregătești a ta flotă în vremea asprimilor iernii
- 310 Și te grăbești s-o apuci peste mări măturate de crivăț,
Crudule ! Ce ? dacă n-ai căuta locuințe și țărîni
Necunoscute și dacă chiar Troia ar sta în picioare,

301. Bacanalele se sărbătoreau din doi în doi ani, noaptea pe muntele Cithaeron de lîngă Teba. Mai întîi se scoteau lucrurile afară din templu, apoi se auzeau strigătele *Euol Bacche*, după care preotesele lui Bacchus (bacantele, thyadele și menadele) îmbrăcate în piel de cerb, cu torțe în mînă și agîtînd thyrsul, cutreierau muntele.

- Troia ar fi căutată de flota-ți pe mări în furtună ?
 Oare de mine tu fugi ? Pe șuvoiu-mi de lacrimi, pe dreapta-ți
- 315 (Pentru că mie sărmanei nimic altceva nu-mi rămîne)
 Pe cununia-ntre noi și-nsoțirea de-abia la-nceputu-i,
 Dacă ți-am fost eu spre bine și-avut-ai tu însuți vreodată
 Drag de Elisa, ai milă de casa-mi ce-o năruî și voia-ți,
 Rogu-te, smulge-o din piept, dacă rugi încă pot să te-ajungă !
- 320 Numai din pricina-ți regii numizi și-ale Libiei neamuri
 Ură îmi poartă, iar tirii mi-s dușmani ; din pricina-ți numai
 Cinstea-mi pierdui și, cu dînsa, și ce mă-nălțase la stele,
 Faima-mi de-alt'dată : dar cui mă lași tu să mor, al meu
 oaspe ?
- Numai așa de mai pot să te chem, deși soț te crezusem...
- 325 Ce să aștept ? al meu frate Pigmalion aste ziduri
 Să le dărîme ? Iharbas la el să mă ducă-n robie ?
 Dacă măcar un vlăstar ar fi fost să mi-l capăt prin tine
 Pînă să fugi, dacă-n curte zglobiu puîsorul Enea
 Mi s-ar juca, intrupînd icoana-ți obrazii lui fragezi,
- 330 Nu m-aș simți înșelată și nici întru tot părăsită !"
 Astfel vorbi. Iar Enea ținea, după sfatul lui Joe,
 Ochii țintiți, străduindu-se-n piept să-și încapă durerea.
 Scurt îi răspunse-n sfîrșit : „Pentru multele faceri de bine
 Ce le înșiri, o, regină, îți sînt, n-oi ascunde-o, datornic
- 335 Și voi simți bucurie în minte venindu-mi Elisa,
 Cît va fi gîndul meu treaz și-n trupu-mi suflare de viață.
 Ce-i, răspicat ți-o voi spune. Nu-ți închipui că sperat-am
 Fuga s-acopăr hoștește, dar nici n-am gîndit a aprinde
 Faclele nunții aici și-a fi-n căsnicie cu tine.
- 340 Dacă ursita ar vrea să-mi duc după mine-a mea viață
 Cum aș dori și s-alin după placu-mi alaiul de păsuri,
 Troiei întii și-alor mei părăsite și dragi rămășițe
 Le-aș hărăzi a mea grijă ; trăi-u-ar orașul lui Priam
 Și, pentru-nvinși, înviatul Pergam l-aș dura cu-a mea mină.
- 345 Însă Italia, spune poruncitorul Apolon,
 Însă Italia, spune oracolul licic, s-o caut.
 Doru-mi i-acolo și țara. Și dacă te-opresc libianul
 Tîrg și-ale-acestei Cartagini zidiri, și ești feniciană,
 Că și troienii rîvnesc să s-așeze-n ausonica țară,

335. Elisa, un alt nume al Didonei.

346. Apollo avea un oracol la Patara, în Licia.

- 350 Ce-i pizmuiești ? nu e-n drept să cătăm și ainderi domnie ?
Cind, peste țarină, noaptea-și desfășură umeda-i umbră
Și-nvăpăiatele stele răsar, însuși tatăl Anchise
Mă dojenește și-n somn mă-nfioară cu chipul lui tulbur.
Micul Ascaniu apoi și ocara ce fac despoindu-i
- 355 Capul său drag de regatul hesperic și-ursitele-i cimpuri.
Chiar și al zeilor crainic, ca sol trimițându-mi-l Joe,
(Jur pe-a ta viață și-a mea) prin văzduh poruncile grabnic
Mi le-a adus ; și pe zeu îl văzui scinteind de lumină,
Cale tăindu-și prin zid, și-i sorbii cu auzu-mi cuvântul.
- 360 Nu m-amări și pe mine cu lacrimi și plîns, și pe tine ;
Nu cu-a mea voie mă-ndrept spre Italia.”
- Ea îl privește de mult pieziș pe-astfel vorbitorul,
Ochii-și rotește ici-colo, pierduți și întreg măsurîndu-l
Muta-i privire, acestea le spune zbucnind de minie :
- 365 „Nu o zeiță ți-e mamă și nu te cobori din Dardanus
Tu, un fățarnic ; Caucazul cu asprele-i stînci ce-nfioară,
El te-a născut și tigroaice hircane întinsu-ți-au sîinii.
Ce să n-o spun ? și la ce mai mult să m-aștept de acum ?
Plîns-a cumva de durerea-mi ? plecatu-și-a ochii spre mine ?
- 370 Lacrimi vărsat-a înfrînt ? arătat-a vreo milă iubitei ?
Ce-am de ales ? pe acestea, a ! nu, nici puternica Juno,
Joe chiar, fiu din Saturn, nu le vede cu ochiul a bine.
Nu-i nicăiri deci credință ! zvirlit pe-acest țarm și-n nevoie
L-am oploșit și, smintită, cu el împărții și domnie...
- 375 Smuls-am eu însămi pieirii tovarășii, flota-i pierdută.
Vai ! nebunie m-apucă ! Acuma augurul Apolon
Și liciene ursite, acumă și însuși tălmaciul
Zeilor vine în zbor cu porunca grozavă-a lui Joe !
Zeii atîta doar au de făcut, de-astă grijă se mișcă
- 380 Ei liniștiții ! Eu nu te opresc, nici răstorn tot ce spus-ai :
Mergi dus de vînt spre Italia, cată-ți regatul pe ape,
Dar dacă zeii cei drepți mai pot ceva, am eu nădejde
Că ispăși-vei prin stînci, că adesea-i chema pe Didona,
Eu, nevăzută, voi fi după tine cu flăcări de furii
- 385 Și, cînd al morții îngheț din trup va fi smuls al meu suflet,
Fi-ți-oi oriunde nălucă. Trădarea spăsi-vei, mișele...
Eu voi afla-o și vestea-n adîncuri de iad m-o ajunge.”

367. Hyrcania se afla în apropierea Caucazului, lingă Marea Caspică.

- Astea spunindu-le, curmă vorbirea, de-a zilei lumină
 Fuge bolnavă, se smulge din ochi lui Enea, lăsându-l
- 390 Șovăitor dintr-o teamă adincă și gata să-i spună
 Altele iar. Slujitoare-i dau sprijin, o duc leșinată
 Și în iatacu-i de marmoră ele-o așază și-o culcă.
- Însă piosul Enea, deși ar dori să aline
 Pe-ndurerată și chinu-i s-alunge prin bune cuvinte,
- 395 Geamăt scoțind și cu clocot de valul iubirii în suflet,
 Face cum zeii îi spun și-ntins către flotă se-ndreaptă.
 Se străduiesc ei atuncea troienii și trag de pe țărături
 'Naltele nave : legănate plutesc pe tălpile unse.
 Ramuri cu frunze, stejari neciopliți, ei aduc din pădure,
- 400 Numai să fugă.
 Gata să plece, îi vezi cum grăbiți, de pe străzi, se îndeasă.
 Astfel furnicile-n grija de iarnă, la pradă s-aruncă
 Peste-o grămadă de grâu și în tainite-adinci o adună.
 Turma cea neagră se-ntinde pe cîmp și zorește prin ierburi
- 405 Hrana pe strîmte poteci ; o parte cu umăru-mpinge
 Boabele mari, pe cînd alta-ndrumează-ale oștilor șiruri
 Și dojenește pe leneșe : freamătă calea de muncă.
- Ce-ți bătea gîndul, Didona, privindu-le toate acestea ?
 Cîte suspine n-ai scos, cînd vedeai de pe culmea cetății
- 410 Țărmlul în zarvă și-al mării întins nesfirșit, pînă-n zare
 Neostoit clocotind de chiot și-atîta strigare ?
 Crudă iubire, la ce nu silești muritoarele inimi !
 Iarăși o faci să ajungă la lacrimi și iarăși cu ruga
 Să-l mai mlădie, umilă jertfindu-și iubirii mîndria.
- 415 Ca să nu lase nimic necercat, ca-n zadar să nu moară...
 „Anna, tu vezi ce grăbire-i la țărături, cum de pretutindeni
 Strinsu-s-au toți ei : acuma și pinzele-și cheamă doar vîntul,
 Iar bucuroșii năieri pe pupe-așezat-au cunună.
 Cum am putut să m-aștept la atîta durere-a mea soră,
- 420 O voi și duce. Ci totuși mai fă-mi și aceasta, o, Anna,
 Nefericitei de mine : căci înșelătorul acela
 Te respecta, numai ție-ți spunea el ascunsul simțirii,
 Tu doar știind cum să-l ei și clipa să-i mergi pînă-n suflet.
 Soră, aleargă, vorbește-i cu rugă dușmanului mîndru :

398. „Tălpile unse”, deoarece locul de lansare al corăbiilor fusese uns spre a ușura și grăbi alunecarea în apă.

- 425 Nu eu jurat-am cu grecii, în Aulis, să spulber troienii,
Nu eu trimis-am în contra cetății Pergam a mea flotă,
Nici pingărit-am pe manii părintelui, strînsa-i cenușă :
Cum de oprește s-ajungă la cruda ureche cuvîntu-mi ?
Unde grăbește ? să facă atît pentru-o biată iubită :
- 430 Fugă ușoară s-aștepte și vînt pentru cale prieten.
Nu-mi mai e gîndul la nunta cea veche de dînsul trădată,
Nu-l rog să-și lase domnia, să uite frumosu-i de Lațiu,
Vreau numai timp fără rost, zăbovire de-alin nebuniei,
Pin-oi putea să mă-nvăț cu durerea-mi, de viață învinsă.
- 435 Asta e tot ce-ți mai cer rugătoare, aibi milă de-o soră,
Facă-o și fie-i răsplata-nsutită în clipa-mi de moarte.”
 Biata astfel se ruga și sora ei nenorocită
Duce și duce din nou al ei plîns ; nimic pe Enea
Nu-l înmlădie, la vorbe și lacrimi îi surd al lui suflet :
- 440 Soarta e vitregă, zeul i-a-nchis pentru dînsa auzul.
Vinturi se-ncaieră-n Alpi și suflă de ici și de colo
Vrînd să prăvale stejarul de ani încărcat și puternic,
Șuierul trece vuind și desprinse din trunchiul în zbulc, în
Frunze s-aștern risipite în jur pe pămînt și pe stîncă ;
- 445 Înțepenit stă stejarul în piatră și-atît cît se urcă
Pînă la cer cu-al lui vîrf, rădăcina-i pătrunde în Tartar :
Nu într-alt chip și eroul, bătut cu zorite cuvinte,
Simte adînc fremătarea durerii în inima-i, însă
Mintea-i o stană, pe-obrajii lui lacrima-n van se prelinge.
- 450 Soarta-ngrozind-o, Didona atuncea, da, nefericită
Cheamă-a ei moarte ; i-i greu să mai vadă a bolții tărie.
Ca să-mplinească mai dîr hotărîrea-i și viața s-o lase,
Vede, cînd daruri așază pe-altarele-n fum de tămîie,
Ce-ngrozitor e de spus ! Înnegrindu-se apa sfințită,
- 455 Sînge de rele vestiri ajungînd răspînditele vinuri.
N-a povestit ce-a văzut nimănui, nici chiar sorei ei Anna,
Mai mult : era în palatu-i un templu de marmoră pentru
Fostul ei soț și în cinste aleasă-l avea-mpodobindu-l
Numai cu pinze ca neaua și-a frunzelor verde cunună

425. Portul Aulis, locul de plecare al armatelor lui Agamemnon spre Troia, se afla în Eubea, pe malul rîului Euripos și ținea din punct de vedere administrativ de Teba.

446. Tartarul, lumea subpămînteană a morților, este opusă Olimpului unde locuiau zeii. Între aceste două puncte credeau vechii greci că se desfășura viața și activitatea omului.

- 460 Iată, de-aici-i se părea că aude strigarea și vorba
 Soțului care o cheamă, când noaptea cuprinde pământul,
 Și că pe casă o bufniță singură-și plînge statornic
 Cobeia-i de moarte și-și tragă-n geamăt prelung al ei țipăt.
 Multe preziceri apoi ale vracilor vremii apuse
- 465 Vin s-o-nfioare prin semne grozave. Pe dînsa pierdută,
 Insuși Enea o chinuie, crudul, în somn ; și se vede
 Singură, singură pururi mergînd pe cărări fără capăt
 Și căutînd pe troieni pe tărîmuri de nimeni bătute.
 Astfel nebunul Penteu vedea Eumenidele-n cete
- 470 Și-i s-arătau pe cer sori gemănați și în zări două Tebe.
 Astfel pe scenă, în tulbur, Oreste al lui Agamemnon
 Fuge de mama-narmată cu torțe și vipere negre,
 Fuge, pe prag însă-n față-i stau răzbunătoarele dire.
 Deci cînd, înfrîntă de-amar și pătrunsă de furii, regina
- 475 Fu hotărită să moară, în sine își orînduiește
 Vremea și chipul ; vorbind cu surora ei nemîngîiată,
 Fața-i ascunde-al ei gînd și nădejde-i pe limpedea-i frunte.
 „Soră-am găsit un mijloc, bucuroasă tu poți să mă lauzi,
 Care mi-l dă îndărăt, ori de el și iubire mă scapă.
- 480 Lîngă-al Oceanului fărîm, departe spre soare apune,
 E cel din urmă pămînt etiopic și-acolo mărețul
 Atlas întoarce cu umărul bolta cu aștrii de flăcări ;
 O preoteasă din neamul masilic mi-a fost arătată,
 Care, de strajă la templul hesperic, hrănea un balaur,
- 485 Scursă miere-ntinzîndu-i și mac ce aduce-adormire,
 Grijă avînd a păzi un arbor cu crengile sfinte,
 Dă ea nădejdi că dezleagă prin vrăji, după vrerile-i, duhuri,
 Sau că trimite-ndreptînd al grijilor junghi către alții,
 Că împietrește-a pîraielor apă, întoarce-n mers aștrii
- 490 Și că, în noapte, îi scoate pe mani din morminte : pămîntul
 Ne va mugi sub picioare și ulmi coborî-vor din munte.
 Iau mărturie pe zei și pe tine, prea scumpa mea soră,
 Că făr'de voie-am ajuns să mă-nconjur de-a vrăjilor artă.
 Tu deci, în taină, ridică-mi în aer un rug între ziduri
- 495 Și pe deasupra lui zvîrle și armele prinse-n iatacu-i
 De trădător și orice-i de la dînsul, și patul de nuntă
 Unde eu mă pierdui : să distrug amintirile toate

469. Regele teban Pentheus s-a împotrivit introducerii cultului lui Bacchus, de aceea a fost pedepsit de bacante.

471. Oreste era urmărit de furii, pentru că își ucisese mama.

- De la un om de urit, eu o vreau, preoteasa mi-o cere.”
Tace, spunindu-le-acestea, dar fața reginei e ceară.
- 500 Annei nu-i vine în cuget că sora și-nvăluie moartea-n
Jertfe ciudate, nu poate să-nchipuie-așa deznădejde,
Ori vreun rău mai cumplit ca atunci când Sicheu îi murise,
Deci împlinește poruncile.
- Însă regina, când rug uriaș e-nălțat sub tărie,
- 505 În adâncimi de palat, din stejar și din lemn cu rășină,
Locul l-îmbracă-n podoabe de flori și în verdea cunună
De îngropare ; deasupra, pe-un pat, amintirile-și pune,
Spada lăsată și chipul cel drag, ea știind ce-o așteaptă.
Vetre-mprejur : despletită-i și strigă tunînd preoteasa
- 510 Suta de zei de trei ori și Erebul și Haosul, strigă
Pe întreita Hecate, pe zina-n trei fețe Diana.
Varsă ea ape prepuse izvor al Avernului, pune
Tinere ierburi pufoase mustind de o neagră otravă,
Care cu seceri de-aramă-s culese-n bătaia de lună,
- 515 Ghindura dragostei apoi, din fruntea căluțului smulsă,
Pînă ce iapa n-apucă s-o soarbă.
Cu un picior descălțat și cu haina descinsă, Didona,
Lîngă altar, întinzînd făină cu mîini cuvioase,
Martori i-aduce pe zei că ea moare, de-asemeni pe aștrii
- 520 Cei știutori de ursită ; și dacă vreun zeu are-n grijă
Pe înșelații iubirii, ea-i cere de drept să nu uite.
- Noapte era și gustau, peste cîmpuri, truditele trupuri
Somn liniștit ; și pădurile, mările-n valul furtunii
S-au potolit ; este clipa cînd aștrii la mijloc de cale-s,
- 525 Țarina toată cînd tace ; și turme și păsări pestrițe,
Toate din lacuri ce curg colo-n zare și toate din crînguri
Aspre-n hățiș, odihnindu-se-n farmecul nopții de tihnă,
Își alinau al lor păs și de munci uitătoarele inimi.
Nu însă nefericita Didona, pe ea o clipită
- 530 Somnul n-o prinde, repaosul nopții în ochi și în suflet
Nu-i vine ; chin și cu chin se-nsoțesc, și din nou se încinge
Dragostea-i furie, iarăși e-n clocot talazul miniei.

510. Numărul trei era folosit adesea în magie ; Didona invoca pe zei în ordinea lor ierarhică. Chaos, lumea subpămînteană, care stătea mereu deschisă și înghițea totul.

514. Unellele de bronz erau mai vechi decît cele de fier și de aceea fuseseră păstrate în practica magiei.

- Reculegîndu-se, astfel de gînduri frămîntă cu sine :
 „Ce să mă fac ? pețitorii de-alt-dat'ce de sus or să cate,
 535 Iar să-i încerc ? să cerșesc o logodnă numizilor celor
 Disprețuiți ne-ncetat, cînd ca soți îmi veneau înainte ?
 Sau să mă duc după flota troiană, supusă poruncii
 Celei de rînd ? bucuroși că avut-au un sprijin în mine,
 Recunoștință-ar trezi amintirea trecutului bine ?...
- 540 Cine, de-aș vrea-o, mi-ar da ajutor și, în mîndre corăbii,
 O nedorită-ar primi ? și-apoi nu știi și uiți tu, sărmană,
 Neamul lui Laomedon ce puțin își respectă cuvîntul ?
 Dar dacă ?... soață fugară... în luntre ce-și duc biruința ?...
 Oare cu-alai tirian și cu-a neamului mare mulțime
- 545 Să-i însoțesc ? și pe cei ce i-am scos eu din Tir cu-anevoie,
 Iar să-i pornesc peste mări și ei pînzele iar să-și întindă ?
 Mori, cum și meriți, durerea cu fierul mai bine-ți înfrînge.
 Tu mai întîi, a mea soră, învinsă de ruga-mi, pe mine
 Cea-n aiurare m-ai dat, sub povară de-amar, unui dușman !
- 550 N-a fost meritul-mi să duc o viață lipsită de nuntă,
 Nevinovată, ca fiara, și fără să știu de-așa chinuri !
 Cum n-am păstrat lui Sicheu și cenușii credința jurată !"
 Astfel de plîsete-n hohot, scotea din adîncuri de suflet.
- Sigur că pleacă de-acum, Enea pe pupa-i înaltă
- 555 Somnu-și gusta, fiind toate-ale lui cu temei rînduite.
 Chipul de zeu, ce la el se-ntorcea cu aidoma formă,
 I s-arătă și în somn parcă iarăși îi da lui vestire,
 Zeu întru tot lui Mercur asemeni la glas și la față,
 Plete bălaie purtînd și cu boiul de prea frumos tînăr :
- 560 „Fiu de zeiță, mai dormi tu în împrejurări ca acestea ?
 Nu vezi că-n juru-ți primejdii te pasc de la clipă la clipă ?
 O, tu smintite, n-auzi cum îți suflă Zefirul prielnic ?
 Ea, hotărîtă de moarte, frămîntă în piept fărdelege
 Și-nșelăciune, ea fierbe-n talazul aprins al miniei.
- 565 Nu fugi în grabă de-aici, cită vreme mai e cu putință ?
 Căci în curînd va fi marea brăzdată de luntre și torțe
 Arde-or amenințătoare, tot țărnul luci-va de flăcări,
 Dacă te-o prinde-Aurora pe-același tărîm în zăbavă.
 Haide, curaj, te avîntă... Femeia se schimbă, e alta

542. Laomedon a refuzat să dea lui Apollo și Poseidon răsplata cuvenită pentru ridicarea zidurilor Troiei.

558. Mercur era închipuit ca un tînăr frumos care prezida întrecerile sportive la latini.

- 570 Fără-nctare." Vorbind, se topi într-al nopții-ntuneric.
 Dar și Enea atunci, spăimîntat de năluci de năprasnă,
 Sare, cit clipa-i, din somn, și-i ține de zor pe tovarăși :
 „Iute, bărbați, vă treziți și luați-vă locul la vîsle,
 Repede, drumul la pînze ! Și zeul trimis din înalturi,
- 575 Să se grăbească plecarea, otgoanele-ndat' să se taie,
 Iată din nou dă îndemn. Urmămu-ți, o, zeule sfinte,
 Cine ai fi, noi voioși porunca și-acum împlini-vom.
 Fii-ne aproape și sprijin, tu bunule, 'nalță pe boltă
 Aștri prieteni." A spus și, trăgîndu-și din teacă-a sa spadă,
- 580 Luciu de fulger, lovește în funii ce-i leagă de maluri.
 Rîvna-i cuprinde pe toți, la vîsle-s, apucă, s-aruncă,
 Țărml l-au și părăsit : sub corăbii i-ascunsă-acum marea,
 Sîrgul lor vîntură spuma și mătură-albastrele-ntinderi.
- Dalb-Aurora, lăsînd auritul culcuș al lui Titon,
- 585 Peste pămînt revărsa o proaspătă, nouă lumină.
 De pe înaltul ei turn, cînd, în lucia zare, Didona
 Vede corăbii în mers cu pînze la fel desfăcute
 Și rămîinînd ca pustii limanuri și port făr-o vislă,
 Pieptul frumos și-l lovește de multe ori, crudă, cu pumnii,
- 590 Părul bălai ea și-l smulge : „O, Jupiter — strigă ea — pleacă
 Și, venetic, a putut să-și ridă de-a noastră domnie !
 Nimeni n-aleargă la arme, din toată cetatea mea nimeni
 Nu-l urmărește, nici scoate corăbii în larg ? Dați năvală,
 Flăcări aduceți, voi armele prindeți, vîslele-mpingeți...
- 595 Ce spun ? și unde mă aflu ? și ce nebunie m-apucă ?
 Biată Didonă ! acum te cutremură relele-i fapte !
 Vreme era cînd tu datu-i-ai sceptrul !... Cuvîntu-i !...
 Credința-i !...
- El ce se zice că-și poartă cu sine penatii de-acasă !...
 El ce se zice c-a dus pe-al său tată bătrînul pe umeri !...
- 600 Cum de-n bucăți nu l-am rupt, înșfăcîndu-l eu însumi, și-n
 valuri
 Să-l risipesc ? și prin spadă de ce n-am trecut pe tovarăși
 Și pe Ascaniu, servindu-l ca hrană chiar propriului tată ?

569—570. „Femeia se schimbă, e alta fără-nctare", în original „*varium et mutabile semper femina*", cuvinte ajunse proverbiale.

584. Aurora răpise pe frumosul Tilon, fiul lui Laomedon, și-l luase de bărbat.

- Poate-ar fi fost îndoielnici în luptă-ne sorții... Și dacă !
 Gata să mor, ce aveam de temut ? aș fi ars al lor lagăr,
 605 Vase și visle-ar fi fost un pîrjol, și pe fiu și pe tată
 I-aș fi ucis cu tot neamul, eu însămi jertfindu-mă-n urmă...
 Soare ce-n raza-ți cuprinzi pe pămînt făptuirile toate,
 Mijlocitoarea și martora grijilor mele, Junonă,
 Și tu, Hecate, strigată cu urlet pe ulițe-n noapte,
 610 Furii, voi răzbunătoare și zei ai Elisei ce moare,
 Vorba-mi primiți-o și-ntoarceți spre răi meritata tărie,
 Ruga-mpliniți-mi. Și dacă e scris să ajungă în portu-l
 Și să coboare la malul sortit blestemata făptură,
 Dacă-a lui Jupiter voie-i și nestrămutată e ținta :
 615 El, de-un popor ne-nfricat, chinuit cu războaie și arme,
 Scos din hotare, tinjind după micul Iul și sărutu-i,
 Sprijin să ceară-umilit și să-și vadă-n nevrednică moarte
 Soții de luptă, și-atunci cînd sub lege de pace-n rușine
 Se va supune, să n-aibă domnie, nici dragă lumină,
 620 Ci înainte de vreme să piară pe țarm, fără groapă.
 Asta mă rog ; și ca vorbă din urmă, o ud cu-al meu sînge.
 Voi tirieni, biciuiți-i cu urile voastre urmași
 Și pe-al lui neam pînă-n veci, iară manilor mei să
 le-aduceți
 Darul : iubire și pace nicicînd între-ai noștri și dinșii.
 625 Răzbunător al meu, cine vei fi, răsari din cenușa-mi,
 Tu ce cu torțe și fier urmări-vei colonii din Troia.
 Azi și în veac și oricînd mai afla-s-or puteri, să se-nfrunte
 Țarm și cu țarm, talaz cu talaz și arme cu arme,
 Fie blestem : să se lupte și ei și nepoții lor înșiși."
 630 Spune acestea și mintea-i frămîntă mulțime de gînduri,
 Grabnic cercînd să își curme o viață ce-o umple de silă.
 Ea o întimpină-n scurt pe Barce, a soțului doică,
 Negrul pămînt al străvechii țări acoperind-o pe-a dinsei :
 „Doică prea scumpă, s-o chemi pe surora mea Anna aice ;
 635 Spune-i ca-n grabă-al ei corp să și-l spele în apă de fluviu
 Și să aducă cu sine mioarele jertfei cerute.
 Astfel să vină : tu fruntea ți-ncinge cu panglica sfîntă.
 Slujba-nchinată lui Pluton, așa după datini gătită,
 Vreau s-o-mplinesc și să-mi pun amarului capăt o dată,

609. Hecate îl ajuta pe oameni în războaie și la judecată, proteja vinătoarea și pescuitul, alina durerile facerii și-l ocrotea pe copil.

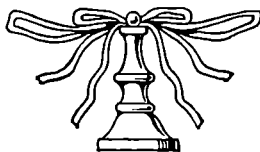
- 640 Rugul cu chipul troianului, flăcării dindu-l ca pradă."
Astfel vorbește, iar Barce bătrina căta să grăbească.
- Dar fremătind și sălbatică-n crudele-i planuri, Didona,
Ochi singeroși aruncînd împrejuru-i, cu pete pe-obrajii
Tremurători și pe frunte cu galbenul morții de-aproape,
- 645 Fuge năvală-nlăuntrul palatului ei, pe înaltul
Rug se azvîrle nebună și scoate-a troianului spadă,
Darul rivnit ca să-i fie cu totul o altă menire.
Caută ea la veșmintul troian, tot așa la culcușul
Dragostei, întirziind cîtva timp și cu plins și cu gînduri,
- 650 Apoi se-ntinde pe patu-i și-și spune cuvîntul din urmă :
„Voi rămășițe prea dragi, cît voit-au ursita și zeii,
Sufletul mi-l primiți și de chinul amar mă desprindeți.
Viața am dus-o mergindu-mi un drum hotărit de-a mea soartă,
Umbra-mi va trece de-acum măreață-n afund de pămînturi.
- 655 Întemeiat-am o mîndră cetate, 'nălțatu-i-am ziduri
Și pedepsit-am un frate dușman, pe-al meu soț răzbunîndu-l ;
Vai, fericită și prea fericită-aș fi fost, dacă țărnu-mi
N-ar fi ajuns niciodată atins de troienice vase !
Zise și gura lipindu-și de pat : „Mor nerăzbunată,
- 660 Mor, însă astfel, și astfel, eu voi să cobor pîn'la umbre.
Soarbă cu ochii troianul cel crud, de pe vîrf de talazuri,
Focul acesta și soață să-i fie-a pieirii-mi vestire.”
- Numai rostise acestea și roabele-o văd cum străpunsă
Cade sub fier, cum în sînge scăldată îi spumegă spada,
- 665 Mîinile-i roșii stropite de sînge : spre bolțile curții
Țipăt se-nalță, iar Zvonul aleargă pe străzile-n zbucium ;
Casele sînt zguduite de vaiet, de gemet, de urlet
Scos de femei și văzduhul răsună de jalnicul plîns ;
Toată Cartagina parcă, sau Tirul cel vechi în ruină
- 670 S-ar prăbuși sub năvală de dușmani, sub flăcări nebune
Care se-ntind vilvătăi peste culme de temple și case.
- Sora aude și plină de spaimă în goană sosește,
Fața rupîndu-și cu unghiile, pieptul bătîndu-și cu pumnii,
Și pe-al ei nume o strigă pe ceea în clipă de moarte :
- 675 „Asta e jertfa, o, dragă ? așa tu m-ai dus cu-amăgirea !
Asta, vai, îmi pregăteau, și rugul, și focul, și-altarul !
Ce să deplîng mai întîi, părăsită ? căci n-ai vrut să-ți fie

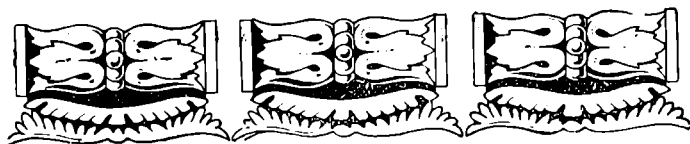
664. Didona pierrea prin sabie ca și marii eroi din fața Troiei : Hector și Ajax.

- Sora ta soață de moarte... S-o chemi la aceeași ursită !
Tot o durere și-o clipă-ar fi smuls pe-amîndouă din viață !
- 680 L-am^oridicat cu-a mea mină, pe zeii de țară rugat-am,
Crudo, ca tu să te-așezi aici, nefiind eu de față ?
Ai omorît deodată cu tine pe sora-ți și neamul,
Pe dregători și cetatea. O, dați-mi voi apă, eu însămi
Rana să-i spăl și de umblă deasupra-i suflarea din urmă,
- 685 Gura-mi s-o soarbă." Spunînd, ea urcă înalte trepte,
Sora pe moarte-și cuprinde în brațe-ncălzind-o la sînu-i,
Geme și șterge cu haina sîngele negru din rană.
Vrea să-și ridice Didona pleoapa de plumb, însă iarăși
Cade sfîrșită și rana îi horcăie-n piept, în adîncuri.
- 690 Sprijin aflîndu-și în coate, de trei ori cu greu ea se scoală,
Iar însă cade pe patu-i, cu ochi rătăciți către ceruri
Cată a zilei lumină și gemete scoate găsînd-o.
Juno puternica, milă prinzînd de-ndelunga-i durere
Și de sfîrșitu-i zăbavnic, pe Iris la ea o trimite
- 695 Ca să dezlege un suflet în luptă cu trupul ce-l ține.
Căci, nepierînd după sorți, nepierînd de o vrednică moarte,
Ci înainte de vreme, cuprinsă de furie, biata,
Nu-i desprinsese din creștet firul bălai Proserpina,
Nici hărăzise-al ei cap osîndit stigianului Orcus.
- 700 Iris străbate văzduhul pe galbene aripi în rouă,
Mii de culori răsfrîngînd sub un soare ce-o bate din față,
Și se oprește la capul reginei : „Primînd eu poruncă,
Duce-oi lui Pluton un fir ce e sfînt : fii de trup dezlegată."
Vorba rostînd-o, ea-i taie cu dreapta un fir și pe dată
- 705 Toată căldura-i se pierde și viața-i se spulberă-n vînturi.

694. Iris era mesagera zellor.

698. Oamenii care mureau de moarte naturală sau în urma unei pedepse erau considerați prinos oferit Proserpinei și soțului ei, Pluton. De aceea li se tăia un smoc de păr întocmai ca și victimelor de pe altare. Murînd de o moarte voită, Didona nu aparținea Proserpinei și deci nu trebuia să i se taie părul.

CARTEA a V-a

Cu hotărîre Enea ținea într-acestea cu flota-i
Marea în larg și tăia de-Aquilon înnegritele valuri,
Capu-nîorcînd către ziduri atunci luminate de rugul
Nefericitei Elise. Dar ce-i cu-acest foc așa mare,

- 5 Nimeni nu știe ; durerea aprinsei iubiri pîngărite,
Gîndul la tot ce-o femeie ieșită din minți e în stare,
Totuși îndreaptă-al troienilor suflet spre rea prevestire.
Năvile-acuma prin mijloc brăzdau și pămînt din vreo parte
Nu se zărea, pretutindenea cer, pretutindenea ape,
- 10 Cînd se opri deasupra un nor, înveliș de-ntuneric,
Noapte și ploaie purtînd, iar din umbre talazul — o groază !
Chiar Palinurus cîrmaciul, el însuși, de sus de pe pupă :
„Vai ! pentru ce-nvăluit-a tot cerul a norilor trîmbă ?
Tată Neptun, oare ce pregătești ?” Poruncește să strîngem
- 15 Pînzele numaidecît și să-mpingem pe tarile visle ;
El chiar, hortiș cu suflarea de vînt, o cîrmește și spune :
„O, prea mărite Enea, și chezășuindu-mi-o Joe,
Tot n-aș hrăni eu nădejdi de Italia, astfel cum ceru-i.
Vijiile-n coaste-ne vînturi schimbate, se urcă din negrul
- 20 Soare-apune și aerul nu-i decît nori ce se-ndeasă.
Nu e de noi să luptăm împotrivă și nici să mai facem
Vreo încercare. Fiindcă mai tare-i ursita, urmămu-i,

- Calea pe voia-i s-o-ntoarcem. Nici cred că-s departe Erixul,
 Țărml statornic frățesc și sicanicul port, dacă bine
- 25 Mntea-mi măsoară din nou cu temei privegheatele stele."
 Iar credinciosul Enea : „De mult încă văd că ne mină
 Vinturi astfel și că tu te-ncaieri de-a surda cu ele.
 Schimbă dar drumul prin pînze. Ar fi vreun pămînt pentru
 mine,
- Unde-obositele vase să-mi duc, cu mai multă-mbiere
- 30 Ca tocmai cel ce-mi păstrează pe-Aceste troianul și-mi ține
 Îmbrățișate la sînul lui oasele tatei Anchise ?”
 După acestea, apucă spre port și zefirii prielnici
 Pinzele umflă ; săgeată trec năvile peste genune
 Și, în sfîrșit, bucuroși trag cu toții la țărmuri știute.
- 35 Dar de departe, din culme de munte, cu mare uimire
 Că se apropie năvi aliate, aleargă Aceste
 Aspru în blana-i de urs libian și cu praștie-n mînă,
 El ce din mamă troiană-nsoțită cu fluviul Crinîsus
 Viață-și luă. Niciodată uitînd de străbunii din vremuri,
- 40 Hiritisește pe-ntorși, fericit îi primește cu-avutu-i
 Cel cîmpenesc, mîngîind pe-osteniți cu prietenu-i sprijin.
 Cînd dimineța, sclipind cu întîii ei zori, alungat-a
 Stelele, cheamă Enea-mprejuru-i pe soți de pe maluri
 La adunare și, stînd pe-un vîrf de movilă, începe :
- 45 „Fii străluciți din Dardanus, voi neam dintr-al zeilor sînge,
 Lună cu lună trecînd, o rotire de an se-ntregește,
 Iată, de cînd rămășițele, oasele sfîntului tată,
 Noi în pămînt le-am închis și-nchinarăm cernitele vetre.
 Ziua-i acum, și nu cred să mă-nșel, ce-oi avea-o (căci vrut-ați
- 50 Astfel, voi, zei) în amar necurmat, necurmat în cinstire
 Chiar ca pribeag în getulice Sirte, ca prins de talazul
 Argolian ori de țara Micenei, în ziua de astăzi
 Totuși prinos anual și serbări, după lege, solemne,
 Aș împlini și aș pune pe-altar cuvenitele jertfe.
- 55 Nu făr-adînc înțeles și nu făr-a zeilor vrere,
 Noi, socotesc, la cenușa și oasele tatălui însuși

23. Erix, fratele argonautului Bules, era frate, după mamă, cu Eneas. Sîcana, în înțelesul restrîns, (înutul sîcanilor, triburi străvechi din Sicilia.

38. Crinîsus, rîu în Sicilia.

51. Syrtele, azi golfulurile Sîdra și Khabs de la răsărit de Tunisia, nu erau prielnice navigației. Pe țărmurile lor locuiau triburile getulice.

- Am nimerit și-ndrumați în prietene porturi pătrundem.
 Toți deci veniți la un loc ca să-i facem voioasă slăvire,
 Vinturi să-i cerem : și vrei ca-n fiece an s-aduc jertfe,
- 60 După ce ziduri dura-voi, în lui închinatele temple.
 Vouă vă-mparte acum Aceste născut din troiană
 Boi cite doi de o navă : chemați dar la-ntinse ospețe
 Și pe penatii străbuni și pe cei ce-s ai gazdei Aceste.
 Apoi când ziua de-a noua ivi-o-vor celor vremelnici
- 65 Zorii a bine și-n raze-mpînzi-vor a lumilor sferă,
 Pentru troieni hotărî-voi întreceri întii între vase ;
 Cine-i dibaci să alerge pe jos, cine, mîndru cît tare-i,
 Iese'nainte cu praștia-i ori cu săgeata sprintară,
 Cine cu-ncredere gata-i să lupte cu cestul sălbatic,
- 70 Vie de față și-aștepte cununa de care e vrednic.
 Liniște-acuma păstrați, cu timplele 'ncinse de ramuri."
 Zise și-nconjură fruntea-i cu ramuri de mirt, floarea mamei ;
 Tot ca și dinsul Helimus, de-asemeni Aceste bătrînul,
 Micul Ascaniu și el ; tineretul pe ei îi urmează.
- 75 Din adunare, Enea se-ndreaptă, cu mii însoțindu-l,
 Către mormînt, împrejuru-i alaiul de mare mulțime.
 Dar pentru Bacus vărsînd, după datină, două pocale,
 Toarnă și două cu lapte și două cu sînge de jertfă,
 Zvirle și flori ca de purpură, astfel grăind după toate :
- 80 „Bine te-aflai iarăși, tată sfînte, și bine, cenușă
 Redobîndită zadarnic, o, mani, și a tatălui umbră !
 Nu mi-a fost dat împreună cu tine să caut menite
 Cîmpuri și țarmul italic și Tibrul ausonic, oricare-i."
 Numai vorbi și din fundul altarului lunecă-un șarpe
- 85 Făr'de măsură, făcînd șapte cercuri cu încolăcirea-i,
 Și-mbrățișează molatic mormîntul, tîrîș printre vetre ;
 Pete albastre pe spate, lucire bătînd numa-n aur
 Îi aprindea ai lui solzi, așa cum în nouri aruncă
 Mii de culori curcubeul cînd soarele-i stă împotrivă.
- 90 Înărmurit e Enea. Iar șarpele-n largă-nvolbire,
 Printre pocale și vase lucrate-n sfîrșit se tîrăște,
 Gustă din jertfe și iar făr-a face vreun rău, în adîncă-i

66. La întrecerile nautice luau parte numai tovarășii lui Eneas ; la celelalte întreceri, anume : alergări, pugilat și tragere cu arcul, participau și sicilienii.

- Groapă se trage și lasă altarul de unde mîncase.
 Mai cu pornire Enea reia începuta cînstire,
 95 Gîndul în cumpănă dacă-i vreun geniu al locului, dacă-i
 Duhul mormîntului paznic; cinci oi, după datini, sugrumă,
 Porci tot atîți și de-așijderi și tauri cu neagră spinare;
 Varsă din cupe el vinul și cheamă pe marele-Anchise,
 Sufletu-i, cheamă pe manii trimiși de-Acheron din adîncuri.
 100 Soții l-urmează cu zel, din ce au, bucuros, fiecare
 Poartă prinoase, încarcă altare și-njunghie tauri.
 Unii așază căldări de aramă în șir și pe iarbă
 Pleacă-se, scapără foc sub frigări și prăjesc măruntaie.
 Ziua a noua dorită veni, Faeton cu sirepii
 105 Iată-aduceau Aurora cu albă curată lumină.
 Faima și numele mare ce-Aceste-l avea atrăsese
 Mulți din vecini: și voioși coperiseră țărnul în cete
 Ca să-i privească pe-ostași, pe Enea, iar parte să lupte.
 Sînt rînduite întii în vedere și-n circ, chiar la mijloc,
 110 Daruri, trepiede sfințite, cununi din crenguțe-nverzite,
 Frunze de dafin, răsplata virtuții și arme, și haine
 Purpură numai, talanți-avuție de-argint și de aur;
 Trîmbițe sună din vîrf de movilă și jocul pornește.
 Primele-ntreceri le-ncep, cu lopețile grele, corăbii
 115 Patru la număr, alese asemeni din flota întreagă.
 Mnesteu cu harnici vislași cîrmește *Balena* cea iute,
 Mnesteu, italic curînd, obîrșie-a neamului Memmiu;
 Gias, pe marea *Himeră*, lucrare de tot uriașă
 Ca o cetate, pe care feciorii troieni pe trei rînduri
 120 Mi ți-o împing cu-ntreite șiruri de vîsle ce saltă;
 Apoi Sergestus, din care-și ia numele neamul lui Sergiu,
 Mîna mărețul *Centaur*, Cloantus, pe *Scila* albastră,

98. După moarte, Anchise a fost trecut în rîndul semizeilor. Șarpele reprezenta zeitatea htonică a morții, în opoziție cu divinitatea uranică a lui Apollo, care era dătlătorul de viață.

99. Romanii credeau că manli (umbrele sînte ale morților) veneau să asiste la sacrificiile făcute în cinstea lor.

108. În *Eneida*, sînt minunat oglindite toate preocupările romanilor din timpul lui Virgiliu, îndeosebi gustul pentru întrecerile sportive, care erau promovate de stat și răsplătite cu premii.

116. Corabia lui Mnesteu purta un semn distinctiv, anume o balenă (*pristis*).

117. Mnesteu avea să ajungă în curînd un Ital și să-și perpeltueze numele într-o formă puțin schimbată în limba latină, Memmius.

- El pornitorul dintii pentru spița-ți, romane Cluentiu.
 E mai încolo în mare o stincă, în fața-nspumatei
- 125 Coaste, și care sub apă bătută-i adesea de valuri
 Clocotitoare, când Caurul nordic acoperă aștrii;
 Dar liniștită-i pe timpul frumos și, din unda oglindă,
 Urcă o frunte — liman pescărușilor dornici de soare.
 Tatăl Enea-nălță de stejar o-nverzită tulpină,
- 130 Țintă și semn ca năierii să știe de unde s-o-ntoarcă
 Și s-o cîrmească-mprejur din întinsa lor goană pe apă.
 Locuri, la sorti își aleg; și cîrmacii ei înșiși, pe pupe
 Scînteie-n aur și purpură colo pe linia zării.
 Tinerii ceilalți, avînd cununițe de plop, își arată
- 135 Goalele brațe lucioase frecate cu grase uleiuri.
 Toți se așază pe bănci, cu mîini încleștate pe visle,
 Semnul l-adastă-ațintiți, iară teama și dorul izbînzii,
 Înviorat, le frămîntă-a lor inimă viu tresărindă.
 Apoi cînd trîmbița dă ascuțitul ei sunet, săgeată
- 140 Toți au plecat; al vislașului strigăt răzbate văzduhul,
 Apele spumegă-ntoarse de mîini ce se zvîrl și se-ncoardă.
 La o-nălțime trag brazde, iar șesul de unde se crapă
 Tot spintecat de-ale pupelor boturi cu dinți și de visle.
 Nu tot atîta de iuți, cînd sirepii sînt gata, cîmpia
- 145 Carele-o sorb și încolo de stavilă slobod s-avîntă;
 Nu tot așa cărucerii își zbat fluturîndeale friie,
 Căii pornind, și atîrnă plecați, spre-a-i lovi, peste biciuri.
 Bat toți din palme și-i freamăt, și-i sîrg de bărbați ce țin parte,
 Codrul răsună și țărnul cel împrejmuit le răsfrînge
- 150 Strigătul, dealuri din jur auiesc biciuite de huiet.
 Lunecă 'n rîndul întii și le trece la toți înainte
 Gias, și-i zarvă și zgomot; Cloantus pe urme îi vine,
 Mai iscusit în lopeți, dar corabia grea-i cășunează
 Întîrziere: apoi, deopotrivă departe *Balena*
- 155 Și cu *Centaurul* cată să fie la locul de frunte;
 Cînd e *Balena*, cînd iată-nvingînd-o, i-o ia înainte
 Celalt, cînd vasele iarăși în rînd merg gonind împreună

126. Caurul era un vînt de nord-vest.

134. Plopul era arborele lui Hercule; cununile de plop se dădeau tînerilor care se distingeau la întrecerile sportive din „gimnazii”.

155. Centaurul, o ființă legendară, jumătate om și jumătate cal, era semnul distinctiv al uneia din corăbiile care a luat parte la întrecere.

- Și cu-a lor lungă carenă brăzdează săratele ape.
 S-apropiau ei de stîncă și mai c-ajunseseră ținta,
 160 Cînd, din mijlocul vârtejului, Gias, ținînd biruînța,
 Strigă cu glas lui Menetes cîrmaciul ce nava îi duce :
 „Ce-o hîrtoiești către dreapta ? pe-aicea-ndrumează-ți tu
 mersul,
 Caută țărml și visla atingă-ne colții din stînga ;
 Alții s-o țină spre larg.” Iar Menetes cu frică de colții
 165 Cei din afund, răsucește spre marea cea plină-a lui proră.
 „Unde te-abați ocolind ? Către stîncă tu cată, Menetes.”
 Gias din nou îi răcnea ; și-ntorcîndu-se, iată că vede
 Cum i-i în spate Cloantus, cum mult mai de-a dreptul o taie,
 Trece apoi între nava-i și stîncile răsunătoare.
 170 Drumul de-a stînga îl rade, deodat' depășește pe-ntiul
 Pînă atuncea și, ținta lăsînd-o, e-n larg fără grijă.
 Mare durere îl arde în oase pe tînărul Gias,
 Lacrimi chiar îl podidesc ; și de-obrazu-i uitînd, și de grija
 Soților săi, pe Menetes domolul, cu capul spre mare,
 175 Tocmai de sus de pe pupă, în jos valvîrtej îl împinge.
 Insuși cîrmaci se așază în locu-i și, sfetnic el însuși,
 Încurajează pe oameni și-ndreaptă iar cirna spre coaste.
 Însă cînd, greu și acuma în vîrstă, din fund cu căznire
 Iese, șiroaie curgînd din muiata lui haină, Menetes
 180 Suie o stîncă și-acolo rămîne pe culmea uscată.
 Rîs-au troienii de el cînd căzu și cu valul fu-n luptă,
 Rîd ei și-acuma cînd varsă din pieptu-i săratele ape.
 Veselă-ncredere-atunci se aprinde-n Sergestus și Mnesteu,
 Ei cei din urmă să-ntreacă pe întirziatul de Gias.
 185 Chiar o și ia înainte Sergestus și-aproape-i de stîncă,
 Nu depășește el însă cu-ntreaga-i carenă pornită,
 Ci doar cu-o parte, *Balena* strîngîndu-l, dușmană, din coaste.
 Însă pășind în mijlocul corăbiei printre prieteni,
 Mnesteu i-ndeamnă : „Acum apăsăți voi pe vîsle, acuma
 190 Soți ai lui Hector, pe care, în soarta din urmă a Troiei,
 Mi i-am ales ca tovarăși ; acum dați pe față tîria
 Și dovedita-ndrăzneală-n getulice Sirte, în marea

175. Acest pasaj a fost inspirat de o întîmplare asemănătoare între Menelaos și Antioh, povestită de Homer în *Iliada*, cîntul XXIII.

- Ioniană și-n Male cu valuri golind după valuri.
 Nu mai vreau fruntea să fiu cu Mnesteu, nici caut a-nvinge ;
 195 Totuși, o !... cui dar, Neptun, i-ai venit-o, pe toți îi întreacă.
 Hulă-i s-ajungi cel din coadă ! aceasta, tovarăși, opriți-o,
 Îndepărtați voi rușinea". Din toată puterea pe visle
 S-au îndoit : de băți se cutremură pupa de-aramă,
 Marea se trage sub ei. Gîfiit ne-nterupt le frămîntă
 200 Membrele, gurile seci și sudoare-n șiroi se prelinge.
 O întîmplare le-aduse bărbaților cinstea rîvnită ;
 Căci, clocotind de aprindere, prora minînd-o spre stîncă,
 Intră Sergestus în loc mult prea strîmt și norocul lăsîndu-l,
 Prins ca de gheare-a rămas între țancuri ce urcă din apă.
 205 Stîncă se zguduie, vislele crapă de-ncord pe-ascuțiții
 Colți și zdrobita lui proră stă-ncremenit atîrnată.
 Sar ei năierii și țipă grozav, dar vislitu-ncetează :
 Căngi ferecate, prăjini ascuțite la capăt, în zor sînt
 Să le descurce și-adună din sorburi sfărîmatele visle.
 210 Mnesteu voios și mai aprig acuma prin însăși izbînda,
 Visle grăbit minuind și-nălțînd către vînturi o rugă,
 Intră în limpede mare și-o ține pe larguri de ape.
 Cînd porumba-i deodat'tulburată în ascunzătoare,
 Scorburi de stîncă în care-și pitise drag cuib de odihnă,
 215 Zboară spre cîmp, dar întii își flutură teama din aripi
 Prin văgăună ; curînd lunecînd în văzduhul de pace,
 Taie un drum străveziu și plutește bătînd fără grabă :
 Astfel și Mnesteu și însăși *Balena* în goană despică
 Apa spre țintă ; avîntul, chiar el, într-un zbor o tot duce.
 220 Și depășește întii pe Sergestus ce-n virfuri de stîncă
 Se istovește cu vaduri înguste și cheamă zadarnic
 Un ajutor, ba se-ncearcă s-alerge cu frînteale-i visle.
 Apoi pe Gias, pe însăși marea-ntocmire *Himera*
 A și ajuns-o : ea pasul îi trece, lipsindu-i cîrmaciul.
 225 Singur Cloantus mai este, acuma aproape de capăt ;
 Cată spre el și mi-l strînge din urmă cu-ntreaga-i putere.
 Se îndoiește-atunci strigătul, toți cu dorințele-asmuță

193. Malea, promontoriu la sud-est de Laconia, care îngreua mult navigațiile.

212. Locul de întrecere era ales cu grijă ; corăbierii porneau de la țarm împotriva vîntului și se întorceau la mal împinși de vîntul din spate.

- Pe încordat și văzduhul răsună de bateri în palme.
 Unii s-aprind doar gîndind că și-ar pierde izbînda și cîntea
- 230 Care-i a lor, pentru glorie viața chiar, iată, și-ar da-o ;
 Din izbutiri cresc ceilalți : ei pot, căci și cred că se poate.
 Și-ar fi avut biruințe, s-o spunem, cu-alătura prore,
 Dacă Cloantus atunci n-ar fi-ntins către mare a rugă
 Brațele, zeii chemînd, primitori juruinței ce-o face :
- 235 „Zeii cu puteri peste marea a cărei cîmpie o treier,
 Eu bucuros așeza-voi la țarm pe altarele voastre
 Taur ca neaua și-n unde sărate, legat juruinței,
 Voi arunca măruntaie și-oi da numai vinuri curate.”
 Zise ; sub valuri de-afund îl aude tot corul lui Forcus,
- 240 Al nereidelor cor, cît și ea Panopea fecioara ;
 Tatăl Portunus el însuși, cu brațu-i puternic, împinge
 Vasul în mers. Și mai iute ca Notul acum, ca săgeata
 Înaripată, gonește spre maluri și-n port, iată, intră.
- Cel din Anchise născut chemîndu-i pe toți, după datini,
- 245 Face știut pe Cloantus, prin crainic ce strigă puternic,
 Ca-nvingător și-ncunună-a lui frunte cu verdele laur ;
 Dă de corabie-n dar să-și aleagă trei tauri mai tineri,
 Vinuri și sume de bani în argint, să le ducă cu sine.
 Daruri de preț osebit hotărăște și capilor înșiși :
- 250 Invingătorului mantie numai în aur brodată,
 Margini de purpură-avînd cu ocol îndoit împrejuru-i
 Și-nfățișînd un regesc băiețaș de pe Ida umbroasă,
 Care-alergînd, hărțuiește cu praștia-i cerbii cei sprinteni,
 Viu, gîfîind parcă ; iată că-l smulge din Ida, în gheare,
- 255 Și mi-l răpește în slăvi purtătorul de arme-al lui Joe ;
 Paznici bătrîni în zadar și-ntind către-a cerului boltă
 Brațele, ciinii cu furie latră de umplu văzduhul.
 I se-nmînează acelui ce, vrednic, ajunsese al doilea
 Zaua-mpletită cu netede ochiuri și fire-ntreite
- 260 Numai de aur, pe care-o luase Enea el însuși
 Lui Demoleu cel înfrînt la Simoisul iute, sub zidul
 Troiei înalte, o sculă atît cît și-un sprijin în luptă.

239-241. Phorcus era fratele lui Nereus ; Panopea, una din cele cincizeci de nereide ; iar Portunus, divinitatea romană care ocrotea porturile.

255. Vulturul „purtătorul de arme-al lui Joe” a răpit pe Ganimede și l-a dus în cer. Prin „arme” aici se-înțelege trăsnetul.

- Robii Fegeu și Sagaris abia de-o duceau pe-ai lor umeri,
 Cu nesfârșitii ei creți, opintindu-se; totuși alt-dată
 265 O îmbrăca Demoleu fugărind pe troienii în tulbur.
 Darul al treilea-i din două lighene de-aramă, din cupe
 Numa-n argint și cu chipuri frumos în afară ieșite.
 Iată acum răsplătiți și făloși de bogatele daruri,
 Înaintau avind fruntea încinsă cu purpura roșă
 270 Cînd, iscusința și truda scoțîndu-l din crudele țancuri,
 Fără de vîsle, sleit, cu vîslașii pe-un singur șir numai,
 Își împingea a lui navă Sergestus, în rîs și-n ocară.
 Astfel cînd șarpele-i prins pe un drum pietruit și obada
 Grea a trecut peste el, ori cu-o aspră lovire drumețul
 275 Mai-mai murind l-a lăsat, ciopîrjit de pietroiul amarnic,
 Cît de-n zadar, vrînd să fugă, cu încolăcirii se frămîntă,
 Groaznic cu-o parte-i, cu ochi arzători și cu șuier din gîtul
 Care se-nalță vînjos, dar cu partea ciuntită de rană
 E țintuit cînd mai cearcă-nvîrtiri, cînd spre sine se-ndoaie.
 280 Greu tot așa se mișca și vasul cu zvicnet de vîsle;
 Totuși el pînzele-și umflă și intră în port, dus de vînturi.
 Vesel că vasu-a păstrat și-a adus iar la loc pe tovarăși
 Îl răsplăti pe Sergestus Enea, precum îi fac vorba.
 Roabă îi dă pe Foloe, dibace în munca Minervei,
 285 Cu copilașii ei gemeni la sîn, o născută în Creta.
 Lupta aceasta sfîrșită, piosul Enea se-ndreaptă
 Către o pajiște verde, în jur țarmurită de dealuri
 Împădurite; și mijlocul văii făcînd amfiteatrul,
 Vine eroul aicea cu mii de bărbați împrejuru-i
 290 Și se așază în centru, în loc înălțat pentru dînsul.
 Cheamă, prin daruri, pe cei care, poate, ar vrea să
 se-ntreacă-n
- Fuga galop și de față el pune răsplățile toate.
 Curg din tot locul troieni și-n amestec cu dinșii sicanii,
 Nisus și Eurial între-ntîii,
 295 Eurial osebit prin frumsețe și vîrstă în floare,
 Nisus prin prietenia-i curată; pe ei îi urmează
 Mlada regească Diores din neamul străluce-al lui Priam;

294. Virgiliu pomenește aici pentru prima oară pe acești doi prieteni, Nisus și Euryalus, pe care geniul său avea să-l immortalizeze în paginile următoare.

- Apoi Patron și cu Salius, din Acarnania unul,
Celălalt arcadian din orașul Tegea, ca spiță ;
- 300 Sicilieni sînt doi tineri, Helimus cu-ortacu-i Panope,
Obîșnuiți cu pădurea și soți lui Aceste cărunțul :
Încă și alții alături, ascunși de-a lor faimă mărunță.
Stînd între dînșii, Enea spre toți și-ndrumează cuvîntul :
„Inima ieie aminte și-un suflet voios mie-mi cate.
- 305 Nimeni din voi cîți sînteți n-o pleca fără dar de la mine.
Da-vă-voi praștii de Gnosia, lucii de fierul cel neted
Și-mpodobită cu-argint o secure cu două tăișuri ;
Cinstea aceasta va fi pentru toți. Și-or primi încă daruri
Trei cei dintii și le-o-ncinge măslin înfrunzit a lor frunte.
- 310 Biruitorul întii, un cal strălucit în armura-i,
Cel de al doilea, cu trace săgeți încărcată o tolbă
De amazoană, ținută cu largă centură de aur
Și cu-o pafta dintr-o piatră de preț, măiestrit șlefuită.
Cel de al treilea să plece voios cu-acest coif de la Argos.”
- 315 După vorbire-și iau locul și, cînd se aude semnalul,
Drumului toți se aștern o dată lăsînd stăvilarul.
Nour e parcă, vîrtej, și ochii infipți sînt la țintă.
Nisus e-ntiiul, s-azvirle cu mult celorlalți înainte,
Iute de-ntrece și vîntul, și-ntrece și-aripa de fulger.
- 320 Salius i-i mai aproape și totuși loc mult îi desparte
Unul de altul ; apoi încă mult mai departe în urmă
Eurial e al treilea :
Ține Helimus apoi al lui pas și-ndărătu-i chiar, iată,
Zboară Diores : un salt, un salt numai ca să-l ajungă,
- 325 Mai i s-apleacă pe umeri ; de-ar fi încă drum de-alergare,
L-ar depăși rămînîndu-l, sau poate-ar sosi tot o dată.
Foarte aproape de capăt, acum se aflau lîngă țintă
Greu răsuflînd și-obosiți, cînd norocul îl lasă și Nisus,
Cum de curînd se jertfiseră tauri, alunecă-n sînge
- 330 Jos răspîndit și-nmuld pămîntul și pajiștea verde.
Țînărul, biruitor pîn-atunci, nu mai poate să-și țină
Șovăitorul lui pas pe pămîntul călcat, și-nainte
Cade-n noroiul murdar și în sîngele jertfei cei sfinte.
Totuși și-acum i-s în minte Eurial și iubirea-i,

298. Acarnania se afla la sud de Epir, iar Tegea era un oraș în Arcadia din Pelopones.

- 335 Căci din alunec săltînd, stă în față lui Salius însuși
 Care deodat'răsturnat se-ntinde pe dese prundișuri.
 Eurial avîntat prin dar de prieten învinge,
 Este întîiul și zboară-n hăuliri și în freamăt prielnic.
 Vine la rîndu-i Helimus și-al treilea ajunge Diores.
- 340 Salius umple cu țipăt turbat întesata arenă
 Și mai cu seamă auzul frunțașilor din adunare,
 Cere ca lui să-i-se dea viclenește răpita răsplată.
 Atrăgător cînd e-n lacrimi și-n trupu-i frumos chiar vîrtutea
 Parcă mai mare fiind, cu Eurial țin toți parte.
- 345 I-i și Diores în sprijin, căci strigă vioi împotrivă,
 El cel ajuns la izbîndă-n zadar pentru darul al treilea,
 Dacă lui Salius da-s-ar cumva răsplătirea de frunte.
 Tatăl Enea atunci : „Ce e dar pentru voi, va rămîne
 Fără-ndoială, feciori, și nimeni nu tulbură rîndul ;
- 350 Fie-mi lăsat să depling nenorocul și-un om fără vină”.
 Astfel vorbind, dă lui Salius blana măreață cu coamă
 A unui leu de Getulia, grea și cu gheare de aur.
 Nisus atunci : „Dacă astfel de dar este-nvinșilor parte,
 Milă simțind pentru cei ce-au căzut, ce răsplată găsi-vei
- 355 Demnă de Nisus, căci eu îmi aveam prin vîrtute cununa,
 Fără o soartă cu Salius, cît și cu mine, vicleană ?”
 Astfel vorbind și-arăta murdărite de umeda tină
 Fața și trupul. Zîmbit-a Enea din inima-i bună
 Și porunci să se-aducă un scut ce-l smulseseră grecii
- 360 Dintr-un neptunic altar, o lucrare a lui Didimaon ;
 Darul atît de măiestru l-întinde alesului tînăr.
 Se încheiase-alergarea și daruri la toți se-mpărțise.
 „Cine se simte în suflet cuprins de avînt și putere,
 Vie acum și-și ridice dar mîinile prinse-n curele.”
- 365 El statorește răsplăți îndoite-n asemenea luptă :
 Biruitorului taur cu panglici și ciucuri de aur,
 Spadă și coif minunat biruitului, ca mîngîiere.
 Nu trece vreme ; îndată Dares cu puteri uriașe
 Se și arată, e murmur de val cînd ca bradul se-nalță,
- 370 El care singur era deprins să se lupte cu Paris
 Și care, lîngă mormîntul de veci al mărețului Hector,
 Pe-nvingătorul Butes foarte mare la trup, însă mîndru

352. Getulia se afla în Africa de nord-vest, la sud de Numidia, întin-
 zindu-se spre vest pînă la munții Atlas.

- Că ar purcede din neamul cel bebrician, din Amicus,
Îl doborî şi-l întinse mai mort pe nisipul cel galben.
- 375 Astfel Dares se ridică semeţ pentru lupta întâia,
Şi îşi desfăşură umerii largi, şi pe rînd, cu trufie,
Braţ după braţ alungindu-şi, loveşte cu pumnii în aer.
Unul să-i fie-mpotrivă l... dar nimeni din marea mulţime
Nu îndrăzneşte să-nfrunte pe om şi să-şi pună-n mîini cestul.
- 380 Deci bucuros şi crezînd că se leapădă toţi de răsplată,
Stă lui Enea în faţă şi fără mai mult să adaste,
Stînga-i pe taur l-apucă de-un corn şi aşa i-i cuvîntul :
„Fiu de zeiţă, cum nimeni cutează să-nceapă deci lupta,
Ce să mai stau ? pînă cînd se cuvine s-aştept înainte-ţi ?
- 385 Zi şi să-mi iau al meu dar.” Şi cu glasul lor încuviinţară
Toţi dardanizii, cerînd să-i se deie cum vorba şi fuse.
Însă Aceste cu-asprime îi face muştrări lui Entelus,
Cînd îl văzu că se-aşază alături pe patul de iarbă :
„O, tu Entelus, alt-dat' în zadar un erou fără seamăn,
- 390 Oare-i lăsa răbdător, fără luptă, măreţele daruri
Să se culeagă ? vai, unde ni-i zeul Erix, pe degeaba
Ca un maestru de tine-amintit ? oare unde ţi-i faima-n
Toată Sicilia, un'ţi-s trofeeale prinse de uşă ?”
I se răspunde : „Gonită de teamă, dorinţa de glorie,
- 395 Laude, nu mi-a fugit, însă rece de vîrsta ce-nmoeie,
Sîngele-i lînced, puterea sleită în trup mi-este gheaţă.
Dacă-aş avea tinereţea de-alt-dată, de care-un obraznic
Încrezător se îngîmfă, o, dacă acum aş avea-o,
N-aş fi venit negreşit de răsplată momit, de un taur
- 400 Cîtu-i de mîndru : ci nu mi-i de daruri”. Spunîndu-le acestea,
Şi azvirli două cesturi în mijloc, te sperii cît grele,
Cele cu care, de braţ înnodeate cu aspre curele,
Groaznic Erix şi-arunca de-obicei a sa mină în luptă.
Mîinţile înmărmuriră : căci piei uriaşe de bivoli,
- 405 Şapte sînt ţepene-acolo cu plumb şi cu fier întărite.
Însuşi Dares le respinge, mai mult decît toţi în uimire ;
Mîndrul Enea întoarce şi-ntoarce-ntr-o parte şi alta

373. Amicus, regele bebricilor din Bitinia, provoca la pugilat pe toţi străinii sosiţi în ţara sa. El a fost învins şi ucis de Pollux, care a ajuns acolo împreună cu argonauţii.

379. Cestul era o mînuşă de piele ferecală cu ţinte de plumb sau fier, care apăra mîna luptătorului pînă la cot.

- Numai curelele, înseși te sperii ce grele și-ntînsă.
 Însă unchiașul revarsă din suflet asemenea spuse :
- 410 „Ce, dacă armele, cestul lui Hercule însuși vreunul
 Le-ar fi văzut, și amarul încord chiar de-aici de pe coastă ?
 Fratele-ți, iată, Erix le-a purtat pe acestea alt-dată,
 Încă, te uită stropite-s de creieri zdrobiți și de sînge ;
 Stat-a cu ele să-nfrunte pe-Alcide cel mare, cu ele
- 415 Insumi, cînd singe mai bun îmi da întărire, cînd vîrsta
 Nu răspîndise cu pizmă pe tîmple căruntele-mi plete.
 Dar cum troianul Dares ne respinge adusele arme,
 Vrea și Enea ? primește și sfătuitoarul Aceste ?
 Părțile fie la fel : ți-o trec cu Erix și cu cestu-i,
- 420 Teamă să n-ai, dar și tu dezbracă-ți troienele arme.”
 Și, cu acestea, și-aruncă din spate-ndoitele haine,
 Încheieturile-i tari, vînjoasele-i oase și brațe
 Și le despoaie, întreg uriaș pe nisip e-n picioare.
 Al lui Anchise fecior aduce aidoma cesturi,
- 425 Înlățuindu-le miinile numai cu arme egale.
 Stă-nțepenit de îndată și unul și cellalt pe vîrfuri,
 Neînfricat înălțînd în aer armatele brațe ;
 Trag ei pe spate sumețul lor cap ocolind izbitura,
 Miini și cu miini se amestecă, lupta-i încinsă de-acuma.
- 430 Unu-i cu sprinten picior și-n tinerii ani îi e sprijin ;
 Cellalt e greu și puternic la trup, însă-n tremur genunchii
 Șovăie-nceți, gîfiitul bolnav mădularele-i mișcă.
 Oameni ce-și dau în zadar între ei lovituri fără număr,
 Le îndesesc înspre goalele șolduri ori fac să răsune
- 435 Pieptul lor larg ; rățăcește spre tîmple, urechi prea adesea
 Pumnul lor, fălcile pîrîie sub o sălbatică rană.
 Stă ca din piatră Entelus și ține-n aceeași sforțare,
 Doar de ferește izbirea cu corpul și ochii lui ageri.
 Cellalt, ca unul ce-mpresură-nalta cetate cu arma
- 440 Ori, împrejuru-ntăririi din munți, pregătit se aține
 Și ispitește dibaci ici și colo intrarea și locul,
 Strîns apăsînd-o-n zadar cu atacuri în feluri și chipuri.
 Dar se înalță Entelus și dreapta-și arată și-ntinde.
 Cellalt, isteț, pricepînd că lovirea spre capul lui vine,
- 445 Dă înapoi lunecînd la o parte cu trupul cel sprinten.

421. „Îndoitele haine“ în original „*duplicem amictum*“ — mantaua dublă.

- Iși risipește Entelus puterile-n vînt și de sine
 Cade el însuși greoi la pămînt cu povara de trupu-i,
 Cum uneori se răstoarnă în Erimant sau pe marea
 Idă vreun brad găunos care-i smuls dintr-a lui rădăcină.
- 450 Sar cu-al lor zel și simțiri și troieni și-ai Trinacriei tineri ;
 Strigătul urcă la cer și întiul aleargă Aceste,
 Cu-ndatorire de jos ridicind pe-un prieten de-o vîrstă.
 Nici de-ntîmplare oprit și nici avînd spaimă, eroul
 Încă mai aspru se-ntoarce la luptă, minia-i dă vlagă,
- 455 I se aprind de rușine puterile-i, treaza-i vîrtute,
 Foc e și strînge din scurt peste cîmp pe Dares care fuge,
 Dîndu-i cu dreapta, cu stînga loviri care curg și curg iarăși ;
 Nu-i încetare, nici tihnă : cum răpăie norii pe case
 Grîndina deasă, astfel cu izbiri necurmate bărbatul,
- 460 Iar și din nou pe Dares cu brațu-l sucește și-mpinge.
 Tatăl Enea nu lasă atunci mai departe să meargă
 Furia, nici să rămină Entelus turbat și cu pică,
 Pune dar luptei un capăt, smulgînd pe Dares istovitul
 Din încheștare, și-ncepe cu vorba-i astfel să-l mîngîie :
- 465 „Nenorocite, ieșitu-ți-ai chiar întru totul din minte ?
 Nu simți tu alte puteri, că-ți sînt zeii, da, ei împotrivă ?
 Pleacă-te zeului.” Zise și lupta pe dată o-ncheie,
 Dus de statornici tovarăși, Dares tîrîindu-și genunchii,
 Capul mereu clătînînd într-o parte și alta, din gură
- 470 Scuipă un singe-nchegat și cu dinți dejghinați în amestec.
 Astfel ajunge la năvi ; chemați, ei primesc pentru dînsul
 Coiful și spada ; cununa și taurul cad lui Entelus.
 Învîngătorul înalt prin simțire și mîndru de taur :
 „Fiu de zeiță — el spune — troieni, după-acestea cunoașteți
- 475 Ce vrednicie a fost în trupu-mi cel tînăr în floare
 Și din ce moarte, acum depărtînd pe Dares, îl scăparăți.”
 Zise și, cum chiar în fața lui taurul sta ca răsplată
 A biruinței, el trase-a sa dreaptă-ndărăt și-apoi țeapăn
 Cumpăni între coarne izbirea cu cestul cel tare,
- 480 Țeasta-i zdrobi și în jur risipi sfărîmații lui creieri.
 Taurul cade și-n zvîcnit, ucis, la pămînt se întinde.
 Peste acestea, Entelus rostește din pieptu-i cuvîntul :

448. Erimanthus, un munte în Arcadia, din Pelopones, vestit prin faptul că Hercule biruise acolo un mistreț.

466. Spre a-l mîngîia pe Dares, Eneas spune că înfrîngerea sa a fost holărită de zel.

„Iată ce suflet mai vrednic, Erix, eu îți dau pentru moartea
Astui Dares : biruind, mă las și de cest și de luptă.”

- 485 Și de îndată Enea, la-ntreceri cu iutea săgeată,
Cheamă pe cei ce-o doresc și așază răsplăți pentru dinșii ;
Insuși cu brațu-i puternic ridică-un catarg de pe-o navă
A lui Serestus și-atîrnă, prinzînd cu o sfoară, de vîrfu-i
Un porumbel ce se zbate, spre-acesta să tragă ca-n țintă.
- 490 Se și adună viteji și un coif de aramă stă gata
Sorți să primească : întîiul își vede ieșit al lui nume
Hipocoon din Hirtacus : l-inconjură strigăt prieten.
Mnesteu cel biruitor adineauri în lupta de vase
Vine la rîndu-i, și Mnesteu cu verdea-i cunună pe frunte,
- 495 Eurition, cel de-al treilea, ți-e frate, vestite Pandarus,
Tu care-altdată, poruncă avînd să sfărîmi învoiala,
Ai răsucit cel dintîi către greci a războiului armă.
Cel mai din urmă, cu numele-n coif, chiar la fund, e Aceste,
Cutezător să se-ncerce și el într-o luptă de tineri.
- 500 Cum fiecare-i, bărbații atunci, cu putere vinjoasă,
Arcuri mlădii își încoardă, săgeți își apucă din tolbă.
Zbirniie coarda și-ntîi spintecînd străveziul albastru
Către tărie, săgeata, ce Hipocoon o sloboade,
Zboară și drept se înfige-n catargul cel pus împotrivă.
- 505 Tremură stîlpul, a pasării spaimă e-n freamăt de aripi
Și-mprejmuirea răsună de via bătaie în palme.
Mnesteu cel ager, apoi, cu arcul întins se așază,
Vîrfu țintind, și-i e ochiu-n încord tot atît cît săgeata.
Fără noroc, să atingă cu fierul el pasărea însăși
- 510 N-a fost în stare ; a rupt înnodarea și firul de sfoară
Care-o lega de picior atîrnată de-al stîlpului creștet :
Pasărea zboară și fuge prin aer spre norii cei negri.
Repede-atuncea, ținînd dinainte săgeata-ncordată
Pe pregătitul lui arc, juruînțe spre frate îndreaptă
- 515 Eurition, urmărind bucuroasa în liberul aer,
Și-o ațintește sub norii cei groși pe cînd aripa-și bate.
Cînd ucis porumbelul, dînd viața-i sub stelele-nalte,

483. Un „suflet mai vrednic”, deoarece zeilor le era mai plăcut să le fie jertfil un animal decît un om.

509. Eroiul homerici purtau arme de bronz, pe cînd Virgiliu vorbește în mod curent de arme de fier. Opera poetului latin este un reflex al vremii sale, cînd întrebuițarea fierului era răspîdită.

Și-n prăbușire aduce înfiptă în trupu-i săgeata.

- Singur Aceste rămas-a, răsplata de alții luată,
520 Totuși el arma-și azvîrle spre suflul ușorului aer,
Astfel bătrîn arătînd dibăcie-ntr-un arc ce răsună.
Dar pentru ochi, cu menit de adînci povestiri, se ivește
Mare minune : o faptă-nsemnată-o vădi mai pe urmă
Și prooroci ce-nspăimîntă-i cîntară tîrziu înțelesul.
- 525 Iată că-n zboru-i săgeata s-aprinde în nourii limpezi,
Cale de flăcări trăgînd, și în aer ușor, ca și arsă,
Ea se pierdu : cum adesea din ceruri desprinsele stele
Trec tot în goană zburînd și-și duc luminoasa lor coamă.
Trinacrieni și troieni amuțiră cu inimi uimite
- 530 Și se rugau către zei : dar mărețul Enea n-aruncă
Proorocirea, ci-l ia pe voiosul Aceste în brațe
Și-l copleșește de daruri frumoase, acestea spunîndu-i :
„Tată, primește-l, căci chiar al Olimpului rege voit-a,
Tu, prin astfel de vestiri, să-ți cîștigi și cinstiri fără seamăn.
- 535 Darul bătrînului tată Anchise tu însuți avea-l-vei,
Cupa-ncrustată cu semne, pe care-altădată Ciseus
Tracicul, ca amintire măreață-o dădu lui Anchise,
O cheazășie și-un semn al iubirii și prieteniei.”
Astfel vorbind încunună a lui frunte cu laurul verde
- 540 Și-nvingător peste toți îl strigă cu glas pe Aceste.
Bunul de Eurition fără ciudă-i că datu-s-a cinstea,
Cînd doar el singur făcuse să cadă din nori porumbelul.
Vine la rînd pentru dar bărbatul ce sfoara o rupse,
Iar cel din urmă acel ce-n catarg și-nfipsese săgeata.
- 545 Însă întrecerea nu-i încheiată, eroul Enea
Cheamă deci pe Epitide la dinsul, tovarăș și paznic
Pentru copilul Iulus, șoptind la urechea-i cu taină :
„Pleacă și zi-i lui Ascaniu, de are cu el pregătită
Oastea de tineri și-i gata acuma de-a cailor cursă,
- 550 Stolul, bunicului cinste, conducă-l și vie în arme.”
Însuși apoi poruncește ca gloata întreag’ răspîndită
Să se retragă din circ și cîmpul să-l lase deci liber.

524. Virgiliu manifestă un scepticism ironic față de vrăjitorii și ghilcitorii.

536. Regele trac Cisseus era tatăl Hecubei, soția lui Priam.

546. Obiceiul de a supraveghea pe tineri și de a le da un însoțitor aparținea clasei stăpînitoare din timpul lui Virgiliu, dar poetul îl pune pe seama epocii homerice.

- Vin dar copiii pe cai înfrinați și-n a rudelor față
 Toți strălucesc deopotrivă : pe ei care merg, tineretul
 555 Trinacrian și troian îi privește strigînd de uimire.
 Toți, după datini, pe cap au o verde cunună de frunze ;
 Poartă în mîini două sulii de corn, dar cu fier la un capăt,
 Unii, pe umăr, și tolbă ușoară ; pe pieptul lor cade
 Lanț tot din aur lucrat și mlădiu, cuprinzîndu-le gîtul.
- 560 Sînt călăreții în trei escadroane și zboară în frunte
 Șefi tot atîți, fiecare urmat de-o grupă-mpărțită,
 Doisprezece copii, și ei sub cîrmaci de o seamă.
 Una din grupele tinere, Priam cel mic mi ți-o duce
 Triumfătoare, Polite, și-i fiu-ți cu al unchiului nume,
- 565 El ce-o mări strălucit pe itali ; e din Tracia calul
 Care îl poartă, cu pete albii peste trup, la picioare
 De dinainte, iar pete și-o stea pe semeța lui frunte.
 Altul e Atis prin care latinilor Atii li-i neamul,
 Micul de Atis iubit de Iulus, copil ca și dînsul.
- 570 Cel de al treilea, mai mult decît alții frumos, e Iulus
 Dus de un cal din Sidon, pe care Didona frumoasa
 I-l dăruise ca semn, cheazășie a dragostei dînei.
 Tinerii ceilalți, pe cai de Sicilia dați de Aceste,
 Înaintează.
- 575 Mi ți-i primesc cu aplaus pe ei sficioși și văzîndu-i,
 Veseli troienii găsesc trăsături de la tații bătrînii.
 După ce dinșii voioși, adunarea — doar ochi care soarbe,
 Au străbătut-o pe cai, prin strigăt, un semn Epitide
 Din depărtare dădu și din biciu-i plesni cu răsunset.
- 580 Toți o pornesc pe o linie, șefii desfac apoi oastea,
 Grupele-n părți osebind, și chemați laolaltă ei iarăși,
 Se reîntorc prezentînd ațintitele sulite a luptă.
 Apoi încep felurite-alergări și-ocoliri tot de alt soi,
 Ei în de ei înfruntîndu-se, cercuri ce-nconjură cercuri,
- 585 Trag ei pe rînd și sub arme desfășură-a luptei icoană ;
 Iată-i fugind și din spate-apăsați, dar îndat', ca s-atace,
 Sulite-ntorc ; și pe-o linie merg parc-ar fi iar în pace.

564. Legenda spune că Polites a venit în Italia și a înlemciat orașul Politorium din Latium.

566. Tracilor din timpul lui Homer li se dusesese faima pentru caii lor albi și bine hrăniți.

- Cum e povestea c-alt-dat' Labirintul, în Creta muntoasă,
 Căi împletite avea, cu pereți nevăzuți, cu-nmii
- 590 Înșelătoare cărări și pe unde-amăgiri nepătrunse,
 Fără de-ntors, te opreau să mai știi pe ce urme să umbli,
 Nu cu altfel de-alergări troienii cei mici și-ntretaie
 Pașii și fac cu-al lor joc fugăriri și de luptă-nfruntare,
 Parcă-s delfini care-noată pe umede-ntinsuri și taie
- 595 Libica mare, Carpatia, stol zbeguindu-se-n unde.
 Datina, cursele, luptele, astea pe toate, Ascaniu,
 El cel dintii le-nnoi, când cu ziduri a-ncins Alba Longa,
 Și-i învătă și pe vechii latini să le țină și dinșii
 Astfel ca el de copil și, cu el, și copiii din Troia.
- 600 Apoi albanii deprins-au pe-ai lor, de la dinșii mareața
 Romă, și ea, le primi și păstră sărbătoarea străbună :
 Jocul se cheamă „de-a Troia”, copiii „troianica trupă”.
 Pînă acum pentru tatăl cel sfînt se serbase întreceri.
- Dintr-acea clipă, ursita cu fața-și schimbă și cuvîntul.
- 605 Înconjurau cu cinstire mormîntul prin jocuri mulțime,
 Cînd, spre-ale Troiei corăbii, suflindu-i vînt bun pentru cale,
 Juno saturnica-ndreaptă pe Iris din 'naltele ceruri,
 Multe în gînd frămîtînd, ne-mpăcată în vechea ei pică.
 Iris fecioara zorînd pe arcu-n culori de mii feluri,
- 610 Nimeni simțînd-o, coboară pe drumu-i mai iute ca gîndul.
 Vede-adunarea mareață, petrece tot țărmlul cu ochii,
 Portul deșert iară năvile-așa fără pază lăsate.
 Însă troienele toate, deoparte pe țărml singuratic,
 Pe răposatul Anchise-l boceau și-n șiroare de lacrimi
- 615 Îmbrățișau nesfirșitul adînc. „Vai ! și mări și talazuri
 Cîte rămîn pentru noi istovitele !” vorba li-i. Toate
 Cer un oraș și li-i silă să-ndure-ale mării necazuri.
 Deci pricepută să facă un rău, în mijlocul mulțimii,
 Ea s-aruncă părăsindu-și veșminte și chip de zeiță :
- 620 Seamănă cu-a lui Doriclus soție, bătrîna Beroe,
 Care-avusese pe vremuri un neam și copii și un nume,

588. Legenda spune că Labirintul din Creta a fost făcut de Daedalus în locuința centaurului din Cnosos.

595. Carpathos era o insulă lângă coasta Cariiei din Asia Mică.

602. Jocurile troiene au fost introduse de fapt de către Sulla și re-luate sub Julius Caesar.

613. După obiceiul roman, femeile nu puteau lua parte la jocurile publice.

- Și printre strînsele mame troiene s-amestecă astfel :
 „Nefericite, o mină de grec nu v-a dus către moarte,
 Sub ale patriei ziduri, cît fuse război ! o, tu, neamu-mi
 625 Nenorocit ! pentru care sfîrșit te păstrează dar soarta ?
 Vara a șaptea-implinită-i de cînd prăbușitu-s-a Troia,
 Și ne tirîm străbătînd numai mări, numai alte tărîmuri,
 Stînci care nu ne primesc și furtuni, cît pe-adîncul cel mare
 Noi spre-o fugară Italie tindem, ne zbatem prin unde.
 630 Iată hotarul frățesc al Erixului, gazda Aceste :
 Cine ne-mpiedică ziduri și-oraș pentru-ai noștri să facem ?
 Țară, vai ! o, voi penați, în zadar mintuiți dintre dușmani !
 Nu s-o mai spune nicicînd «ale Troiei zidiri», nicăirea
 Nu voi vedea deci Simoisul, Xantul, hectorice ape ?
 635 Haideți mai bine să ardem aceste corăbii a cobe,
 Căci preteasa Casandra în somn mi-apăru întinzîndu-mi
 Torțe aprinse : «Aci — zise ea — voi cățați-vă Troia,
 Casă aci-i pentru voi.» Deci acum este vremea de lucru ;
 Nu pregetați la asemeni minuni : Iată pentru altare
 640 Pentru Neptun ; zeul însuși ne dă și 'ndrăzneală și torțe.”
 Vorba-și rostește și-nțîia înșfacă dușmanul tăciune,
 Dreapta-și ridică, l-invîrte în aer cu sîrg, de departe
 Și îl azvîrle. Troienele-s minți încordate și inimi
 Pline de-uimire. Dar una din multe și cea mai în vîrstă,
 645 Pirgo, e doica regească la mulți din copiii lui Priam :
 „Nu e Beroe aceasta, o, mame, și nu-i reteeana
 A lui Doriclus soție : căci uite frumsețea zeiască,
 Ochii ca focul arzînd, sprinteneala și înfățișarea,
 Uite ce glas și ce mers la aceea ce pasu-și îndreaptă.
 650 Însămi lăsaî, adineauri plecînd, pe Beroe bolnavă,
 Gata să plîngă că singură nu-și va-implini datoria,
 Și n-o aduce prinos cuvenit lui Anchise bătrînul.”
 Astfel vorbit-a.
 Nehotărîte stau mamele, către corăbii cu ochii
 655 Răuvoitori, împărțite-ntre dorul mișel pentru locul
 De găzduire și țara domniei ce-i cheamă prin soartă,
 Cînd se-nălță în văzduh zeița, pe-aripi cumpănite,
 Și cu-a ei fugă tăie pe sub nori curcubeul cel falnic.
 Și-ntr-adevăr de minune uimite, de furie-mpinse,
 660 Strigă atuncea, apucă tăciuni din prea sfintele vetre,

646. Rhoeteum, un promontoriu pe coastele Troiei.

Parte despoaie altarele ; frunze, cărbuni și găteje
Zvirl la un loc. Fără friie, Vulcan furios se întinde
Drept către bănci, către visle și pupe de brad zugrăvite.

Vestea o duce Eumelus la sfintul mormint și în teatru,

- 665 Că la corăbii e foc și înșiși, privirea-ntorcînd-o,
Văd ei cu toții cum fumul cel gros ca un nour se urcă.
Și chiar Ascaniu întii, cum întrecerea vesel o mîină,
Astfel și fuge grăbit pe-al său cal la adîncea în tulbur
Tabără, sfetnicii toți spăimîntați nu ajung să-l mai țină.
- 670 „Ce nebunie vă prinde ? și unde acum o luarăți,
Biete femei ? spune dînsul, căci nu mistuiți voi dușmane
Vase ori tabere, ci chiar nădejtile voastre. Și iată,
Eu sînt, Ascaniu !” Și-aruncă-nainte-le coiful zadarnic
Ce și-l pusese, ca-n joc să desfășure-a luptei icoană.
- 675 Vine grăbit și Enea, cu el și-a troienilor oaste.
Ele atuncea de teamă, ici-colo pe mal, pretutindeni,
Fuga o iau și pădurile, stîncile goale, oriunde-s,
Ele le cată : de faptă, de soarele viu li-i rușine,
Văd dumerite pe-ai lor și Junona-i gonită din inimi.
- 680 Nu-și potoliră cu-aceasta puterile lor furioase
Focul și flacăra ; cîlții mocnesc sub stejarul cel umed,
Fum tîrzielnic vărsînd, și tot roade-n carine domolul
Abur, iar rău-n sfîrșit cuprinde-ale năvilor trupuri ;
Sînt de prisos și sforțări și noianul de apă turnată.
- 685 Rupe Enea piosul atunci de pe umerii-i haina
Și de la zei cere sprijin, spre dinșii el mîinile-ntinde :
„Joe atotfăcător, dacă ura-ți n-apasă troienii
Pînă la unul, iar vechea-ți dreptate, spre-a omului trudă,
Încă se-ndreaptă, dă flotei să scape de flăcări acuma,
- 690 Tată, și smulge pieirii troienele mici rămășițe !
Ori nimicirii trimite tu însuți, cu trăsnetul dușman,
Ce mai rămîne, sfărîmă, de-o merit, cu chiar a ta dreaptă !”
Numai vorbise, și neagră furtună se năruie groaznic,
Norii se scurg parcă toți, iar cîmpii, ca și creștete-nalte,
- 695 Sînt zguduite de trăsnet ; din totul văzduh se prăvale
Tulbur vîrtej în puhoai, prea negru de strînsele vînturi.
Pupele-s pline de apă ; mai arsele scînduri se-mbibă
De umezeală și focul întreg pîn'la urmă se stinge ;
Năvile toate, afară de patru, pîrjolului scapă.

663. Corăbille erau vopsite și împodobite cu desene în culori.

699. Focul nu cuprinsese decît o parte din corăbii.

- 700 Însă Enea eroul, în zbuciumul crudei năpaste,
 Griji fără margini purta-n al lui suflet, încoace și-ncolo
 Răsîntorcîndu-le : oare să stea în sicanice cîmpuri,
 Marea-i ursită uitînd, ori s-ajungă-a Italiei coastă ?
 Nautes bătrînul atunci, pe care Tritonia Palas
- 705 Îl învățase, făcîndu-l dibaci în profetica artă,
 — Ea arătîndu-i și ce prevestește zeiasca minie,
 Ce vrea și cere troienilor șirul ursitelor înseși —
 Nautes începe cuvîntu-i astfel, mîngiînd pe Enea :
 „Fiu de zeiță, să mergem pe unde ursita ne mîină ;
- 710 Orișice-ar fi să se-ntîmple, soarta o-nfrîngi îndurînd-o.
 Dardanianul Aceste, zeiesc după neam, e cu tine :
 Ia-l ca tovarăș în sfat, cum și vrea, te-nțelege cu dînsul.
 Lasă-i ce-ntrece, pierzîndu-ți din năvi, și pe toți ce-i dezgustă
 Ce-ai pornit să-mplinești și primejdia marilor fapte.
- 715 Cei ce-s de vîrstă-apăsăți și de mări obositele mame,
 Toți ce-s nevolnici acum și se tem de-ncercări ce-or să vină,
 Pune-i deoparte și lasă-i aici să-și clădească-o cetate.
 Fi-va orașul Acesta, de-i voie să-l aibă ca nume.”
- Fu-nsuflețit de asemeni cuvînt de prieten în vîrstă,
- 720 Însă acuma-și împarte el gîndul spre griji de tot felul.
 Noaptea cea neagră, adusă de caru-i, cuprinse tot cerul,
 Cînd al părintelui chip, coborît din înalt, îi apare
 Neașteptat și rostește astfel către dînsul îndată :
 „Fiule, scump pentru mine mai mult decît viața, cînd viață
- 725 Încă avut-am, o, fiu încercat de a Troiei ursită,
 Vin din porunca lui Jupiter care goni de la vase
 Focul și milă avu, în sfîrșit, din tăria-i cerească.
 Sfatul frumos împlinește-l, pe care acuma bătrînul
 Nautes ți-l dă ; pe vitejii aleși, curajoasele inimi,
- 730 Du-i în Italia ; neam înăsprit și sălbatic în felu-i,
 Ai a înfrînge în Lațiu. Dar mai înainte atinge
 Casa de jos a lui Pluton și cată-n Avernul afundul,
 Fiule, să mă-ntîlnești, căci nu mă au umbrele triste,
 Tartarul celor pierduți, ci trăiesc în plăcutele sfaturi,
- 735 În Eliseu, cu pioșii. Aici prea curata Sibilă
 Te va conduce prin jertfa-ți de negre mioare bogată.

718. Eneas lăsa lui Acestes gloria de a întemeia noul oraș și de a-l da numele său. Acest oraș se va numi mai tîrziu Egesta sau Segesta (azi *Castellamare*, în sud-vestul Siciliei).

Neamu-ți întreg îl vei ști tu atunci și ce ziduri ți-s date.
Însă, cu bine deci ; noaptea cea umedă-n mijloc de cale-i
Și răsăritul cel crud mă ajunge cu-al cailor suflu."

- 740 Spune acestea și pierе ca fumul în limpede aer.
„Unde — îi strigă Enea — alergi, încotro îți iei goana ?
Fugi tu de mine ? sau cine te-alungă din brațele noastre ?”
După acestea, ațită el spuza, mocnitele focuri,
Și cu cățui de tămie și bună faină se-nchină
- 745 Zeilor lari din Pergam și altarelor Vestei cei albe.
Cheamă la sine de-ndată pe soți, și întâi pe Aceste,
Și le arată porunca lui Jupiter, sfatul ce-i dete
Scumpul său tată și ce hotărîre e-nfiptă în mintea-i.
Nici o zăbavă-n ce vrea, la toate e gata Aceste.
- 750 Pentru oraș sînt înscrise femei și mulțime de voie
Este lăsată, acei ce de loc nu rîvnesc la vreo faimă.
Băncile sînt înnoite, de flăcări mîncatele scînduri
Înlocuite-s, și vîsle și funii la vase s-așază,
Sînt doar puțini, dar vîrtutea li-i vie și-s gata de luptă.
- 755 Între acestea Enea-nsemnează orașul cu plugul
Și, după sorți, dă și case, punînd un'să stea Ilionul,
Unde și Troia. Și vesel de noua cetate, Aceste
Întemeiază un for și-n senatul chemat, face lege.
Templu vecin cu tîria, pe culmea Erixului, 'nalță
- 760 Pentru Idalica Venus, un preot și-o sfîntă dumbravă
Pină în zări, rînduiesc la mormîntul ce-l ține pe-Anchise.
Zile, deci, nouă-i ospățul poporului, cinste-i adusă
Vetrelor : molcome vînturi s-au așternut peste mare,
Des cu suflarea-i Austrul de-acum către larguri i-mbie.
- 765 Plîns nesfîrșit se ridică în lung pe scobitele coaste
Și-mbrățișați se cuprînd, zăbovind ei și ziuă și noapte.
Mamele înseși și cei ce-altădată găsiseră aspră
Fața întinsului umed, chiar numele-i greu să-l îndure,
Vor să pornească, să sufere toată a fugii povară.
- 770 Bunul Enea, pe ei cu vorbe de bine-i alină,
Încredințîndu-i cu drag lui Aceste de-un sînge cu dînsul.

745. „Vesta cea albă” în sensul de bătrînă, cu părul cărunt, deoarece ea era socotită una dintre cele mai vechi zeltăți romane.

756. Ilion era orașul, iar Troia ținutul din jur.

760. „Idallica Venus”, adică cea din Idallum, promontoriu și oraș în Cipru.

- Trei vițeluși sînt jertfiți lui Erix și Furtunilor oaie,
 După porunca-i, și-otgoane desprinses de-a rîndul de maluri.
 Insuși cu capul încins de frunzișul măslinului verde,
 775 Stînd în picioare la proră, cu o cupă în mină, aruncă
 Jertfă săratelor unde și varsă din vinuri curate.
 Vînt, de la pupă suflînd, i-nsoțește pe cei care pleacă,
 Soții lovesc pe-ntrecute-n talazuri și mătură marea.
- Totuși de griji chinuită, Venus acuma se-ndreaptă
 780 Către Neptun și revarsă din pieptul ei astfel de plingeri :
 „Cruda minie-a Junonei și fără de sațiu al ei suflet,
 Iată, Neptun, mă silesc să mă plec iar și iarăși la rugă.
 Vremea ce trece, credința oricîtă pe dînsa n-o-mpacă ;
 Nici chiar porunca lui Joe, nici soarta n-o-nduplecă-nvinsă.
- 785 Nu i-i de-ajuns că prin ură nespusă zdrobit-a orașul
 Neamului Frigiei, nu i-i c-a dus prin pedepsele toate
 Ce-a mai rămas ; chiar cenușa și oasele Troiei pierdute
 Le urmărește. Pricinile furiei, dînsa le știe.
 Martor mi-ai fost de curînd, ce talazuri cît munții urcat-a
- 790 Pe negîndite în apele Libiei ; marea cu cerul
 Amestecă, în zadar încrezută-n Eol și-n furtună ;
 Și-o îndrăzni în regatu-ți !
 Încă mai mult, îndemnînd la o crimă troienele mame,
 Arse, rușine ei, flota, silînd pe Enea să lase
- 795 Soți în pămînturi străine, în urma pierdutelor vase.
 Ce mai rămîne, te rog, să faci ca pe unde s-alerge
 Ne-mpiedicat, atingînd laurenticul Tibru, eu dacă-ți
 Cer ce e voie și-acestea sînt ziduri lor date de soartă.”
 Stăpînitorul de mări, un vlăstar din Saturn, îi răspunde :
- 800 „Drept este, o, Citerea, să ai în domnia-mi credință,
 Neamul de-aicea ți-l tragi. O și merit, că des domolit-am
 Furia-i, marea-i turbare pornită și-n cer și pe ape.
 Nu mai puțin avui grijă, mi-s martori Simoisul, Xantul,
 Și pe pămînt de Enea al tău. Cînd Ahile în goană
- 805 După troiene oștiri, le-mpingea spăimîntate în ziduri,
 Morții jertfea mii și mii și gemeau răsumflate de leșuri
 Apele, Xantul că nu-și mai găsea al lui drum și spre mare
 Nu se mai rostogolea, ei, atunci într-un nor pe Enea
 Eu îl răpii, căci lupta cu Ahile, puterea și zeii

797. „Laurenticul Tibru”, deoarece riul trecea pe lîngă orașul *Laurentum*.

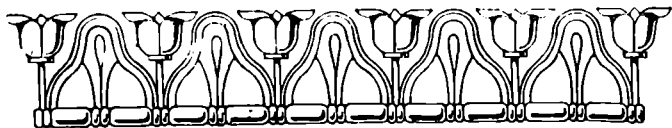
- 810 Mult neasemeni fiind, și deși aș fi vrut, din afunduri,
 Jos să dau reaua de Troie cu ziduri de mîna-mi durate.
 Chiar și acum am aceeași simțire, alungă-ți deci teama.
 Nevătămat va ajunge la port în Avern, cum ți-i dorul ;
 Fi-va doar unul pe care căta-l-vor pierdut în vîltoare,
- 815 El va plăti pentru mulți cu capu-i.”
 Dacă-ndulci cu acestea pieptul voios al zeiței,
 Tatăl și-nhamă cu hățuri de aur sirepii lui vînțeși,
 Pune-nspumate zăbale și-n voie-apoi friul il lasă.
 Zboară ușor cu-al lui car azuriu peste-ntinsele ape ;
- 820 Unde se pleacă, iar marea umflată de valuri s-așterne
 Sub uruitul de osii, un nor nu-i în larg de tărie.
 Jur împrejur, însoțindu-l, s-arată grozave balene,
 Corul bătrîn al lui Glaucus, Palemon feciorul lui Ino,
 Repezi tritoni și armata întregă a zeului Forcus ;
- 825 Stau de a stînga-i Melite și Tetis, Nesea și Spio,
 Talia și Cimodoce și stă Panopea fecioara.
- Dar bucurii mîngîioase pătrund îndoielnicul suflet
 Al lui Enea atunci ; dă porunci așadar să se-nalțe
 Iute catarge și-ndat' să se-ntindă și pînze pe brațe.
- 830 Toți împreună trăgînd de frînghii, și în dreapta și-n stînga
 Umflă ei pinzele, toți răsucesc și întorc împreună
 Vîrfuri de stinghii ; și flota o mîna prielnice vînturi.
 E Palinurus fruntaș între toți și, în strînsă grupare,
 El îi îndrumă ; ceilalți, cum porunca-i, se țin după dinsul.
- 835 Umeda noapte aproape-atinsese pe boltă a căii
 Brazdă de mijloc ; năierii întinși pe băncuțele aspre
 Își dezmorțeau al lor trup, pe sub visle, în dulce hodină,
 Cînd, ușurel, dinspre aștrii eterului, lunecă Somnul,
 Taie văzduhu-nnegrit și gonind cele umbre, te cată,
- 840 Ție-aducîndu-ți în zbor, Palinurus, amarul repaos,
 Ție cel nevinovat ; și sub chipul lui Forbas, pe pupă,
 Zeul stătu și din gura-i lăsă următoarele spuse :
 „O, Palinurus, chiar marea îți poartă-a ta flotă, ea însăși,
 Vînturi prielnice suflă : ni-i dată și-o oră de tihnă.
- 845 Pleacă-ți deci capul și smulge vegherilor ochii ce-ți pică,
 Însumi o vreme la cîrmă asupra mea iau a ta muncă.”

826. Se pare că Virgiliu a fost inspirat în această descriere de o sculptură a lui Scopas (sec. al V-lea î.e.n.), care se afla în Circus Flaminius din Roma.

- El îi răspunde abia ridicîndu-și pleoapele grele :
„Vrei tu să trec cu vederea a mării netulbură față,
Valul ce-alunecă-n pace ? să cred eu în astă minune ?
850 Să-ncredințez, nu-i așa ? pe Enea viclenelor vînturi,
Eu amăgitul ades de-nșelarea seninelor ceruri ?”
Astfel vorbi și-ncleștat, ținînd bine, din miinile-i cîrma
Nu e lăsată, iar ochii sint țintă la aștri pe boltă.
Creangă muiată în Lete, în stare cu-a Stixului vrajă
855 Mintea s-adoarmă, atunci îi scutură zeul pe temple
Celui în cumpănă, ochii împăinjeniți descordîndu-i.
Neașteptată odihnă de-abia înmuindu-i lui trupul,
Zeul l-apasă și-l zvîrle cu capu-nainte în apa
Cea străvezie ; cu dinsul o parte din pupă și cîrma
860 Trage și-ntr-una el cheamă-n zadar și-n zadar pe tovarăși.
Zeul pe-aripi se-nălță după-aceea în limpede aer.
Nu mai puțin însă flota aleargă pe calea cea bună,
Fără de teamă minată, așa cum Neptun o spusese.
Și chiar, împinsă, s-afla lingă colții sirenelor, iată,
865 Primejdioși altădată și albi de-ale multora oase.
Stînci răsunau răgușit pîn'departe izbite de valuri ;
Tatăl Enea atunci simți că plutesc în neștire,
Fără cîrmaci, și chiar el îndrumă a sa flotă în noapte,
Mult suspinînd și lovit cum sfîrșitu-s-a dragu-i prieten :
870 „O, tu atît de-ncrezut într-un cer și-ntr-o mare senină,
Gol vei zăcea, Palinurus, de-acum pe tărîmuri străine.”

854. Lete și Stix, două fluvii din infern, care aduceau ultiarea și moartea.

CARTEA a VI-a

Astfel vorbește în lacrimi, sloboade-ale vaselor friie
Și, în sfârșit, el ajunge la țărmul eubeic din Cume.
Prorele-ntoarse-s spre mare ; atuncea, cu dintele-i tare,
Ancora ține-n loc năvile și-ncovoiatele pupe

- 5 Țărmu-l tivesc. Se avintă o trupă de tineri cu suflet
Pe-al Hesperiei mal : pe cînd unii semințe de flacări
Caută-n vinele cremenei, alții despoaie pădurea,
Des ascunziș pentru fiare, și-arată aflatele rîuri.
Însă piosul Enea se-ndreaptă spre culmea pe care
10 Stă al lui Febus altar și spre tainița, peștera-ntinsă-a
Pînă departe temutei Sibile : pe-aceasta o umple
Zeul din Delos de minte și duh și-i vădește ce vine.
Iată-i că intră-n dumbrava Diane și-n templul de aur.

- Spune un basm că Dedalus, fugind din regatul lui Minos,
15 A cutezat să se-ncreadă în aer pe-aripile-i repezi
Și a plutit pe un drum nedreprins către recile Care,
Pînă ce lin se opri în sfârșit pe calcidicul creștet.
Însă o dată-napoi pe pămînt, ți-nchină ție, Febus,
Ale aripilor visle și-un templu-ți dură, o minune.

2. „La țărmul eubeic.” Coloniștii greci din Cume erau originari din Eubea, din orașul Calcis.

13. Templul lui Apollo se afla pe o înălțime în apropiere de Cume, într-o dumbravă a Hecatel, care se mai numea și Trivia.

- 20 Cum a murit Androgeu, vezi pe uși ; cecropizii, deoparte,
Cei osîndiți să plătească, vai jalnic ! pe an ca pedeapsă
Șapte copii ! e și urna din care trăsese sorții.
Gnosia, țara crescută din mare, e dincolo-n față.
Dragostea crudă de taur, cu el viclenește unita
- 25 Pasifae cu-al ei neam de-amestec și-un fiu minotaur,
Om și-animal, sînt aicea ca semne-ale scîrnavei patimi ;
Casa măreață, și ea, cu cotirile-i făr'de ieșire ;
Însă Dedalus, mișcat de iubirea adîncă-a reginei,
A descurcat ale casei viclene-ocoliri și cu-o ață
- 30 Călăuzi îndoielnicii pași. Și-ai avea tu, Icare,
De-ar fi lăsat-o durerea, o parte-nsemnată-n lucrare.
Vrut-a de două ori dînsul să-ți sape în aur sfîrșitul,
Mîna-i de tată căzu însă. Toate de-a firul, cu ochii,
Cum nu le-ar fi perindat, dar cu Achate-nainte trimisul,
- 35 Iată, sosi preoteasa lui Febus și-a sfintei Diane,
Fiica lui Glaucus, Deifobe ce astfel rosti către rege :
„Nu este vremea acum pentru aste-nșirate priveliști ;
Taurii șapte din turme ce nu știu de jug, să-i jertfească,
Bine-i, și oi într-ales tot atitea, cum datina cere.”
- 40 Astfel vorbind lui Enea (și nici zăbovit-au bărbații
Sfînta poruncă) în templul înalt pe troieni ea îi cheamă.
Stîncă eubeică-n coastă-i tăiată de-o peșteră-adîncă,
Unde duceau căi lărgite o sută și uși iar o sută,
Voci tot atitea ieșind ca răspunsuri din partea Sibilei.
- 45 Le ajunsese la prag, cînd fecioara : „Să-ntrebi a ta soartă,
Timpu-i ; vezi Zeul, da Zeul !” Acelei astfel vorbitoare,
Chiar cînd să intre, deodată nici chip, nici culoare aceeași
Nu-i mai rămîne, nici păru-mpletit ; i se zbuciumă pieptul,
Inima-i plină de furii se umflă, mai-naltă și pare,
- 50 Nu-i mai e glas omenesc, cînd ea simte răsufletul puterii
Zeului tot mai aproape. „Întîrzii cu rugi, juruințe —

20. Pe cele două aripi ale porților templului se află sculptate chipuri : de o parte scene din viața Atenei, de alta, scene din viața Cretei. Aceste reprezentări au o legătură istorică între ele și se completează reciproc. Androgeos, fiul lui Minos, a ieșit învingător la toate jocurile care au avut loc la Atena și a fost ucis de atenieni, din invidie. Tatăl său, Minos, s-a răzbunat pe atenieni, cerîndu-le să-i trimită în fiecare an cîte șapte băieți și șapte fete spre a fi jefliți minotaurului din Creta.

25. Pasiphae, soția lui Minos, îndrăgostită de un taur, a dat naștere minotaurului, un monstru jumătate om, jumătate taur.

36. Sibila Deiphobe era fiica zeului marin Glaucus,

- Zice — Enea, întârzie? Dar nu se deschid înainte
 Uşile mari ale casei de groază". Şi-acestea rostite,
 Tace. Fior ca de gheaţă, prin asprele oase, pe teucuri
 55 Îi străbătu, iar Enea şi-a spus din adînc a lui rugă :
 „Febus, cu milă mereu de-ale Troiei restrişti duşmănoase,
 Tu ce-ndrumat-ai săgeata dardană şi mîna lui Paris
 Către Ahile Eacul, cîrmaciu-mi fiind, am pătruns în
 Mări şi iar mări ce cuprind mult întinsele ţări, pîn'la neamul
 60 Masilian de departe şi-ogoarele-n margini de Sirte.
 Pus-am picioru-n Italia care fugea de noi parcă.
 Fie ca sorţii troieni pîn-aici doar de noi să se ţină.
 Drept e-n sfîrşit ca acum să cruţaţi voi troianica gîntă,
 Zei şi zeiţe ce-n cale-aţi avut Ilionul şi marea
 65 Faimă-a Dardaniei. Tu, preoteasă prea sfîntă, ce toate
 Ce vor veni dinainte le ştii (cum eu nu cer regate
 Necuvenite prin Soarta mea), fă să s-aşeze în Laţiu
 Teucrui cu zeii pribegi şi penaţii în zbucium ai Troiei !
 Templu de marmoră numai, lui Febus şi sfintei Diane,
 70 Insumi dura-voi atunci, şi serbări în al zeului nume.
 Vetre măreţe te-aşteaptă pe tine-n regatele noastre :
 Căci statori-voi aici prevestirea-ţi şi tainic menitul
 Dezvăluit pentru-ai mei, şi aleşi slujitori închina-ţi-voi,
 Ție, prea bun ! Dar frunzelor nu da vestirile sfinte,
 75 Ca să nu zboare vîrtej, jucăria grăbitelor vînturi.
 Însăşi vorbeşte-mi, te rog." Şi cu-acestea cuvîntul şi-l curmă.
 Încă luptînd ea cu Febus, se zbuciumă-n hău preoteasa
 Cea furioasă-ncercînd să-l azvîrle din piept, de se poate,
 Pe prea puternicul zeu : el mai mult i-oboseşte turbata
 80 Gură, supune pe-aprinsă şi prin apăsări o-nmlădie.
 Se şi deschise de sine-acum suta de uşi uriaşe
 Şi pe suflarea de aer aduce răspunsul Sibilei :
 „O, ți-implinişi în sfîrşit ale mării nespuse primejdii !
 Dar te adastă mai mari pe pămînt. În regatul Laviniu

58. Ahile era fiul lui Peleu şi nepotul lui Aeacus.

69. În timpul lui Virgiliu s-a construit pe Palatin un templu măreţ în cinstea lui Apollo.

72. În templul lui Jupiter de pe Capitoliu erau păstrate așa-numitele „cărţi sibiline", pe care le citeau şi interpretau preoţii.

- 85 Or să ajungă troienii : și grija aruncă-o din suflet,
 Dar și să nu fi ajuns, vor dori ei. Războaie, războaie
 Groaznice, văd eu, și Tibrul spumînd în noianul de sînge.
 Nici chiar Simoisul, Xantul, greceștile dorice taberi
 Nu-ți vor lipsi ; și pe încă-un Ahile și-l capătă Lațiul,
- 90 Și el născut din zeiță ; și Juno, vrăjmașă a Troiei,
 Fi-va de față oriunde, pe cînd tu, plecat, în năpaste
 Cîte italice ginți nu-i ruga și, vai, cîte orașe !
 Pricina marelui rău va fi iar o soție de alt neam,
 Iar căsnicia străină.
- 95 Nu te da însă ; mai aprig să mergi dimpotrivă-nainte,
 Soarta oriunde te-o duce. Și calea dintii a scăpării,
 Ceea ce nici că gîndești, un oraș chiar grecesc ți-o descurcă."
- Astfel grăind din altarul cel sacru, Sibila din Cume
 Cîntă grozavele-i taine și-n peșteră tare mugește,
- 100 Invăluind adevărul cu neguri : ci-i scutură friul
 Celei în furii, ci-i mișcă în piept îmboldirile Febus.
 Cum încetă zbuciumarea și gura-nspumată fu-n pace,
 Iată că-ncepe eroul : „Fecioară, nici una din cazne
 Nu se ridică în fața mea nouă ori neașteptată ;
- 105 Toate-am pătruns și cu mine, în suflet, de mult frămîntat-am.
 Una te rog : cum aicea-s, se zice, a iadului poartă
 Și-ntunecoasele bălți, Acheronul trecînd peste maluri,
 Să pot ajunge în fața, în ochii iubitului tată,
 Fie-nvoit ; și îndreaptă-mă, ușile sfinte-mi deschide.
- 110 Eu pe-ai mei umeri, smulgîndu-l din flăcări, cînd sulițe ploaie
 Mă urmăreau, l-am scăpat din mijlocul gloatei de dușmani ;
 Calea-nsoțindu-mi, el larguri de mări îndurat-a cu mine
 Și-amenințări de tot soiul pornite din ceruri și ape,
 El cel slăbit și-ntrecînd ce se cade puterilor vîrstei.
- 115 Ba îmi ceru-n sfătuirea-i el însuși, cu rugi să te caut
 Și pin'la pragu-ți să viu. Acum și de fiu și de tată,
 Buno, ai milă, te rog ! căci pe toate le poți, nu degeaba,
 Mare, Hecate te-a pus în avernica sfîntă dumbravă,
 Dacă adusu-și-a Orfeu în lume pe manii soției

89. Poetul se gîndește la Turnus, potrivnicul lui Eneas în Latium.

93. Regele Latinus i-a făgăduit lui Eneas pe fiica sa Lavinia, pe care o făgăduise mai înainte și lui Turnus.

119. Orfeu, fiul zeului fluvial Oeagrus din Tracia și al muzel Calliope, era un cîntăreț vestit care cu farmecul artel sale a izbutit să scoată din Infern pe soția sa Euridice. El introdusese cultul mișterelor. Cînta pe o lîră cu șapte coarde (*numerus septem*.).

- 120 Numai cu sprijinul lirei lui trace și-al strunelor sunet,
Dacă pe frate-său, Polux îl răscumpără cu-a lui moarte,
Dus și întors apucînd ei pe rînd. Ce să spun de Alcide
Și de Teseu cel măreț? doar și mie mi-i spița din Joe."
- Astfel rugînd-o, cu mîinile el cuprinsese altarul,
- 125 Iar preoteasa-ncepu: „Tu, purces dintr-al zeilor sînge,
Tu, din Anchise vlăstar, coborîrea-n Avern e ușoară,
Ziua și noaptea-i deschisă intrarea lui Pluton cel negru;
Dar să-ți întorci ai tăi pași și să scapi spre tărîmul luminii,
Asta e munca și greul. Puțini doar, pe care prielnic
- 130 Joe-i iubi, sau pe care virtutea-i 'nălțase la ceruri,
Mladă din zei, au putut-o. Stăpîni sînt la mijloc tot codri,
Iar șerpuindu-l Cocit l-înconjoară cu negre ochiuri.
Dacă ți-i dorul atît, dacă rivnă-așa mare ți-e-n suflet,
Ca să străbați ale Stixului bălți și, de două ori, negrul
- 135 Tartar să-l vezi, dacă-ți place să-ncerci o nebună ispravă,
Iată ce e de făcut mai întîi. O crenguță de aur
— Varga mlădie și frunzele — arbor stufos o ascunde
Și-i închinată Junonei din iad; pe aceasta, dumbrava
Toată-o acoperă, umbre o-nchid în adîncuri de vale.
- 140 Nu este dat să pătrunzi a pămîntului tainiță-afundă,
Fără-a-i culege-nainte copacului rodul de aur.
Să i se-aducă aceasta ca dar, Proserpina cea mîndră
A hotărît. Și crenguța de-i ruptă, o alta răsare,
Și ea de aur, frunziș la fel căpătînd ca podoabă.
- 145 Cat-o cu grijă pe sus, cu ochii, și-o dată găsită,
Ia-o cu mîna pios, căci ușor și de voie-ți urmează,
Dacă ursita te cheamă: altfel, cu puterile toate
N-o poți înfrînge, cu fierul cel aspru n-ajungi a o smulge.
Însă, mai e și un trup de prieten zăcînd fără viață,

121. Pollux și Castor erau feciorii Ledei, primul născut cu Jupiter și deci nemuritor, al doilea născut cu Tyndareus și deci muritor. Frații se lubeau mult și, la moartea lui Castor, Jupiter le-a îngăduit să petreacă împreună o zi la zei și o zi în infern.

122. Alcide, adică Hercule, a fost și el în infern.

123. Teseu a coborît în infern spre a l-o răpi pe Proserpina.

132. Cocytus, un braț al Styxului, care se varsă în Acheron.

144. Comentatorii lui Virgiliu s-au întrebat dacă poetul, prin creanga de aur, a înțeles vîscul, care la germani, celți și greci era consacrat infernului.

- 150 Vai ! și tu n-o știi, dar moartea-i e flotei întregi pingărire,
 Tocmai cînd sfaturi ne ceri, de-acest prag atîrnînd cu-ngrijare.
 Du-l mai-nainte pe-acela în casa-i și-n groapă-l închide.
 Jertfei dă negre mioare, ca-nțîia a ta ispășire.
 Astfel privi-vei pădurile Stixului, țara oprită
- 155 Celor ce-s vii". A vorbit și gurii își puse-ngrădire.
 Trist și cu ochii plecați, Enea pornește pe cale,
 Peștera-n urmă lăsînd, și frămîntă în mintea-i cu sine
 Inadumbritele fapte : tovarăș i-i dreptul Achate,
 Care alătura merge, în suflet cu-aidoma grijă.
- 160 Gînduri schimbau între dînșii, trecînd de la una la alta,
 Cine-o fi soțul cel mort și rămas ne-ngropat, despre care
 Le-a fost grăit preoteasa. Pe malul uscat, pe Misenus
 Iată că-l vîd cînd sosesc doborît de-o nevrednică moarte,
 El din Eol un vlăstar ne-ntrecut de ceilalți, cînd cu surle
- 165 Îmbărbăta pe viteji și-aprîndea cu-al lui cîntec pe Marte.
 Însotitor îi fusese lui Hector cel mare și-n juru-i
 Cutreiera bătălia dibaci și în lance și-n surlă.
 Dar după ce-nvingător Ahile pe-acela de viață
 Îl despoie, mult viteazul ca soț s-alipi lui Enea
- 170 Dardanianul, urmînd și de-acuma o nobilă soartă.
 Însă-ntr-o zi cînd făcea să răsune de trimbița-i marea,
 Nechibzuit, el cu cîntu-i pe zei la întrecere-i cheamă ;
 Pizmă avînd (dacă-i bine să credem), deodat-apucîndu-l,
 Îl cufundă printre stînci Triton, sub spumoasele unde.
- 175 Toți împrejur se-nvîrteau cu geamăt adînc și cu plîns,et,
 Dar mai cu seamă Enea. Atunci a Sibilei poruncă
 Numaidecît împlinesc și, în lacrimi, zoresc ei cu rîvnă
 Să grămădească un rug din copaci și la cer să-l ridice.
 Merg în bătrîna pădure, răzleț ascunziș pentru fiare,
- 180 Pinii se darmă, stejarul lovit de secure dă vaier,
 Bîrne de frasin și paltin ușor de crăpat, punînd pene,
 Ei mi-ți despică și ulmi uriași, de pe munte, răstoarnă.
 Dar și Enea, întîiul, la munca aceasta, și-ndeamnă
 Pe-ai lui tovarăși și-nșfacă unelte întocmai ca dînșii.
- 185 Totuși își zbuciumă gîndul cu-amarul în suflet și cată
 Spre nesfîrșita pădure, lăsînd de pe buzele-i rugă :
 „O, dacă-acum s-ar ivi, pentru ochii-mi, crenguța de aur,
 Într-un asemenea codru ? căci doar adevăr întru totul,
 Vai ! adevăr, preoteasa ne-a spus despre tine, Misenus !"

- 190 Numai vorbise și iată că doi porumbei din înalături
 Vin filfilnd pe sub ochii eroului și se așază
 Jos pe cîmpia cea verde. Atunci recunoaște Enea
 Sfintele Venerei păsări și vesel la ele se roagă :
 „Fiți-mi, o voi, călăuze, oricare e calea, prin aer
 195 Pasul purtați-mi în codru la scumpul vlăstar ce umbrește
 Grasul pămînt ! Însăți tu nu-mi lipsi-n îndoielnicul zbucium,
 Mamă zeiță !” S-opri, după ruga-i, luînd el aminte
 Ce semne-i dau porumbeii și unde li-i gînd s-o îndemne.
 Ei ciugulesc și deodată-naînte-o pornesc ținînd zborul,
 200 Pină ce ochi scrutător, urmărindu-i mai poate să-i prindă.
 Apoi, ajunși la gîtlejul Avernului greu de duhoare,
 Iute în sus se azvîrl și, tăind-o prin limpede aer,
 Ei amîndoi se așază la locul rivnit, pe copacul
 Unde luciri aurii scînteiază din verzile ramuri.
 205 Cum în pădure, pe frigul de iarnă, în felul său, vîscul,
 Nu de copacu-i rodit, își capătă proaspete frunze
 Și inconjoară rotunda tulpină cu fructul lui galben,
 Astfel părea pe stejarul stufos înfrunzirea de aur,
 Sunet scoțînd la suflarea în dungă a vîntului dulce.
 210 Cît a-i clipi, o apucă Enea și prea-i ea înceată,
 Lacom o smulge și drept la lăcașul Sibilei o duce.
 Dar și plîngeau între-acestea la mal pe Misenus troienii,
 Nesimțitoare cenuși aducîndu-i cînstirea din urmă.
 Ei, mai întîl, din stejar cu copac rășinos în amestec,
 215 Rug uriaș înălțară ; pe margini cu cetină neagră
 Îl căptușesc, chiparoși de cernită-ngropare-i împlintă
 Drept înainte, iar arme lucioase-s deasupra podoabă.
 Parte gătesc clocotitele ape-n arama încinsă-n
 Flăcări, și trupul cel rece îl scaldă și-l ung cu miresme.
 220 Geamăt s-aude. Pe pat așezate sînt plînsele membre
 Și peste ele-aruncate-s știute din purpură haine.
 Alții pășind pîn-aproape intrară sub rugul cel mare,
 Tristă li-l slujba ! și-ntorși, cum o cer strămoșeștile datini,
 Pus-au o faclă aprinsă. Grămadă topite-s în flăcări
 225 Darul tămîiei, ulei de măslin răspîndit, măruntaie.
 Cînd scufundatu-s-a toată cenușa și focul se stinse,

190. Porumbelii erau consacrați zeiței Venus și înuți în număr mare în templul ei.

219. Spălarea, îmbălsămarea și așezarea mortului pe rug sînt descrise de Homer, în *Ilada*, cîntul XVII, 343-353.

- Ei îmbăiară în vin rămășițe și scrum care soarbe,
Iar Corineus închise-ntr-o urnă culesele oase.
El de trei ori i-nconjoară, zvirlind spre bărbați, ca o rouă,
- 230 Apa curată din ram de măslin ce rodește și astfel,
Răul gonind de la toți, dă rostire și vorbe-i din urmă.
Însă piosul Enea ridică mormînt — uriașă
Îngrămădire, deasupra cu armele, trîmbița, visla
Lîngă un munte înalt care-acuma Misenus se cheamă
- 235 De la acela și-și ține prin secole veșnicu-i nume.
Toate-mplinite, el trece îndat'la porunca Sibilei.
Peșteră-afundă se află, cu o gură întinsă și largă,
Hău într-o stîncă, păzit și de-un lac și de-a codrilor umbră ;
Pasări, deasupra lui, tefere, nu pot pe-aripi să plutească
- 240 Drumul luîndu-și : un abur ieșit din genunile negre
Pină-ntr-atîta se urcă spre bolțile-naltelor ceruri.
(Grecii de-aceea numiră Aorn pomenitele locuri.)
Dintru-nceput patru tauri cu negre spinări, de Enea
Duși sînt aici și cu vin preoteasa-i stropește pe frunte ;
- 245 Apoi ea taie ale perilor vîrfuri mai lungi dintre coarne
Și le azvîrle în focul cel sfînt, ca întîie jertfire,
Glasu-i strigînd pe Hecate cea-n cer și-n Ereb cu tărie.
Alții cuțitele-nfig și primesc în întinsele vase
Sîngele cald. Chiar Enea jertfește el însuși cu spada
- 250 Neagră mioară la pâr, pentru frații Pămîntul și Noaptea,
Și ca prinos, Proserpino, și ție o stearpă văcuță.
Noaptea, pornește el vetrele pentru a Stixului rege,
În vilvătaie aruncă întregi măruntaie de taur
Și, cînd acestea s-aprind, le tot udă cu grase uleiuri.
- 255 Iată că-n zorii cei lucii de soare ce-acuma răsare,
Uruie-ntregul pămînt sub picioare, a codrilor culme
Prinsă-i de freamăt, din umbre e urlat de cîini, căci i-aproape
Însăși zeița. „Departă toți cei nechemați, mult departe —
Strigă Sibila — ieșiți din sfîntă această dumbravă.
- 260 Tu chiar, pornind-o la drum, îți scoate din teaca ei spada :
Este nevoie, Enea, de suflet, de inimă tare.”
Cum a vorbit, s-azvîrli furioasă pe-a hăului gură ;
El după ea, care merge — cîrmaci hotărît, ține pașii.
Zei ce domniți peste duhuri, voi, umbre tăcute, tu, Haos,

242. Cuvîntul grecesc *aornon* înseamnă „cel fără păsări”.

- 265 Tu, Flegeton, amuțite tărimuri în pururea noapte,
Fie-mi lăsat să vorbesc despre cele-auzite, dați voie
Să desfășor ce s-ascunde în fund de pământ și-n întunec.
- Inaintau nevăzuți ei în umbră și noapte sihastră
Prin locuințele goale și țara pustie-a lui Pluton,
- 270 Cum e și drumul prin codri pe-o palidă lună-n lumina
Șovăitoare, cind Joe-nvelind sub zăbranic tăria,
Noaptea cea neagră a smuls tuturora avuta culoare.
Chiar la intrare, în cele dintii ale Orcului hăuri,
Grijile răzbunătoare și Jalea și-au pus acioală :
- 275 Bolile galbene, trista mereu Bătrinețe și Teama,
Foamea ce-ndeamnă la rău, Sărăcia hidoasă, tot chipuri
Groaznice-aicea își au culcușul, și Moartea și Chinul,
Somnul cu Moartea-nfrățit și-ale minții Plăceri vinovate,
Iară pe pragul din față Războiul ce-aduce ucideri,
- 280 Și Eumenidele-n paturi de fier și nebuna de Vrajbă
Cu-nsingerate cordele ce părul de șerpi îi innoadă.
- Ulm uriaș și stufos se-ntinde în mijloc cu brațe
Grele de ani și se spune că vanele Visuri aicea
Au îndeobște lăcaș, agățate sub fiecă frunză.
- 285 Infățișări monstruoase de fiare în feluri și chipuri :
Chiar pe la porți stau centauri și Scile cu forme de-amestec,
Și Briareu cu o sută de brațe, și Hidra din Lerna
Îngrozitor şuierînd, și Himera-narmată cu flăcări,
Apoi Gorgone, harpii și Umbra și-aici cu trei trupuri.
- 290 Însă deodată-n fiorii de spaimă și-n tremur, Enea
Spada și-apucă și goală spre cei ce s-apropie-o ține
Și, dacă nu i-ar da veste tovarășa mult pricepută,
Că filfiiesc fără trup numai duhuri ușoare sub goale
Întruchipări, s-ar zvîrli spintecînd în zadar niște umbre.
- 295 Pleacă o cale de-aici spre-Acheronul cu valuri, din Tartar.
Gilgiie-n gloduri genunea și, printr-o căscată bulboană,
Varsă, șuvoi, în Cocit tot nămolul cu-al fierberii clocot.
Charon, plutaș spăimos și-atît de murdar că ți-i silă,
E păzitor peste ape și fluvii, sălbatica barbă
- 300 Albă și lungă i-atîrnă, iar ochii sclipire-s de flăcări ;
Haină slinoasă îi cade din nodul ce-o prinde de umeri.
Luntrea și-o-mpinge chiar el, cu-o prăjină, o-ndrumă cu pinze

265. Phlegeton, cel mai grozav fluviu al Infernului.

288. Himera, un monstru cu cap de leu și coadă de balaur.

- Și-n ruginia-ncăpere petrece nălucile umbre ;
 Zeu-i bătrîn, dar e tare și verde a lui bătrînețe.
- 305 Imprăștiata mulțime la țärm către el da năvală,
 Mame, bărbați și acum despărțiți de viața lor trupuri
 A prea puternici eroi, și copii și-ncă fragede fete,
 Tineri pe ruguri întinși sub privirea părinților bieții.
 Mulți cît și frunzele-n codri, cînd cad în alunec la-ntiiul
- 310 Suflu de toamnă-nghețat, sau cît păsări s-adună pe maluri
 Dinspre afunda genune, de-ndată ce vremea cea aspră
 Le-a fugărit peste mare spre țări ce-s bătute de soare.
 Toți în picioare cereau să treacă întîii pe apă
 Și întindeau plini de patimă brațe spre țärmul din față.
- 315 Dar încruntatul vislaș cînd pe-acești, cînd pe ceilalți primește
 Și izgonește pe alții departe-alungați de la coastă.
 Cum e Enea uimit și mișcat de acea frămîntare :
 „Spune-mi, fecioară — adaugă — ce-i astă goană spre fluviu ?
 Ce vor ființele-acestea ? prin ce despărțire deci unii
- 320 Fug de la țärmuri, iar alții, cu visle, trec vinete valuri ?”
 Lui îi răspunse pe scurt astfel preoteasa cea-n vîrstă :
 „Fiu din Anchise, născut ne-ndoiios dintr-a zeilor spiță,
 Vezi a Cocitului baltă afundă și Stixul cu mlaștini,
 Zeii se tem pe puterea-i să jure, cumva s-o înșele.
- 325 Tot ce privești e mulțimea ce nu și-a avut îngropare.
 Charon vislașu-i și unda îi duce pe cei cu morminte.
 Nu e-nvoit să-i strămute el peste grozavele țärmuri
 Și șopotindele ape, cît trupu-n pămînt nu le doarme.
 Merg filfiind, pribegesc o sută de ani pe la maluri
- 330 Și doar atuncea primiți, ei văd jinduitele smîrcuri.”
 Stă cel născut din Anchise, pe loc își oprește el pașii,
 Multe gîndind și cu milă în suflet de trista lor soartă.
 Ochiu-i cuprinde, mîhnîți și lipsiți de-a-ngropării cînstire,
 Pe Leucaspis, pe-Oronte, cîrmaci licienelor luntre,
- 335 Cei ce-mpreună, purtați de la Troia pe mări furtunoase,
 Fură-nghițiți de Austrul ce-acoperă oameni și vase.
 Iată-nainte-i venind acum Palinurus cîrmaciul,
 El ce pe libice mări, de curînd, lua seama la stele
 Și a căzut de pe pupă, zvîrlit în vîrtejul de ape.

304. Charon era și el nemuritor.

334. Leucaspis și Oronte, tovarăși de-ai lui Eneas rămași nefîngropați.

- 340 Numai ce-l recunosc amărit în a umbrelor beznă,
El mai întâi îi vorbește: „Vai, cine din zei, Palinurus,
Smulsu-te-a nouă și-adînc te-afundă în săratele unde?
Spune-mi deci, pînă acum niciodat-amăgit de Apolon,
Numai c-un singur răspuns de-al lui el își rise de mintea-mi,
- 345 Cînd îmi vesti că tu teafăr vei fi peste valuri, că astfel
Vei și ajunge-n Ausonia. Asta-i credința ce-mi dase?”
Însă acela: „Apolon ci nu te-nșeală cu vestirea-i,
Conducător din Anchise, nu zeul mă-mpinse în mare.
Căci a fost trasă deodată-n chip silnic chiar cîrma de care,
- 350 Paznic al ei, țineam bine și călăuzeam naintarea;
În prăvălire-o luai. Și îți jur pe-ntărtatele ape
Că pentru mine n-avui nici o teamă, dar multă că nava-ți,
Fără cirmaciu-aruncat cu putere, lipsită de cîrmă,
Slabă ar fi dacă unde urca-i-s-ar mari împotrivă.
- 355 Pe nesfîrșitele mări, trei nopți furtunoase, mă duse
Notul cel aprig: abia doar în ziua a patra, departe,
Ochiu-mi zărit-a Italia, sus ridicat eu pe-o undă.
Am înotat către țarm pe-ncetul; scăpasem aproape,
Cînd un sălbatic norod mă-nfruntă cu săgeți și-n prostia-i
- 360 Pradă gîndi că eram, așa greu cu veșmintele ude
Și cu-ncleștatele-mi mîini de tăioasele vîrfuri de stîncă.
Valul mă are acum și, pe-un țarm, sînt a vîntului joacă.
Rogu-te, deci, pe lumina cea dulce a bolții, pe aer,
Pe-al tău părinte, pe fiul Iulus, nădejdea ta toată,
- 365 Smulge-mă relelor, tu, neînvinsule, ori îmi azvirle
Țărnă pe trup, căci o poți, în al Veliei port tu mă cată;
Sau de-i vreun mijloc și mama zeiță ți-l dete pe față
(Căci n-o pornești tu acuma, socot, să plutești fără sprijin
Mare de zei peste-un fluviu de-acesta și-a Stixului baltă),
- 370 Dreapta întinde-mi-o bietului, du-mă cu tine pe valuri,
Ca să am tihnă măcar în lăcașul de pace din moarte.”
Astfel vorbi, dar Sibila-l întîmpină însăși de-ndată:
„O, Palinurus, de unde-ți veni nebuneasca dorință?
Tu, ne-ngropat, pe-ale Stixului ape, pe fluviul cel aspru
- 375 Al Eumenidelor, tu, nechemat, pe tărîmul din față?
Nu mai spera că prin plînsul s-ar frînge zeiasca ursită,

344. Acest oracol al lui Apollo nu este amintit nicăieri mai înalte.

366. Velia din Lucania a fost întemeiată pe la mijlocul veacului al VI-lea î.e.n. și a fost centrul unei vestite școli filozofice.

- Ci ia aminte la vorba-mi de-alin pentru cruda-ți năpastă.
 Duși, prin cerească minune, de-a lung și de-a lat în orașe,
 Semeni vecini împăca-vor prin fapta lor, oasele tale,
- 380 Îți vor dura un mormînt, închina-vor prinosul cinstirii
 Și-mprejurimii i-or da ca numire de veci Palinurus."
 Grija-l lasă prin acestea și-un timp, în amaru-i de suflet,
 Păsul s-a stins ; bucuros e că locu-o păstra al lui nume.
- Deci își reiau începutul lor drum și-s aproape de fluviu.
- 385 Chiar de departe, de sus de pe val, cînd îi vede vislașul
 Înaintînd prin pădurea tăcută, cu mersul spre coastă,
 El mai întîi îi înfruntă cu vorba-i și astfel îi mustră :
 „Cine ai fi tu ce tinzi înarmat către apele noastre,
 Haide, arată de ce vii ? și-acolo-ți oprește și pasul.
- 390 Loc pentru Umbre-i aici, pentru Somn, pentru Noaptea
 ce-adoarme ;
 Nu este voie să trec din cei vii pe-a Stixului barcă.
 Nici, ce e drept, n-am fost vesel că-n drumu-i pe-Alcide alt-
 dată
- Eu l-am primit pe-acest lac, și la fel pe Teseu, Piritous,
 Fie oricît ei din spiță de zei și-n putere ne-nfrîntă.
- 395 Unul, cu mina-i, a pus în lanț pe străjerul din Tartar
 Și l-a tîrit tremurînd de la scaunul regelui însuși ;
 Ceilalți cercară să smulgă din pat chiar pe soața lui Pluton."
- Dar la aceasta-i răspunde doar scurt preoteasa Sibila :
 „Nu înșelări urmărim ; alungă-ți neliniști și zbucium,
- 400 Armele nu aduc silă ; iar paznicul groaznic, cit voia-i,
 Latre în hăuri pe veci și-nspăimînte-ofilitele umbre,
 Ție-și al unchiului prag Proserpina cea fără prihană.
 Mare-n credință și-n arme, acuma troianul Enea
 Către-al său tată coboară-n Ereb la străfundele umbre,
- 405 Dacă icoana credinței acestea de loc nu te mișcă,
 Creanga ce-o vezi (îi arată ea creanga ascunsă sub haină)
 Tu deci cunoaște-o." Minia se-nmoaie în pieptul ce fierbe.

392. Hercule a coborît în infern spre a răpi pe Cerber, care păzea intrarea.

393. Pirithous, fiul lui Zeus, voia să răpească din infern pe Proserpina.

398. Sibila, în textul latin *Amphraysia vates*, preotcasa zeului de pe Amphrysus, un rîu din Tesalia, unde Apollo păzise, pe timpuri, turmele regelui Admet.

Nici nu-l mai spune ceva. Uluit de-acel vrednic de cinste
Dar al fatalei tulpini, ce de timp îndelung nu-l privise,
410 El răsuceşte-azuria lui pupă şi trage la coastă.
Dă la o parte grămada de duhuri ce loc şi-apucase,
Slobodă puntea o lasă ; şi-ndată-nlăuntru primeşte
Pe preamăreţul Enea. Sub dînsul corabia geme,
Cum e-mpletită, şi-i intră prin găuri mulţime de apă.

415 Pune-n sfîrşit neatinşi peste fluviu, în hîde nămoluri
Şi-n trestiişul verzui, pe bărbat şi pe proorociţă.

Cerberul groaznic, întins cît de mare-i în hruba din faţă,
Latră deodată cu gurile-i trei de răsună regatul.

Dar preoteasa, văzînd c-al lui gît cu năpîrci se zbîrleşte,
420 Ca să-l adoarmă, o turtă gătită din miere şi boabe
Iute i-azvirle. Acela cu boturi în foame turbată
O şi înhaţă şi-apoi, aplecîndu-şi spinarea măreaţă,
Se tolăneşte pe jos, cît de lung e, în hruba întreagă.
A şi sărit la intrare Enea, cît paznicul doarme,

425 Grabnic plecînd de la malul fluviului — cale ne-ntoarsă.

Glasuri de-ndată s-aud şi la dînsul pătrunde lung scîncet ;
Umbre-s de prunci plîngători la intrare chiar, duhuri pe care,
Fără de parte la viaţa cea dulce şi sinului smulse,
Vitreg menit le răpi şi pripit către groapă le duse.

430 Lingă aceştia sînt cei osîndiţi pe nedreptul să moară.
Nu fără trageri la sorti şi judeţ se împart aste locuri ;
Minos, ca judecător, mişcă urna şi cheamă la sfatu-i
Umbre tăcute, aflîndu-le viaţa şi faptele toate.

Stau chiar în preajmă apoi amăriţi toţi acei fără vină,
435 Care cu mina-şi dădură pieire şi-n ura luminii
Seama-şi făcură. Acum cît n-ar vrea, pe tărîmuri deasupra,
Şi sărăcia să-ndure şi munci orişicît dureroase !
Soarta-mpotrivă-i şi smîrcul urît cu amara lui undă
I-ncătuşează, şi Stixul cu nouă ochiuri i-nchide.

440 Nu depărtaţi de acolo se-ntind răspîndiţi mult în laturi
Cîmpii de plîngere, cum li se spune-ndeobşte ca nume.
Tainice căi îi ascund şi-o dîmbră de mîrt i-nconjoară
Pe sfişiaţii de aspra iubire cu-amara-i otravă.
Grijile nu-i părăsesc nici aicea, aicea în moarte.

420. Mierea nu avea alt rost decît să ascundă mai bine conţinutul
plăcîntel care predispunea la somn.

432. Minos, fiul lui Jupiter şi al Europei, judecătorul sufletelor din
Infern.

- 445 Sînt dar și Fedra și Procris, în jurul lui, și Erifila,
 Tristă-arătîndu-și și lovirea cea dată de fiul ei crudul,
 Sînt de-asemeni Evadne și Pasifae, iar cu ele
 Și Laodamia, Cenis, un tînăr alt-dată, acum
 Iarăși femeie întoarsă, prin moarte, la-ntîia-i făptură.
- 450 Ca și acestea, Didona, e proaspătă rana ce-și dete,
 Rătăcea prin pădure; eroul troian, de îndată
 Ce-i fu alături și-n umbre putu s-o cunoască, o umbră
 Astfel cum vezi ori îți pare că vezi prin perdeaua de nouri
 Luna — crai nou răsărit, cînd încet se ridică pe crugu-i,
- 455 Lacrimi vărsă și rosti către dînsa cu dragoste dulce:
 „Nefericită Didona, e deci adevăr ce m-ajunse
 Că tu te-ai stins urmărindu-ți prin fier deznădejdlor capăt?
 Moartea-ți, vai! eu sînt pricina-i? dar jur pe-ale cerului stele,
 Pe zeități din înalt, pe ce-i sfînt în adînc de pămînturi,
- 460 Fără de voia-mi, regină, pleca-i din a tale tărîmuri.
 Numai voințe de zei, ce mă-mping pîrebegirii prin umbre,
 Prin umezeală de locuri grozave, prin noapte afundă,
 Ele cu sila mînatu-m-au; n-am putut crede că însumi
 Aș fi adus prin plecarea-mi durere, durere atîta.
- 465 Pasu-ți oprește, rămii să te prind cu privirea mea toată.
 Fugi? vai, e clipa din urmă cînd pot să-ți vorbesc, după
 soartă.”
- Astfel Enea-ncerca să-mblînzească pe cea supărată
 Și dintr-o parte cîtînd, și vărsa nesfîrșitele-i lacrimi.
 Însă Didona, întoarsă și ochii în jos ațîntindu-i,
- 470 Nu e mișcată la chip de-nceputele blînde cuvînte.
 Stă ca de piatră, e parcă din stîncă de Paros tăiată.
 Și deodată se smulge și fuge cu-aprinsă mînie
 În adumbrita dîmbră, la soțu-i Sicheu, cel dintîiul,

445. Procris, soția regelui Cephalus, s-a sinucis din pricina geloziei. Fedra, soția lui Teseu, s-a sinucis pentru că-l iubea pe fiul ei vitreg, Hipolit, iar acesta nu voia să-i împărtășească dragostea. Erifila și-a trădat bărbatul și a fost ucisă de fiul ei, Alcmeon din Teba.

447. Evadne, soția lui Capaneus, unul din cei șapte eroi din fața Tebei, s-a aruncat în flăcările care mistuiau trupul bărbatului ei.

448. Laodamia n-a putut supraviețui morții bărbatului ei, Protesilaus, omorât de Hector, și s-a sinucis. Cenis, o tînără fată din Tesalia, a fost transformată din voința ei în bărbat, de către Neptun. În Infern ea și-a reluat vechea înfățișare.

471. „Stîncă de Paros”, în textul latin „*Marpesia cautes*”, „piatră din Marpesos”, un deal din insula Paros, de unde se scotea o marmură vestită în antichitate.

- Care răspunde la grijile ei tot atîta iubind-o.
- 475 Dar și Enea lovit de-ntîmplarea cea cruntă, cu lacrimi
O urmărește-ndelung și-o plînge privind cum se duce.
Merge pe calea, apoi, ce i-i dată. 'S-aflau în acele
Cîmpuri din urmă răzlețe, lăcaș pentru marii războinici.
Vine-nainte-i aicea Tideu și vestitul prin arme
- 480 Partenopeu și Adraste cu mult ofilita lui față.
Gloată-s acolo troienii cei plînși de-ai lor semeni deasupra
Și-n bătlălie căzuți; cuprinzîndu-i în șir fără capăt,
Geamăt el scoase, căci iată sînt Glaucus, Medon, Tersilocus,
— Trei Antenori — Polibete sfințit pentru Ceres zeița,
- 485 Chiar și Ideu care ține și-acum al lui car și-i în arme.
Duhuri mulțime îi stau lui Enea și-n stînga și-n dreapta;
Nu li-i de-ajuns să-l privească o dată; le place s-adaste,
S-alătoreze-al lor pas și să știe-a venirii pricină.
Dar ai danailor șefi și falangele lui Agamemnon,
- 490 Cînd îl văzură cu armele-i lucii în noaptesse umbre,
Se-nfiorară de teamă; la fugă-o luară o parte,
Cum altădat-o goniră spre vase; să strige vor alții,
Slab le e glasul: i-nșală-nceput doar și pierе pe buze.
Vede el pe Deifob, născutul din Priam, cu trupul
- 495 Crud sfișiat, ciopîrțit cu sălbăticie i-s fața,
Fața și brațele lui, iar urechile, da, amîndouă
Smulse-s și nasul tăiat cu-o rană ce-mprăstie silă.
Cum îl descoperă-n tremur și gata s-ascundă grozavu-i
Chin, îl și-ntreabă cu-o voce lui bine-altădat'cunoscută:
- 500 „O, Deifobe, puternic în arme și viță din Teucru,
Cine-avu rivna să-ți deie pedepse atît de cumplite?
Cui i-a fost îngăduit să se poarte astfel? După zvonuri,
Eu am aflat că în noaptea din urmă, trudit de măcelul
Printre pelasgi, ai rămas întins pe-o grămadă de leșuri.
- 505 Insumi atunci ridicatu-ți-am golul mormînt de la Reteu
Și ți-am strigat de trei ori cu voce puternică manii.

479. Tideu și-a uclș unchiul și a fugit din patrie, apoi a fost primit de Adrast care i-a dat de soție pe fiica sa Deiphyle. A plecat împreună cu Adrast împotriva Tebei, unde a fost uclș.

480. Partenopeu, unul din cei șapte eroi morți în fața Tebei.

483. Glaucos, Medon și Tersiloh, eroi homerici morți la Troia.

485. Idaeus, vizitiul lui Priam.

494. Delphobus, erou troian, care a luat în căsătorie pe Elena, după moartea lui Paris.

- Armele, numele locu-ți păstrează. Și n-am putut, dragă,
Să te găsec și, plecînd să te-ngrop în pămîntul de țară.”
Fiul lui Priam : „Nimic n-ai uitat, o, prietene scumpe,
510 Lui Deifob și funebrei lui umbre-mplinitu-le-ai toate.
Însă ursita-mi și crima cea ruinatoare-a Elenei
M-au cufundat în dureri ; aceea-mi lăsă aste semne.
Căci ți-amintești (și-i nevoie oricînd să ne fie în minte)
Cum petrecurăm noi noaptea din urmă-n plăceri mincinoase,
515 Cînd al năpastelor cal a intrat cu un salt peste ziduri
Și înlăuntru-i cel plin ne-a adus pedestrime-narmată.
Cor fățărînd deci aceea, ducea împrejur frigiene,
Sărbătorindu-l pe Bacus, și însăși purta între ele
Torța în flăcări, chemîndu-i pe greci de pe culmea cetății.
520 Mult copleșit eu de griji și-apăsător de un somn ca de piatră,
Intru în tristu-mi iatac și o liniște dulce, adîncă,
Soră, ai zice, cu moartea cea pașnică mă și cuprinde.
Însă aleasa-mi soție ia armele toate din casă,
Spada-mi chiar cea credincioasă ce sub căpătii mi-așezasem,
525 Pe Menelau apoi cheamă-nlăuntru și ușa-i deschide.
Vezi tu, sperînd-o aceasta ca dar unui soț ce-o iubește
Și un mijloc de a stinge și vilva trecutelor rele.
Ce s-o lungesc ? dau năvală-n iatac, li-i Ulise tovarăș,
Sfătuitoarul de rele. O, zei, înnoiți-le toate
530 Voi, pentru greci, dacă gura-mi pe drept răzbunare vă cere !
Spune-mi dar însuși acum ce-ntîmplări, deși încă în viață,
Mi te-au adus. Oare vii tu împins de-ale valului toane,
Sau prin poruncă zeiască ? și care ursită te mină
Ca să ajungi la lăcașul cel trist, fără soare și tulbur ?”
535 Vorbe se deapănă-n șir, dar în caru-i de roze-Aurora,
Iată, în goana-i prin aer, trecuse de creștetul bolții
Și, poate, timpul cel dat s-ar fi scurs tot așa înainte,
Însă Sibila tovarășă scurt i-amintește zicîndu-i :
„Noaptea zorește, Enea, și vremea ne-o trecem cu plîns,
540 Locu-i aici, unde calea se-mparte de-acuma în două :
Una din dreapta te scoate sub zidul mărețului Pluton,
Al Eliseului drum, pe cînd cea de la stînga, spăsierea
Relelor, merge întinsă spre Tartarul fără de milă.
Dar Deifob îi răspunde : „Să nu te-năsprești, preoteasă ;

542. Elysium, o cîmpie în infern unde petreceau eroii și toți cei fericiți.

- 545 Plec și mă-ntorc iar în noapte-mplinindu-ți al umbrelor număr.
Du-te, podoaba mea, du-te și soarta să-ți fie mai bună".
Spus-a doar și cu aceasta-napoi îndreptatu-și-a pașii.
- Cum își aruncă Enea privirea-ndărătu-i, zărește
Colo la stînga, sub stană, cuprinse-ntăriri cu trei ziduri,
- 550 Iar Flegetonul, pîriul cel iute din Tartar, le-ncinge
Jur împrejur cu văpaie și zbuciumă stînci de răsună.
Poartă măreață e-n față și stîlpi pe de-a-ntregul de criță,
Astfel că nici o putere, de zei chiar, nu poate s-o darme,
Orișice arme-ar avea : și-o turlă de fier stă spre boltă.
- 555 E Tisifone aici, cu-a ei haină-n-crușită de singe,
Fără de somn străjuind pridvorul și ziua și noaptea.
Gemete lungi s-auzeau, și plesnetul cruntelor bice,
Apoi scrișnire de fier, zuruie de tîrîte cătușe.
Pas nu mai face Enea, sorbind spăimîntat orice zgomot
- 560 „Ce fărdelegi sînt acestea, fecioară ? ce fel de osîndă-i
Stringe de-aproape ? ce-i plînsul greu ce urechea-mi ajunge?"
- Iar preoteasa-i răspunse : „Vestite frunțas între teucuri,
Nu poate omul curat să răzbată-ale crimelor praguri ;
Însă Hecate, cînd pusu-m-a pază în codrul avernic,
- 565 Dezvălui ce pedepse dau zeii și-n toate mă duse.
De Radamante din Creta domnit e regatul cel aspru,
El pedepsește și-ascultă-nșelarea, el însuși silește
Pe fiecare s-arate greșelile sus făptuite
Și, prin zadarnic ascuns, amînate-n spășiri pîn'la moarte.
- 570 Dar Tisifone cu bici înarmată îndat' se răzbună
Pe vinovați, îi lovește cu-ocară, le-ntinde cu stînga
Șerpi cu priviri ce-nfioară, și cheamă surorile-i crude".
Scîrțîind în țîșină a groază deschidu-se-atuncea
Porțile cele-n blestem. „Privește deci, vezi tu ce paznic
- 575 Stă în pridvor ? și ce față-i de veghe pe prag la intrare ?
Hidră mai cruntă, mai mare, cu cincizeci de guri înnegrite
Are-nlăuntru lăcașu-i. Și Tartarul însuși se-ntinde
Ca văgăună și-n umbre se-nfundă de două ori cîtu-ți
Prinde vederea de jos pîn'la cer spre Olimpul eteric.
- 580 Fiii cei vechi ai Pămîntului, tineri titani ce prin trăsnet
Fost-au trîniți, tocmai jos se rostogoliră-n afunduri.

566. Radamant, rege din Creta, identificat uneori cu Minos, a ajuns, după moarte, judecător în Infern.

- Pe Aloizi amindoi îi văzui, uriașele trupuri
 Care-ncercară să sfarme cu brațele marea lărie
 Și să-mpingă pe Joe de sus din înalta-i domnie.
- 585 Pe Salmoneu deasemeni, primindu-și osîndeale grele.
 El semuise-al lui Jupiter foc și olimpicul tunet,
 Căci, fluturindu-și făclia și dus de-ai lui cai, cu un strigăt
 De biruință, trecea printre greci și prin tirgul Elidei
 Și pentru sine cerea o slăvire ce-i zeilor dată.
- 590 Nechibzuitul! cu-aramă și tropot de cai, cu copite,
 Se-nchipuia plăsmuind în furtuni fără seamănul trăsnet.
 Tatăl atotfăcător aieptă însă doar o săgeată
 Dintr-o grămadă de nori (nu făclii, nu lumini fumegoase
 Scoase de torțe) și-n groaznic vârtej rostogol îl împinse.
- 595 Insuși pe Titios, apoi, copil al Pământului care
 Toate rodește; cit iugere nouă, atîta și trupu-i
 Se desfășoară și un vultur îi roade ficatul cel veșnic
 Cu-ncirligatul lui cioc, măruntaiele date pedepsei
 Lacom le sfîșie; are adînc chiar în pieptu-i lăcașul
- 600 Și nici o tihnă nu lasă mereu renăscutelor cărnuri.
 Să pomenesc de lapiți și de Ixion ori Piritous?
 Îl amenință o stîncă-nnegrită mai gata-ntr-o clipă
 Să se prăvale. Înaltele paturi slujind la petreceri
 Toate lucesc cu-al lor reazem de aur și puse-s bucate
- 605 Cu-mbelșugare regească-nainte-i, dar, pază la ele,
 Cea mai de frunte din furii l-oprește s-atingă c-un deget
 Mesele, sare-nfruntîndu-l cu torța și glasul i-i tunet.
 Sînt tot aici și acei care-n viață urîtu-și-au frații,
 Ori au lovit pe părinți și-au urzit pentru-ai lor înșelare,
- 610 Cei ghiftuiți numai ei pentru ei cu averi dobîndite,
 Fără un gînd către semeni, și-s mulți din acești cu duiumul;
 Cei în desfriuri uciși, răzvrătiții cu arme dușmane

582. Otus și Ephialtes, fiii lui Aloeus, numiți și Aloizi, doi giganți care au aruncat munții Ossa și Pelion deasupra Olimpului și au fost răpuși apoi de către Apollo.

585. Salmeoneus, rege al Elidei, în Pelopones, întemeietor al orașului Salmonia.

588. Orașul Elis, capitala Elidei.

595. Titios era fiul lui Zeus și al Elarei și a crescut sub pămînt. Cînd a ieșit la suprafață, a fost ucis de Apollo și Artemis.

601. Ixion, fiul lui Phlegyas, regele lapiților, un trib primitiv din munții Tesaliei. El a amenințat-o pe Junona, iar Pirithous pe Proserpina. În infern, Ixion era chinuit pe o roată care se învîrtea mereu, iar Pirithous stătea ferecat de o stîncă.

- Care-amăgîră, de teamă lipsiți, a stăpînilor dreaptă,
 Toți își așteaptă pedeapsa închiși. Nu-ncerca să mai afli
 615 Care-i osînda, ce soartă-n durere pe ei îi cufundă.
 Unii răstoarnă-un enorm bolovan, ori atîrnă și rupti-s
 De-ale roților spițe, și stă și pe-o piatră tot sta-va
 Nefericitul Teseu, pe cînd bietul de Flegias sfaturi
 Dă tuturoră și tare le spune-n desîșul de umbre :
- 620 „Pildă vă sînt, învățați ce e drept și de zei aveți frică.”
 Țara-și vîndu pentru aur acela, punîndu-i în frunte
 Aspru stăpîn ; după bani, întări ori strică altul legea ;
 Unul intră chiar în patul copilei lui, nuntă oprită ;
 Toți cutezat-au vreo crimă grozavă, plăceri atrăgîndu-și.
- 625 Nu, și o sută de guri de-aș avea eu, și limbi tot atîtea,
 Voce de fier, și nicicînd n-aș putea să cuprind tot noianul
 Fărădelegii, să-nșir cîte nume de-osîndă se află.”
- Vorba-și rosti preoteasa bătrînă-a lui Febus și-ndată :
 „Haide acum — ea adaugă — slava pornită-mplinește-o,
 630 Să ne grăbim ; căci zăresc ieșite zidiri din cuptoare
 De-ale ciclopilor, sub boltirea din față s-arată
 Porțile, unde dă legea poruncă să ducem noi darul.”
 Spus-a ; plecînd împreună de-a lungul pe căi de-ntunerice,
 Iute străbat ei întinsul din mijloc și sînt lîngă poartă.
- 635 Stă la intrare Enea și, trupul stropindu-și cu apă
 Proaspătă, prinde crenguța de aur la pragul din față.
- Toate-mplinite, zeiței prinos datorat aducîndu-i,
 Pot să ajungă în locuri voioase, în dulcea verdeață
 A norocitelor lunci, în lăcașuri adînc fericite.
- 640 Aer cu mult mai curat îmbracă tot cîmpu-n lumină
 Trandafirie, localnicii au al lor soare și stele.
 Trupul, o parte-și deprinde-n mișcări mlădioase pe pajiști,
 Cearcă în joc să se-ntreacă și luptă pe galbene prunduri ;
 Alții în pasul de dans, bat pămîntul și versuri îngînă.
- 645 Orfeu, din Tracia preot, cu haina în falduri, prin cîntu-i
 Face să sune-ale coardelor glasuri, de felul lor șapte,
 Lira lovind-o cu degetul ori cu o pană de fildes,
 Afli aici pe urmașii lui Teucru, rodire frumoasă,
 Mărinimoșii eroi ce-au purces într-o vreme mai bună,

618. Flegias incendiasse templul lui Apollo din Delîi și fusese pedep-
 sît să stea flămînd în fața unor bucate gustoase, care se depărlau ori
 de cîte ori dorea să le atîngă.

- 650 Ilus, strămoșu-Asaracus, Dardanus al Troiei părinte.
Vede uimit de departe, el armele, carele goale,
Lăncile-nfipite-n pământ și ici-colo păscind pe cîmpie
Cai fără friie : plăcerea de arme, de care, ce-n viață
Și-o arătară vitejii, și grija de-a crește sirepii
- 655 Scinteietori, și acum i-urmăresc pe cei puși sub țărină.
Iată că unii la dreapta ori stînga, pe pajiștea verde,
Masa și-o iau și în cor înalță Peanul lor vesel,
În miresmata dumbravă de dafini, de unde-n șuvoaie
Tinde în sus Eridanul, năvalnic trecînd printre arbori.
- 660 Sînt și răniții aicea din lupte ce-au dus pentru țară,
Preoții pururi curați pe cînd traiul și-aveau la lumină,
Mult virtuozii poeți ce cîntară ce-i vrednic de-Apolon,
Născocitorii de arte ce viața de om o-nfloriră,
Toți ce, prin bine, făcură pe alții să-i aibă în minte :
- 665 Fruntea-și au toți ei încinsă cu panglici ca neaua de albe.
Vorba-și-ndreaptă Sibila spre cei ce-mprejur se revarsă,
Dar spre Museu mai ales, căci mulțime îl ține în mijloc
Și îl privește în sus, el pe toți cu-al lui boi întrecîndu-i :
„Suflete voi în noroc și tu, nobil poet, arătați-mi
- 670 Care tărîm și ce loc pe Anchise-l opresc ? pentru dînsul
Noi am venit și-am trecut în Erebus uriașele fluvii.”
Scurt de îndată-i răspunde eroul cu-aceste cuvinte :
„Nu avem casă anume ; noi stăm prin dumbrăvi adumbrite
Și locuim pe spinări de mal ori pe pajiști scaldate-n
- 675 Proaspete ape. Dar voi, dacă asta-i a inimii voie,
Culmea de colo urcînd, vă voi scoate-ntr-o bună potecă.”
Zis-a și, el înainte, de sus le desfășură cîmpuri
Surizătoare ; și-apoi de pe creștet o iau către vale.
Tatăl Anchise pe-atunci căuta îndrăgit, cu dorința
- 680 De-a le cunoaște, la umbrele-nchise-ntr-o vale-nverzită
Și sorocite luminii de sus, perinda a sa spiță
Chiar în clipita aceea, pe scumpii nepoți și ursita,

657. *Paian*, latinește *paean*, un cîntec coral compus în cinstea lui Apollo.

659. Eridanus, riul cel mai dinspre vest al lumii cunoscute pe atunci, era identificat cu Ronul sau cu Rinul. În infern el împrejmuia cîmpia Elysium, unde sălășluiau sufletele celor fericiți.

667. Musaeus, un cîntăreț mitic din Atica, a introdus și răspîndit poezia religioasă.

671. Erebus, fiul lui Chaos și al Noptii, zeu al Infernului.

- Sortii acestor bărbați și virtuțile, faptele înseși.
Cînd îl zări pe Enea mîinînd către el prin verdeață,
- 685 Cu voieșie nespună i-ntinde-amîndouăle brațe,
Lacrimi îi curg pe obraji, de pe buze-și desprinde cuvîntul :
„Tu ești, o, tu, în sfîrșit, și iubirea ce tatăl ți-o știe,
A biruit aspra cale ! mi-i dat să mă bucur de chipu-ți,
Drag de copil, să te-aud ca pe vremi, să-mi auzi și răspunsul !
- 690 Da, să ți-o spun, socotind cele timpuri, în gînd frămîntat-am
Că și va fi chiar așa, și nu mă-nșelă a mea grijă.
Cîte tărîmuri și ape, vai, cîte trecute, pe tine
Eu te primesc ! și-ncercat de primejdii atîte, copile !
Cum m-am temut vreun rău să nu-ți faci a Libiei țară !”
- 695 „Tată — răspunse Enea — adesea icoana ta tristă
Mă-ntîmpină și mă-mpinse să viu spre aceste lăcașuri.
Năvile-așteaptă în Marea Tireniană. Dă-mi dreapta,
Tată, o, dă-mi-o și nu te feri de-a mea strîngere-n brațe.”
Astfel vorbind își scâldea obraji în riuri de lacrimi.
- 700 A încercat de trei ori să-l strîngă la piept cu iubire,
Însă, cuprins în zadar, scăpatu-i-a chipul din brațe,
Ca o suflare ușoară de vînt, ca și visul ce zboară.
Vede-ntr-acestea Enea acolo în valea retrasă
O răzlețită dîmbră cu crengi care sună din frunze
- 705 Și liniștite tărîmuri udate de apele Letei.
Jur împrejur filiiu popoare și ginți fără număr
Cum e-n livezi cînd albinele, vara-n seninele zile,
Trec de pe-o floare pe alta și flutură-a crinilor cupă
Albă, curată, iar cîmpul răsună-n tot locul de zumzet.
- 710 Se înfioară de-această priveliște, pricina-ntreabă
Neștiutorul Enea, ce fluviu e colo în zare,
Ce-s semînțele care noian împînzesc cele coaste.
Tatăl Anchise atunci : „Sînt suflete căroră-s date
Noi întrupări de ursită și-acuma, din apele Letei,
- 715 Sorb băutura odihnei și-a-ntinsei uitări fără capăt.
Țin de timp lung să-ți arăt și-amintesc despre ele de față,
Înnumărînd a urmașilor spiță, ca mai mult cu mine
Tu să te bucuri acum că Italia, iată-ai găsit-o”.
„Tată, să cred că de-aici se ridică deasupra la aer
- 720 Suflete și că se-mbracă din nou într-a noastre greoaie
Trupuri ? ce patimă crudă-a luminii i-aceasta la bieții ?”
„Ți le voi spune, copile, nu-i fi îndoielilor pradă”;

Zise Anchise și-n șir de-a firu-i dezvăluie toate.

„Dintru-nceputuri tăria, pământul, apoasele cimpuri,

725 Globu-n lumină a lunii și soarele, astrul titanic,
Sînt de un spirit lăuntric hrănite și-n părți risipit deci
Sufletul mișcă întregul, cu marele trup în amestec.
Oameni de-aci-s, animale, ființe în jur zburătoare,
Monștrii ce marea îi poartă sub fața-i de marmoră luciu.

730 Torță de foc, o cerească obirșie date-s acestor
Germani, cît nu-i întirzie greoaiele trupuri ce strică,
Cît nu-s tociți de-ale lutului membre pieirii sortite.
Teamă-i atunci, și dorință, plăcere, durere, lumina
N-o mai pricep, scufundați într-o oarbă-nchisoare și-n beznă.

735 Ba chiar cînd trupul, în clipa din urmă lăsatu-și-a viața,
Nu-n întregimea lor răul și boalele trupului toate
Ies din sărmaneale suflete: multe, crescute cu-acestea,
Au încă-adînci rădăcini, de te miri cît de tare li-i urma.
Trec deci prin chinul pedepsei, plătesc așadară osînda

740 Vechilor rele: atîrnă o parte din ele-n bătaia
Goalelor vînturi; iar parte își spală-un păcat ce le-ntină
Numa-n genune întinsă și-n para-nțeșitelor focuri;
(Noi fiecare-ndurăm după firea-i; ne duce de-aicea
În Eliseul cel larg și puțini stăm în vesele pajiști)

745 Pînă ce, vreme trecînd, împlinite-ale vacului cruguri,
Pata de-a fire se spală și neprihănite sînt iarăși
Simțul eteric ceresc și focul curatului aer.
Cînd, după ani mii și mii străbătut-au a timpului roată,
Zeul le cheamă pe suflete-n gloată la apele Letei,

750 Astfel că, totul uitînd, să revadă boltitele ceruri
Și să dorească din nou să intre-n vreun trup, de la capăt.”

Spune Anchise, își duce feciorul, cu el și Sibila,
Într-o roire de suflete, lărmuitoare mulțime,

Și se așază pe-un dîmb, ca de-aici să cuprindă-n lungi șiruri

755 Pe trecătorii prin fața-i și chipul al cui e, să știe.

„Vino, prin vorbe-arăta-voi ce faimă troianica gîntă
Cătă-a avea, ce nepoți din italicul neam ne așteaptă,
Strălucitoarele inimi ce-or fi peste vremi să răsără-n
Numele nostru, și ce ți-i merit ție, dezvălui-voi.

726. Urmînd pe unii filozofi greci idealști, Virgiliu își închipuia că universul era pătruns și însuflețit de un spirit (*spiritus, mens*), care se unea cu materia și condiționa viața.

- 760 Vezi pe-acel tînăr ce stă sprijinit pe-o lance și ține,
După ursita lui, locul din preajma luminii : întîiul,
Amestecat și cu singe italic, 'nălța-se-va-n aer.
Silviu e, nume alban, un copil după moartea-ți, pe care,
Rod tirzielnic al tău cel în vîrstă, Lavinia soața-ți
- 765 Il va-ngriji în pădure ; el, rege și regilor tată,
Începătură-i de neam ce-o domni ca stăpîn Alba Longa.
Chiar lingă dînsul sînt Proca, o glorie-a ginții troiene,
Capis și Numitor, apoi cel ce-o purta pe al tău nume,
Silviu Enea, la fel prin evlavie-adîncă și arme
- 770 Deosebit, dacă-n Alba vreodată' la domnie-o ajunge.
Uite, ce tineri ! ce semn de tărie cu toții arată
Ei ce au tîmple umbrite cu frunza stejarului civic !
Unii dura-ți-vor pe culmi Nomentul, Fidena și Gabii,
Alții la rîndu-le-asemeni cetățile mari colatine,
- 775 Castrul lui Inuus, Bola, orașul Pometica, Cora,
Nume ce-atuncea vor fi, însă azi pe-al lor loc nu-i nici unul.
Romulus, fiul lui Marte, bunicului sta-i-va ca sprijin,
Ilia care se trage din sîngele lui Asaracus,
Mamă fiindu-i. Și vezi cum e coifu-i cu gemene creste,
- 780 Cum chiar al zeilor tată-l înseamnă cu-a lui măreție ?
Fiule, sub cîrmuirea acestuia, Roma vestită
Fi-va ca stat, cît pămîntul și-n suflet Olimpului seamăn,
Singură trage-și-va ziduri în jurul a șapte coline,
Ea roditoare-n viteji : și la fel cu Cibeze zeița,
- 785 Dusa în car cu cununa-i de turnuri prin frigice tîrguri,
Veselă mamă de zei, ce-și sărută nepoții o sută,
Toți cu lăcașul în'nalturi, în slava seninelor ceruri.
Ochii îndreaptă-i acuma încoace : privește-ți tu neamul
Și pe ai tăi, pe romani. Este Cezar și spița întregă
- 790 A lui Iul, ce-o purcede sub larga tărie albastră.
Iată bărbatul, acesta-i ce-auzi că promis ți-i adesea,
Cezar Augustus, mlădiță de zeu ; și dura-va el iarăși

763. Silvlus, urmaș al lui Eneas și rege în Alba Longa.

772. Nomentum, Fidenae, Gabii, orașe în Latium.

774. „Cetăți colatine”, adică orașe așezate de-a lungul șoselei colatine (via Collatina), aproape de Roma.

775. „Castrul lui Inuus”, „Castrum Inui”, localitate înălțată în împrejurimile Romei, în Latium, unde se aflau și Bola, Pometii și Cora.

792. Împăratul Octavianus Augustus (n. 63 î.e.n., mori în 14 e.n.) fiul adoptiv al lui Gaius Iulius Caesar.

- Veacul de aur în Lațiu, în cîmpi de Saturn cîrmuite
 Odinioară ; imperiu-i, trecînd Garamanții și Inzii,
 795 Dincolo de zodiac se va-ntinde, afară încolo
 De-ale soarelui căi și pe unde de cer purtătorul
 Atlas rotește cu umăru-i bolta-n podoabă de aștri.
 Cată să vină, dar țările Caspice, țărmul meotic
 Sînt de pe-acuma în spaima zeieștii vestiri răspîndite,
 800 În tulburare e Nilul cu clocotul gurilor șapte.
 N-a străbătut, ce e drept, nici Alcide atîtea pămînturi,
 El ce ținti căprioare cu glezne de-aramă și codrii
 Din Erimant liniști, iar de arcu-i fu Lerna-ngrozită ;
 Liber nici el, neînfrîntul ce-și duce cu hățuri de viță
 805 Carul, mîinînd ai lui tigri din creștetul Nisei muntoase.
 Și șovăim încă noi să creștem vîrtutea prin fapte ?
 Și ne împiedică teama de-a sta-n a Ausoniei țară ?
 Cine-i acel, mai departe, cu verde măslin pe-a lui frunte,
 Sfintele daruri purtînd ? cunosc păru-i și barba cea albă ;
 810 Rege roman este el și va da temelie cetății
 Prin legiuri ; el din Cures cel mic, dintr-o țară săracă
 Tinde spre marea domnie. Veni-va, pe urma lui, Tulus
 Care va rupe a patriei pace, la lupte-mboldi-va
 Pe liniștiții bărbați și oștirile nemaideprinse
 815 Să biruiască. La tron de îndată urma-i-va deșertul
 Ancus, de-acum bucuros de trecerea-i față de gloată.
 Vrei tu să vezi și pe regii Tarquini și pe Brutus cel mîndru
 Care răzbună răpitele fasce, punîndu-le-n cînte ?
 El cel dintîiul putere de consul, securi ce-amenință
 820 Va dobîndi ; libertății frumoase jertfi-i-va el tatăl
 Chiar pe copiii lui gata s-aprindă lăuntrice lupte.
 Nefericitul ! oricum socotire-ar urmașii, în faptă

793. Saturnus, străveche zeităte italică, tatăl lui Jupiter.

798. „Țărmul meotic”, ținuturile din jurul lacului Maeotis (*Maeotis palus*), azi Marca de Azov.

803. Lerna, o regiune din Argolida, în Pelopones.

805. Nysa, oraș și munte în India, unde a crescut și a învățat Bacchus sau Liber.

812. Tullus Hostilius, Ancus Marcius, regi legendari ai Romei.

817. Lucius Iunius Brutus, unul din făuritorii republicii romane (510 î.e.n.).

- Dragostea țării, dorința-i de slavă avea-vor cuvîntul.
 Iată, privește departe pe Decii, pe Drusi, pe Torquatus
 825 Crunt cu securea-i, pe cel ce se-ntoarce cu steaguri, Camilus.
 Însă ființele-acestea ce-n arme asemeni scînteie
 Și-s înfrățite acum cînd i-apasă al nopții-ntuneric,
 Vai ! cite lupte-ntre ele, cînd fi-va la flacăra vieții
 Să se ridice, și cite ciocniri, sîngerări vor încinge !
 830 Socrul din Alpi coborînd, ca vrăjmaș, și din culmea Monecus,
 Aprigul ginere-avîndu-și ostași dinspre soare-răsare.
 Fiilor, nu vă deprindeți în inimi cu astfel de lupte
 Și spre-al patriei sîn nu-ndreptați voi puterea-vă dirză !
 Tu mai întii să o cruți, tu ce-ți ai din Olimp obîrșia,
 835 Singe al meu, îți aruncă din mînă săgeata l...
 Cela, ca biruitor, prinzîndu-și Corintul la caru-i,
 Spre Capitoliu va merge, prin grecii uciși, de pomină.
 Cellalt zdrobi-ne-va Argosul, marea Micenă regească
 Și pe un urmaș din Eac, cu Ahile de-un neam, răzbunîndu-și
 840 El pe străbunii din Troia și templul jignitei Minerva.
 Cine uitării v-ar da, o, mărețule Caton, o, Cossus ?
 Cine, pe Grachi ? ori pe-al luptelor trăsnet și-a Libiei moarte,
 Pe Scipionii cei doi ? și pe tine sărac dar puternic,
 O, tu Fabriciu ? Seranus, pe tine-n ogor săditorul ?

824. Publius Decius Mus s-a jertfit în anul 340 în lupta de pe Ve-zuviu, fiul său în anul 295 la Sentinum, iar nepotul său, în 279 la As-culum. Marcus Livius Drusus Salinator a învins pe Hasdrubal la Me-taurus în anul 207. Titus Manlius Torquatus și-a condamnat la moarte fiul, care călcase disciplina de stat (340 î.e.n.).

825. Marcus Fuscus Camillus a salvat Capitoliul în anul 389, înfrun-țîndu-l pe gall. El a fost supranumit „al doilea fondator al Romei“.

830. Monoecus, un promontoriu în Liguria, unde se afla un templu al lui Hercules Monoecus.

836. Corintul a fost cucerit de Lucius Mummius în anul 146.

841. Marcus Porcius Cato Censorinus a murit în 149. Aulus Cornelius Cossus a învins în 428 pe Tolumnus, conducătorul velenților, veche populație din Etruria.

842. Tiberius Sempronius Gracchus, consul în 215 și 213 ; frații Tibe-rius și Caius Gracchus, tribuni populari în anii 131 și 121.

843. Publius Cornelius Scipio l-a învins pe Hanibal, iar urmașul său cu același nume a distrus Cartagina.

844. Fabricius Luscinus, deși sărac, n-a putut fi cumpărat cu bani de către Pyrrhus. Atilius Serranus, consul în 257 și 250, a ajuns la această demnitate venind de-a dreptul de la coarnele plugului.

- 845 Unde-obosit mă tirîți, voi Fabii? Ești Maximus însuși,
Cela ce tot zăbovind, dobîndi-vei a țării scăpare.
Unii vor fi mai măiestri-n a da parcă suflet arămii,
Cred negreșit, și vor scoate din marmoră chipuri cu viață;
Mai pricepuți apăra-vor pricini, zugrăvi-vor cu varga
- 850 Drumuri pe boltă, vestind cînd aștri vor sta să răsară:
Tu nu uita să conduci seminții cu puterea, romane,
Asta ți-i arta, a da tuturor legiuirile păcii,
A ocroti pe supuși și-a înfringe pe mindri cu arma.”
Astfel bătrînul Anchise, și celor uimiți le mai spune:
- 855 „Iată cum, numai în opime prăzi, strălucitul Marcellus
Pasă și biruitor pe eroii ceilalți îi întrece!
El va fi reazemul Romei în zarva aprinsei răscoale
Și, călăreț, va culca și pe puni și pe galu-ndărătnic,
Templul Quirin dăruindu-l cu prada a treia luată.”
- 860 Însă Enea atunci (cum vedea că-mpreună cu-acela
Merge și-un tînăr ales, scînteind de-al armelor fulger,
Dar cu o frunte-amărită, cu ochi ce în jos numai cată):
„Cine e însoțitorul acest al eroului, tată?
Fiu-i ori poate-i din șirul măreț al nepoților casei?
- 865 Freamăt în juru-le citu-i! și ce-asemănare-ntre dinșii!
Numai că noaptea i-nvăluie capul în umbră de jale.”
Tatăl Anchise începe cu lacrimi ce-s gata să-i curgă:
„Fiule, nu întreba de amarnicul plîns alor noștri;
Doar l-o ivi pe pămînt ursita și-atîta ea numai
- 870 l-o hărăzi. Socotit-ați, o, zei, că tulpina romană
Prea ar fi fost ne-ntrecută, el darul luminii păstrîndu-și.
Gemete cite de oameni, spre marea lui Marte cetate,
Scoate-va Cîmpul! și vai, ce alaiuri de moarte privi-vei,
Tibrule, cînd luneca-vei pe lingă mormîntul lui proaspăt!
- 875 Nici un copil vreodată din sînge troian, pe latinii
pămîntul
Romei n-o fi măgulit într-atîta de-o altă mlădiță.

Moși și strămoși nu i-o duce mai sus prin nădejdi, nici

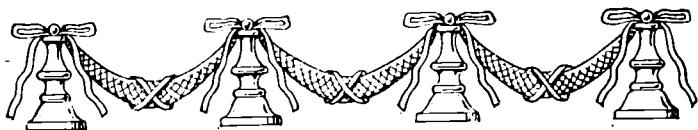
845. Quintus Fabius Maximus Cunctator a apărut cu dîrzenle Roma împotriva lui Hanibal.

855. Claudius Marcellus, nepot și ginere al lui August, desemnat ca succesor al împăratului, dar mort înainte de vreme, în anul 23 î.e.n., este menționat alături cu Claudius Marcellus, învingătorul galilor din anul 222, mort în luptă în anul 208 î.e.n.

- O, pietate ! o, veche credință ! ne-nvinsă-n războaie,
Dreaptă ! 'nainte-i în arme, vai, nimeni vreodat'făr-osindă
880 N-ar fi trecut, cind pe jos ar porni să înfrunte pe dușman,
Ori cind în coaste-ar împunge cu pintenii calul în spume.
Vai, tu copile de plins ! dacă soarta cea aspră a-i rumpe-o !
Tu, tu Marcelus vei fi. Brațe pline de crini întindeți-mi,
Flori purpurii să împrăști, s-acopăr și eu doar cu daru-mi
885 Sufletu-acestui nepot și deșarta-mi de îndatorire
S-o împlinesc !" Rătăcesc pretutindenii pe-acele tărîmuri,
Cîmpuri întinse de aer, și-astfel perindează ei toate.
După ce-și duse Anchise pe fiu prin acestea de-a rîndul
Și-i înteeți el în suflet iubirea de faima ce vine,
890 Îi povesti de războaiele care va fi să le poarte,
Ce e cu laurentinii și-orașul clădit de Latinus
Și cum s-ajungă-a feri ori să-ndure-ncercările soartei.
Două sînt porțile Somnului, una de corn, ni se spune,
O lesnicioasă ieșire ce-i dată aievelor umbre,
895 Alta sclipește tăiată în totulii totul din fildeș,
Manii pe-aici trimițînd către cer numai goale vedenii.
Tot povestînd cu feciorul și sfînta Sibilă, Anchise
Îi îndrumează și-i scoate afară pe poarta de fildeș.
Fiul o taie de-a dreptul spre năvi și-i din nou la tovarăși.
900 Ține el țărîmul de-a lungul și intră în portul Caieta.
Ancora este-aruncată și pupe se-nșiră pe coastă.

900. Caieta, oraș și port în Latium, în apropiere de Formia.

CARTEA a VII-a

Doică a celui ce fost-a Enea, tu însăși Caieta,
Dat-ai prin moarte o faimă de-a pururi atinselor coaste ;
Slava-ți și-acum străjuiește un loc și, de-i glorie-aceasta,
Numele-arată-osemintele tale-n Hesperia mare.

- 5 Însă piosul Enea-mplinind după lege-ngroparea,
'Naltă-o movilă deasupra și-ndată ce mările-afunde
Sint liniștite, pornește cu pînze și portul îl lasă.
Boarea amurgului suflă și luna senină cu voie
Li-i călăuză, întinsul sclipește sub tremur de raze.
- 10 Rad ale insulei Circei tărîmuri din apropiere,
Unde bogata copilă a Soarelui umple de cîntec
Neconținut nepătrunșii ei codri și-n mindra-i clădire
Cedru-mireasmă aprinde ca facle-n a nopților umbră,
Iute-alergîndu-și suveica ei gureșă-n finele fire.
- 15 Răget s-aude, de-aici, de lei care-și scutură lanțul
Plini de minie și zbiară tirziu către miezul de noapte,
Geamăt de aspru păroși mistreți și de urși care-n staul
Sint în turbare ; s-aud și lupi uriași care urlă ;
Circe, zeița grozavă, schimbat-a prin ierburi vrăjite

1. După cum promontoriul Palinurus și capul Misenus primiseră numele unor eroi, tot așa și orașul Caieta de la granița dintre Campania și Latium fusese numit astfel după numele doiciei lui Eneas.

10. Romanii credeau că Circe își avea locașul pe promontoriul Circei de lingă Caieta, la granița dintre Latium și Campania.

- 20 Înfățișări omenеști în chipuri și trupuri de fiare.
Ca să nu-ndure pioșii troieni o astfel de năpastă,
Dacă-ar pătrunde în port, ca să fugă de crudele maluri,
Umflă Neptun cu prielnice vînturi a năvilor pînză,
Goana zorind, și îi duce-n afara fierbindelor vaduri.
- 25 Se rumenea acum marea de raze și-n caru-i de roze,
Sus, din eterul înalt, strălucea Aurora-n beteală,
Cînd, potolindu-se, vîntul și-alină deodată suflarea,
Și pe un neted de marmoră vislele-s pline de rîvnă.
Însă Enea zărește departe, din cîmpul de apă,
- 30 Codru măreț. Prin desiș în plăcuta lui mult șerpuire
Tibrul, cu repezi vîrtejuri și galben de mil, se azvîrle
Colo în mare. Deasupra și-n jur feluritele păsări,
Oaspeți deprinși pe-ale fluviului maluri și-n albia largă,
Înveseau tot văzduhul cu cîntec, zburînd printre arbori.
- 35 El poruncește și soții o-ntorc către țarm și-și iau drumul
Tot într-acolo ; și-i vesel că intră-n umbritele ape.
Muză Erato, acum despre regi, despre vremi povesti-voi,
Care-a fost starea în Lațiul cel vechi, cînd oștirea străină
Trase atunci pentru-ntîi a ei flotă la malul ausonic,
- 40 Și lămuri-voi obîrșia luptei ce fu să s-aprindă :
Zină, insuflă poetul. Cînta-voi războaie grozave,
Mari bătălii și cum regii sînt duși de mînie spre moarte,
Oastea Etruriei, toată Hesperia strînsă sub arme.
Lungă-nșirare de fapte se înfățișează-nainte-mi,
- 45 Lucru măreț și pornesc.

In cîmpii și cetăți liniștite,
Regele-n vîrstă Latinus în pace-și avea stăpînire.
Nașterea-i vine, se spune, din Faunus și nimfa Marica
Laurentina ; lui Faunus, tată-i fu Picus și-acesta
Fiu-ți se crede, Saturn, tu începătură deci spiței.

- 50 Voia ursitei zeiești, lui Latinus băiatu-i murise
Tînăr de tot și n-avu nici o alt' bărbătească mlădiță
Singura fiică-i ținea și casa și-atîtea lăcașuri,

37. Înainte de a începe parlea a doua a epopeii și de-a înfățișa luptele din Italia dintre Eneas și Turnus pentru a cuceri mîna Laviniei, poetul credea nimerit să ceară ajutorul muzei Erato, inspiratoarea poeziei de dragoste.

47. Nimfa Marica, adorată pe malurile rîului Liris, era probabil o divinitate a laurenților, deși centrul cultului ei se afla la Minturnae.

- Capăt la chinuri aduse, iar tatăl l-a smuls de pe buza
Care-l rosti și, uimit de-nțelesu-i zeiesc, îl frământă.
- 120 Strigă apoi : „Te salut, pământ ce ni-e dat de ursită,
Pți salutați, voi penați, de cuvânt totdeauna, ai Troiei !
Iată-ne casa ; aceasta ni-i țara ; îmi vine în minte,
Că mi s-a spus de Anchise ca taină a sorții menite :
«Cind, o, copile, minat pe străine tărîmuri, te-o-mpinge
- 125 Foamea să rozi chiar și mesele, orice merinde sfîrșite,
Tu obosit, ia aminte, crezînd în orașu-ți, cu brațul
L-întemeiază și-naltă din piatră întiile-i ziduri.»
Asta e foamea aceea, prezis că pe noi ne adastă,
Cea mai din urmă și capăt bejeniei.
- 130 Haideți deci veseli și miini, o dată cu zorii cei lucii,
Ce fel de oameni și locuri, pe unde-s orașele ginții,
Să căutăm și din port s-o luăm noi pe căi osebite.
Cupe acum închinați pentru Jupiter, ruga-ndreptați-o
Către Anchise-al meu tată și vin ne aduceți pe mese.”
- 135 Zis-a și tîmplele-ndat’și le-ncinge cu-o creangă-nfrunzită,
Roagă pe-al locului geniu, pe-a zeilor mamă, Pămîntul,
Nimfele, apele largi încă necunoscute de dînsul,
Apoi el Noaptea o cheamă și aștrii cu Noaptea iviții,
Pe frigiana Cibelee, pe Joe din Ida semeață
- 140 Și pe-amîndoi părinți, unu-n cer și cellalt în adîncuri.
Tatăl puternic atuncea tună de trei ori din senina
Boltă de sus și, mișcîndu-l cu mina-i chiar, nour în raze
Înflăcărate și-n aur, făcu din eter să se vază.
Zvon se împrăștie-ndată în taberi troiene ici-colo,
- 145 Cum că sosit-a și ziua clădirii ursitelor ziduri.
Pe întrecute gătesc ei ospete și, veseli de semnul
Cel norocos, aduc cupe și pline cu vin le-ncunună.
Zori următori luminau cu-nția lor faclă pămîntul
Cind se împart cercetînd orașul, hotarul și țarmul
- 150 Neamului locului ; balta-i de unde pornește Numicus,
Fluviul e Tibrul, latinii puternici își au locuințe.

125. Celeno, Helenus și Anchise preziseseră lui Eneas că va suferi de foame și va mînca mesele. Locul unde aveau să se îndeplinească acestea urma să devină noua sa patrie.

139. Jupiter de pe muntele Ida (*Idaeus*) în Asia Mică. Cibela, mama zeilor, era originară din Frigia.

150. Numicus, un rîușor domol din Latium, curgea paralel cu Tibrul ; e identificat cu actualul Canale dello Stagno.

- Cel din Anchise născut poruncește atunci ca o sută
Soli, de tot rangul aleși, să se ducă la curtea regească
Foarte măreață, purtînd cu stîlpări de măslin și prinoase
- 155 Pentru erou, și să ceară, din partea troienilor, pace.
Nici o zăbavă ; zoresc cei trimiși și o iau către țintă
Parcă-ar zbura. Și el însuși cu șanț neadînc trage zidul,
Locu-ntărește și-ncinge-mprejur cu creneluri și valuri,
Ca pe o tabără, cele dintii locuințe pe coastă.
- 160 Tinerii soli străbătînd cale bună, zăreau de acuma
Turnuri și case înalte latine, veneau pîn' sub ziduri.
Floare a vîrstei, băieți și feciori dinaintea cetății,
Pun în mișcare sirepi și strunesc prăfuitele care,
Arcuri vioaie întind, răsucesc mlădioasele praștii
- 165 Cu-ale lor brațe, se-ntrec ici în fugă și colo în trageri,
Cînd vestitorul călare dă știre bătrînului rege
Că, într-alt chip îmbrăcați, sosit-au înalți de statură
Oameni. Să fie chemați de îndat' la palat, poruncește
Regele și-ntre curteni pe străbunul său tron se așază.
- 170 Mare, augustă clădire pe-o sută de stîlpi ridicată,
Sta pe-nălțimea cetății, palatul crăiesc al lui Picus
Laurentinul, prin codri și cultul străvechi făcînd teamă.
Regii, aici, ca în semn de augur, își primeau al lor sceptru
Și înălțau întii fasce ; palat pentru dînșii și templu,
- 175 Loc pentru sfinte ospețe ; jertfind un berbec pe altare,
Cei mai de frunte aici se-așezau la șiragul de mese.
Apoi, la rînd, numa-n cedru străvechi, ale bunilor chipuri
De la obîrșia iqsăși, Italus și tatăl Sabinus,
Harnic vier ce și-aici are-alătura secerea curbă,
- 180 Moșul Saturn, în icoană și Ianus cu fețele-i două
Chiar în pridvor se aflau, dar și regii pornind de la capăt
Și cei ce țara scăpînd, suferit-au de-a luptelor rană.
Arme mulțime de-asemeni la ușile sfinte sînt prinse,
Care luate, securi cu încovoiate tășuri,
- 185 Coifuri cu coarne, zăvoare de porți uriașe și praștii,
Scuturi pe urmă și boturi în luptă carenelor smulse.
Picus chiar, îmblinzitorul de cai, sta în jilț cu toiagul

179. Vița de vie era foarte răspîndită în Italia, fiind cultivată din timpuri străvechi.

- Lui quirinal, îmbrăcat cu-o albă tunică, în stînga-i
 Scutul purtînd ; a lui soață, în patima dragostei, Circe,
- 190 Prin băutură de vrăji și lovire cu varga-i de aur,
 Îl prefăcu într-o pasăre, penele-n feluri vopsindu-i.
 Stînd pe al străbunilor tron, într-un templu zeiesc ca acesta,
 Chiamă Latinus acasă la el pe troieni și vorbește
 El mai întîi, cu un grai liniștit, de îndat'ce ei intră :
- 195 „Spuneți, urmași din Dardanus (vă știu și orașul și neamul,
 Și mi-a venit din zvoniri că spre noi peste mări o-ndemnarăți),
 Ce căutați ? Ce pricină, ce lipsă simțită v-aduse
 Năvile pe azuriul întins la ausonice coaste ?
 Fie că drumul greșind ori minăți de vârtejul furtunii,
- 200 Ceea ce-ndură năierii adesea pe marea afundă,
 V-ați hotărît să pătrundeți pe rîu, să v-opriți în orașu-mi,
 Nu ne-ocoliți găzduirea și știți că latini, o gîntă
 A lui Saturn, cu dreptate-s dar nu prin siliri ori prin lege,
 Ci după voie, ținînd ale vechiului zeu obiceiuri.
- 205 Îmi amintesc, dar prin negura vremilor, că auruncii
 Gîrbovi de ani povesteau cum Dardanus purces dintr-ai noștri
 Cîmpi, a ajuns la orașele Idei troiene și-n Samos
 Care, în ziua de azi, Samotracia-și are-al ei nume.
 Dînsul plecat din Corit, din lăcașu-i etruric, acuma
- 210 Are-al lui scaun în casa de aur a bolții-nstelate
 Și ne-nmulțește, ca zeu, cu unul altarele noastre.”
 Zis-a și Ilioneu urmă cu aceste cuvinte :
 „Rege din neamul lui Faunus măreț, nu furtuna cea neagră
 Cu-ale ei valuri ne-mpinse să tragem la coastele voastre,
- 215 Nu vreo stea, vreun țărîm ne-nșelă de pierdutu-ne-am calea ;
 Toți, după sfat și cu voie în inimi, de marea-ți cetate
 Ne-apropiarăm, goniți din regatul întins ce-altădată
 Soarele-l îmbrățișa drumețînd de la marginea bolții.
 Capăt de spiță ni-i Joe și natul troian se mîndrește

188. Picus avea aceleași insemne ca și acelea pe care avea să le poarte mai târziu Quirinus, nume dat lui Romulus după moarte, ca zeu : toiagul îndoit al augurilor (*lituus*), mantaua regilor (*trabea*).

191. Disprețuind dragostea vrăjitoarei Circe, Picus a fost pretăcut într-o pasăre.

205. Auruncii erau un trib străvechi din Latium, în apropiere de Campania. Ei se mai numeau și ausoni.

208. Samothracia, o insulă în Marea Egee, unde pelasgii întemeiaseră misterele cabirilor.

- 220 Cu un strămoș cum e Joe ; chiar regele, și el din Joe
 Cel prea puternic, Enea troianul aici ne trimise.
 Ce-nvırtejire pornind din Micena cea crudă, venit-a
 Peste-ale Idei cîmpii, de ce soartă minată Europa,
 Lumea de-aici, și cu Asia, cellalt tărîm, se izbiră,
- 225 Știe și cel răzlețit la al lumii hotar de Oceanul
 Care îl scaldă, și-acei ce, în traiul pe patru tărîmuri,
 Sînt despărțiți prin acela cu soare în arșiță pururi.
 După prăpădul de-atunci zbuciumați peste-adîncile-ntinderi,
 Cerem un mic adăpost pentru zeli străbuni, un prielnic
- 230 Petic de țarm, folosință-n chip slobod de aer și apă.
 Nu o necinste vom fi în regatu-ți și nici micșora-vom
 Faima ce-aveți ori vom pierde-amintirea făcutului bine ;
 Troia primită la sînu-i, Ausonia n-o fi'n mîhnire.
 Jur pe ursita ce-o are Enea, pe dreapta-i vinjoasă,
- 235 Ori prin credință-ncercîndu-ne, ori prin războaie și arme,
 Multe popoare și ginți (n-azvîrliți voi dispreț că de voie
 Ne-apropiem cu stîlpări în miini și cu vorbe de pace)
 Ne-au și rugat și au vrut cu ele noi soți să ne facem.
 Dar ale zeilor vreri ne-au împins cu porunca lor sfîntă,
- 240 Țara să v-o căutăm. Dardanus, de-aicea purcesul,
 Vine la locu-i și-Apolon ne-mpinge cu voia lui către
 Tibrul etrusc și izvorul Nemicus cu sfintele-i ape,
 Daru-ți trimite Enea, mărunt din avutul de-altdată,
 Ce rămășițe-am scăpat de la Troia cuprinsă de flăcări.
- 245 Tatăl Anchise turna din poculul acesta pe vetre :
 Asta-i podoaba lui Priam cînd, neamuri chemînd, după datini,
 Da lor dreptate, e sceptru-i, e sfînta-i tiară, e haina-i,
 Miini de troiană-au cusut-o."
- Ilioneu îi vorbea, iar Latinus, cu fruntea plecată,
- 250 Ochii și-ndreaptă în jos, spre pămînt ațintiți, și-i întoarce
 Roată apoi încordați : și nici purpura mîndru brodată
 Nu-l mai atinge-ntr-atît și nici sceptrul regescului Priam,
 Cît se oprește la nunta copilei, la căsătoria-i
 Și răsucesce în pieptu-i vestirea bătrînului Faunus.
- 255 Iată-l pe cel prevestit lui ca ginere după ursită
 Dintr-un locaș de alt neam și chemat în regatu-i sub semne

220. Prin mama sa, Venus, Eneas era nepotul lui Jupiter.

247. Tiara frigiană, un soi de bonetă în formă conică de care atîrnau cordele.

- Mult norocite, acela ai cărui urmași prin vîrte,
 Fi-vor slăviți și-or cuprinde pămîntul întreg cu puterea.
 Vesel rostește-n sfîrșit : „La ce-ncepem și soartei menite,
 260 Steie-ne zei priincioși ! Ce dorești, ți se dă o, troiene ;
 Daru-ți primesc. Și cit rege Latinus va fi, pentru-ai voștri
 Nu va lipsi rodnicia de cîmp, nici belșugul din Troia.
 Numai, Enea el însuși (de are plăcere de-ai noștri
 Și se dorește-omenit și poftit între noi ca tovarăș)
- 265 Vie și nu aibă teamă de-a noastre prietene fețe.
 Parte din pace-mi va fi, să vă strîng a stăpînului mină.
 Voi de acuma, la rîndu-vă, regelui spuneți cuvîntu-mi.
 Am o copilă, dar sorți din altarul străbun și vedenii
 Multe din cer, s-o unim c-un bărbat cu ai noștri de-o rudă,
- 270 Nu ne dau voie : vestesc că din plaiuri străine-o să vie
 Ginere, scris pentru Lațiu, ce-o duce prin neamu-i la stele
 Numele nostru. Socot că ursita pe el mi-l arată
 Și, dacă simte-al meu duh adevărul, dorința-mi e toată”.
- Tatăl, cu vorbele-acestea, alese un cal fiecărui.
- 275 Lucii, trei sute stăteau în întinsele grajduri înalte :
 Înaripații sirepi, cum porunca-i, troienilor dați-s,
 Acoperiți toți cu cergă de purpură mîndră brodată ;
 Lanțuri de aur le cad de la coamă pe largile piepturi
 Numai în aur, cu dinții chiar mestecă galbenul aur.
- 280 Pentru Enea, la coastă, un car cu doi cai puși în hamuri,
 Dintr-o cerească sămînță, pe nări revărsînd parcă flăcări,
 Neam din aceia pe care, pe Soare-amăgindu-l, măiastra
 Circe unindu-i cu iepe, acestea ei corci îi fătară.
 Solii se-ntorc, călărînd pe-ai lor cai, cu acele cuvinte
- 285 De la Latinus și-aduc o dată cu daruri, și pace.
 Dar ne-mblinzita soție a lui Joe-napoi de la Argos
 Călătorea pe-al ei car prin înaltele pături de aer ;
 Iată, deasupra Pachinului sicilian, din eterul
 Cel depărtat, ea zări pe Enea voios și-a lui flotă.
- 290 Vede cum case-și clădesc, cum se-ncred în mănoasa țărînă,
 Cum și din vase-au ieșit. Și stătu de durere străpunsă.
 Dete din cap și acestea, cu pică, din pieptu-i le-aruncă :

273. Faptul că Latinus voia să i-o dea lui Eneas pe fiica sa, Lavinia, nu contrasta cu obiceiurile de atunci.

283. Circe, fiica lui Helios (Sol), a împreunat pe furiș o iapă obișnuită cu un armăsar al lui Helios, obținînd astfel o rasă superioară de cal.

- „Ah! blestematul de soi, și ursitelor noastre vrăjmașă,
Tot frigiana ursită! Pierit-au cumva pe-ale Troiei
- 295 Cimpuri și, prinși, oare sînt ei tot prinși? Iară Troia în flăcări
Arsu-i-a? Iată prin arme, prin foc și pirjol acești oameni
Cale-și găsiră! Fiindcă bag seamă, sleita mea vrere
S-a prăbușit ori m-oprii, sătulă de ură, chiar însămi!
Asta-i! dușmană, pe ei izgoniții din țară, pe ape
- 300 I-am urmărit, lor fugari pe-ori ce mare le-am stat împotrivă!
Piază lor, n-am irosit și-ale mării puteri și-ale bolții?
Ce-mi folosiră și Sirtele, Scila și-ntinsa Caribdă?
Ei au ajuns să s-ascundă-n a Tibrului matcă dorită,
Fără să le pese de mări și de mine! Dar Marte putut-a
- 305 Neamul lapit să-l sfărîme; și-Atotnăscătorul lăsat-a-n
Voia miniei Dianei orașul străvechi Calidonul!
Ce fărdelege-ntr-atit au făcut Calidonul, lapiții?
Eu însă marea soție a lui Joe, nimica eu biata
Neîncercat n-am uitat! mă-ntorsei către orice mijloace
- 310 Și de Enea-s înfrîntă! Dar dacă puterile mele
Nu sînt de-ajuns, nici nu preget să-mi cer orișunde un sprijin.
Nu-nduplecat-am pe zeii din 'nalt, Acheronul mișca-l-voi!
Nu-mi este dat să-i împiedic domnia în Lațiu, ei fie!
Lui ca statornică soață, Lavinia-i este menită...
- 315 Însă eu pot trăgăna, pot să adaug zăbavă-mpîlînirii,
Pot nimici ale regilor două popoare-mpreună.
Socru și ginere facă-și cu-asemenea preț înfrățirea:
Zestre ți-i sînge troian, o, fecioară, ți-i sînge rutulic,
Nașă te-așteaptă Belona și nu doară numai Cisseis,
- 320 Grea de o faciă ca prunc, zămislit-a o nuntă de vrajbă...
Venus și dînsa avea-va-n fecioru-i un Paris al doilea,
Torță din nou a pieire Pergamului care renaște."

Astfel vorbind, ea îndată de temut pe pămînt se coboară.
Cheamă din casa surorilor crude, din iadul cel negru,

- 325 Pe-aducătoarea de jale Alecto-n al căreia suflet
Zac numai lupte, minii, trădări, fărdelegi stricătoare.

295. E vorba de cîmplile de la Sigelon, oraș în partea de nord-vest a Troiei.

305. Lapiții nu l-au chemat pe Marte la nunta lui Pirithous și de aceea au fost pedepsiți.

306. Calydon, oraș din Etolia, nu voia să aducă sacrificii Dianei.

319. Bellona, soția lui Marte, zeița războiului.

325. Alecto, una dintre furii, zeitate hlonică cu păr în chip de șerpi.

- Monstru-i urît și de tată-su Pluton, urăscu-l în Tartar
 Chiar și surorile lui ; se preface-ntr-atîta în chipu-i,
 Fața i-i cruntă, năpîrci din întunecu-i numai puiază !
- 330 Juno cu vorbe-o ațîță de-acestea îndată îi spune :
 „Mie, fecioară ieșită din Noapte, să-mi faci dar o slujbă,
 Treaba aceea ca numele, fama-mi să nu se știrbească
 Dînd înapoi ; pe Latinus să nu-l înmrejească troienii
 Pentru nuntire și nici să cuprindă-a Italiei coastă.
- 335 Poți înarma pentru luptă chiar frați de un gînd și-o simțire
 Ură vîrsînd, căsnicii poți să tulburi, loviri, în lăcașuri
 Duci tu, și facile de moarte ; ai mii de numiri, pentru rele
 Mii de mijloace. Îți scutură pieptul de-a pururea rodnic,
 Sfarmă deci pacea-ncheiată și seamănă pricini de luptă ;
- 340 Tinerii arme să vrea, să le ceară deodat', să le-apuče.”
 Apoi Alecto-mbuibată de-otrăvuri gorgonice, iată,
 Cată spre Lațiu întii și palatul măritului rege
 Laurentin și s-așază pe pragul tăcut al Amatei
 Cea mistuită de griji și mîinii femeiești, în privința
- 345 Nunții lui Turnus și-opririi la ei a pribegilor Troiei.
 Zvirle Amatei un șarpe din păru-i cel negru zeița
 Și i-l strecoară în sîn pînă-n fundul mîhnitului suflet
 Ca-nnebunită de monstru, să tulbure casa întreagă.
 Șarpele-atunci lunecînd pe sub haină, pe pieptul cel neted,
- 350 Se răsucește și-ncet, pe ascuns, înșelînd furioasa,
 Duh de năpîrcă-i insuflă : din șarpe grozav el se face
 Salvă de aur la gît și de lungă cordea o fișie
 Care ei părul i-nnoadă ; pe trup lipicios i se plimbă.
 Cît molipsirea dintii, strecurată cu scursă otravă,
- 355 Doar îi atinge simțirea și-i vîră din focu-i în oase,
 Însă întregul ei piept încă nu-i mistuit de văpaie,
 Cu binișorul vorbește, așa cum îi stă unei mame,
 Lacrimi vîrsînd pentru fiica-i și nunta aceea troiană :
 „Oare Lavinia este s-o ducă pribegii de teucri,
- 360 Tată al ei ? Nu ți-i milă de sîngele tău și de tine,
 Milă de mama-i pe care la vîntul dintii o s-o lase
 Hoțul viclean și, luîndu-i copila, pe mări o s-apuče ?

343. Amala, soția lui Latinus, se împotriva căsătoriei fiicei sale Lavinia cu Eneas. Sub influența Junonei, împotrivirea s-a transformat în furie pătimașă.

- Nu așa-n Lacedemona păstor frigian mi-ți pătrunse
 Și o porni spre troiană cetate pe-a Ledei Elena ?
- 365 Unde ți-e sfinta credință și grija cea veche de-ai casei,
 Unde ți-e dreapta cea dată lui Turnus cu noi de o viță ?
 Dacă din spiță străină se cere un ginere-n Lațiu
 Și-i hotărît, dacă Faunus te-apasă cu tarea-i poruncă,
 Cred că oricare țărîm dinafară de-a noastră domnie
- 370 Țară străină-i, că zeii așa o-nțeleg ne-ndoielnic.
 Și, cît de-ntîia obîrșie-a casei lui Turnus, Inachus,
 Da, și Acrisiu i-au fost doar strămoși și Micena li-i țara."
- Ea, în zadar încercîndu-l cu vorbele-i, vede-mpotrivă-i
 Neclătinat pe Latinus, dar răul de furii din șarpe,
- 375 Alunecîndu-i în trup, o străbate din tălpi pînă-n creșter
 Și-ntr-adevăr că de plins, asmuțită grozav de vedenii,
 Fără de cumpăt aleargă nebună prin marea cetate.
 Știi cum se-ntoarce prîsnelul sub biciul mlădiu, cînd copiii,
 Jocul făcîndu-și, l-au pus să sfîrșie-n curtea cea goală ;
- 380 Șfichiul lovește și-acela, mînat în ocoluri grăbite,
 Roată gonește, iar gloata de prunci de nimic știutoare
 Ochii-și holbează, uimită-i de lemnul ce-n juru-i aleargă
 Și-l tot iuțesc cu-al lor plesnet. Și nu mai domoală în mersu-i
 Trece regina prin mijloc de-orașe și aprige neamuri.
- 385 Ba chiar și-n codri, făcînd că-i purtată de suflul lui Bacus,
 Și încercînd fărdelegi și mai mari, plănuiți de nebună,
 Zboară și-ascunde copila în munții cu văluri de frunze,
 Ca să răpească troienilor nunta, ca torța s-amîne ;
 „E voe !” strigă și, Bacus, te cheamă ca singur de fiica-i
- 390 Vrednic ; chiar ia-n adevăr pentru tine și tîrsul cel fraged,
 Fuge-mprejuru-ți cu un cor și-ți închină și părul ce-și lasă.
 Zvonul aleargă ; și patima asta le-mpinge pe toate
 Mamele prinse de furii să-și caute noi locuințe.
 Uită de casă și vîntul le flutură gîtul și părul ;
- 395 Altele umplu văzduhul cu urlete tremurătoare,
 Ies învelite în piei și poartă toiege de viță.
 Însăși în mijlocul lor, tulburată, cu-o faclă ce arde,

371. După o legendă urmată aici de Virgiliu, Danae, fiica lui Acrisius și nepoata regelui Inachos din Micene, ajungînd în Italia, a întemeiat orașul Ardea și s-a căsătorit cu Pilumnus, strămoșul lui Turnus.

391. O foarte frumoasă descriere a dansurilor executate de bacante se afla în tragedia lui Euripide, pe care Virgiliu, fără îndotăală, a cunoscut-o.

- Ochi sîngeroși repezind, ea cîntă al nunților cîntec
 Pentru fecioară și Turnus și-amenințătoare deodată
- 400 Strigă : „Io, auziți, latinelor mame, voi toate,
 Dacă în inimi pioase mai e și vreun gînd la Amata
 Nefericită și grija de-al mamelor drept vă mai roade,
 Păr și fișii despletiiți și vă prindeți cu mine-n orgie”.
 Astfel în codri, în locuri pustii locuite de fiare,
- 405 Duce Alecto pe-aprinsa regină cu ghimpii lui Bacus.
 Cînd socoti că-ndeajuns ațișase întiile-i furii,
 Că răsturnase și planul și-a regelui casă întreagă,
 Zboară de-ndată zeița cea rea pe aripe smolite
 Către-ndrăznețul rutul, a cărui cetate se zice
- 410 Că i-a durat-o Danae, cu oameni de-un neam cu Acrisiu,
 Cînd fu împinsă de Notus. Numit de strămoși altădată
 Ardea, locul și-acum își păstrează mărețul lui nume,
 Faima lui însă a fost. În clădirea înaltă-acum Turnus
 Se bucura de-a somnului tihnă în miezul de noapte.
- 415 Fața-i chiorîșă și trupul de furie-și-zvirle Alecto
 Și se prefăce la chip ca o babă cu fruntea brăzdată
 De zbîrcituri ce dezgustă, își leagă căruntele plete
 Cu o fișie și frunze de verde măslin le-ncunună.
 Ca preoteasa bătrînă din templul Junonei, Calibe,
- 420 Se-nfățișează în ochii lui Turnus cu-aceste cuvinte :
 „Turnus, lăsa-vei ca munci atîtea'n zadar să se piardă
 Și să se treacă troienilor scepstrul ce-al tău e să fie ?
 Regele nu-ți dă copila și zestrea ce-a fost cîștigat-o
 Sîngele-ți, moștenitor venetic e cătat în regatu-i !
- 425 Du-te, luatu-le-n ris fără rost te mai bagă-n primejdii,
 Mergi și-nvingînd pe etrusci cîștigă latinilor pace...
 Juno puternica însăși mi-a dat să rostesc înainte-ți
 Tocmai acestea, în vremea cînd dormi într-a nopții odihnă.
 Pleacă, voios pregătește-ți pe tineri cu arme și scoate-i
- 430 Gata de luptă, du focu-n frunțașii troieni ce pe riul
 Mindru-s opriți și aprinde-le năvile lor zugrăvite.
 Marea putere de sus o voiește. Și însuși Latinus
 Dacă nu-ți dă a lui fată și nu vrea să-și țină cuvîntul,
 Fă-l tu să simtă, să-ncerce-n sfîrșit cine-n luptă e Turnus.”

412. Ardea, capitala rutulilor, se afla în apropierea mării; pe timpul lui Virgiliu nu i se mai păstra decît amintirea numelui.

423. Din acest vers rezultă că Turnus îl ajulase pe Latinus în războaie, probabil împotriva vecinilor săi de la nord.

- 435 Tinărul ride atunci de bătrână și începe la rindu-i
 Ca un răspuns : „Că în albia Tibrului flotă intrat-a,
 Vestea mi-ajunse-n urechi și-ncetează de-a crede că-i altfel ;
 Nu născoci pentru mine vreo teamă. Și Juno regina
 Nu ne-a uitat.
- 440 Dar bătrînețea adincă sleită de-a ști adevărul,
 Maică, degeaba cu griji te frământă și frici mincinoase
 Te amăgesc, preoteasă, cînd arme de regi sînt în luptă.
 Vezi-ți de paza altarelor, templelor, asta ți-i grija...
 Pacea, războiul, bărbații le fac, căci și poartă ei luptă”.
- 445 Astfel de vorbe-auzind, de minie s-aprinse Alecto.
 Tinărul vrea să mai spună, dar tremur tot trupu-i cuprinde,
 Țintă privește : cu-atîtea năpirci scoate șuier Erinis,
 Chipul i-atîta de mare ! El șovăie, vrea parcă multe
 Încă să zică, dar ea învîrtind ochi de flăcări în juru-i
- 450 Aspru-ndărăt îl împinge, năpirci își ridică din plete,
 Biciul răsună și gura-i, spumînd de turbare, îi strigă :
 „Iată-mă, eu cea bătrînă, sleită de-a ști adevărul
 Frici mincinoase mă-nșală, cînd arme de regi sînt în luptă !
 Vezi-mă bine : că viu din cuibarul surorilor crude,
- 455 Port cu a mea mină războiul și moartea.”
 După cuvîntu-i, ea zvîrle o torță spre tinăr și-ndată
 Jar fumegînd cu-nnegrită lumină i-implintă în suflet.
 Teamă nebună îl smulge din somn și sudoare broboane-i
 Iese din piele și acoperă față și oase și membre.
- 460 Arme el cere smintit și le cată și-n pat și prin casă :
 Freamătă-n dorul de săbii și-n poftă nebună de luptă,
 Și în minie mai mult. Cînd aprinsele vreascuri, cu zgomot,
 Pilpiie-n coasta cazanului care acum dă în clocot,
 Astfel, sărînd ca în furii, se zbugiumă apa-nlăuntru,
- 465 Urcă umflîndu-se, spumă și stropi împrejuru-i aruncă,
 Nu mai încape și aburii tulburi iau zborul în aer,
 Deci pe frunțașii de oaste-i vestește că merge la rege,
 Pacea fiindcă-i călcată, le cere la toți să s-armeze
 Și, apărînd pe itali, din hotare s-azvîrle vrăjmașul ;

438. Plinius cel Bătrîn ne spune că Junona avea un templu la Ardea, pe care un artist grec îl împodobise cu picturi.

470. Turnus era de la început izolat, iar atîtudinea sa disprețuitoare nu putea fi privită cu simpatie.

- 470 Și că-i în stare-a lupta cu troieni și latini laolaltă.
Spuse aceasta, chemă cu căldură pe zei să-l ajute,
Iară rutulii nevoie se-ndeamnă-ntre dinșii la arme :
Unii mișcați de frumsețea lui Turnus, de trupul lui tânăr,
Unii de spița-i de regi și de dreapta-i războinică alții.
- 475 Turnus strecoară-n rutuli îndrăzneală și aprinderea luptei,
Însă Alecto cu aripi de iad spre troieni se grăbește,
Noi viclenii pregătind, și pîndește pe loc, în ce parte,
Mîndrul Iulus vina cu lațuri gonind după fiare.
Ciinilor neașteptată turbare le-aruncă fecioara
- 480 Cea din Cocit, pe la nări le și trece știuta duhoare
Și după-un cerb îi aprinde ; pricină întii de necazuri
Fost-a aceasta, mîinînd spre război țărăneștile inimi.
Cerbul era strălucit ca mîndrețe, cu coarne-o podoabă,
Și, de la sîn chiar răpit, îl creșteau băiețașii lui Tirus,
- 485 Insuși și-acesta, căci lui i-ascultau și regeștile turme
Și îi cădea să păzească în larg către zări cîtu-i cîmpul.
Silvia, fiica-i, cu griji de tot felul l-umplea de podoabe
Pe cel deprins la porunca-i, de coarne legînd cununite,
Îl pieptăna pe sălbatic și-l la în curatele ape.
- 490 El, ascultînd de-a ei mîină, deprins și cu masa lui Tirus,
Cutreiera prin păduri și de voie, din nou, către casă
Se îndrepta, spre un prag cunoscut, și-n adîncuri de noapte.
Și rățăcea hăt departe, dar ciinii cuprinși de turbare
Ai lui Ascaniu-l stîrnesc, chiar cînd, rîul înot petrecîndu-l,
- 495 Se odihnea de căldură pe malul cel plin de verdeață.
Insuși Iulus, aprins de dorința mării și faimei,
Își aținti cu-al lui arc îndoit către-acela săgeata-i ;
Nu vru un zeu să-i greșească lovirea și trestia-n zboru-i
Viu șuierînd în spre cerb, străbătutu-i-a pîntec și coaste.
- 500 Dar animalul rănit, alergînd la știuta lui casă,
Intră în staul mugînd și, în singe șiroaie, ai zice
Că pe stăpînii lui roagă și umple de plînsu-i lăcașul,
Silvia, ea cea dintii, își zbuciumă brațele, țipă,
Cere-ajutor și adună pe asprii țărani cu grămada.
- 505 Toți, cum prin codrii în tihnă cel rău oțărît s-ascunsese,
Vin de năprasnă și unu-i cu bîta prin flăcări pîrlită,

484. Virgiliu a dat stăpînului de turme numele de Tyrrhus, iar fiicei sale numele de Silvia. Primul aducea aminte de Turnus, iar al doilea de Rhea Silvia, mama lui Romulus.

503. Obiceiul de a se bate cu mîinile în piept era un semn de doliu pentru pierderea rudelor apropiate.

- Altu-i c-un par noduros : fiecare cu ceea ce mîinii
 Ura, ca armă, i-ntinde. Și cum, cu o pană virîță,
 Tocmai crăpase stejarul, își strigă tovarășii Tirus
 510 Numai minii respirînd și 'nvîrtind apucata secure.
 Cruda zeiță, prinzînd clipita de-a fi stricătoare,
 Pleacă din locu-i spre-un staul înalt și de sus, de pe virfu-i,
 Dă păstorescul semnal și, cu încovoiatul ei bucium,
 Glasu-i de iad și-ntărește, că toată pădurea deodată
 515 Cutremurată-i și codrii vuind din adîncuri răsună ;
 Lacul Dianei de hăt de departe aude, și Narul
 Alb de pucioasă, și el, și chiar din izvoru-i Velinul ;
 Mamele-apucă și string copiii la sîn spăimîntate.
 Gata la strigăt atunci, de oriunde-a pătruns buciumarea
 520 Cruntă, s-adună năvalnic, cu arme-nșfăcate în grabă,
 Neimblînziții plugari, însă și tinerimea troiană
 Curge din taberi deschise să fie ajutor lui Ascaniu.
 Oștile-s orînduite. Și nu se mai bat cu ciomege
 Groase, ca-n certuri de țară, cu pari întăriți în văpaie,
 525 Lupta-i cu-al spadei tăiș îndoit și-mprejur se ridică
 Groaznică holdă de săbii ce-s scoase, și-arama lucește-n
 Raze de soare, sub nouri e parcă de fulgere zvîcnet.
 Marea asemeni, cînd valul începe s-albească la-ntiul
 Suflu de vînt, se înalță pe-ncetul, se umflă-n talazuri
 530 Și din afunduri, întreagă, s-azvirle-n eterica boltă.
 Tinărul Almo, mai mare-ntre fiii lui Tirus, atuncea,
 Chiar înaintea întiului șir, de-o săgeată în șuier
 E prăbușit ; i s-oprește înfiptă în gît și-i închide
 Căile umedei voci și suflarea-i de viață, cu sînge.
 535 Trupuri de oameni grămadă-s în juru-i, și moșul Galesus,
 Care sărise-ntre ei să-i împace, mai drept cum nu-i unul
 Și mai cu stare ca toți altădată-n ausonice cîmpuri ;
 Turme de oi avea cinci și pe-atîtea cirezi de cornute
 La pășunat, iar moșie, s-o are cu-o sută de pluguri.
 540 Cînd se-ntimplau toate-acestea prin țarini, cu sorți
 deopotrivă

516. Lacul Dianei (azi Lago di Nemi), la poalele munților Albani, lîngă Aricia, în Latium. Rîul Nar, afluent al Tibrului, avea ape albe și sulfuroase și primea ca afluent pe Velinus.

531. Almo era numele unui rîu care curgea la sud de Roma și se vărsa în Tîbru. Virgiliu dădea eroilor săi nume geografice, în special de rîuri : Galaesus, Liris, Umbro etc.

- Tare că voia-și făcuse, zeța, scăldînd deci războiul-n
 Sînge și înfăptuind mormintele-ntiilor lupte,
 Lasă Hesperia-n zbor străbătînd a tăriei boltire,
 Și-nvingătoare vorbește Junonei cu-o voce trufașă :
- 545 „Iată, prin jalnic război, împlinii pentru tine-nvrăjbirea !
 Spune-le-acum să se facă prieteni, să-ncheie frăție !...
 Dar, după ce pe troieni îi stropii cu ausonicul sînge,
 Am să adaug și altele, numai să știu că-i voința-ți.
 Duce-oi prin zvonuri războiul la fel și-n vecinele orașe
- 550 Și voi aprinde în inimi nebuna iubire de luptă,
 Spre a veni-n ajutor ; numai arme-n cîmpii semăna-voi...”
 Juno la rîndu-i : „De-ajuns, prea de-ajuns cu-nșelarea și
 groaza ;
 Stau pentru luptă pricini ; piept la piept se-nclătează cu arme ;
 Proaspătul sînge stropește ce arme le-aduse-ntimplarea.
- 555 Sărbătorească tot nunți și însoțiri de acestea-mplinească-și
 Fiul ilustru al Venerei, regele însuși Latinus.
 Tatăl de sus, în Olimp domnitor, nici n-ar da mai mult voie.
 Să rătăcești după placu-ți deasupra seninului aer ;
 Pleacă îndărăt. De mai este ceva de făcut, apoi însămi
- 560 Eu cîrmui-voi”. Rostit-a acestea saturnica fiică,
 Iară Alecto, pe aripi de șerpi care șuieră, zboară
 Și, părăsind înălțimile, merge-n Cocit la lăcașu-i.
 Este sub poale de munți, în italica țară de mijloc,
 Locul știut, pomenit prin faima-i pe multe tărîmuri,
- 565 Valea Ampsanctus : o stringe de-o parte și alta pădurea
 Neagră cu deșii copaci, iar în fundu-i, cu zgomot, șuvoiul
 Curge vuind printre stînci în clocot spumos de vîrtejuri :
 Hău ce-nfioară, deschidere-a crudului Pluton, s-arată,
 Și uriașă genune, din care zvîrlindu-se-și cască
- 570 Guri otrăvite-Acheronul ; acolo s-ascunde zeța
 Nesuferită Erinis ; în cer și-aici jos ușurare-i !
 Dar într-acestea regina Saturnia pune în luptă
 Mina ce duce la capăt : din cîmpul bății, păstorii
 Vin năvălind spre oraș și aduc și ucișii, pe înșiși

565. Lacul Ampsanctus se afla în ținutul hirpinilor, de neam samnit, lângă orașul Aeclanum, într-o regiune vulcanică. Peșterile de acolo erau socotite intrări în infern.

- 575 Tinărul Almo și moșul Galesus cu fața zdrobită ;
 Cheamă cu toții pe zei, răzbunare îi cer lui Latinus.
 Turnus de față-i și-n mijlocul pîrii de foc și de-omoruri,
 Groaza-ntărește : că, iată, troieni sînt poftiți la domnie,
 Că e gonit din palat și că-n neam intră singe de-amestec.
- 580 Cei ale căror femei smintite de Bacus, prin codri
 Fără de căi, poartă tirsul — și greu cade numele Amatei —
 Vin, din tot locul, s-adună și cer și cer iarăși războiul.
 Toți de îndată-mpotriva ursitei, zeieștilor semne,
 Calcă voința de sus și-ndeamnă la luptă păgînă.
- 585 Pe întrecute-mpresoară-n palatul regesc pe Latinus ;
 Regele stă împotriva ca țeapănă stană în mare,
 Stană în mare ce-n urletul dezlănțuit fără margini,
 Cît ar lătra către ea nesfîrșita mulțime de valuri,
 Prin măreția-i se ține ; degeaba-nspumatele țancuri,
- 590 Freamătă-n jur și se-ntorc de coasta-i izbitele alge.
 Însă cum nu-i dat să poată înfringe pornirea cea oarbă
 Și se desfășură toate la semnul dușmanei Junone,
 Regele martor își ia și pe zei și pe mutele ceruri :
 „Vai — zise el — ne zdrobește ursita, ne mină furtuna.
- 595 Înșivă o să plătiți fărdelegea cu singele vostru,
 Nefericiți ! Și pedeapsa păcatului, Turnus, te-așteaptă,
 Chinul, și mult prea tirziu te-i ruga către zei de spășire.
 Liniștea mie-mi rămîne și-n port sînt pe cale să intru,
 Moarte plăcută-mi răpiți.” Și mai mult el nimica nu spune,
- 600 Singur se-nchide în casa-i și lasă ale trebilor friie.

Vechi obicei era 'n Lațiu, pe care apoi îl cinstiră,
 Sfînt socotindu-l, albanii și-acum, cea mai mare din lume,
 Roma îl ține, cînd Marte-i pornit prin întiile lupte,
 Fie că dus e războiul cel jalnic spre-a geților țară

575. Almo, fiul lui Turnus, și Galaesus fuseseră uclși într-o încăierare nefericită cu copiii troienilor din jurul lui Julius.

599. Latinus aduce aminte de Priam. Și unul și celălalt își vedeau tulburate bătrînețele de grozăviile războiului. Nedorind războiul, Latinus a lăsat altora răspunderea treburilor obștești.

601. Obiceiul de a deschide templul lui Janus în timp de război data, după Titus Livius (I, 19), din vremea regelui Numa Pompilius. Virgiliu îl credea și mai vechi, atribuindu-l vechilor latini.

604. Aluziile la războaiele cu geții, hircanii, arabii indii și parții voiau să arate că stăpînirea lui August era atotputernică și nu avea de înfruntat decît dușmani de la marginea imperiului. Geții trăiau îndeosebi în Dobrogea de azi, hircanii lângă Marea Caspică, parții în Persia, iar indii în India.

- 605 Ori spre hircani și arabi, că se tinde spre inzi și că steaguri,
 Plină în soare răsare, cerute sînt parților iară.
 Două sînt ale Războiului porți căci așa sînt numite,
 Sfinte prin lege și teama de Marte lipsitul de milă ;
 Drugi de-aramă o sută le-nchid și lăcăți ferecate
- 610 Făr'de sfîrșit, iar pe prag neclintit este paznicul Ianus.
 Cînd hotărîtă e lupta de toți senatorii, doar însuși
 Consulu-n alb quirinal și cu togă cum gabii o-mbracă,
 Singur descuie, măreț, cele porți în țîțini scrișnitoare ;
 Strigă chiar el că-i război, iar cei tineri atunci îl urmează
- 615 Și de îndată se suflă din trîmbițe-n sunete aspre.
 Datina, ea da poruncă acum lui Latinus să facă
 Și lui Enea război și amarele porți să deschidă,
 Totuși el nu le atinse c-un deget, ferind de la dinsul
 Slujba cea crudă, și-n umbra adîncă a casei s-ascunse.
- 620 Însă Junona, regina zeiască, din cer coborîtă,
 Însăși împinge-n zăbavnice porți și-nvîrtindu-le silnic
 Pe-a lor țîțînă, sfărîmă zăgazul ce-ncuie Războiul.
 Arde Ausonia blîndă și atît de cuminte-alt-dată ;
 Unii pe jos o purced peste cîmpi și călare, năvalnic,
- 625 Alții pe căi colbăite ; cu toții își caută arme.
 Parte, cu grase uleiuri, își freacă lucioasele coifuri,
 Netedul fier al săgeții, securea și-ascut cu o cute ;
 Filfiie steaguri voioși și-ascultă al surlilor cîntec.
 Iată că cinci mari orașe, gătindu-și grăbit nicovale,
- 630 Fabrică arme, Atina cea tare, Tiburnul cel mindru,
 Ardea și Crustumeri, Antemne bogată în turnuri.
 Sprijin al frunților, taie ei coifuri, din salcie lese

606. Triumvirul Marcus Licinius Crassus a fost înfrînt de parți în lupta de la Carrhae din anul 53 și a pierdut acolo steagurile legiunilor romane, care n-au putut fi luate îndărăt decît în timpul lui August.

610. Janus, divinitate străveche, adorată asemenea zeiței Vesta, fiindcă apăra porțile și intrările. Templul său era deschis în timp de război și închis în timp de pace.

612. Veșmîntul locuitorilor orașului Gabii era o togă specială care se arunca pe spate mai mult decît cea obișnuită și, cu un capăt al ei, acoperea și ocrotea capul.

630. Atina, oraș în ținutul volscilor, unde s-au găsit urme vechi și inscripții. Tibur, azi Tivoli, în Latium.

631. Crustumerium, o mică localitate din Latium ; pe timpul lui Virgiliu nu se mai păstra decît numele ei. Antemnae se afla pe via Salara, la confluența dintre Anio și Tibur.

- Își împletesc pentru scut ; făuresc a lor za de aramă
Ori, din argintul mlădiu, își fac netezite pulpăre.
- 635 Cinstea s-a dus pentru sapă și coasă și zace cit colo
Plugul ; străbunele săbii lucrate-s din nou în cuptoare.
Trimbițe-acuma răsună, lozinca de luptă se-mparte.
Unu-și ia repede coiful din casă iar altu-nfrinează
Caii în zbucium, cu scutul, cu zaua-mpletită din aur,
- 640 Trupul și-acoperă-ndată și-ncinge prietena-i spadă.
Muze, deschideți acum Heliconul, porniți-vă cîntul :
Care sînt regii stirniți de război, ce armate, urmîndu-i,
Cimpzii umplut-au ; atunci chiar Italia rodnică țară,
Ce-ndrăzneți a văzut înflorind, prin ce lupte se-ncinse ?
- 645 Nu i-ați uitat, o, zeițe, puteți să-i aduceți aminte,
Nouă doar slabă suflare a mării lor faime ne-ajunse.
Intră întîiul în luptă, din maluri etrusce, și oastea
Și-o înarmează Mezențiu, de zei cu dispreț și om aspru.
Lausus fecioru-su stă lingă dînsul și nimeni mai chipeș
- 650 Nu-i decît el, de lăsăm la o parte pe regele Turnus ;
Lausus, ce roibi îmblinzește și-n codri se luptă cu fiare,
De la Agila conduce o mie de-ostași ce-l urmează
Cît de-n zadar ! era vrednic de sorți cu noroc sub comanda
Cea părintească și tată să nu-l fi avut pe Mezențiu.
- 655 După aceștia și-arată, prin pajiște caru-i cu lauri
Și-nvingătorii lui cai zămisliți din Hercule mîndrul,
El Aventin, cel frumos, care-și poartă pe scut părinteasca
Stemă, o suță de șerpi și la mijloc cuprinsă o hidră ;
Într-o pădure din dealu-Aventin, pe tărîmul luminii
- 660 Il adusese pe-ascuns preoteasa cu numele Rhea,
O muritoare cu zeu-nsoțită, cînd Hercule-nfrîns
Pe Gerion uriașul, veni-n laurentice cîmpuri
Și își scăldă în șuvoaiele Tibrului boii iberici.
Soții lui au ghintuite măciuci, au și sulite crude,

654. Virgiliu ne transmite tradiția că Mezențiu, conducătorul orașului etrusc Caere (numit mai înainte Agylla), a fost izgonit de supuși din cauza asprilor sale și a găsit adăpost la Turnus, pe care l-a ajutat în războiul împotriva lui Eneas.

657. Aventinus, numit astfel după numele unela din cele șapte colline ale Romei, era probabil căpelenia sabellilor, un trib străvechi din Latium.

662. După ce l-a ucis pe Geryon în Spania, Hercule a trecut prin Italia și a stat un timp la regele Evandru.

664. Insoțitorii lui Aventinus purtau diferite arme : sulite (*pila*), pumnale (*dolones*), săbil (*teretes*) și lănci (*verŭ Sabella*).

- 665 Luptă cu paloș și dau cu sabine săgeți înspre dușmani.
 Însuși pe jos, învelit cu o piele de leu uriașă,
 Aspră la păr de-nfioară, cu colții cei albi potrivită
 Pină pe capu-i, pătrunde-n palatul regesc ca o spaimă,
 Astfel grozav el pe umeri prinzînd a lui Hercule haină.
- 670 Apoi urmează Catilus și gemenul Coras aprinsul
 Care, feciorii de frunte din Argos, pornind din cetatea,
 După Tiburtus, alt frate, cu vorba Tibur arătată,
 Prin îndesitele sulite, pasă cu 'ntiile șiruri :
 Parcă, din nouri născuți, doi centauri din creștet de munte
- 675 Vin către văi, părăsind în repede goană Homolul
 Și-acoperitul de neaună Otrisol ; drum slobod le lasă
 Codrul întins și hățişul de trosnet vuind se apleacă.
 Ctitor cetății Preneste, și Ceculus este de față,
 Rege născut din Vulcan, cum șiragul de vîrste o crede,
- 680 Între-ale cîmpului turme și-aflat pe-a focului vatră.
 Îl însoțește o măreață oștire din oameni de țară,
 Cei ce lăcașul și-l au pe înaltul Preneste, în Gabii,
 Cîmpii Junonei, în Anio rece și-n coaste stîncoase
 Hernice, ude de riuri ; și-ai voștri slăvite Amasenus
- 685 Și-mbelșugata Anagnie. Nu știu ce-i arma, nici sună
 Paveze, care ; improașcă aceștia mai toți cu ghiulele
 Negre de plumb, pe cînd alții duc sulite, două-ntr-o mină,
 Și, ca să-și apere capul, au cușme roșcate făcute
 Numai din blană de lup ; și calcă desculți ei cu stîngul,
- 690 Singur doar dreptu'nvelit, cu-opincă nerasă și crudă.
 Însă un făt din Neptun, Mesap care cai îmblînzește,
 Om ce nu poate fi-nfrînt de nimeni cu foc ori cu spadă,

672. După o legendă romană folosită de Virgiliu, nepoții lui Amphiaros din Argos, anume Catillus, Coras și Tiburtus, au întemeiat un oraș în ținutul sicanilor și l-au numit Tibur.

674. Centaurii erau fiii lui Ixion și locuiau în munții Tesaliei, între care se numărau și înălțimile Homole și Othrys. Legenda atribuia centaurilor o foarte mare repeziciune la fugă.

678. Praeneste (azi Palestrina), oraș din Latium așezat într-o poziție încîntătoare. Caeculus, străvechi erou italic, despre care se povestea că ar fi fost părăsit de mic de către mama lui și ar fi fost găsit pe o vatră în templu. De aceea trecea drept fiul lui Vulcanus, zeul focului.

682. Gabii, oraș în Latium. Anio, un affluent al Tibrului.

684. Hernicii locuiau într-un ținut pietros din Latium. Anagnia era o mică localitate din regiunea hemicilor.

691. Trupele lui Messapus veneau dintr-un ținut cu o civilizație superioară.

Cheamă deodată sub arme noroade de mult liniștite,
 Oști nedepinse cu lupta și-ți minuiе sabia iarăși :
 695 Linii de Aequi Falisci, de oști ce-au plecat din Fesceniu,
 Unii de loc din înaltul Soracte și cîmpii flavinici,
 Alții din codrii Capenei și lacul Cimin, cu-al lui munte.
 Înaintau deopotrivă în șir și cîntau pe-al lor rege ;
 Astfel, ca neaua de albe și lebede-n norii cei limpezi,
 700 Cînd au lăsat înverzitele pajiști, din lungile gîturi
 Scot al lor cîntec plăcut : de răsună Caistrul și-n zare
 Mlaștina Asiei.

Nimeni n-ar crede că șiruri în arme de oaste-n mișcare
 Stau să se-ncaiere, ci că-n stol dinspre mare, prin aer,
 705 Păsări cîntînd zgomotos împreună se-ndeașă spre maluri.
 Clausus din singele vechi al sabinilor, iată că-și mină
 Marea lui oaste, el însuși făcînd cît o oaste întreagă,
 Și de la care în Lațiu se-ntinde și tribul și neamul
 Claudia, astăzi cînd Roma în parte-i sabinilor dată.
 710 Vechii quiriți și cohortele lui Amitern sînt cu dînsul,
 Cei din Eretum veniți, din Mutusca-n măslini roditoare,
 Cei ce trăiesc în Nomentum și-n cîmpii udați de Velinus,
 În ale Tetricei stînci și pe culmea muntoasă Severus
 Ori la Casperia, fluviul Himela și micul Foruli,
 715 Cei ce beau apă din Tibru, Fabaris și toți ce-i trimise
 Nursia rece și Horta, și-atîtea noroade latine ;
 Apoi scâldații prin țarini de Alia, nume-al năpastei,
 Mulți cite valuri de-a Libiei mare sînt rostogolite,
 Cînd furtunos Orionul s-ascunde în ape de iarnă,
 720 Sau cite spice se coc nesfirșite la proaspătul soare,
 Colo-n ai Hermului cîmpi și în galbena Liciei holdă.

695. Fescennium, o mică localitate la nord de Tibru, în Etruria de sud.

696. Soracte, azi San Oreste, munte calcaros și abrupt la nord de Roma, în apropierea Tibrului.

697. Muntele Ciminus, la limita dintre Latium și Etruria, avea un lac vulcanic în partea de sud.

706. Sabinii, trib străvechi din care s-au desprins mai tîrziu samnii și care au avut strînse legături cu romanii.

710. Amiternum (azi San Vittorino), localitate în ținutul sabinilor, pe cursul superior al râului Aternus. Quiriții erau vechii locuitori ai orașului Cures.

716. Hortini, adică din localitatea Horta.

721. Hermus, rîu din Lydia. Lydia trecea drept un ținut bogat în cereale.

Scuturi răsună și, treaz, sub pași se-nfioară pământul.

Apoi, vrăjmaș și al numelui Troiei, un pui de-Agagemnon,
Prinde Halesus la caru-i sirepii și duce lui Turnus

- 725 Mii de războinice neamuri : pe cei ce răstoarnă cu greble
Masicul rodnic în vinuri, pe cei ce porniră — auruncii
De pe coline, pe cei ce le sînt megieși, sidicinii ;
Sînt și trimișii din Cales, țărani din văile-n tină
Ale Vulturnului, asprii saticuli cu ei împreună,

- 730 Oastea de osci. Au ca arme măciuci rotunjite, pe care
Obîșnuit le agață cu mult mlădioase curele.
Scuturi de piele în stînga și paloșe-n lupta de-aproape.

Nu rămînea-vei uitat în cîntările mele, Ebalus,
Tu cel născut, cum se spune, cu nimfa Sebetis de Telon,

- 735 Cînd își avea-n stăpînire pe teleboenii Capreii,
La bătrînețe. Dar fiul cu-aceste străbune ogoare
Nemulțumit, de pe-atunci apăsa împrejur cu puterea-i
Neamul Saraste și-acel din cîmpia udată de Sarnus,
Și pe stăpînii din Rufra, Batulum și cîmpul Celemnei,
740 Și pe priviții de sus de-Abela bogata în mere ;
Ei, într-un fel teutonic, deprinși sînt măciuci să azvîrle ;
Își ocrotesc al lor cap cu scoarță de plută, bronzate
Scuturi sclipească, cum sclipește la șoldul lor spadă de-aramă.
Nersa muntoasă trimisu-te-a, Ufens, pe tine în lupte,
745 Tu cel faimos și prin nume și prin norocitele-ți arme ;
Ai un sălbatic norod mai cu seamă, deprins cu vînatul
Neîncetat prin păduri, ai equicolii brazdelor aspre.
Ei și arînd poartă arme și simt o plăcere să care
Proaspătă pradă mereu, bucuroși de o viață din furturi.

- 750 Umbro viteazul, al neamului preot, veni din Maruviu
Și el la luptă, pe coif cu-a măslinului frunză, podoabă
De norocire, trimis de Arhip, al poporului rege ;

726. Muntele Massicus din ținutul auruncilor, între riurile Liris și Volturnus, vestit prin vinurile sale.

727. Sidicinii, trib oscic vecin cu auruncii.

733. Ebalus, fiul lui Telon, trecuse de pe insula Caprae pe continent și se așezase în ținutul hirpinilor de lîngă Vezuviu.

741. Poetul ne spune că însoțitorii lui Ebalus purtau un soi de măciucă ghîntuită (*catela*), cum vor avea mai tîrziu teutonii.

744. Nersa, oraș din ținutul equilor. Ufens, numele unui riu, pe care Virgiliu îl dă aici eroului.

750. Preotul Umbro purta și el un nume de rîu. Marsii din ținutul Marruvium treceau drept neîntrecuți îmblînzitori de șerpi.

- Obişnuia să adoarmă, cu cîntec şi' mîna-i dibace,
 Neamul de şerpi, de năpîrci cu suflările lor otrăvite,
 755 Le îmblînzea în minii, priceput vindeca muşcătura.
 Totuşi el n-a avut leac pentru răni de săgeată troiană,
 Nu-i folosi lui lovit nici cîntecul care adoarme,
 Nici buruiana de vrăji culeasă pe-a marsilor munte.
 Codrul Angitiei, Umbro, Fucinul cu undă de sticlă,
 760 Lacuri senine te-au plîns.
- De Hipolit zămislit, la război purcedea prea frumosul
 Virbius, mama-i Aricia scînteietor trimiţîndu-l,
 Tînăr crescut în pădurea Egeriei, unde, pe maluri
 Umede, este altarul cel gras şi-mpăcat al Dianeî.
 765 Faima e că Hipolit omorît prin a vitregei mame
 Grea uneltire căci rupt în bucăţi de-ai lui cai prinşi de
 spaimă,
- Îşi ispăşise prin singe blestemul de tată, spre stele
 Şi spre-ale bolţii văzduhuri înalte se-ntoarse el iarăşi,
 Reînviat de iubirea Dianeî şi leacul lui Peon.
 770 Tatăl atotfăcător minios că un om se ridică
 Dintr-ale iadului umbre din nou la lumină şi viaţă,
 Însuşi atunci prăbuşi în a Stixului apă, prin trăsnet,
 Pe-al lui Apolon fecior, de leacuri dibaci găsitorul.
 Însă Diana cea bună ascunse în tainice locuri
 775 Pe Hipolit, trimiţîndu-l la nimfa Egeria-n codru
 Unde, răzleţ prin păduri italice, viaţa să-şi treacă
 Necunoscut, dar fiind de-acum Virbius noul său nume.
 Vine de-aici că se ţin la o parte de templul Dianeî
 Şi de dumbrăvile-i roibii, fiindcă-ngroziţi de dihăanii,
 780 Ei răsturnară pe ţărm cu caru-i pe falnicul tînăr.
 Nu mai puţin mînuia fecioru-i pe 'ntinsa cîmpie
 Căi aprinşi şi la luptă în car s-azvîrlea el furtună.
- Între întiîi frumos la făptură, cu armele-n mînă,
 Turnus se mişcă şi toţi îi sînt abia pînă la umăr.

759. Angitia era o vrăjitoare, iar Fucinus un rîu.

759. Angitia era o vrăjitoare, iar Fucinus un rîu.

cultul Dianeî, care avea acolo un templu. De numele eroului se lega o legendă grecească împletită cu una autohtonă.

- 785 Coifu-i înalt cu trei coame e împodobit cu-o himeră
 Care răsuflă pe gura-i ca Etna, de foc vilvătaie ;
 E tot mai crudă bătaia și sînge pîraie se-ntinde ?
 Ea e în freamăt crescînd și sălbatică-n tristele-i flăcări.
 Io cu coarne semețe, pe scutul cel neted, în aur
- 790 Se arăta cum cu păr se-nvelea luînd chipul de vacă,
 Mare prilej de povești, și e Argus ca paznic fecioarei,
 Iar al ei tată Inachus din urnă pîriu-și revarsă.
 Stol îl urmează ostașii pe jos, înarmați toți cu scuturi,
 Și pe cîmpia întregă se-ndeașă, sînt tineri argolici,
- 795 Oști aurunce, sicanii străvechi, sînt de-asemeni rutulii,
 Sacranienii și labicii cu zugrăvitele scuturi ;
 Cei ce, o, Tibrule, ară cîmpia și coasta cea sfîntă
 A lui Nomicus și taie cu plug a rutulilor țară
 Și înălțimile Circei, tărîmul Anxur unde-i Joe
- 800 Ocrotitor și Feronia, mîndră de verdea-i dumbravă ;
 Satura-n mlaștini i-acolo și recele Ufens ce-și cată
 Drum șerpuit prin afundele văi și s-aruncă în mare.
- După aceștia urmează Camila din volscică gîntă,
 Călăuzindu-și pe-ai ei călăreți scinteind în aramă,
- 805 Mîndră războinică ; nu cu un fus, nu cu lucrul Minervei
 Și-a-nmlădiat femeieștile-i miini, vrea să-ndure războiul
 Ea o fecioară, să-ntreacă și vîntul, fugind cu piciorul.
 Și peste holde înalte ar trece zburînd făr-o clipă
 Să le atingă și-n goana-i n-ar frînge un spic cît de fraged ;
- 810 Și prin al mărilor mijloc, plutind peste apele-n clocot,
 Drum și-ar tăia, dar grăbitu-i picior neudat i-ar rămîne.
 Tot tineretul și gloata de mame ieșind din lăcașuri
 Și din ogoare-o privesc minunați, urmărind-o în mersu-i,
 Înmărmuriți în simțiri cum, pe dalbii ei umeri, regală,

785. Himera, un monstru fantastic, cu cap de leu, coadă de șarpe și trup de capră.

796. Sacranienii trăiau probabil în Ardea, iar labicii în Labicum, în munții Albani.

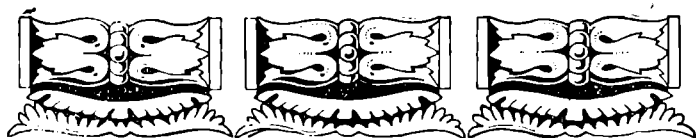
799. Anxur, numele volsc al Terracinei, unde se afla un templu al lui Jupiter. Acolo era adorată și divinitatea rurală Feronia.

801. Mlaștina din Satura era, probabil, una din mlaștinile pontine.

803. Enumerarea trupelor se termină cu apariția miraculoasă a luptătoarei Camilla, din neamul volscilor, care locuia pe valea riului Liris.

815 Filfiie purpura hainei, cum copcă de aur i-nnoadă
Prinsul ei păr și cum, iată, o tolbă de Licia poartă,
Și cîmpenescul ei mirt pătruns de-ascuțita săgeată.

CARTEA a VIII-a

- Cînd din laurentice ziduri își urcă Turnus stindardul
Luptei, iar goarneau sună cu pătrunzătorul lor țipăt,
Cînd își strunește-ai lui roibi arzători sau își scutură arme,
Toți sînt în freamăt și Lațiu o dată întreg se răscoală,
- 5 Zarvă-i încolo, încoace și înfuriat tineretul
Drumul își dă. Comandanții fruntași cum sînt Ufens, Mezențiu
Cel cu dispreț pentru zei și Mesap din tot locul și-adună
Sprijin, de harnici plugari pustiind nesfîrșitele cîmpuri.
Este trimis deci Venulus spre scaunul lui Diomede
- 10 Ca, ajutorul cerîndu-i, s-arate că-n Lațiu troienii
S-au așezat, că Enea venind cu-a lui flotă, și-aduce
Casnicii zei biruiți și vestește că soarta-l poștește
Rege în țară, că lui i s-alătură multe și multe
Neamuri, că-n Lațiu se-ntinde al Dardanianului nume :
- 15 Ce uneltește prin planuri de-acestea, ce țel își dorește
Luptei, de-i soarta cu el, că mai limpede-o poate-nțelege
Și decît Turnus ori regele Lațiuului, chiar Diomede.

Astea în Lațiu. Eroul din Laomedon o mlădiță,
Toate le vede, pe toate și-noată-n al grijilor clocot.

9. Potrivit legendei, după întoarcerea de la Troia, Diomede a fost alungat din Argos și s-a refugiat în Italia, unde regele Daunus l-a dat de soție pe fiica sa Euipe, împreună cu o bucată de pămînt, pe care eroul a întemeiat orașele Beneventum, Brundisium, Salapia și Argyripa.

- 20 Gîndul săgeată şi-ndreaptă şi ici şi încolo, l-aruncă
 Repede în părţi osebite şi-n zbucium îl trece prin toate.
 Astfel, în vasul de-aramă, cînd apa, oglindă în tremur,
 Soare aprins a răsfrint ori icoană de lună-n bătaie,
 Filiiie luciul în joc peste toate din jur şi în aer
- 25 Iată-azvîrlindu-se sus, în tavanuri lovind scînteiază.
 Noapte era şi un somn de alin stăpînea peste ţarini
 Tot ce-i suflare-obosită şi neamul de păsări ori fiare,
 Cînd, pe un ţărm, în plin aer răcoare, sub bolta ţăriei,
 Tatăl Enea de-amarul război tulburat în adîncu-i,
- 30 Trupul şi-ntinse, luîndu-şi o mult tirzielnică tihnă.
 Tibrul cu fluviu plăcut, al tărîmului zeu, deodată,
 Ca un bătrîn ce se-nalţă din frunzele plopilor coastei,
 I se ivi : învelit cu mantă verzuie de pinză
 Moale de in şi pe cap cu umbroasă de trestii cunună.
- 35 Astfel începe-a vorbi şi graiul lui grijile curmă :
 „Tu cel din spiţă de zei, ce ne-aduci îndărăt dintre
 duşmani
 Troia, păstrînd pentru noi Pergamul cu zile de-a pururi,
 Şi aşteptat pe pămînt laurentic şi-ogoare latine,
 Casa aici ţi-i, rămii, aici şi penaţii statornici ;
- 40 Nu te-ngrozi de-ncruntarea războiului : pica şi ura
 Zeilor s-au potolit.
 Nu socoti că doar visu-ţi năluci făureşte, căci, iată,
 Scroafă măreaţă găsi-vei la mal sub stejar tolănită,
 Albă şi-aproape de ţiţe treizeci de purcei împrejuru-i,
- 45 Albi ca şi ea şi cu toţii o dată ajunşi la viaţă.
 Locul cetăţii acesta-i şi muncilor, fără greş, capăt ;
 Ani de trei ori cîte zece roti-s-or şi-aicea Ascaniu
 Va-ntemeia un oraş cu strălucile nume de Alba.
 Nu-ţi prevestesc îndoielnice lucruri. Ia seama acumă,
- 50 Căci arăta-voi pe scurt cum înfringe-vei tot ce-ameninţă.
 Arcadienii, un neam ce se trage din Palas, ei care

44. Scroafa cu treizeci de purcei simboliza străvechea populaţie a Romei împărţită, după legendă, în treizeci de curli (*curlae*), iar fiecare curle în zece ginţi (*gentes*).

47. Legendarul rege Ascanius, întemeietorul cetăţii Alba Longa.

52. După o veche legendă, conducătorul Evandru din Arcadia a sosit în regiunea Tibrului şi a construit pe collina, numită mai tîrziu Palatin, o cetate căreia l-a dat numele Pallantium. Pallas era unul din strămoşii lui Evandru. În Arcadia se afla un oraş străvechi care se numea Pallantium.

- Au însoțit pe Evandru, urmînd ale regelui steaguri,
 Loc și-au ales pe-acest țarm și-si clădiră oraș Palanteul
 Colo în munți, de la Palas pornind, al străbunului nume.
- 55 Fără-ncetare ei poartă războaie cu ginta latină ;
 Fă-ți din aceștia tovarăși oștirii, te leagă cu dînșii.
 Eu călăuză ți-oi fi printre maluri, de-a lungul pe apa-mi,
 Ca să răzbești cu lopeți și în susul curgîndelor unde.
 Scoală deci, fiu de zeiță, cu-ntiile stele în scapăt
- 60 Rugi către Juno îndreaptă, cum legea-i, învinge minia
 Și-amenințarea cu jertfe plecate. Prinos împlini-mi-vei,
 Biruitor. Căci sînt eu cel ce vezi că apasă în maluri
 Cu revărsatul șuvoi și prin rodnică țarină taie,
 Tibrul albastru și-s drag și albastrelor ceruri eu fluviul.
- 65 Curtea-mi ieși-va de-aicea, frunțașă cetăților frunte."
 Tibrul grăi și apoi se-ascunse în albie-n fundul
 Cel mai adînc. Nu-l mai țin pe Enea nici noaptea, nici somnul :
 Iute se' scoală și ochii-nălțînd către zorii cei proaspeți
 Ai strălucitului soare, își ia, după datini, în palme
- 70 Apă din rîu și rostește spre ceruri aceste cuvinte :
 „Nimfelor laurentine, o, nimfe izvoare de fluvii,
 Tibrule tată, și tu, cu șuvoiul tău sfînt, pe Enea
 Bine primiți-l și-acuma feriți-l de orice primejdii.
 Matca-ți oriunde te ține, o, tu cu-ndurare de-a noastre
- 75 Nenorociri, de oriunde ieși tu cel atîta de mîndru,
 Fi-vei mereu prin slăvirea-mi, mereu prinosu-mi în cinste,
 Fluviu cu coarne, tu domn peste-aceste hesperice ape.
 Fii-mi în preajmă și fă-ți mai vădită-ntărirea voinței."
 Astfel vorbind, își alege din flotă el două corăbii,
- 80 Pune lopeți și-ngrijește îndat' pe tovarăși cu arme.
 Neașteptată minune, că-s ochii uimiți fără seamăn,
 Scroafa cea albă cu pui de-o culoare cu ea, în pădure,
 Stă tolănită și lui pe malu-nverzit i s-arată :
 Ție deci, mare Junonă, piosul Enea ți-o-nchină,
- 85 Jertfă-mplinind, și pe-altar cu-ai ei godăcei o așază.
 Tibrul, cît noaptea aceea-i de lungă, dădu liniștire

69. Se pare că era un obicei ca atunci cînd cineva invoca divinitatea unui rîu, să ia în mîini, în timpul rugăciunii, apă din acel rîu.

77. Pentru poet, Tibrul era regele, stăpînul rîurilor (*regnator aquarum*), așa cum Roma, așezată pe malurile lui, stăpînea peste alte cetăți și neamuri.

- Apei umflate, se trase în albia-i, fără de murmur,
 Neted întins din şuvoi îşi făcu, parcă-n somn e o baltă,
 Parcă-i un lac amuţit, şi vislirea-i cruţată de luptă.
- 90 Ei fşi grăbesc începutul lor drum; cu un şopot prielnic,
 Lunecă nava cea unsă pe ape şi valuri se miră,
 Neîncercata pădure se miră că scuturi, în lungul
 Fluviului, lucii sclipesc şi că vase plutesc zugrăvite.
 Noaptea şi ziua cu toţii s-apleacă pe vîsle cu rivnă,
- 95 Lungi ocoliri ei străbat sub boltita copacilor umbră,
 Spintecă codrii cei verzi oglindiţi în tăcutele luciuri.
 Soarele-aprins atinsese-n urcuşu-i al cerului creştet,
 Cînd ei departe zăriră-o cetate cu ziduri şi case
 Rare : e ceea ce-acuma puterea romană cu cerul
- 100 Asemănă, dar pe-atunci, în săraca-i domnie, Evandru.
 Repede prorele-ntorc şi-s mereu de oraş mai aproape.
 Regele arcadian săvîrşea chiar atuncea mlădiţei
 Mîndre din Amfitrion, cît şi zeilor, jertfă solemnă
 Într-o dumbravă din faţa oraşului. Palas fecioru-i,
- 105 Tinerii frunte, senatul sărac, toţi cu el de tămîie
 Dar întindeau şi-abureau altarul cu proaspătul sînge.
 Cînd au văzut ei că năvi înalte, în umbra pădurii,
 Înaintează, pe vîsle tăcute-aplecîndu-se oameni,
 Spaima îi ia de năprasnă, sar toţi deodată şi lasă
- 110 Mesele goale. Dar Palas i-opreşte-ndrăzneţul să strice
 Sfintele jertfe şi zboară-nainte cu arma în mînă,
 Şi de departe : „Voi tineri — le strigă el — ce vă îndeamnă
 Aste străine cărări să-ncercaţi ? încotro vă e gîndul ?
 Ce neam ? de unde veniţi ? şi pace ori luptă ne-aduceţi ?”
- 115 Tatăl Enea atunci de sus de pe pupă-i răspunde
 Şi cu o mînă i-ntinde crenguţa măslinului paşnic :
 „Fii de-ai Troiei tu vezi, şi latinilor arme vrăjmaşe,
 Oameni pribegi urmăriţi de-aceştia cu lupte trufăse.
 Noi pe Evandru-l cătăm. Şi spune-i din parte-mi c-aleşii
- 120 Troiei fruntaşi au sosit ca să-i ceară frăţie de oaste.”
 Palas rămîne uimit auzind de asemenea nume :
 „Cine ai fi tu, coboară — îi strigă — şi tatii în faţă
 Vorba-ţi rosteşte, ca oaspe în casele noastre îndeamnă”,
 Mina-i întinde şi strînsă el ţine pe-a celuilalt mînă.
- 125 Lasă ei fluviul şi trec înainte intrînd în dumbravă.
 Vorbe de prietenie îndreaptă Enea spre rege :
 „O, cel mai bun dintre greci, cum voit-a ursita ca însumi

- Rugă să-ți fac, închinându-ți crenguțe cu panglica păcii,
 Nu mă-nspăimintă, ți-o spun, că, arcadian, ești fruntașul
- 130 Printre fruntașii danai și-nruditul cu-Atrizii de-aproape ;
 Însăși virtutea-mi, prea sfintele vești de la zei și părinții
 Noștri de-un neam, însăși faima-ți, în larg pe pământ
 răspîdită,
 Soțu-ți din mine-au făcut, bucuros că aici m-a dus soarta.
 Tatăl dintii, clăditorul orașului Troia, Dardanus,
- 135 Grecii așa povestesc, născut din Electra lui Atlas,
 Trase la țarmul troienilor ; dat-a suflare Electrei
 Atlas mărețul ce ține pe umeri a cerului boltă.
 Maia cea albă, pe vârful Cilenului pururi în gheață,
 Îl zămisli pe Mercur, tatăl tău, și-l aduse la viață.
- 140 Însă, de credem ce știm din bătrîni, chiar și Maiei tot Atlas,
 Atlas i-i tată, el sprijin ce poartă-ale cerului astre.
 Spițele-s două, vedem, dar din unul și-aceiași părinte.
 Iată pe ce bizuit, n-am cătat prin solii ori ocoluri
 Să te încerc mai întîi ; eu însumi în mîna-ți venit-am,
- 145 Însumi cu capul și-acum sînt cu ruga pe buze la pragu-ți
 Neamul lui Daunus pe noi, ca pe tine, cu crîncenă luptă
 Ne urmărește ; ei cred că, gonindu-ne, nimeni în cale
 Nu le va sta să aducă sub jug și Hesperia-ntreagă,
 În stăpînire-avînd mările două ce țara ne scaldă.
- 150 Ia deci cuvîntu-mi și dă-ți-l : căci oameni de luptă puternici,
 Plini de-ndrăzneală avem, și tineri căliți în primejdii.”
- Spuse Enea. Cellalt de mult măsura cu privirea,
 Vorba sorbind-o, și fața-i și ochii și-ntreaga-i făptură.
 Scurt îi răspunde apoi : „O, dintre troieni cel mai tare,
- 155 Cum te primesc de voios ! cunoscîndu-te-nvie în mintea-mi
 Vorbele, chipul și glasul mărețului tată Anchise !
 Căci mi-amintesc cum că Priam, cu dorul s-o vadă pe sora
 Sa Hesiona-n regatu-i, cătă Salamina și-n drumu-i
 A poposit și-n hotarul Arcadiei pline de ghețuri.

130. Evandru era rudă cu Atrizii, deoarece și unul și cellalți coborau, după legendă, direct din Zeus.

142. Această veche aristocrație fabuloasă avea legături strînse și se înrudea. Virgiliu îi atribuia întemeierea unor cetăți din Italia, fără să fi avut sentimentul că jignea prin aceasta orgoliul concetățenilor săi.

158. Vizitînd-o pe sora sa, Hesiona, soția lui Telamon din Salamina. Priam trecuse și prin Arcadia.

- 160 Tinăr în floare, pe-atunci îmi mîjia pufușorul pe față,
Cîtă uimire în ochii-mi privind pe troieni și pe însuși
Fiul lui Laomedon, dar mai-nalt decît toți trecea-n frunte
Însuși Anchise ! la vîrsta-mi, o sete m-ardea pînă-n creștet,
Vorbe să schimb cu bărbatul și mîna-mi să strîngă-a lui mînă
- 165 Mersei spre el și cu drag l-am condus în Feneu, în cetatea-mi.
Îmi dăruî, la plecare, săgeți liciene și-o tolbă
De-o frumusețe, o mantie întreșesută cu aur
Și două friie de aur, acum ale dragului Palas.
Deci, a mea mînă ce-o ceri, cu-a ta-i prin frăție legată
- 170 Și de-ndată ce mîine lumina s-o-ntoarce în lume,
Veți mineca bucuroși de-ajutor și ce am, voi avea-veți.
În așteptare, prieteni, la noi și cu noi împreună
Sărbătoriți anualele jertfe, că-i rău să se-amine,
Și-ncă de-acum vă deprindeți la mese cu-ai voștri tovarăși".
- 175 Astfel vorbind, poruncește mîncăruri și cupe la mese
De la-nceput și el însuși i-așază pe oaspeți pe brazde ;
Deosebit pe Enea-l primește pe jîlțul de paltin
Acoperit cu o blană de leu, și-l pofteste să șază.
Tineri aleși împreună cu preotul sfînt pe-ntrecute
- 180 Pun la-ndemînă friptură de taur, încarcă în coșuri
Piine, al Cererei dar, și servesc fiecărui pe Bacus.
Se ospătează Enea, cu el tinerimea troiană,
Dintr-o spinare întreagă de bou și din carnea spăsirii.
După ce foamea le fu potolită și pofta se stinse,
- 185 Spuse Evandru : „Această solemnă jertfire, ospățul
Cum ni-e datina, vatra cea pînă-ntr-atîta de sfîntă,
Nu din credință deșartă, de zeii străvechi uitătoare,
Noi ni le-am pus : ci le facem, troianule oaspe, din grele,
Grele primejdii scăpați și-nnoim datorită cinstire.
- 190 Uite colo mai întii la cea stană de țăncuri ce-atîrnă :
Pînă departe-s răzleți bolovani și pustie în munte
Stă văgăuna ; și ce de pietroaie sfărmate, sub stîncă !
Hăul acolo s-afla, dosit și săpat în adîncuri,
Fără să știe de soare și-acolo-și găsise sălașul

165. Pheneus, oraș în Arcadia, lîngă muntele Cyllene.

178. În timp ce oaspeții de rînd se așezau pe pămîntul gol, căpeteniile lor l se dădea un scaun acoperit cu o blană.

187. Poetul a folosit prilejul întîlnirii cu Evandru pentru a descrie introducerea cultului lui Hercule în Italia.

- 195 Cacus și om și-animal ; și mereu era țărna călduță
De un omor de curînd, iar la mîndrele porți, înșirate,
Capete numai de om picurînd de puroi, gâlbejite.
Tată, Vulcan îi era dihaniei ; namila-n greu-i
Mers, da pe gură-nnegrita văpaie a tatălui însuși.
- 200 Vremea ne-aduse-n sfîrșit ajutorul dorit cu-nfocare
Și-apărut-a un zeu. Căci răzbunătorul de rele,
Mîndru de prada și-uciderea lui Gerion cu trei trupuri,
Hercule-aicea era și, biruitor, uriașii
Tauri prin țară-și mîna, tot cîrduri pe văi și pe maluri.
- 205 Însă de furii cuprins, ca să nu fie neîncercată,
Neîndrăznită vreo fărădelege ori înșelăciune,
Cacus întoarce din pajiști vreo patru din tauri — mîndrețe,
Vaci tot pe-atîtea, și ele frumoase că n-aveau pereche,
Și ca să nu-l dea pe față vreo urmă de pași ce-nainte
- 210 Ar fi-ndreptat, el de coadă trăgînd către hău a lui pradă
Și răsturnînd ale căii dovezi, o pitea în adîncuri.
Cit de-n zadar căutarea ! un semn nu ducea-n văgăună !
Însă cînd Hercule tocmai strîngea de pe pajiști cireada-i
Bine hrănită și-acuma făcea pregătiri de plecare,
- 215 Boii mugiră pe drum și umplură de plingeri tot codrul
Citu-i de-ntins, părăsind cu părere de rău aste plaiuri.
Una din vaci le răspunse din peștera largă cu muget
Și de sub pază-nșelă nădejdea șiretului Cacus.
Însă atuncea s-aprinse cu furie-n fierea-i cea neagră
- 220 Ura lui Hercule : arma și-o-nșfacă, măciuca-i greoaie
Plină de noduri, și-n goană ajunge pe-al muntelui creștet.
Iată ai noștri au văzut, în sfîrșit, prins de spaimă pe Cacus
Și tulburat la privire ; el fuge de-ntrece Eurul,
Spre văgăună, călcîielor groaza aripi le dă parcă.
- 225 Cum s-a închis, sfărîmînd legăturile și prăbușindu-și
Steiul grozav ce-atîrna prin cătușe de tatăl făcute,
Cum întăritu-și-a poarta cu piatra proptită într-însa,
Numai în clocot de furii eroul Tirintului vine,
Ochii ici-colo zvîrlindu-i, cătînd un'se poate pătrunde,
- 230 Dinții scrișnindu-și. Arzînd de mînie străbate de trei ori
Tot Aventinul, de trei ori încearcă și-ncearcă zadarnic

222. Deși odraslă a lui Vulcan, zeul focului, Cacus a fost totuși răpus.

228. Tirint era orașul unde domnea Amphytrion, tatăl vitreg al lui Hercule.

- Pragul de piatră, de trei ori s-așază devale-n sleire.
 Cremene sta înălțată cu colțuri, de lături pripoare,
 Drept dintr-al peșterii spate pornită și-n nouru cu vîrfu-l,
 235 Locuri prielnice doar pentru cuiburi de păsări de pradă.
 Cum s-apleca povîrnită spre riul din stînga, din partea
 Cealaltă, greu opintindu-se, el o desprinde clintită
 Din rădăcinile-i țepene și deodată, smulgînd-o,
 Jos o împinge : văzduhul în larg, de izbire, răsună,
 240 Malul se sfarmă și riul se trage-ndărăt cu-ngrozire.
 Dar vîgăuna, palat necuprins al lui Cacus, rămase
 , Descoperită și-n fund se iviră umbritele goluri :
 Tocmai așa cum pămîntul, crăpînd pînă-n miez printr-o silă,
 Ar arăta locuințe de iad, gălbejite regate,
 245 Chiar și de zei urgisite, și marea genune-ai vedea-o
 Din înălțime, cu manii în tremur de-a zilei lucire.
 Pe apucatul deodată-n lumina cea neașteptată,
 Prins într-o scorbură-a stanei și urlînd cum nicicînd nu urlase,
 Hercule mi ți-l apasă de sus cu săgeți, pune mîna
 250 Pe-orîșice armă, azvîrle cu trunchi și cu stinci uriașe.
 Cacus, și într-adevăr din primejdie nu-i chip să fugă,
 Fum nepătruns, te-nfioară aceasta s-o spui, din gîtleju-i
 Varsă și-nvăluie totul cu nour de orb întuneric,
 Astfel vederii se smulge și stringe grămadă în hău-i
 255 Noaptea de fum în vîrtej și foc în amestec cu beznă.
 Nu-l mai răbdă în minia-i Alcide și însuși în flăcări
 Se repezi dintr-un salt, chiar pe unde mai mult rotocoale
 Fum stăpînește și hăul e clocotul negrelor picle.
 Mi ți-l înșfacă în fum pe cel ce-n zadar varsă flăcări,
 260 Strîns îl cuprinde în noduri, îl ține și face să-i iasă
 Ochii din cap, iar gîtlejul uscat, istovit i-i de sînge.
 Neagra clădire-i deschisă și porțile scoase îndată,
 Boii furați și hoția ascunsă, jurînd cu minciună,
 Sînt în lumină, luat de picioare, tîrit e afară
 265 Stîrvul cel hîd. Nu se satură-n suflet cu toți măsurîndu-i
 Ochii grozavi, pocitura de față și pieptul pe care-i
 Păr ca de fiară, și gîtul cu zgura vîpăilor stinse.
 Iată de-atunci se serbează slăvirea și veseli cînstescu-i
 Ziua urmașii ; Polițius ctitoru-ntii al serbării

245. Comparația a fost luată din Homer (*Ilada*, cîntul XX, 62-65), dar Virgiliu l-a dat o culoare romană și o simplitate impresionantă.

- 270 Sfinte-a lui Hercule și juruiții Pinari, ai ei paznici,
 Pus-au în codru altarul acesta ce pururi s-o spune
 Că e mai mare la noi și mai mare și fi-va el pururi.
 Haideți dar, tineri războinici, slăvind voi așa binefaceri,
 Incununați-vă capul cu frunze, și-n dreapta cu cupe,
 275 Zeul obștească îl chemați, bucuroși și din vinuri jertfiți-i."
 Zise : de-ndată ce plopul lui Hercule îi incunună
 Capul cu frunzele-n două culori ce-i atîrnă pe tîmple
 Și are-n dreapta lui cupa cea sfîntă, cu toții în grabă
 Varsă din vinuri pe mese, voioși, și la zei se închină.
- 280 Cerul s-apleacă acum și mijește luceafărul serii.
 Preoții înaintează, Polițius însuși în frunte,
 Toți, după datini, cu piei îmbrăcați și în mină cu facle.
 Pun ei mîncare și-aduc ale mesei de-a doua bucate
 Bune și-ncarcă altarul cu talgere pline de daruri.
- 285 Salii atuncea cu ramuri de plop împletite în jurul
 Frunții, pășesc ca să cînte în preajma încinselor vetre ;
 Corul acesta-i de tineri, cellalt de bătrîni ; ei, în imnuri,
 Slavă lui Hercule dau și isprăvilor : cum năbușit-a
 Monștrii dinții cu-a sa mină, năpîrcile vitregei mame ;
- 290 Cum răsturnă la pămînt, prin războaie, vestite orașe,
 Troia, Ecalia, cum sub Euristeu din Micena,
 Astfel voind-o Junona nedreaptă, mulțime de cazne
 El îndură. „Neînvinsule, mîna-ți jertfește pe fiii
 Norilor, Folus, Hileu, cei cu două făpturi, și pe monștrii
- 295 Cretei, pe leul grozav de sub stîncă din valea Nemeiei ;
 Au tremurat la vederea-ți și Stixul cu bălți și portarul
 Iadului, care domnea în hău-i pe oase și-n sînge ;

270. Cultul lui Hercule a fost mult timp lăsat în seama a două ginți : Politi și Pinarii. Despre rolul jucat de aceste ginți la serbările lui Hercule vorbește mai pe larg Titus Livius, în cartea întâia, capitolul al șaptelea al *Istoriei* sale.

271. Altarul se numea „Ara maxima”.

285. Salii erau preoții zeului Marle, numiți astfel pentru că dănuiau (de la verbul *salire* „a sări”) în cinstea zeului, purtînd scutul și cîntînd. Imnul lor se numea *carmen Saliare*.

291. Hercule a distrus orașul Ecalia din Eubea, pentru că regele Eurystheus refuzase să-i dea mîna fiicei sale Iole.

292. Junona a procedat cu multă viclenie, dînd lui Eurystheus domnia peste Argos, care se cuvenea de drept lui Hercule.

294. Monstrul din Creta era minotaurul din Cnossos, iar portarul Iadului, ciinele Cerber. Typhoeus, unul din giganți, fiu al Tartarului și al Geii.

- Nu te-ai temut de nimic, nici de însuși Tifeu uriașul
 Gata cu arma-i ; iar Hidra din Lerna cu capete multe
- 300 Încolăcindu-se-n juru-ți, păstratu-ți-ai firea întreagă.
 Te salutăm, al lui Joe vlăstar, pentru zei o podoabă,
 Vino cu pas priincios, tu prielnic și nouă și jertfei !"
 Astfel în imnuri cântau ; mai cu seamă adaugă hăul
 Monstrului Cacus și focul ce-acesta-l scotea pe-a lui gură.
- 305 Toată dumbrava vuieste și-ntors de coline-i ecoul.
 Dar, cele sfinte-implinite, se-ndreaptă cu toți spre cetate.
 Regele, înaintind copleșit de adinci bătrînețe,
 Se sprijinea-n al lui mers pe Enea, pe fiu-i și calea
 O ușura cu cuvinte schimbate de una, de alta.
- 310 Plin de-ncîntare Enea-și plimba cu grăbire spre toate
 Ochii, de locuri atras și-ntreba și-asculta cu plăcere
 Tot ce aminte-aducea de bărbații trecutelor timpuri.
 Regele, ctitor al Romei, Evandru atuncea îi spune :
 „Peste dumbrăvi stăpîneau doară fauni de-ai locului, nimfe
- 315 Și-o semînție de oameni născuți din stejarul cel tare,
 Fără de legi și-obiceiuri ; și neștiutori cum să-njuge
 Boii, cum roade s-adune ori, ceea ce-aveau, cum să cruțe ;
 Pomii, vînatul greoi le-ntindeau îndeobște o hrană.
 De pe Olimp ne-a venit Saturn mai întîi, de-a lui Joe
- 320 Arme fugind și de tronul-i acuma lipsit surghiunitul.
 El laolaltă a strîns semînția cea aspră în munte
 Împrăștiată, și legi îi dădu și voi să se cheme
 Lațitul tărîmul în care putu fără griji să se-ascundă.
 Sub cîrmuirea-i ca rege a fost ce de toți se numește
- 325 Veacul de aur ; așa stăpînea el noroadele-n pace !
 Dar îi urmară pe-ncetul, cu-o vîrstă mai rea și pătată,
 Furia de avuție, turbarea de crîncene lupte.
 Cete ausonice-atunci și neamuri sicane veniră,
 Țara saturnică însăși schimbătu-și-a des al ei nume ;
- 330 Regii pe-atunci și mărețul la trup și-ncruntatul de Tibris,
 Cel după care în urmă Italiei chemară și fluviul,

316. Locuitorii străvechi ai Italiei erau considerați autohtoni și nu mișl aborigeni. Ei erau culegători și vînatori, adică nu ajunseseră încă în stadiul păstoritului și al agriculturii.

325. Epoca lui Saturn, numită și „veacul de aur”, cunoștea agricultura și creșterea animalelor, dar nu și palima pentru avere (*amor habendi*), cu alte cuvinte societatea nu era încă diferențiată în clase antagoniste.

- Albula cea din străvechi pierzându-se-astfel ca numire.
 Soarta ce face ce vrea și ursita ce n-o poți abate
 M-au așezat pe-acest țarm pe mine din țara-mi gonitul,
 335 Rătăcitor peste mări : aici mă-ndrumă cu temute
 Vești și-a mea mumă Carmenta, o nimfă, și sfetnicul Febus.”
 Zise și-ndată pășind, Evandru i-arată altarul,
 Poarta de-asemeni ce-apoi se chemă Carmentala, ca nume
 Pus de romani, o cinstire străveche a nimfei Carmenta,
 340 De viitor vestitoare și-ntîia în cînt că Enea
 Mari strănepoți va avea și c-o fi Palanteul în faimă.
 Apoi, întinsa dumbravă pe care azil a făcut-o
 Iutele Romulus și, pe sub stîncile reci Lupercalul,
 Nume, din arcadian obicei, de la Pan liceanul.
 345 Apoi i-arată-Argiletul, acesta o sfîntă dumbravă,
 Martora lui, cînd desfiră uciderea oaspelui Argus.
 Îl îndrumează de-aici spre Tarpeia și spre Capitoliul
 Cel numa-n aur acum, dar pe vremuri, barbare hățișuri.
 Aspra credință a locului cutremura și pe-atuncea
 350 Lumea de țară, și-atunci se temeau de pădure și stîncă,
 „Taină e care din zei, dar un zeu locuiește dumbrava
 Și-mpădurita colină. Cred arcadienii c-aicea
 Fost-a chiar Joe văzut, pe cînd scutura cu-a lui mină
 Scutul cel negru și norii ades i-aduna a furtună.
 355 Vezi — îi mai spune — și două celăți la pămînt dărimate,
 Resturi și foste clădiri ale vechilor locului oameni.
 Una durat-o-a Ianus, Saturn pe cealaltă de-alături,
 După-al lor nume : Ianicolul ici și Saturnia colo.”
 Astfel vorbind între ei, au ajuns și la casa săracă

336. Mama lui Evandru se numea Carmentis sau Carmenta, deoarece prezicea viitorul. Cuvîntul latin *carmen* însemna și „prezicere, proro-cire”. Mai tîrziu, Carmenta era zeița nașterilor, iar sărbătorile Carmentalia, dintre 11 și 15 ianuarie, treceau drept cele mai de seamă zile festive ale femeilor romane.

341. Poetul făcea o apropiere între Pallanteum și Palatin, unde se afla locuința lui August.

343. Lupercal, o grotă închinată lui Pan, la poalele colinei Palatinului.

344. Pan era adorat îndeosebi în Arcadia, unde se afla muntele Licæus.

345. Argiletum, un cartier al Romei antice, între Quirinal și Forul roman.

354. În lupta împotriva tilanilor, Joe s-a apărat cu un scut de piele de capră.

- 360 A lui Evandru, în cale-ntilnind mugitoarele turme,
Unde acuma sînt Forul roman și Carinele mîndre.
Cînd ei să intre : „Alcide cel biruitor aste praguri —
Spune Evandru — trecu și-l primi o asemenea curte.
Oaspe, arată-ți disprețul de tot ce-i avere și, vrednic
- 365 Insuți de-un zeu, bucuros poștește-n a mea sărăcie”.
Duse-nlăuntru-n lăcașu-i cel strîmt pe Enea mărețul,
Astfel grăindu-i, și-l puse să stea pe-o grămadă de frunze
Acoperită cu blană de urs de pe-a Libiei coastă.
Noaptea căzu și cuprinse cu negrele-i aripi pămîntul.
- 370 Dar speriată, ca mamă, și nu fără pricină, Venus
De-a laurenților ură, de zarva lor primejdioasă,
Către Vulcan se-ndreptă și, în patul de aur, cu soțu-i
Astfel vorbi, răspîndind cu șoptirea-i zeiască iubire :
„Cînd pustiau, cu războiul lor, regii argolici Pergamul
- 375 Cel osîndit și-ntărirea-i menită prin foc să se piardă,
Nu ți-am cerut ajutor pentru bieții troieni și nici arme
De măiestria-ți făcute și, soțul meu drag, nici gîndit-am
Să te-obosesc în zadar, să te-ncerc cu vreo trudnică muncă,
Totuși eu mult datoram copiilor regelui Priam
- 380 Și deplingem prea ades pe Enea în greaua-i restriște.
Dar prin voința lui Joe i-acum pe-a rutulilor coastă ;
Deci rugătoare m-apropii și-ți cer ție, zeule, arme
Pentru fecioru-mi, eu mama. Putut-a cu lacrimi pe tine
Doar să te-nduplece Tetis, putut-a și soața lui Titon.
- 385 Uite ce neamuri se strîng și ce ziduri cu porțile-nchise
Fieru-și ascut împotrivă-mi și vor și pe-ai mei să-i doboare.”
Spuse și-n brațele-i albe ca neaua și-nlănțuie soțul,
Caldă și dulce-l cuprinde pe-acela ce șovăie. Iată-l,
Flăcări deprinse primește deodată, văpaie știută
- 390 Pînă-n oase-i pătrunde, i-aleargă prin trup și-l înmoaie :
Nu e altfel cînd, zvirlită de trăsnet, o brazdă aprinsă
Volbură trece prin nori cu lumina ei scinteietoare.
Soața o simte, vicleană voioasă, știind ce nuri are.
Zeul atunci cetluit de iubirea-i de-a pururi, rostește :

361. Carinae, unul din cele mai frumoase cartiere ale Romei antice, la marginea colinel Esquilinului.

384. Thetis, fiica lui Nereus, se rugase de Vulcan ca să-i făurească armele lui Ahile. Aurora, soția lui Titon, căpătase tot de la Vulcan arme pentru fiul ei, Memnon.

- 395 „Cum de-ți mai cauți temei pe departe ? și unde, zeiță,
Unde-i încrederea-n mine ? alt-dată o grijă asemeni
De-ai fi avut, aș fi dat după voie troienilor arme ;
Nu-mpiedicau cel atotfăcător și ursita ca Troia
Să se păstreze, iar Priam și zece ani să mai domnească.
- 400 De te gătești de războaie acum și așa-ți este gîndul,
Ai, cu cuvîntu-mi, ce poate ieși făurit de-a mea artă,
Tot ce se toarnă din fier ori din aur și-argint în amestec,
Tot ce-i putere în foc și în foale ; sfîrșește, cu ruga-ți
Să te-ndoiеști de-ale tale puteri.” Și grăindu-le-acestea,
- 405 O-mbrățișă cum poftea și cu capul pe sinii soției
Își căută pentru trupu-i repausu-n somnul cel pașnic.
Noaptea în mersu-i era pe la mijloc de cale și somnul
Se-ndepărtase gonit de întia odihnă ; femeia
Căreia dat i-i să ducă cu fusul, cu firul subțire
- 410 Traiul, trezește mocnitul cărbune, scurmînd în cenușă,
Și, însoțindu-și și noaptea la muncă, strunește pe fete
Chiar și la lampă să toarcă într-una, căci astfel în cinste
Ține-a ei casă și poate mărunții copii să și-i crească.
Nu în altfel, nici mai leneș al focului domn se azvîrle
- 415 Și el din patul cel moale și trece la fier și ciocane.
Între Lipari eolica și a Siciliei coastă,
Iese din mare o insulă-naltă, cu stînci fumegînde ;
Bubuie-n sinu-i, ca Etna, și peșteri și hăuri ce-s roase
De-ale ciclopilor focuri, și gem nicovalele vajnic
- 420 Sub lovitori sănătoase, bucăți de oțel înroșite
Sfîrșite-n hăuri și gîfite focu-n încinse cuptoare :
E-a lui Vulcan locuință, Vulcania insula-și spune.
Zeul, al focului domn, acolo din'nalt se coboară.
Fieru-l lucrau în întinsele peșteri atuncea ciclopii
- 425 Brontes, Steropes și-ntreg dezgolit uriașul Piracmon.
Mină cu mină-nsoțind, fățuiseră-n parte un trăsnet,
Astfel cum tatăl aruncă atîtea din bolta tăriei
Jos pe pămînt, dar o parte era încă neisprăvită.
Raze de grindină trei i s-adause, trei de furtună,
- 430 Trei de văpaie roșcată și trei de Austru cu aripi.
Fulgere-acum ce-nspăimîntă și clocot de tunet și groază
Îi mai puneau, întregind cu minii urmărite de flăcări.

416. Lipara, cea mai însemnată dintre insulele eoliene de la nordul Siciliei, era o insulă vulcanică.

- Intr-un alt colț făureau pentru Marte un car și ușoare
Roți, ca s-ațișe cu ele cetăți și s-ațișe pe oameni ;
- 435 Scutul de spaimă, unealta Minervei în furie oarbă,
Îl netezeau pe-ntrecute, cu solzii de șarpe, în aur,
Cu-ncolăcite năpirci, iar la mijloc, pe pieptul zeiței,
Ochii în capul tăiat rotindu-și, cu însăși Gorgona.
„Totul deoparte — le strigă — în lături, ciclopi de ai Etnei,
- 440 Muncile-aici începute și fiți-mi doar ochi și ureche :
Arme avem de făcut pentru mare războinic. Puterea
Toată v-o stringeți, și brațe grăbite și-ntreg meșteșugul.
Haide, nu-mi pierdeți o clipă.” O vorbă mai mult, iar aceia
Și s-apucară de-ndată, prin sorți împărțindu-și o muncă
- 445 Deopotrivă. Arama-i șuvoi și șuvoi e de aur,
Răni-dătătorul oțel se topește-n întinse cuptoare.
Toarnă ei scut uriaș, de-ajuns numai singur să-nfrunte
Armele toate latine și foile-i șapte-mpreună
Strins ferecate-s. Și unii trag aer în foale umflate
- 450 Și îl aruncă, iar alții călesc într-o baie arama
Sfiriitoare. Tot hău-i ilaie gemind sub ciocane.
Brațele-n tact își ridică puternic, pe rînd, și le lasă
Iarăși, cu clește ce-agață întorc înroșitele fiare.
- Zeul din Lemnos grăbește acestea pe țărml eolic,
- 455 Cînd pe Evandru-n lăcașu-i mărunț îl deșteaptă plăcute
Raze dintii și al zorilor cîntec de păsări sub streșini.
E în picioare bătrînul, își pune tunica pe trupu-i,
Tălpile și le-nfășoară cu strinse curele etrusce.
Apoi de șold și de umăr își prinde arcadică spadă
- 460 Și-și potrivește-a lui blană, pe stînga-i căzînd, de panteră.
Paznici, doi ciini înainte pășesc, cînd din prag el coboară,
Și-i însoțesc, credincioși stăpînului, pasul pe cale.
Drumul și-l ia spre lăcașul retras unde-i oaspe Enea,
Gîndul eroului numai la sprijin promis, cum grăit-au,
- 465 Dar tot așa de cu zori și Enea, și el, o pornise,
Unu-nsoțit e de Palas, cellalt, lingă el cu Achate.
S-au întîlnit, își string dreapta, s-așază-nlăuntru în curte

437. Scutul Minervei lucrat de ciclopi avea în mijloc efigia cu capul Medusei și capul Gorgonei, cu păr de șerpi.

459. Evandru purta la șold o sabie, pe care o învelea cu o blană de panteră ce-l alina de pe umărul stîng.

Și-s bucuroși că în voie ei pot, în sfîrșit, sta de vorbă.
Regele-ntii :

- 470 „Mare fruntaș al troienilor, teafăr tu, cum aș mai crede
Că-n adevăr este Troia învinsă, căzut că-i regatu-i ?
Dar ca să-ți fiu de-ajutor în război, la mărețul tău nume,
Cît mi-s mijloacele slabe ! Căci Tibrul ne-nchide aicea,
Colo ne-apasă rutulul cu zangăt de arme la ziduri.
- 475 Însă-aș putea să-ți alătur puternice neamuri, bogate
Taberi regești ; o scăpare, chiar neașteptata-ntimplare
Ne-o și arată. Chemat de ursită, ești astăzi la mine.
Nu prea departe de-aicea, zidită pe-o stîncă străveche,
Este cetatea Agila și-ntr-însa, pe dealuri etrusce,
- 480 Se satoriră alt-dat'lidienii, războinica gîntă.
Înfloritoare cetate mulți ani, o ținu sub puterea-i
Mîndră, cu cruntele arme, Mezențiu în vremea din urmă.
Să pomenesc de omoruri grozave ? de sapte de fiară
Ale tiranului ? Zeii le-ndrepte spre-ai lui, spre el însuși !
- 485 Ce vrei mai mult ? el pe morți îi lega de cei vii și-mpreună
Mîna cu mîna punea și, de-asemenea, față cu față,
Soiu-i de chin ! și pe-aceștia, cuprinși de murdare puroiuri,
Îi ucidea pe-ndelete prin îmbrățișarea de spaimă.
Dar în sfîrșit cetățenii sătui înconjoară cu arme
- 490 Și pe Mezențiu-n. turbare nebună, și curtea-i întreagă,
Taie pe paznici și-aruncă și foc pe-nălțimile casei.
El din mijlocul măcelului scapă și poate să fugă
În ai rutulilor cîmpi și, ca oaspe, îl apără Turnus.
Dar și Etruria toată, în ură pe drept, se ridică
- 495 Și-amenințînd cu război, pentru caznă îl cere pe rege.
Uite, acestor ostași să le fii tu în frunte, Enea !
Căci pretutindeni pe coastă în freamăt sînt desele pupe,
Vor să pornească, dar preotul girbov de ani îi oprește,
Soarta vestind : «O, ales tineret al Meoniei noastre,

476. În Etruria erau douăsprezece cetăți, conduse de cîte un șef, numit *lucumo*. În vreme de primejdie, unul din acești șefi era ales comandant suprem.

479. Agila fusese înlemnită de pelasgi. Mai tîrziu, ea a ajuns în slăpînirea elruscilor și s-a numit Caere, azi Cerveteri, între Roma și Civitã. Vecchia.

499. Maeonia, numele mai vechi al Lydiei pe unde se credea că veniseră etruscii în Italia.

- 500 Floarea virtuții străbune a ginții, vă mîină spre dușman
Dreaptă minie, Mezențiu e vrednic de-aprinsa-vă ură,
Nu-i totuși dat ca ital să conducă un neam așa mare :
Capi dinafară cătați». Și iată că oastea etruscă
Locului stă în cîmpie, de vestea din 'nalt spăimîntată.
- 505 Tarchon chiar mie-mi trimite și soli cu coroana și sceptrul,
Încredințindu-mi de-asemeni și semnul regesc al domniei,
Ca să iau tronul etrusc și să merg către tabără-ndată.
Dar bătrînețea cu greu-i de gheață, de ani istovită,
Îmi pizmuiește domnia și slaba-mi putere spre fapte.
- 510 Mi-aș îndemna eu copilul, dar mama fiindu-i sabină,
Ține-așadar de itali printr-o parte. Ci tu ai, prin soarta
Ție prielnică, vîrsta și-obîrșia, cerul te cheamă,
Du-te, troienilor tăi și italilor cap fără seamăn.
Fie-ți alături Palas ce-aicea-i, a noastră nădejde
- 515 Și mîngiere ; deprindă-și, fiindu-i tu însuși maestru,
Slujba în oaste și munca prea aspră-a lui Marte, să-ți vadă-
Faptele tale, de-acuma din tinerii ani să te-admire.
Da-voi de două ori sută de-aleși călăreți dintre tineri
Arcadieni și pe-atîția și Palas va da-ntr-al lui nume.”
- 520 Spuse acestea ; Enea și mult credinciosul Achate
Țintă țineau spre pămînt ai lor ochi și într-una primejdii
Încă ar fi cumpănit cu inima prinsă de neguri,
Dacă, pe cerul senin, al ei semn n-ar fi pus Citorea.
Căci deodată un fulger zvîrli din înalte eteruri
- 525 Vine cu trosnet că parcă de-a valma se năruie toate,
Tireeneele goarne răsună mugind prin văzduhuri.
Cătă în sus ; și din nou un alt trosnet cu trosnet se-ngîină.
Văd ei cum arme scînteie-ntre nouri pe-o față senină,
Limpede-azur, și-ntre ele, ciocnindu-se, aprig detună.
- 530 Numai uimire-s ceilalți, dar eroul troian, după zgomot,
Recunoscute tot ce mama-i, zeița, îi făgăduise.
Zice atunci : „Tu, Evandru, o, nu, nu căta plin de grijă
Ce întîmplări ne vestește minunea ; Olimpul mă cheamă.
Mama zeița-mi cîntă că trimite-va semnul acesta
- 535 Dacă război o porni și că arme, de sus, mi-o aduce,
Sprijin turnat de Vulcan.
Cîte măceluri de-acuma, bieți laurentini, vă așteaptă !

505. Tarchon, fratele sau fiul lui Tyrrhenus, ar fi condus pe etrusci în Italia și ar fi întemeiat orașul Tarquinia. El l-a alungat pe Mezentius.

Cită pedeapsă spăsi-vei, o, Turnus, vai, cite sub unde
Scuturi și căști și puternice trupuri, tu rostogoli-vei,
540 Tibrule tată! Ei ceară război, invoiala deci rump-o!"

După cuvintele-acestea, din jiltu-i înalt se ridică,
Merge întâi de trezește, prin foc, adormitele vetre
Ale lui Hercule, vesel se-ndreaptă spre lari și penaiți
Mici din ajun, iar Evandru, la fel cu bărbații din Troia,

545 După străvechi obiceiuri, înjunghie oile-alese.
Trece Enea pe urmă la năvi, pe tovarăși îi vede
Și-și pregătește pe cei mai viteji ca să-i fie în luptă
Însoțitori; toți ceilalți o pornesc pe grăbitele unde,
Alunecind lesnicios la vale pe fluviul prielnic,

550 Și lui Iulus îi duc noutăți despre lucruri și tată.
Cai dăruieți-s troienilor care-n Etruria pleacă;
Pentru Enea-i un cal într-ales și pe el îl îmbracă-o
Blană roșcată de leu, scinteind cu-auritele-i unghii.

Zvonul se-ntinde ca-n zbor de îndat' prin mărunta cetate,
555 C-o vor lua călăreți către țărnul etrusc cu grăbire.
Mamele-n spaimă-ndoiesc juruințele lor, de primejdii
Teama-i aproape și mare, mai mare e chipul lui Marte.
Tatăl Evandru atuncea cuprinde a fiului dreaptă,

Strânge la piept pe drumeț și, prin lacrimi șiroaie, îi spune:

560 „O, dacă Jupiter, anii trecuți ar putea să-mi întoarcă!
Eu cel de-atunci când, sub însuși Preneste, întiile șiruri
Le-am doborât, am aprins, biruind, cu grămezile scuturi
Și trimisei pe Erilus în Tartar, cu mîna-mi, un rege
Căruia mama-i Feronia, chiar de la nașterea-i însăși,

565 Dindu-i, ce groaznic! trei suflete, ba și trei rînduri de arme,
Moartea de trei ori urma să-l înfrîngă: eu totuși cu dreapta-mi
Viețile-i toate smulsei, despoindu-l la fel și de arme!
Eu cel de-atunci! nici o clipă n-aș fi despărțit de sărutu-ți,
Dulce copil, iar Mezențiu vecinul, semeț ocărîndu-mi

570 Vîrsta, nicicînd n-ar fi dat cu fieru-i atîtea omoruri
Crude, n-ar fi văduvit orașul de-atîți și-atîți oameni!
Însă, o, zei din înalturi, o, conducător peste toate
Jupiter, voi coborîți-vă, rog, către rege-ndurarea
Și-l auziți pe părinte. Și dacă puterile voastre,

543. La sfîrșit, eroii au adus o îndoită jertfă: una în cinstea lui Hercule, pentru înlăturarea puterii armatelor, și a doua în onoarea larilor și penaiților, pentru protecția locuințelor și a familiilor.

- 575 Dacă ursita-mi păstrează pe Palas prea scumpul meu teafăr,
 Dacă trăiesc ca să-l văd cum din nou mi se-ntoarce în brațe,
 Viață-mi lăsați și-ndura-voi și cazne oricum și oricîte.
 De m-ameninți însă, soartă, cu nenorocirea nespusă,
 Da, chiar acum, chiar acum să rup cu o crudă viață,
- 580 Cît îndoielnice-s griji și-așteptări de ce poate să vină,
 Cît încă-n brațe te am, drag copil, fericirea-mi tirzie,
 Singura-mi doară, urechea să nu mi-o rănească o veste
 Jalnică." Tatăl rostea-n despărțirea din urmă aceste
 Vorbe și slugile lui leșinat îl duceau înlăuntru.
- 585 Însă acum călărimea ieșise pe poarta cetății,
 Printre întii Enea și mult credinciosul Achate,
 Apoi ai Troiei fruntași ; și Palas e-n mijlocul oștii,
 Mantia, armele lui zugrăvite izbind pe-orișicine.
 Astfel Luceafăru-i cînd, scăldat de-a Oceanului undă,
- 590 El, între stelele bolții, iubit mai cu seamă de Venus,
 'Nalță spre cer a lui frunte prea sfîntă și umbrele-alungă.
 Mamele-n frică-s pe ziduri, cu ochii urmînd pînă-n zare
 Norul de praf și cohortele scînteietoare de-aramă.
 Ei o apucă-narmați prin hățișuri, pe unde mai scurtă-i
- 595 Calea ; un strigăt răsună și, orînduindu-se-n șiruri,
 Tropătă-n cîmp colbăit copita-n al calului ropot.
 Este o mare pădure aproape de recele Cere,
 Printr-o credință străbună, în larguri slăvită, coline
 Jur împrejur o închid și-o încing cu mîlîzii cei negri.
- 600 Vechii pelasgi, care-ntii alt-dat' s-așezară în Lațiu
 Au închinat lui Silvan, peste cîmpuri și turme stăpînul,
 Cum ni se spune, și codrul și-o zi de prea sfîntă serbare.
 Nu depărtați de aici, își țineau, apărată de locuri,
 Tabăra Tarchon și-ai lui, și acum, de pe-a dealului culme,
- 605 Se și vedeau ostășimea și-ntinsele corturi pe cîmpuri.
 Tatăl Enea și cei ce-s aleși pentru luptă, acolo
 Intră și mult obosiți se-ngrijesc și de cai și de dinșii.
 Venus, zeița cea albă, acum dintre norii eterici
 Vine cu daruri ; zărind pe fecioru-i în valea afundă,
- 610 Singur și mai la o parte de riul cu ape răcoare,
 Astfel de vorbe-ndreptîndu-i, ea însăși deodată s-arată :

588. Luplătorii din Arcadia aveau scuturile colorate, ca și labicii, britanii și alte triburi primitive.

601. Silvanus era o divinitate italică, protectoare a pădurilor și a turmelor.

- „Iată dar făgăduitele daruri, făcute prin arta
 Soțului meu ; și pe gânduri nu sta să silești pe trufașii
 Laurentini și pe Turnus cel aprig să lupte, copile.”
- 615 Zise și strînse la pieptu-i cu drag pe-al ei fiu Citerea,
 Apoi a pus pe stejarul din față lucioasele arme.
 Vesel de darul primit și de-o cinste atîta de mare,
 Nu se mai satură ochii și-i plimbă pe fiecă armă,
 Mut de-admirare sucește în mîinile-i casca grozavă
- 620 Cu-ale ei coame și-n juru-i vîrsînd scînteieri și vîpaie,
 Spada de-omor purtătoare și platoșa groasă de-aramă,
 Mare, în singe bătînd, ca un nor plumburiu ce s-aprinde-n
 Raze de soare și-aruncă luciri către zări depărtate ;
 Apoi pulparele netede, numa-n argint și în aur,
- 625 Lancea și scutul măiestru cum nici un cuvînt n-o încapă.
 Zeul, al focului domn, cunoscînd viitorul și soarta,
 Lupta purtată-n Italia, toate-ale Romei triumfuri,
 Le încrustase aici ; și urmașii ce-n șir or să vină,
 Neam din Ascaniu, și luptele an după an biruite.
- 630 Zeul săpase în peștera verde-a lui Marte lupoaica
 Jos după naștere-ntinsă : sugaci, doi copii se agață
 De-ale ei țîțe, se joacă și buzele sug fără teamă
 Ca de la mamă ; iar ea, cu gîtul întors înspre dînșii,
 Blind îi dezmiardă pe rînd și cu lîns al lor trup netezește.
- 635 Iată, alătura, Roma și fete sabine răpite
 Cutezător, chiar din circ, cu prilejul mărețelor jocuri,
 Și deodată războiul cel nou dus de Tațiu bătrînul
 Și încruntații sabini cu fîrtații lui Romulus însuși.
 Apoi războiul sfîrșindu-se regii cei doi încă-n arme,
- 640 Stînd la altarul lui Iov cu cupele pline în mînă,
 Leagă frăția-ntre ei și ca jertfă înjunghie-o scroafă.
 Lîngă acestea, pe Metus îl rup, apucînd-o în lături,
 Carele repezi ; de ce n-ai cinstit jurămîntul, albane ?
 Tulus tirăște prin cîrîng sfișiatele-ți membre și sînge

615. Armele lui Eneas fuseseră făurite de ciclopi, iar pe scutul său erau înfățișate scene din viața celor ce aveau să-i urmeze din istoria romană : lupoaica și cei doi gemeni, răpirea sabinelor, atacul lui Porsenna etc.

642. Metellus Fuffetius, dictator în Alba Longa, îi trădase pe romani în lupta împotriva locuitorilor din Fidenae.

644. Tullus Hostilius, unul din regii legendari ai Romei,

- 645 De-nșelător pedepsit rouează stropitele lufe.
 Iată cum Romei Porsena poruncă îi dă să primească
 Pe izgonitul Tarquiniu și cu-mpresurare-o apasă :
 Ai lui Enea urmași, libertate cerînd, se-narmează.
 Dar și Porsena e parcă și plin de minie și gata
- 650 Să amenințe, cînd Cocles cutează să sfărîme podul
 Și cînd, rupindu-și cătușele, Clelia-not trece riul.
- Sus ni s-arată cum Manlius, paznic colinei Tarpeia,
 Stă la intrarea în templu stăpîn peste-nalt Capitoliul,
 Cum e-nnoită cu paie regeasca lui Romulus casă.
- 655 Iată și-o gîscă de-argint, peste stilpi poleiți, numa-n aur
 Zboară, vestind că aproape în prag ajunseseră galii ;
 Galii soseau prin hățisuri și mai-mai țineau cetățuia,
 Umbra fiindu-le sprijin și noaptea cu bezna ei deasă.
 Părul le este bălai și-n podoabe de aur veșmintul,
- 660 Straiul vărgat le lucește ; cu lanțuri de aur încins li-i
 Gîtul ca laptele alb și scutură-n mîini fiecare
 Lănci cîte două, iar trupul li-l apără lungile scuturi.
 Zeul făcuse aici și pe salii dansînd, pe lupercii
 Goi, și căciulile toate de lînă, și micile scuturi
- 665 Dintru înalături căzute ; curatele mame-n ușoare
 Care duceau prin oraș cele sfinte. Și-alătura, iată,
 Tartarul însuși cu-adîncile-i hăuri, locașul lui Pluton,
 Și ispășiri pentru crime ; și tu atîrnînd, Catilina,
 De-un bolovan ce-i să cadă, cum tremuri cu ochii la Furii !
- 670 Mai la o parte, pioșii primind legiuiri de la Caton.
- Între acestea, priveliștea-n aur a mării umflate
 Se deschidea, azurii val cu val pe sub albele spume.
 Scînteietori de argint delfini măturau cu-a lor coadă
 Cîmpul, în cerc înotînd, și tăiau în vârtejul de ape.

646. Regele etrusc Porsenna încercase să-l aducă din nou în Roma pe Tarquinul, după instaurarea republicii.

650. Horatius Cocles a apărut Roma împotriva lui Porsenna, distrugînd podul peste Tîbru, iar Cloelia a fost dată ca ostatică la dușmani și a scăpat cu fuga.

663. Lupercalia, o străveche sărbătoare, care începea la 15 februarie. Un cortegiu de preoți, numiți *lupercl*, mergeau în procesiune în jurul Palatînului, pornind de la Lupercal și ajungînd iarăși acolo.

668. Lucius Sergius Catilina a organizat o conjurație împotriva republicii și a încercat să pună mîna pe putere în anul 63 î.e.n.

670. Marcus Porcius Cato Uticensis (95—46 î.e.n.), adept al filozofiei stoice, adversar a lui Caesar și apărător al republicii.

- 675 Ți se arată în larg corăbii lucind de aramă,
 Lupta din Actium, coasta Leucale adînc zbuciumată
 De rînduitul război și talazu-n scilpire de aur.
 Dincoace Cezar August mîinindu-și italii la luptă,
 Cu senatorii, poporul, penaii și zeii slăviții ;
- 680 Stă pe-a vasului pupă, din tîmple voios se revarsă
 Gemene flăcări, deasupra-i ivit i-al părintelui astru.
 Dincolo, vîntul și zeii fiindu-i prielnici, Agripa
 Chipeș își duce ostașii ; ca semn al războiului, mîndră,
 Îi scînteiază pe-ncinsele tîmple-o cunună rostrală.
- 685 Față spre dinșii, cu barbari mulțime și arme-n tot felul,
 Biruitor peste soare-răsare și Roșia Mare,
 Poartă Antoniu cu el Răsăritul, Egiptul și Bactra
 Cea-ndepărtată, urmîndu-l, blestem ! egipteană soție.
 Toți se reped deodată și-ntinsul întreg e în spumă,
- 690 Tot spintecat de-ale pupelor boturi, de trasele visle.
 Cată spre larguri ; ai crede că-n mare Cicladele smulse
 Duse-s înot și că munții înalți în ciocnire-s cu munții ;
 Astfel mulțimea de oameni se-nfruntă din pupe cu turnuri !
 Flăcări de cîlți și săgeți zburătoare, de-a valma, cu brațul
- 695 Sînt azvirlite, neptunicii cîmpi încrușiți-s de sînge.
 Între războinici, regina își cheamă oștirea cu sistrul,
 Nu vede încă în urma-i năpîrcile două ce-așteaptă.
 Zei monștruoși de pe Nil și Anubis cu capu-i de cîine
 Armele-și țin spre Neptun, spre Minerva și Venus, protivnici.
- 700 Marte, în fier făurit, dezlănțuie furia-n miezul
 Învălmășelii, descins-au din aer și direle triste,
 Și bucuroasă ce-i Vrajba în mersu-i cu hainele-n zdrențe,
 Cărei Belona-i urmează cu biciul ce picură sînge.
 Febus din Actium cată la toate de sus și-și încoardă

676. Actium, promontoriu pe coasta de sud-vest a Greciei, la sud de Epir, lîngă care a avut loc lupta navală dintre trupele lui August și Antoniu la 2 septembrie 31 î.e.n. În apropiere se află insula Leucas, azi Santa Maura.

682. Vipsanius Agrippa, născut în anul 62 î.e.n. dintr-o familie modestă, a organizat și condus efectiv flota lui August la Actium, obținînd victoria.

687. Marcus Antonius a avut succese militare în răsărit înainte de lupta de la Actium. Bactria se întindea spre nord-est, dincolo de riul Ocos, azi Amu Daria, care se varsă în lacul Aral.

696. Sistrul (*sistrum*), un instrument de metal, un fel de cîrîitoare, folosit de vechii egipteni la sărbătorile religioase sau în lupte.

698. Anubis, zeu egiptean cu cap de cîine.

- 705 Arcul : Egiptul și inzii, arabii și toți sabeenii,
Cum îl zăresc, se întorc și de groază iau fugă nebună.
Însăși regina, o vezi cum, chemîndu-și în sprijinu-i vîntul,
Pinzele-ntinde și slobod, mai slobod frînghiile lasă.
Zeul, al focului domn, ne-o arată în toi de măceluri,
- 710 Galben de moarte pe fața-i, Iapixul minînd-o pe unde ;
Dincolo însă e Nilul cu corpul măreț, care-n lacrimi,
Cu desfăcutul lui piept și cu haina-i ce-atîrnă în falduri,
Cheamă pe-nfrînți către sînu-i de-azur și-ale fluviului tainiți.
Dar în triumf întreit intrînd în a Romei cetate,
- 715 Cezar aduce prinosu-i de veci pentru zeii italici,
Temple de trei ori o sută, mărește-n oraș pretutindeni.
Străzile-s pline de freamăt voios, de strigări și de jocuri ;
Cor de femei e prin temple și acestea au toate altare ;
Tinerii tauri jungheați stau întinși pe pămînt lîngă vetre ;
- 720 Însuși, pe pragul ca neaua din templul cel alb al lui Febus,
Plimbă-ai lui ochi peste daruri trimise de neamuri, le-atîrnă
De lucitoarele porți ; și popoarele-nvinse se-nșiră,
Cît felurite în grai, în arme și-n strai felurite.
Vezi, de Vulcan făuriți, nomazii, aici, africanii
- 725 Cei neîncinși, și lelegii, gelonii armați cu săgeată
Și carienii ; cum blind își duce-al lui val Eufratul,
Îndepărtații morini și Rinul cu coarnele-i două,
Dahii sălbatici și fluviul Arax în minie pe podu-i.
Tare-n uimire de-al mamei lui dar, ce Vulcan i-l turnase,
- 730 El bucuros de priveliști, dar fără să știe ce fapte-s,
Urcă pe umăru-i faima nepoților, soarta lor însăși.

705. Sabeii, trib din Arabia de sud-vest.

710. Vîntul Iapix sufla dinspre Apulia și înlesnise fuga Cleopatrei spre Egipt.

725. Lelegi și carii, populații din Asia Mică. Gelonii erau sclăvi din ținuturile râului Borysthenes, azi Nîpru.

727. Morinii locuiau în părțile cele mai de nord ale Galliei, în fața coastelor britanice.

728. Dahii trăiau pe malul de răsărit al Mării Caspice. Araxes era un fluviu repede din munții Armeniei.

CARTEA a IX-a

Însă pe cînd se petrec toate-acestea în locuri departe,
Juno Saturnica, ea chiar, trimise din ceruri la Turnus
Mult îndrăznețul, pe Iris. Stătea în pădurea străbună
A lui Pilumnus în vremea aceea, în valea-nchinată.

5 Astfel copila lui Taumas cu gura ei trandafirie :

„Turnus — îi spune — ce nimeni din zei nu-ndrăzni să-ți
promită

Ție în dor, prin rotirea-i, adus-o-a vremea de sine.

Soții lăsîndu-și, și flota și-orășul, acuma Enea

În Palatin a ajuns, la Evandru în casa regească.

10 Nu doar atît : a pătruns în Corit la orașe de margini

Și-și înarmează țărani lidieni adunați de prin cîmpuri.

Ce șovăiești ? este clipa să ceri al tău car, să-ți ceri roibii,

Nu zăbovi și apucă-i deodată'zăpăcînd al lor lagăr."

Numai vorbit-a și-n cer se urcă pe-aripi cumpănite,

15 Zboru-i trăgînd după ea maiestos curcubeu pe sub nouri.

Tinărul o cunoscuse și-nălțînd către stele-amîndouă

Brațele, a urmărit-o, pe cînd ea fugea, cu cuvîntul :

„Iris, a cerului vrajă, din nori îndrumîndu-te, cine

Te-a coborît pe pămînt ? Și de unde acest deodată

20 Limpede timp ? iată, văd deschizîndu-se-n mijlocu-i bolta,

11. Prin Ildien!, poelul înțelege etrusci.

20. Romanii își închipuiau cerul ca un fel de perdea care acoperea stelele în timpul zilei. În zborul ei, Iris trecea prin această perdea, o desfăcea și lăsa să se vadă stelele, „îlmepezînd vremea“.

- Aștrii pe cer drumețind. Îți urmez prevestirea cea mare,
Fii cine-ai fi, de mă chemi tu la arme." Cu-acestea, de fluviu
S-apropie și luind de pe fața virtejului apă,
Mult el se roagă și umple văzduhul cu vii juruințe.
- 25 Toată armata-i acum mergea prin deschisele cîmpuri,
Tare în cai și bogată în straie brodate și-n aur.
Duce întiile șiruri Mesap și pe cele din urmă
Tinerii fii ai lui Tirus; la mijloc, cu armele-i, Turnus,
Fără astîmpăr, li-i șef și abia de-i ajung pin' la umăr.
- 30 Astfel umflat de tăcutele șapte pîraie, agale
Gangele curge și astfel, purtînd roditoarele-i miluri,
Nilul se-ntoarce din cîmpuri și-n albia-i iar se închide.
Dar, de departe, troienii zăresc cum s-adună deodată
Nouri de praf, cum pe cîmpuri s-așterne un des întuneric.
- 35 Știrea, Caicus o dă cel dintîi de pe turnul din față :
„Ca un virtej, cetățeni, se-nvirtește cu norul cel negru,
Iute aduceți voi arme și sulite, sus deci pe ziduri,
Iată dușmanul, fiți gata !" Troienii se-nchid îndărătul
Porților, strigăt scoțînd, și umplu-ntăririle toate.
- 40 Căci priceputul în arme Enea așa-i sfătuișe,
Cînd a plecat : de se-ntîmplă cumva vreo nevoie în lipsa-i
Nu îndrăznească-a porni vreo bătaie ieșind în cîmpie.
Lagărul ei să-l păstreze, și bine-ntăritele ziduri.
Deci orișicît îi îndeamnă la luptă minia, rușinea,
- 45 Porțile-s puse-mpotrivă și, sfatul cel dat împlinindu-l,
Stau înarmați și așteaptă vrăjmașu-nlăuntru în turnuri.
Turnus, ai crede că-n zbor, depășește zăbavnica-i oaste,
De douăzeci călăreți într-ales însoțit, și sosește
Pe negîndite la ziduri; pe calul său trac și cu pete
- 50 Albe, el poartă un coif de aur și roș i-i surguciul.
„Cine cu mine va fi, o, tineri, și-ntîiul la dușmani ?
Iată !" a zis și-nvîrtind o lance, o zvîrle prin aer,
Semn că-nceput e de luptă, și intră semeț în cîmpie.
Soții răspund cu un strigăt și toți sînt în urma-i cu zgomot
- 55 Asurzitor; sînt uimiți de-a troienilor inimă slabă,
Și că, bărbați, nu s-avîntă în cîmp, nu-i înfruntă cu arme,
Ci-n adăposturi rămîn. Năvalnic pe cal dă tîrcoale
Zidului și pe de lături cătîndu-și un loc de intrare.
Astfel și lupul de pîndă în preajma ticsitelor țarcuri,

- 60 Urlă la stîină privind și în noaptea în scapăt, îndură
Vinturi și ploaie ; cînd mieii sub mame stau teferi în pază
Și behăiesc liniștit, el flămînd și sălbatic se zbate-n
Ura-i de cei nevăzuți ; și turbata lui foame-ndelungă
Îl chinuiește și gîtul uscat i-i în setea de sînge.
- 65 Nu într-alt chip se încinge minia-n rutulul ce vede
Ziduri și tabere ; arde durerea-i în asprele oase ;
Cum să încerce-a pătrunde, ce mijloc i-ar smulge din valuri
Pe întăriții troieni și-astfel să-i scoboare-n cîmpie ?
El tăbărăște pe vasele bine ascunse-ntr-o coastă
- 70 A-ntăriturilor, prinse-mprejur de movili și de fluviu,
Iute chemînd pe tovarășii biruitori să le-aprindă ;
Fierbe ca-n clocot și-apucă un pin numai jar, numai flacări.
Se străduiesc ei atunci și-i împinge și pilda lui Turnus,
Tinerii toți se-narmează cu negrii tăciuni ; de prin vetre
- 75 Pradă jeratic, rășina dă fum și-o lumină de smoală,
Flacăra zvîrle spre stele scînteii tot atît cît cenușă.
Care din zei abātu de la teucri atuncea, o, Muze,
Flacăra crudă ? și cine feri de-așa foc flota însăși ?
Spuneți : credință străveche e-n fapt, dar și faimă de-a pururi.
- 80 Timp e de-atunci, cînd Enea-njgheba a lui flotă pe Ida
Cea frigiană, gătindu-se pentru-ale mărilor larguri,
Mamă a zeilor, chiar Berecintia astfel spre Joe,
Zice-se, vorba-ndreptase : „O, fiule, fă după doru-i,
Ceea ce-ți cere, stăpîne-n Olimp, însăși mama ta dragă.
- 85 Am o pădure a mea, de ani și de ani cît de scumpă !
Neagră de trunchi de arțar și de-al brazilor des întuneric,
Sfîntă pe piscu-mi de munte și lumea-nchinare-i aduce :
Am dăruit bucuroasă bușteni frigianului tînăr
Cînd trebuitu-i-au vase, dar teamă, neliniști m-apasă.
- 90 Frica alungă-mi și lasă pe mama-ți să poată, prin rugă,
Ca să nu fie nicicînd ele-nfrînte de-al căilor zbucium
Ori de virtejuri ; să aibă folos că-s pe munți-mi născute”.
- Fiul ce roiul de astre pe cer învirtește, răspunde :
„Mamă, s-abați tu ursita ? ce vrei pentru năvile spuse ?
- 95 Luntre durate de miîni omenești să se bucure astfel
De nemurire ? Și sigur Enea să-nfrunte-un nesigur
Plin de primejdii ? Ce zeu mai avut-a atîta putere ?

80. Pădurile Idei din apropierea Troiei, în Asia Mică.

82. Berecintii erau un trib din Frigia, patria Cybeleii, mama zeilor.
Pe muntele Ida se afla și o înălțime cu numele de Berecint.

- Nu, dar cînd smulse din rele ajunge-or la capăt de cale-n
 Portul ausonic, acelor scăpate din valuri și care
 100 Vor fi trecut în ogor laurentic pe prințul dardanic,
 Eu le-oi lua pieritorul lor chip, dînd poruncă să fie
 Peste cîmpia de ape zeîte : cum Doto Nereia
 Și Galateia, cu pieptul lor, spintecă mările-n spumă."
 Spuse și ca legămînt pe apele fratelui Pluton,
 105 Pe clocotindele țarmuri de smoală și neagră genune,
 Dete din cap și, la semnu-i, un tremur cuprinse Olimpul.
 Ziua sosise-așadar, depănaseră Parcele timpul
 Cel hotărit, cînd ocară lui Turnus vestit-a pe Mamă
 Să-ndepărteze de năvile sfinte aprinsele torțe.
 110 Nemaivăzută lumină deodată în ochi li s-arată,
 Nor nesfîrșit dinspre soare-răsare aleargă pe boltă,
 Coruri din Ida s-aud ; îi ajunge din aer o voce
 Ce înfioară, pe-ostașii troieni și rutuli stăpînindu-i :
 „Nu vă grăbiți s-apărați, troienilor, vasele mele,
 115 Nu vă-narmați, căci mai iute aprinde-va Turnus oceanul,
 Nu însă sfinții mei brazi. Și voi libere mergeți, zeîte,
 Mergați, porunca-i a Mamei." Și iată c-atunci de îndată
 Pupele-și rup de la țarm, fiecare, legatele funii
 Și, ca delfinii, s-afundă cu botu-nainte și cată
 120 Spre neajunse adîncuri : apoi, uimitoare minune,
 Cîte și prore de-aramă stăteau înainte la țarmuri,
 Fete acum se ivesc și-o pornesc înotînd peste valuri.
 Înarmuriți sînt rutulii ; Mesap e-n groază el însuși,
 Cu speriații lui cai ; întîrzie în mersu-i chiar Tibrul,
 125 Răsunător murmurînd, și-și întoarce-ndărăt a lui undă.
 Totuși încrederea nu părăsește pe aprigul Turnus ;
 El întărește curajul prin vorbe, el soții și-i mustră :
 „Doar pe troieni îi lovește minunea ; căci Joe răpește
 Obîșnuitul lor reazem, ce nici mai așteaptă rutule
 130 Arme și focuri ; închise-s troienilor căile mării,
 Nici o nădejde de fugă, vedeți, căci luată li-i apa,
 Iară pămîntu-i în miinile noastre ; cu miile oameni,
 Neamuri italice armele-și prind ! Cu zeieștile semne
 De prevestiri să se-ngîmfă cît vor, ele nu mă-nspăimîntă.

102. Doto și Galatela, două din cele cincizeci de nerele.

107. Parcele torceau firul vieții oamenilor.

- 135 Este-ndejuns pentru soartă și Venus că dinșii răzbiră
 În roditoarele cîmpuri ausonice. Soartă am însumi
 Lor împotrivă, să sfărăm cu fier blestemata lor gintă
 Care soția-mi fură, căci nu numai pe-Atrizi îi atinge
 Astă durere, nu numai Micena e-n drept să se lupte.
- 140 Poate-i de-ajuns că pierit-au odată! da, dacă păcatul
 Numai atuncea făcut, i-ar fi dus la dezgust de întregul
 Neam femeiesc! dar încrederea-n valul ce-acum ne desparte,
 Piedici de șanțuri și biete hotare protivnice morții
 I-ncurajează! Și nu văzură cum Troia cu ziduri,
- 145 Ea de Neptun făurită, a fost mistuită de flăcări?
 Cine dar gata-i, aleși, să zdrobească prin fier întărirea,
 Cine, urmîndu-mi, dă buzna în tabere prinse de frică?
 Pentru troieni, nu o armă de însuși Vulcan, nu mii vase
 Trebuie-mi mie, chiar vină-le-ndată în jur ca tovarăși
- 150 Tot ce-i etrusc; de-ntuneric, de sarbădul furt de Paladiu,
 De-o sugrumare a străjilor sus pe-nălțimi de cetate,
 N-au a se teme, nici nu ne-om ascunde-ntr-al calului pîntec!
 Ziua, pe față, eu vreau să-nconjur cu foc aste ziduri.
 Le-oi arăta eu că nu cu danai, cu pelasgii cei tineri
- 155 Au ei a face, pe care cu anii opritu-i-a Hector.
 Dar cum trecut-a o parte prea bună a zilei, acumă,
 Cît mai rămîne, voioși că-mplinirăți atitea cu bine,
 Vă odihniți, o, războinici bărbați, și fiți gata de luptă.”
 Între acestea îi dă lui Mesap, ca o grijă, să pună
- 160 Străji la intrări și să-nconjure toată-ntărirea cu focuri.
 Patrusprezece aleși să păzească-ale taberei ziduri
 Cu ostășime rutulă, urmînd fiecărui o sută.
 Scinteietori cu surguciuri de purpură, toți numa-n aur,
 Merg ici și colo, se schimbă; întinși, după strajă, pe iarbă,
- 165 Beau cu plăcere, golind din aramă turnatele cupe.
 Focuri aruncă lumini și cu jocu-și petrece străjerul
 Noaptea lipsită de somn.
- Toate, de sus de pe val, troienii le văd și cu arme
 Țin înălțimile: teama iuțindu-i, ei cată cu grijă
- 170 Pe la intrări și unesc prin punți întăritele locuri;
 Sulițe-aduc. Îi zorește și Mnesteu și-aprinsul Serestus,
 Ei hotărîții de tatăl Enea să fie în frunte

167. În *Enelda*, întăriturile rutulilor și felul lor de a lupta sînt înfățișate la fel cu cele ale romanilor din timpul lui Virgiliu.

- Și să conducă în tabără, dacă primejdii ar cere-o.
 Toată oștirea de veghe-i la zid și-alegându-le sortii
- 175 Rostul, ei munca-mplinesc fiecare în locu-i de pază.
 Paznic la poartă era fără seamăn viteazul de Nisus
 Al lui Hirtacus, trimis lui Enea tovarăș de Ida
 Cea cu vinat, om dibaci la săgeți și la suliță gata.
 Eurial i-i prieten, ca dînsul mai chipeș nici unul
- 180 Printre războinicii care-mbrăcaseră arme troiene,
 Tînăr cu puful dintii mijindu-i pe fața nerasă,
 Dragoste-i leagă și-o dată la luptă pornind, dau năvală;
 Ei împreună acum într-un loc, la o poartă-s de strajă.
 Nisus aruncă: „Sînt zeii acei care mintea mi-avîntă,
- 185 Eurial? ori i-i zeu fiecărui dorința cea aspră?
 Încă de mult, să pornesc vreo bătaie, vreo mare ispravă
 Mintea-mi frămîntă, scîrbit de-atîta molatică tihnă.
 Uite ce-ncredere-n fapte cuprinde-a rutulilor oaste.
 Rare lumini scînteiază: de somn înmuiați, de beție,
- 190 Zac adormiți; pînă-n zare tăcere-i. Ascultă de-aceea
 Ce cumpănesc și ce gînd îmi răsare acumă în cuget.
 Oastea, frunțașii doresc să-l cheme-ndărăt pe Enea,
 Vor să-ndrumeze vreun om, să-l vestească de sigure lucruri.
 De-ar învoi ce eu cer pentru tine, căci gloria însăși
- 195 Mi-este destul, am credință că pot să găsesc pe sub dealuri
 O cărăruie ce-ar duce-n orașul țintit, Palanteul.”
 Eurial e mișcat de iubirea cea mare de faimă
 Și cu uimire răspunde-avîntatului trainic prieten:
 „Nu vrei să fiu lingă tine părtaș la mărețele fapte,
- 200 Nisus? Lăsa-te-voi singur în toate aceste primejdii?
 Nu-n așa fel mă-nvăță în războaie deprinsul Ofelte,
 Tata, pe mine crescutul sub groaza de greci și-n a Troiei
 Grele-ncercări, nu astfel m-am purtat eu cu tine din vremea
 Ce-l însoțim pe mărețul Enea în soarta-i din urmă.
- 205 Inima-mi, simt eu că are de viață dispreț și nu crede
 C-ar fi plătită prea scump cu lumina onoarea ce-o cauți.”
 Nisus atunci: „Nici o teamă nu am negreșit în privința-ți,
 Nici n-ar fi drept, nu, s-o am: așa, izbutind, să mă-ntoarcă
 Marele Joe ori zeul cu ochii la voia-mi prielnici!

181. Episodul lui Nisus și Eurial a fost scris, fără îndoială, sub influența lui Homer, care descriese pătrunderea lui Odiseu și Diomedea în tabăra trolenilor, în timpul nopții, spre a răpi caii lui Rhesos.

- 210 Dar dacă vreo întimplare, vreun zeu, cît de-adezea se vede-n
Grele-ncercări ! dacă-n calea pierzării cumva m-ar împinge,
Tare aş vrea să trăieşti ; şi mai vrednică-i vîrsta-ţi de viaţă !
Din bătlălie răpit ori răscumpărat, ar rămîne
Cine-n pămînt să mă pună sau, dacă-ar opri-o ursita,
- 215 Cine prinos să aducă la golu-mi mormînt de cinstire.
Nu eu pricină-a durerii să fiu pentru biata ta mamă
Care-ntre multele ea, numai ea cuteză să urmeze
Pe-al ei copil, neprimind găzduirea ce-i dase Aceste".
Însă cellalt : „În zadar împleteşti la deşarte temeieri,
- 220 Căci hotărîrea-mi n-o iau îndărăt, cît de cît zguduită.
Să ne grăbim !" spune el. Deşteptaţi de îndată, străjerii
Trec, cum e rîndul, la pază şi loc ; părăsindu-şi deci postul,
Pleacă şi el însoţindu-l pe Nisus şi cată pe rege.
- Tot ce e-n viaţă, pe-ntinsul pămînt, potolitu-şi-a-n tihna
- 225 Somnului grija şi inima cea uitătoare de chinuri ;
Însă fruntaşii troieni, cum şi toţi cei aleşi dintre tineri
Sfatu-şi ţineau despre trebile cele mai mari ale ţării,
Ce să se facă şi cine să plece cu veşti la Enea.
Toţi în picioare, proptiţi în lungi lănci şi cu scutul în mină,
- 230 Stau în mijlocul cîmpiei şi-al taberei. Nisus atuncea,
Eurial lingă dînsul, se roagă să între de-ndată,
Lucrul de seamă şi vremea de preţ că ar fi. Şi Iulus
Îi şi primi pe grăbiţi şi-i cere lui Nisus să-nceapă.
Al lui Hirtanus fecior : „Troieni, cu prielnice gînduri
- 235 Daţi ascultare ; ce-aducem, să nu cumpăniţi după anii
Care-i avem. Cufundaţi în somn şi-n beţie, rutulii
Au amuţit ; şi-amîndoi cercetarăm ascunsa ieşire,
Pe la răscrucea de drumuri din poarta ce-ndreaptă spre mare.
Focuri ici-colo doar, fum ca de smoală urcînd către stele :
- 240 De ne-nvoiţi ca norocul acum să-ncercăm, pe Enea,
La Palanteu între ziduri cătat, de îndată cu toţii
Îl veţi vedea cum vă vine cu prăzi dobîndite-n măcelul
Cel săvîrşit printre duşmani. Poteca n-o fi să ne-nşele,
Căci prin adîncile văi noi zărirăm, vîinînd prea adesea,

224. Contrastul dintre liniştea naturii şi frămîntările conducătorilor a fost scos în relief cu multă pricepere de către Virgiliu, care a folosit aci un element caracteristic al procedelor sale poetice : antiteza.

243. Poteca nesupravegheată ducea spre ţinutul stăpînit de rutulii, dar, o dată ajunşi în spatele frontului, atacatorii se puteau abate repede spre Palatin, unde domnea Evandru, aliatul lui Eneas.

- 245 Margini de-orăș și, în lungul lui, fluviul îl recunoscurem." Ingreuiat de-ai săi ani, însă copt întru cuget, Alete : „Zei strămoșești sub a căror putere e pururea Troia, Nu vreți să-mpingeți troianicul neam, negreșit la pieire, Dacă din el ridicați tineret cu simțiri ca acestea
- 250 Și hotărît !” Și vorbind, îi cuprinde în brațe, le stringe Mîinile drepte, le scaldă obrazii cu caldele-i lacrimi : „Ce mulțămîtă-ar putea îndeajuns, o, viteji, să plătească Faptă frumoasă-ntr-atît ? Cea dintîi și mai bună răsplată, Zeii, virtutea vor da-o, iar altele vi le-o întoarce
- 255 Cît de curînd credinciosul Enea, și-Ascaniu în floarea Vîrstei nicicînd n-o uita, nicicînd ce de seamă vi-i slujba.” „Ba eu — le spuse Ascaniu — a cărei scăpare e numai Tatăl întors, mărturie, o, Nisus, îți fac pe penații Noștri, pe larul străbun și pe-altarele Vestei cei albe,
- 260 Că tot norocu-mi, nădejdea ce-o am în adîncuri de suflet, Este în mîinile voastre : aduceți aicea pe tata, Ochii-mi să-l vadă și-i tot limpezit, dacă dînsu-i de față. Două pocale turnate-n argint, cu-ncrustări vă e darul, Cele luate de tata, cînd fuse Arisba zdrobită ;
- 265 Și trepiede tot două, de aur talanți o pereche, Cupa străveche apoi dăruită pe vremi de Didona. Însă de-ajung, biruind, să iau sceptrul, să am stăpînire Peste Italia și, după sorți, să-mpărțim toată prada, Știi și-ai văzut pe ce cal și-n ce arme, leit parcă-n aur,
- 270 Turnus se poartă ; și calu-i și scutul, surguciul cel roșu, Nu le voi trage la sorți, ci de-acum ți-s, o, Nisus, răsplată. Peste acestea-ți va da însuși tata și roabe frumoase Douăsprezece-ntr-ales și pe-atiția și robi avînd arme, Apoi și țarină cită își are Latinus ca rege.
- 275 Cît despre tine a căruia vîrstă de-a mea e aproape, Tinere vrednic de cînte, de-acum chiar cu inima toată Eu te primesc și te iau pe cărările vieții tovarăș. Nu voi căta fără tine vreo faimă-n războinice lucruri, Pace ori luptă de-o fi, în cuvîntu-ți, în faptele tale
- 280 Toată încrederea-mi pun.” La acestea astfel îi răspunde Eurial : „Nici o zi n-o putea mai prejos să m-arate Faptei ce noi cutezăm ; și atîta : iar soarta de-acuma

264. Arisba, oraș de lîngă Troia, cucerit de Eneas înainte de izbucnirea războiului troian.

- Fie prielnică, rea ! Dar mai mult decît daruri, un lucru
Iată ți-l cer : am o mamă bătrînă din neamul lui Priam,
- 285 Biata, cu mine plecînd, Ilionul pe țarmu-i s-o țină
N-a fost în stare, nici regele-Aceste cu-ntinsa-i cetate.
Iată o las făr'să știe de care primejdii m-apropii,
Nici nu i-oi spune o vorbă, dar Noaptea și dreapta-ți mi-s
martori
- Că n-aș putea să îndur ale maicii amarnice lacrimi.
- 290 Rogu-te, dă-i mîngîiere, cum singură-i, fii al ei sprijin.
Duce-oi cu mine nădejdea aceasta și mai cu-ndrăzneală
Fi-voi în orice-ntîmplări". Zguduiți în adîncuri de suflet,
Plîng dardanizii, mai mult decît dinșii Iulus frumosul,
Inima toată i-o strînge icoana iubirii de mamă.
- 295 El îi răspunde :
„Totul din parte-mi ce-i vrednic de-așa minunată-ncercare,
Mamă-mi va fi de-acuma și mie și singur lipsi-i-va
Numele doar al Creusei ; nu mică-i va fi răsplătirea
Că-i ești tu fiu. Și oricare-ntîmplări te-or urma-n făptuirea-ți,
- 300 Jur pe-al meu cap cum și tata pe el se jura înainte,
Tot ce-ți e făgăduit pentru-ntoarcere teafăr și bine,
Fi-va și-al mamei și-n veci și neamului tău va rămîne.”
Astfel vorbește în lacrimi și-ndată desprinde de brațu-i
Spada de aur pe care-o făcuse măiestru Licaon
- 305 Gnosicul și-i potrivise cum trebuie-o teacă de fildeș.
Mnesteu lui Nisus îi dăruie-o blană de leu, o mișoasă
Pradă, iar bunul Alete își schimbă-al lui coif cu același.
Pleacă îndată-narmați și pe ei, cu urări de izbîndă,
Pînă la porți, toată ceata fruntașilor tineri și-n vîrstă
- 310 Îi însoțește. Acolo Iulus frumosul, purtîndu-și
Încă-nainte de vreme simțire și minte bărbată,
Însărcina cu vestiri pentru tată ; dar vîntul pe toate
Le risipește, ca sarbede daruri plutinzilor nouri...
- Ies străbătînd printre șanțuri și-ajung în al nopții întunec
- 315 Pînă la tabăra crudă și lor, dar la mulți înainte
Loc de pieire. Pe iarbă, ici-colo, întinși stau rutulii
Prinși și de somn și de vin, deshămate căruțe pe coastă,
Oameni ce zac între hamuri și roți, iar alătura arme,
Vin de asemenea. Nisus întîiul îndeamnă cu vorba :

304. Licaon era din Creta.

- 320 „Eurial, îndrăzneți să lovim, căci prilejul ne cheamă.
Calea-i pe-aici. Și ca nimeni să poată din spate să sară
Nouă protivnic, tu strajă, veghează în jur pîn'departe.
Eu pustii-voi tot locul și drum cit de larg ți-oi deschide.”
Glasul, de-acum și-l înăbușă ; iată-l, deodată, cu spada
- 325 Dă în puternicul Ramnes, culcat pe covoare ticsite
Și sforăind din tot pieptul prin somnul adînc ce-l cuprinse,
Rege-i, augur de asemeni plăcut pentru regele Turnus,
Dar, pentru alții proroc, n-abătu de la dînsul sfîrșitul.
Taie trei sclavi care-alătura zăc printre arme, de-a valma,
- 330 Pe scutierul lui Remus, pe chiar cărucerul ce-l află
Lîngă-ai săi cai : le rătează pe cai răzimatele gituri.
Ia el stăpînului capul, lăsînd să se zbată în sînge
Trunchiul ; și țărna-ncălzită de sînge-nchegat și culcușul
Umede sînt. Și la fel el ucide pe Lamus, Lamirus
- 335 Și pe Seranus cel tînăr ce-n noaptea aceea jucase
Mult ; de aleasă frumsețe, înfrînt de belșugul lui Bacus,
El s-a întins : fericit, dacă fără-ncetare, cit noaptea-i,
Ar fi jucat, prelungind-o așa pînă-n plină lumină.
Astfel un leu hămesit, ce la sfatul aprinsei lui foame,
- 340 Tulbură stîna cea plină și sfișie, tîrîie slabe
Oi amuțite de teamă, mugește cu gura în sînge.
Eurial face însuși măcel ; și arzînd să ucidă,
Duce turbarea-i, lovește mulțime norod fără nume,
Neștiutori, pe cînd dorm, pe Herbesus, pe Fadus, pe Retus
- 345 Și pe Abaris ; doar Retus trezit își dă seama de toate,
Însă de groază s-ascunde-ndărătul ulciorului mare :
Cum se ridică, din față, de-aproape în piept îi înfige
Spada întreagă și-o trage afară cu suflul din urmă.
Varsă acela a vieții lui purpură, vin și cu sînge,
- 350 Amestecate, și piere. Și-n clocot, pe-ascunsul izbește,
Gata s-o ia spre Mesap și spre soții acestuia, unde
Foc pe sfîrșit lucea și legații lor cai, pe cîmpie,
Iarbă pășteau, cînd cu vorbe grăbite îndată-i șoptește
Nisus ce simte că-s duși prea departe de-a sîngelui poftă :
- 355 „Să ne oprim, căci de-acuma s-apropie ziua vrăjmașă,
Ne-am răzbunat îndeajuns și mi-i cale deschisă prin dușmanl.”
Lasă ei arme mulțime, cu totu-n argint făurite,
De-ale vrăjmașilor, lasă ulcioare și mîndre covoare.
Eurial vede salba lui Ramnes, centura-i cu ținte-n

- 360 Aur, un dar ce-l trimise lui Remulus Tiburtianul,
Cedicus, ca, și în lipsa-i, frăția-ntre ei să se lege.
Cela murind îl trecuse nepotului însuși și-n urmă,
După-a lui moarte, rutulii în luptă-l luaseră pradă.
Cum îl înșfacă, și-l pune zadarnic pe largii lui umeri !
- 365 Apoi și-așază și coiful ce-i vine, cu creste-o podoabă,
Al lui Mesap. Ies din lagăr și-apucă pe locuri ferite.
Dar călăreții trimiși din orașul latin înainte,
Ceilalți din oaste, pe cîmp rînduiți, rămînînd să aștepte,
S-apropiau aducînd pentru Turnus a regelui vorbă,
- 370 Oameni trei sute cu scuturi și-n frunte avîndu-l pe Volcens.
Se și aflau lingă tabere, gata s-ajungă sub ziduri,
Cînd mai încolo-i zăresc ocolind-o pe drumul din stînga ;
Eurial, cum uitase, în umbra acum străvezie
Este trădat de-acel coif ce lucește-n răsfrîntele raze.
- 375 Nu de prisos sînt văzuți. Căci le strigă din locul său Volcens :
„Stați, luptătorilor, cine sînteți ? și de ce pe aicea ?
Unde vi-i calea ?” Nimic nu-i răspund la-ntrebările puse,
Ci o zoresc spre pădure, chitînd să se piardă în noapte.
Dar călăreții s-azvîrl spre răscrucile bine știute,
- 380 Ici și colo, și-nconjoară cu străji orice loc de ieșire.
Codru era din stejari tot umbroși, cu hățișuri și tare
Sălbăticit și de deși mărăcini năpădit pretutindeni.
Vreo cărăruie răzleață lucea cu-ocoliri tănuite.
Eurial are piedici în umbra de ramuri și-n prada
- 385 Ce și-o luase, l-înșală și teama pe cale pierdută.
Nisus gonește ; și-uitînd de cellalt, depășise vrăjmașii
Și-acele locuri apoi, de la Alba numite albane.
Staule multe pe-atunci stăpînea pe aicea Latinus.
Cînd se opri și-n zadar căută pe prietenul lipsă :
- 390 „Euriale sărman, vai pe unde lăsatu-te-am oare ?
Unde găsi-te-voi, iar pe-ncîlcitele căi din pădurea
Înșelătoare trecînd ?” și pe urmele-o dată văzute,
El apucînd-o din nou, rătăcește prin mute hățișuri.
Cai el aude și-aude și strigăt, și semne de goană.
- 395 Nici nu-i nevoie de timp îndelung și un țipăt i-ajunge
Lui la urechi : i s-arată-nșelat de-ntunerice și locuri
Eurial ce-i tîrît de-o mulțime și-n groaza că prins e

387. Alba nu trebuie confundată cu Alba Longa. Alba se afla în apropiere de Tibru.

- Pe negindite, se zbate-n sforțări de prisos ca să scape.
 Ce-i de făcut ? cu ce arme și cum să încerce să-l smulgă
 400 Pe-al său prieten ? în mijloc de săbii, știind c-o să moară,
 Să se arunce, frumoasă pieire, prin răni, să-și grăbească ?
 Iute-nvirtește o sulită, brațu-ndărăt aducindu-și,
 Și, către luna de sus îndreptându-se, spune a rugă :
 „Tu, o, zeiță, fii față și rîvna mi-ajută, podoabă
 405 Intr-ale cerului astre, Diană a codrilor strajă !
 Dacă vreodată Hirtacus pe vetre-așezatu-ți-a daruri
 Pentru fecioru-i, iar însumi sporitu-le-am cu vinătoarea
 Și le-agățai la intrarea în templu, pe sfintele ziduri,
 Las' să-nspăimînt pe vrăjmaș și-ndrumează-mi lovirea prin aer.”
 410 Zise și-ndat-opintindu-se, azvîrle cu-ntreaga-i putere
 Sulita. Spintecă arma, în zborul ei, umbrele nopții,
 Merge-nfigîndu-se-n spatele-ntorsului Salmon și-acolo,
 Ruptă în două, îi trece prin piept cu-ale lemnului așchii.
 Se prăvălește vîrsînd șiroiul fierbintelui singe
 415 Și-n horcăitul ce-l zbuciumă-n coastă, înghețu-l cuprinde.
 Cată cu toți împrejur. Și-acela cu-atîta mai vajnic,
 Iată, acum cumpănea iar o sulită-n dreptul urechii
 Și, cît s-în nedumerire, lui Tagus prin tîmple-i străbate
 Fierul în șuier și-i stă încălzit în străpunșii lui creieri.
 420 Freamătă Volcens grozavul și nu vede cine-i făptașul,
 Nu știe unde-ar putea să s-azvîrle-n aprinsul miniei.
 „Tu dar, atunci ispăși-vei cu sîngele-ți cald omorîrea
 Celorlalți doi”, strigă el ; și îndată, cu sabia scoasă,
 Merge spre Eurial. Ca din minte ieșindu-și, cu spaimă,
 425 Nisus răcnește și fără o clipă să poată rămîne
 În întuneric mai mult și să-ndure atîta durere :
 „Eu sînt, în mine loviți, întoarceți, rutuli, împotrivă-mi
 Fierul ! a mea-i viclenia ; acesta nimic nu-ncercat-a,
 Nici n-a putut, mărturie iau aștrii ce știu, și iau cerul.
 430 El a iubit doar prea mult de noroc părăsîtu-i prieten.”
 Astfel de vorbe rostea, însă spada-mplintată în coaste
 Cu-nversunare și sfișie pieptul cel alb ca zăpada,

404. Nisus se adresa lunii, care în cazul de față era una cu Diana.

408. Era obiceiul să se atîrne în fața templului o parte a vînatului, ca ofrandă pentru zei.

415. Toate amănuntele acestel morți au fost împrumutate de la Homer.

- Eurial se prăvale și singele-i curge pe trupul
 Mindru-ntr-atita, iar capul slăbit i se lasă pe umeri :
- 435 Ca și atunci cînd o floare frumoasă, de plug rătezată,
 Lîncedă pierе ori cînd, obosit pe tulpina lui, macul
 Fruntea-și apleacă greoaie sub ploaia ce-ntr-una tot pică.
 Nisus s-aruncă în mijloc și cată pe unul, pe Volcens
 Între dușmani, se îndreaptă tot gîndu-i spre Volcens, el singur.
- 440 Roată-s vrăjmașii în jur și de ici și de colo, de-aproape
 Îl urmăresc. Nu-i înfruntă nici el mai puțin, învirtește
 Sabia-i fulger și-o viră în gura rutulului care
 Gata-i să strige : murind, și dușmanului viața i-o smulge.
 Apoi străpuns el s-azvirle pe trupul cel drag, fără suflet,
- 445 Și s-odihnește acolo-n sfîrșit într-a stingerii pace.
 Ce fericiți amindoi ! dacă are-al meu cîntec putere,
 Timpul nicicînd nu va șterge a voastră de veci amintire,
 Cît va trăi-n Capitoliu pe țepene stînci semînția
 Cea din Enea, cît tatăl roman cîrmui-ne-va lumea.
- 450 Învîgătorii rutuli, punînd mîna pe prăzi și pe arme,
 Duc către tabere-n plîns pe-al lor Volcens trecut din viață.
 Nu e o jale mai mică în corturi, căci Ramnes găsit e
 Fără suflare și-atiția-s fruntașii uciși deodată,
 Numa, Seranos... Mulțimea se-ndreaptă spre recile trupuri,
- 455 Ori spre bărbații ce încă mai suflă, spre locuri stropite-n
 Proaspăt măcel și spre rîuri umflate ce spumegă-n sînge.
 Află-ntre prăzile-aduse de dinșii și coiful cel mîndru
 Al lui Mesap, cît și salba-i cu greu dobîndită, cu trudă.
 Dalb-Auroră, lăsînd auritul culcuș al lui Titon,
- 460 Peste pămînt revărsa o proaspătă, nouă lumină.
 Soarele-acum scînteia și limpezi sînt toate-n lucire ;
 Turnus trezește bărbații la arme și însuși de arme
 E-nconjurat, fiecare și-adună oștirea-n aramă
 Gata de luptă și-ațiță minii cu îndemn și cu vorbe.
- 465 Mai mult, privește tristă, în virfuri de lănci înălțate
 Peste mulțime, înfig, urmîndu-le-n zbieret și-ocară,
 Capul lui Eurial și-al lui Nisus.

435. Comparația a fost luată de Homer, *Iliada*, Cîntul VIII, 306.

449. „Tatăl roman”, adică Senatul roman.

459. Aurora se îndrăgostise de Tithon, fratele lui Priam, și-l luase de bărbat ; rugîndu-se de zei, aceștia îl făcuseră nemuritor.

- Și-năspriții troleni își așază pe ziduri, în stînga,
 Chiar împotrivă, ostași, căci din dreapta îi apăra fluviul.
- 470 Plini de-ntristare s-așin în adincile șanțuri, în turnuri
 Și-s zguduiți de înfiptele capete prea cunoscute
 Bieților și picurînd de stricatul și vînatul sînge.
- Între acestea, de vești purtător, pe aripile-i Zvonul
 Zboară-n orașu-ngrozit și alunecă pîn'la urechea
- 475 Mamei lui Eurial. O răceală-o pătrunde prin oase,
 Fusul îi scapă sărmanei din mîini, se desfășură firul.
 Nenorocita țipînd se azvîrle și părul smulgîndu-și,
 Scoasă din minți, către ziduri și-ntîile șiruri în goană
 Cată s-ajungă ; războinici, primejdii și arme, de-acestea
- 480 Nu ține seama ; văzduhul îl umple cu jalnice plingeri :
 „Euriale, așa mi te văd ? tu odihna tîrzie
 A bătrîneții-mi, vai, cum ai putut să mă lași părăsirii,
 Crudule ? mamei sărmane atît nu-i s-a dat, să vorbească
 Încă o dată cu tine trimisu-n primejdii de moarte ?
- 485 Vai, vei zăcea pe meleaguri străine, la păsări din Lațiu,
 Ciinilor pradă ! Și nu te-nsoții pîn'la groapă, ca mamă,
 Ochii eu nu ți-am închis, n-am spălat eu al rănilor sînge,
 Nici te-mbrăcai în veșmîntul la care și ziua și noaptea
 Cît mă zoream, mîngiindu-mi cu lucrul tristețile vîrstei !
- 490 Un'să te caut ? pe unde ți-s oasele, mîinile smulse,
 Trupul cel rupt în bucăți ? aceasta-mi rămîne din tine,
 Fiule drag ? pentru-aceasta trecut-am și mări și pămînturi ?
 Milă de-aveți, mă străpungeți, rutuli, ațintiți către mine
 Arme, săgeți, cea dintîi pe mine cu fier mă uideți ;
- 495 Sau, prea mărețule tată de zei, te îndură, cu trăsnet
 Colo în Tarlar prăvale-mi ființa de ceruri urită,
 Altfel, vai, nu-i cum să curm cu-o crudă, nemernică viață.”
 Toți zguduiți sînt în inimi de plîns și amarnicul geamăt
 Intră prin șiruri : se-nmoaie zdrobita lor rîvnă de luptă.
- 500 Ilioneu și Ascaniu, ce plînge cu hohot, dînd sfatul,
 Actor de-ndat' și Ideu, pe ea-mbolditoarea durerii
 Iute în brațe o iau și o duc de-a dreptul acasă.
- Trimbița însă cu-arama ei țipă și crincen, departe,
 Vuietu-și poartă : urmează strigări că și cerul răsună,
- 505 Volscii grăbiți-naintează sub țestul de scuturi unite,
 Vor să astupe tot șanțul și întăritura s-apuce.

505. Volscii, trib din Latium, condus de Camilla.

- Cată vreun loc să pătrundă, cu scări și s-aburce pe ziduri,
 Unde sînt șiruri mai rare și unde-ale oștilor linii
 Lasă ivit vreun gol. Dar troienii aruncă și dinșii
- 510 Tot ce se poate și-i mină-ndărăt cu loviri de țepușe,
 Ei deprinși în războiu-ndelung să-și țină reduta.
 Rostogolesc și pietroaie, cercînd cu-al lor greu să sfărîme
 Oastea sub scuturi, dar ea izbiturile toate le-nfruntă
 Plină de-aprindere, țestul cel strîns neîntrerupt apărînd-o.
- 515 Nu pot mai mult ei să țină. Căci unde-s mai deși și-amenință,
 Lasă acolo troienii să cadă o stîncă grozavă
 Care doboară rutuli hăt departe și bolta de scuturi
 Mi ți-o zdrobesc. Îndrăzneții rutuli încetează să lupte
 La adăpostul de țest, străduindu-se însă să-i scoată
- 520 Din întăriri cu săgeți.
 Groaznic să-l vezi, de-altă parte, Mezențiu își scutură torța
 — Bradul etrusc — aducînd vîrtejirea de fum și de flăcări,
 Iară Mesap cel născut din Neptun, el de cai crescătorul,
 Smulge-ngrădirea și cere ca scări să s-azvîrle pe ziduri.
- 525 Muze și tu, Caliope, vă rog, insuflați-mă-n cîntec,
 Cîte măceluri atuncea și cîte ucideri, cu fierul,
 Turnus făcu, fiecare pe cine trimise în Orcus ;
 Desfășurați dar cu mine-ntîmplările mari ale luptei :
 Nu le-ați uitat, o, zeițe, puteți să le-aduceți aminte.
- 530 Turn, cît cu ochii prindeai se-nălța cu trufașele poduri,
 Bine-așezat, și italii să-l ieie cu toată puterea
 Și să-l doboare prin orice mijloace de împresurare,
 Se străduiau ; iar troienii cu stînci l-apărau și grămadă
 Sulițe — ploaie — aruncau prin golul ferestrelor multe.
- 535 Turnus întii repezi o făclie aprinsă și-n coastă
 Îi aținti o văpaie pe care mărindu-o vîntul,
 Focul se-ntinse la scînduri și-n porți mistuite se prinse.
 Cutremurați înlăuntru aleargă și-n van mai încearcă
 Fuga de rău. Cît se-nghesuie și se adună în locul
- 540 Care-i ferit de prăpăd, deodată cu toată povara
 Turnul se năruie, cerul întreg ca de trăsnete tună.
 Oameni mai morți sînt striviți sub grămezi prăvălitate pe dinșii,
 Sînt de-a lor armă străpunși ori de așchii din birnele rupte
 Pieptul li-i frînt. Și de scapă de-aici Helenor și cu Licus

525. Calliope, muza poeziei epice și a elocinței.

- 545 Singuri doar ei : Helenor acum într-a anilor floare,
 În tăinicie făcut de-al Meoniei rege cu-o roabă,
 Fu către Troia-ndemnat de Licimnia, mama-i, în slujbă
 Ne-ngăduită, cu o spadă și-un scut fără semne de faimă.
 Când se găsi-mpresurat de mii de soldați ai lui Turnus,
- 550 Șiruri latine-aținându-se, iată, de ici și de colo,
 Astfel cum fiara, de strinși vinători din tot locul închisă,
 Furia-și varsă-mpotriva săgeților, moartea o-nfruntă,
 Soarta știindu-și, și sare c-un salt peste sulite-ntinse,
 Tinărul, gata să moară, s-azvirle în mijloc de gloate,
- 555 Tinde-ntr-acolo de unde-a săgeților ploaie-i mai deasă.
 Licus, mai sprinten la fugă, luînd-o prin arme și dușmani,
 Poate s-ajungă la ziduri și cată s-apuce cu mîna
 Marginea cea mai de sus și s-atingă-ale soților brațe.
 Turnus, pe urmă venindu-i cu arma și-n goană nebună,
- 560 Biruitor mi ți-l muștră : „Smintite, mai crezi că se poate
 Mîinilor noastre să scapi ?” Și-nșfăcîndu-l așa cum atîrnă,
 Smulge și-o parte întinsă din zid cu vrăjmașu-i o dată :
 Vulturul, el purtătorul săgeții lui Joe, spre-nalturi
 Astfel ridică în gheare un iepure — o lebădă albă,
- 565 Lupul, lui Marte-nchinat, tot așa dintr-un staul răpește
 Mielul de mama-i cerut plîngător. Din tot locul se urcă
 Chiotul : fac ei năvală și-n șanțuri aruncă țărînă,
 Unii azvirîl către vîrfu-ntăririi aprinsele facle.
 Ilioneu cu-o stîncă, o mare bucată din munte,
- 570 Dă la pămînt pe Luceșiu ce intră sub poartă cu flăcări,
 Liger pe Emation, iară pe Corineu un Asilas,
 Cesta la sulită bun, celălalt la vicleana săgeată.
 Este Ortigiu înfrînt de Ceneu, dar de Turnus e dînsul ;
 Turnus omoară pe Itis, Promol, Dioxip și Sagaris,
- 575 Apoi pe Cloniu și-n urmă pe Idas ce-și apără turnul.
 Capis, și el, pe Privernus. Pe-acesta întîi l-atinșese
 Numai cu lancea-i Temilas, dar scutul scoțîndu-și prostește,
 Mîna și-o duce la rană, cînd lunecă-n zboru-i săgeata
 Și țintuindu-i și mîna de șold, c-o rănire de moarte
- 580 Trupu-i străbate și-i sfîșie calea suflării de aer.
 Sta în alesele-i arme feciorul lui Arcens, veșmîntu-i
 Cu măiestrie brodat, din iberică purpură roșă,

- Tinăr frumos, de-al său tată trimis după ce îl crescuse
 În a lui Marte dumbravă, pe malul Simetului iute,
 585 Unde-i altarul cel gras pentru lesne-mpăcatul Palicus.
 Insuși Mezențiu, lăsînd cele sulițe, sus învirtește
 Cu o curea, de trei ori, a lui praștie șuierătoare,
 Plumbu-i muiat de iuțeală lovește vrăjmașul în timplă
 Și, cît de mare-i, l-așterne-n țărînă lipsit de suflare.
- 590 Numai atunci mai întîii în război, ni se spune, Ascaniu,
 El cel deprins să-nspăimînte fricosul vinat, repezit-a
 Iutea-i săgeată, cu mîna-i culcînd pe viteazul Numanus,
 Care, și Romulus încă numit, de curînd o luase-n
 Căsătorie pe sora mai mică a regelui Turnus.
- 595 El în întîile șiruri umbla frămîntîndu-se, vorbe
 Bune și rele strigînd, îngîmfat de regeasca-nrudire
 Și tot 'nainte venea cu-ale lui zgomotoase cuvinte :
 „Nu vi-i rușine, din nou atacați să vă-nchideți în șanțuri,
 Prinși voi adoară, troieni, și pieirii cu zid să răspundeți ?
- 600 Uite deci cine cu armele cer să le dăm o soție !
 Care din zei v-a împins spre Italia, care sminteală ?
 Nu sînt aicea Atrizii și nici mincinosul Ulise.
 Neamul ni-i aspru de fel și întîii pe copii la pîraie
 Noi îi aducem, ca-n gheață și-n ape vîrtoși să ajungă ;
- 605 Mici încă ei se deprind cu vînatul, cutreieră codrii ;
 Jocul lor ? cai îmblînzesc, cu săgeți mi-ți împrăscă din arcuri
 Dar tineretul, deprins cu puțin și la munci cu răbdare
 Țărna cu grebla supune și-orașe în lupte-ți răstoarnă.
 Viața ne-o trecem cu arme și-mpingem cu lancea întoarsă
- 610 Boii în coastă ; nici chiar bătrînețea greoaie nu-nmoaie
 Via tărie din suflet, nici schimbă a noastră putere.
 Perii cei albi i-apăsăm cu un coif și ne place într-una
 Proaspăta pradă și traiul, prădînd și răpînd, să ni-l ducem.
 Voi aveți haina brodată cu aur, din purpură scumpă,
- 615 Lenea-i în inimi, voioși vă-ngrijiți doar de cîntece, jocuri,
 Mîneci aveți la tunici, căciula o prindeți cu panglici.
 O, frigiene, ce-i drept, și nu frigieni, pe Dindima

584. Symaethus, rîu de pe coasta de răsărit a Siciliei.

585. Palicus era fiul lui Zeus și al Taliei, adorat împreună cu fratele său geamăn în apropiere de Etna, în orașul Palica.

613. În afară de vînațoare și agricultură, se ocupau și cu războaiele de jaf.

617. Dindimos, munle în Frigia, unde era sărbătorită zeița Cibela.

- Haide plecați și un fluier cu gemene găuri vă cînte.
 Trișca și tobele Mamei din Ida acasă vă cheamă,
 620 Arma lăsați-o bărbaților, fieru-azvîrliți-l din mină !"
 Astfel de vorbe-aruncate trufaș și strigări de ocară,
 Nu le îndură Ascaniu ; privindu-l, și-așază săgeata-n
 Arcul cu coardă de păr, dar cu larg desfăcutele brațe
 Stă și cu glas umilit mai-nainte pe Joe îl roagă :
 625 „O, prea puternice Joe, ajută-mi ce-ncerc cu-ndrăzneală.
 Însumi aduce-oi la templu prinoase ce-ți sint datorite
 Și voi întinde pe-altaru-ți un taur cu frunte-aurită,
 Alb ca și neaua, acum încă tînăr, dar 'nalt cît și mama-i,
 Gata să-mpungă și-n jur cu copita să-mproaște nisipul.”
 630 Tatăl de sus îl aude, și-n partea senină a bolții
 Tună de-a stînga : o dată și arcul de moarte răsună.
 Dusă întii îndărăt, cu grozavul ei şuier săgeata
 Țintă-i spre capul lui Remulus, fierul îi trece prin tîmple.
 „Haide, mai bate-ți tu joc de virtute cu vorbe semețe.
 635 Prinșii adoară troienii dau rutulilor astfel răspunsul.”
 Numai atîta Ascaniu. Troienii urmează cu strigăt,
 Freamătă veseli și-n inimi curaju-i ridică la astre.
 Între acestea-n eter, șezînd pe un nour, Apolon
 Cel cu frumoasele plete, cătînd spre ausonica oaste
 640 Și spre oraș, îi grăiește așa lui Iulus ce-nvinge :
 „Slavă virtuții cei noi, căci la stele mergi, tinere, astfel,
 O, tu pornit dintre zei și de zei pornitor : liniști-s-or
 Sub asaracicul neam, cum pe drept e menit, orice lupte.
 Troia, o, nu te încape.” Și-ndată, vorbind din înalturi
 645 Trece prin aer tăind adierea de vînturi și-ndeamnă
 Către Ascaniu. La chip și-n făptură-n Butes cărunțitul
 El se preface, pe vremuri un fost scutier lui Anchise
 Dardanianul și strajă adînc credincioasă la curte,
 Tatăl apoi și-l luă ca soț lui Ascaniu. Apolon
 650 Lui semănîndu-i leit și ca vîrstă, ca față, grăire,
 La înălbitele plete, la armele zăngănitoare,
 Către aprinsul Iulus se-ndreaptă acestea spunîndu-i :
 „Fie-ți, Enide, destul că nevătămat doborît-ai
 Cu lovituri pe Numanus ; Apolon îți lasă întîia

641. „La stele mergi... astfel”, în textul latin : *sic itur ad astra*.
 Cuvintele acestea au ajuns proverbiale : nemurirea nu se poate obține
 decît prin fapte mari.

- 655 Laudă, fără necaz că te-asemeni cu dînsul în arme.
 Stai la o parte de lupte de-acuma." Rostitu-s-a Febus
 Și, agrăirea curmind, părăsi muritoarea privire
 Și se pierdu din vederi risipit ca un abur subțire.
 Îl cunoscură pe zeu și zeleștile-i arme frunțașii
- 660 Cei din Dardan, i-auziră și tolba sunîndu-i în fugă.
 Deci, după vorba și voia lui Febus, l-opresc pe Ascaniu
 Lacom de luptă, iar ei în bătaie se-ntorc de la capăt,
 Viața cu toții punînd-o în grele primejdii fățișe.
 Strigăt se-nalță pe ziduri de-a lungu-ntăririlor toate,
- 665 Arcuri vioaie se-ntind, răsucite-s curele de praștii,
 Plin de săgeți e pămîntul, lovite și scuturi și coifuri
 Zangăt împrăstie, aspra ciocnire e iarăși pornită :
 Astfel venind din apus în a Țapului zodie, ploaia
 Biciuie cîmpul cumplit și cu grindină multă s-aruncă
- 670 Trimbe spre mare, atunci cînd cu vînturi turbate-nvîrtește
 Joe furtuna de ape și sfîșie norii în 'nalturi.
 Frații Pandarus și Bitias, din Alcanor Ideeanul,
 În a lui Joe dumbravă crescuți de răzleața Iera,
 Tineri ca brazii înalți și ca munții din țara străbună,
- 675 Poarta ce capii le-au dat de păzit, bizuindu-se-n arme,
 Iată-o deschid și poftesc pe vrăjmași, dacă vor, să și intre.
 Stau înlăuntru, de-a dreapta și stînga, înfipti înaintea
 Turnului, armele-n mîini și surguciuri lucind pe-al lor creștet :
 Astfel de-a lungul grăbitelor fluvii, ca Po ori Adige,
- 680 Pe înverzitele maluri plăcute semeț se ridică
 Gemeni stejari, avîntîndu-și spre-a cerului boltă coroana
 Cea neatinsă vreodată de fier și-al lor virf clătinîndu-și.
 Grabnic rutulii fac iureș cînd văd că intrarea-i deschisă.
 Cît ai clipi doară Quercens și-Aquiculus mîndru în arme,
- 685 Tmarus cu mintea aprinsă și Hemon războinicul crîncen
 Ori au luat-o la goană învinși cu oștirile toate,
 Ori chiar pe pragul intrării în poartă lăsatu-și-au viața.
 Încă mai mult se-ntărită minia în inimi vrăjmașe
 Dar și troienii, strîngîndu-se, se-ngrămădesc tot acolo
- 690 Și îndrăznesc să dea piept și să lupte-n afară de ziduri.
 Cînd tocma-n partea cealaltă, cu furie-împrăstie spaima
 Printre războinici, vestit este Turnus că foc e dușmanul

673. Iera, numele unei nereide, înălțată și la Homer.

- În innoitul măcel și-i înfruntă cu porțile-n laturi.
 Pleacă din luptă și plin de-o minie ce nu-l mai încape,
 695 Drept către poarta troiană s-azvirle la frații cei mindri.
 Pe Antifate întâi, căci acesta-i ieșise-nainte,
 Fiul lui Sarpedon marele cu o femeie tebană,
 Îl și doboară cu sulita ; cornul italic se duce
 Iute prin aer ușor și-nfigându-se, trupul pătrunde
 700 Pînă-n adîncuri de piept ; din rana cea neagră țîșnește
 Sîngele-n spumă, iar fierul e cald cînd străpunge plămîinii.
 Culcă cu brațu-i apoi pe Merops, Erimas și Afidnus,
 Culcă pe Bitias care turbat e și flăcări i-s ochii,
 Nu cu o sulită (nu săgetat și-ar fi dat el sfîrșitul),
 705 Ci o falarică-ntoarsă veni șuierînd a-ngrozire,
 Ca și un trăsnet minată ; nici pieile două de taur,
 Nici credincioasa lui za cu-ndoitele-i ochiuri de aur
 Nu au oprit-o și trupul măreț, abătut, se răstoarnă.
 Geme pămîntul sub el și ca tunetul bubuie scutu-i.
 710 Cum citeodată la Baia, pe țärm eubeic, se prăvale
 Un stăvilar din pietroaie tăiate din stînci și împinse
 Către al mării întins : aplecat, el se năruie, iată,
 Numai bucăți și s-așterne huind în afunduri de apă ;
 Marea se tulbură, mîlul cel negru se urcă la față ;
 715 Tremură-n zgomot înalta Procită și patul de stană,
 Înarime, așezat pe Tifeu din porunca lui Joe.
- Marte cel tare-atunci dete latinilor suflet, putere
 Și învîrti-n a lor piept îmboldiri ascuțite de luptă ;
 Tot el trimise troienilor Fuga și Spaima cea neagră.
 720 Vin din tot locul rutulii, căci au și putința să lupte
 Și al războiului zeu îi ațîță intrîndu-le-n inimi.
 Dară Pandarus, cum vede că frate-su zace grămadă,
 Cum i-al norocului vînt și ce soartă le cîrmuie lupta,
 Răsuces-te-n țîlînă strașnic a taberei poartă,
 725 Greu apăsînd cu-ai lui umeri, și lasă în mijlocul asprei
 Încăierări pe ațîția de-ai lui în afară de ziduri,

697. Sarpedon era regele licienilor din Asia Mică, aliații troienilor, iar Teba, un oraș din Nysia, unde se născuse Andromaca, soția lui Hector.

710. Baia, localitate situată la intrarea în golful Napoli, aproape de Cumae, colonie a orașului Chalci din Eubea.

715. Procita, o insulă în apropiere de Baia, în golful Napoli.

716. Înarime, azi Ischia. Aici se spunea că a fost învins de către Jupiter gigantul Typhoeus.

- Însă închide cu el și primește pe toți ce s-aruncă ;
 Nechibzuitul în mijlocul oastei, pe regele Turnus
 Nu l-a zărit azvîrlindu-se și înlăuntru l închise
- 730 Ca pe un tigrul grozav între oile slabe-ale turmei.
 Scînteie ochii lui Turnus de-o nouă aprindere, arma-i
 Spăimîntătoare răsună, pe coifu-i îi tremură creasta
 Roșie sînge și fulgere lucii îi scapără scutul.
 Prinși de cutremur troienii cunosc a lui față cumplită.
- 735 Și uriașele-i brațe. Pandarus mărețul țîșnește
 Și, clocotind de turbare aprinsă de-a fratelui moarte,
 Spune : „Ei, nu e aicea palatul de zestre-al Amatei,
 Nu ale patriei ziduri, nu Ardea-l ține pe Turnus,
 Lagăr dușman, iată, vezi și ieșirea ți-i peste putință”.
- 740 Turnus atunci surizînd, îi răspunde cu liniște-n suflet :
 „Haide, începe, curaj dacă ai, te măsoară cu mine ;
 Căci ai găsit și aici un Ahile, i-i duce lui Priam.”
- Zise. Acela punîndu-și întreaga putere, repede
 Suliță aspră cu noduri și încă-nvelită cu coajă.
- 745 Aerul doar îi primește lovirea ; Saturnica Juno
 Calea-i abate și-o face adînc să se-implinte în poartă.
 „Însă de fierul ce-acum l-invîrtesc cu putere cu dreapta-mi
 Nu vei scăpa ; doar nu altul lovește și armă mi-ți poartă.”
 Asta rostind-o, cit 'nalt e, el spada în sus și-o ridică
- 750 Și, cumpănind al ei fier între tîmple, în mijlocul frunții,
 Taie cu-o groaznică rană și-obrajii ce n-au încă barbă :
 Vuiet s-aude, pămîntul se zguduie sub greutate ;
 Trupul slăbit, sîngeratele arme stropite de creieri,
 Și le întinde murînd ; îi atîrnă de-o parte și alta
- 755 Capul în două bucăți și căzut deopotrivă pe umeri.
- Fug risipiți îndărăt troienii în spaimă nebună
 Și, dacă biruitorului gîndu-i trecea-n acea clipă
 Poarta s-o sfarme cu brațu-i și-ostașii-nlăuntru să-și cheme,
 Ziua din urmă-ar fi fost pentru luptă și ginta troiană.
- 760 Dar pe aprins o turbare și-o poftă bolnavă de sînge
 Drept spre vrăjmaș îl împing.
 Astfel lovește-n Faleris, în Giges ce cadă cu glezne
 Rupte, azvîrl în spate fugarilor lăncile toate
 Ce le apucă ; Junona îi dă și curaj și putere.

737. Amala, soția lui Latinus și mama Laviniei.

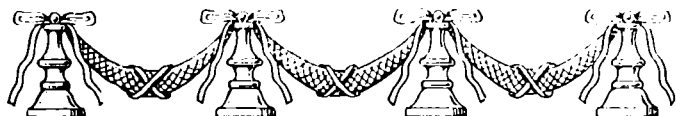
- 765 Li se adaugă Halis, Fegeu cel străpuns chiar prin scutu-i,
 Apoi, de el neștiind și-ndemnul de pe ziduri la luptă,
 Halius și Noemon, Alcandru și-alături Pritanis.
 Spada-nvirtindu-și cu toată puterea la dreapta movilei,
 Turnus 'nainte i-o ia lui Linceu ce se-ndreaptă spre dînsul,
- 770 Soții strigîndu-și : de-aproape îi zboară cit colo lui capul
 Rostogolit împreună cu coiful ; ucide pe-Amicus,
 Fiarelor groază, cum altul nu fu mai dibaci în a unge
 Și-a înarma cu otravă săgețile, fierul de luptă,
 Și pe eolicul Clitius, și pe Creteu pentru muze
- 775 Scump, pe Creteu lor tovarăș cu inima pururea plină
 Doară de cîntec, chitară și sunete smulse din strune ;
 Pururea dînsul slăvea numai caii, vitejii și lupta.
 Dar în sfîrșit vin acolo frunțașii troienilor, Mnesteu
 Viul Serestus, aflînd de măcelul făcut pentru dînșii,
- 780 Și pe tovarăși îi văd fugăriți, iar dușmanu-nlăuntru.
 Strigă dar Mnesteu : „Și unde fugiți, încotro vă e drumul ?
 Ce alte ziduri aveți voi și ce întăriri peste-acestea ?
 Numai un om, cetățeni, din tot locul închis între șanțuri,
 Să fi adus prin cetate măceluri atît de grozave
- 785 Făr'de pedeapsă ? și să fi trimis atîți tineri în Orcus ?
 Nici de sărmana de țară, de zeii străbuni, de Enea
 Marele, nu vă e milă, n-aveți voi rușine, nemernici ?”
 Inflăcărați prin acestea, mai tari și cu gloate-ndesate,
 Locului stau. Pe încetul dă Turnus 'napoi de la luptă,
- 790 Cată spre fluviu, spre partea cetății încinsă de apă.
 Vajnici cu-atîta mai mult, troienii cu strigăt s-aruncă
 Strînși la un loc. Ca și cînd vinătorii pe leu-n minie
 Îl copleșesc cu dușmanele arme și-acela, în spaimă,
 Aspru, privind minios, se tot trage-ndărăt, însă ciuda
- 795 Ori îndrăzneala nu-l lasă să fugă și n-are putere,
 Cît el rîvnește, să deie năvală prin arme și oameni.
 Astfel și Turnus în cumpănă, tinde-napoi fără grabă,
 Dar a lui minte e numai un clocot de vie minie.
 Totuși și-așa el de două ori între dușmani năvălește
- 800 Și deopotrivă ți-i pune de-a valma la ziduri pe fugă ;
 Oastea întreagă din tabără iute-ntr-un loc se adună,

773. Otrăvirea armelor se făcea nu numai pentru vînătoare, ci și ca un mijloc mai eficace de luptă împotriva dușmanilor.

- Nici mai cutează Saturnica Juno s-aducă puterii
Lui vreun sprijin ; căci Joe îndeamnă pe lucia Iris,
Din înălțime, cu aspre porunci pentru sora divină.
- 805 Dacă din întăritura troienilor Turnus nu pleacă.
Nu mai e-n stare vileazul să țină cu scutu-i, cu dreapta-i
Piept la vrăjmași : într-atita de sulițe-mpinse spre dinsul,
E copleșit ! Ne-ncetat îi răsună pe creștetu-i coiful
De zăngănit și arama cea tare-i se fringe sub pietre ;
- 810 Coama la coif i s-a dus și nici scutul de-acum nu mai ține
La lovituri ; iar troienii și însuși, ca trăsnetul, Mnesteu
Îl tot apasă cu lăncile ; curge pe trupu-i sudoarea
Neagră ca smoala și-abia de mai poate să-și tragă-al lui suflet;
Secătuit, un bolnav gîfîit îi cutremură trunchiul.
- 815 Numai atunci în sfîrșit, repezindu-se, sare în fluviu
Cum e-narmat și acesta-l primește-n adîncul genunei
Galbene și, ridicîndu-l din nou pe-mblînzitele unde,
Îl îndrumează spre soți bucuroși, fără o urmă de singe.

802. Junona descindea din Saturn și era adorată din cele mai vechi timpuri de latini, oșci, umbri, etrusci, fiind deci o divinitate italică ; Italia se mai numea de altfel și țara lui Saturn.

CARTEA a X-a

Dar deschizindu-se-Olimpul atotfăcător, între-acestea,
Jupiter, Tată de zei și de oameni stăpin, cheamă sfatul
La înstelata lui curte, de unde privește sub dînsul
Tabăra dardaniană, latinele neamuri, pămîntul.

5 Sala-i cu uşile-n laturi, iau loc şi el însuşi începe :

„Voi prea măriţii născuţi pentru cer, oare cum de
schimbat-aţi

Gîndul ce-aveaţi şi de ce vă luptaţi cu simţire vrăjmaşă ?

Eu am oprit ca Italiei să poarte război cu troienii.

Ce-i învrăjbire-mpotriva poruncii ? Ce teamă pe unii

10 Ori pe ceilalţi îi îndeamnă la arme, la-ncingerea luptei ?

Timp legiuit de război, să-l grăbiţi e zadarnic, veni-va

Cînd va străbate, o dată, aprinsa Cartagină Alpii

Şi va trimite, prăpăd şi pieire colinelor Romei :

O să vă-ntreceţi atuncea în uri şi la lupte-o să-mpingeţi.

15 Însă acum încetaţi şi voioşi între voi vă-nţelegeţi.”

Jupiter astfel în scurt, însă Venus frumoasa-i răspunde
Nu tot în scurt :

„Tată, putere de veci pentru oameni şi zei din 'nalturi,

Căci către cine cumva am putea să-ndreptăm rugăminte ?

20 Vezi ce trufaşi sînt rutulii, cum Turnus porneşte-nainte

Pe-nflăcăraţii lui roibi şi-umflat de prielnicu-i Marte,

12. Legenda spune că Jupiter ar fi prevăzut războaie punico şi trecerea lui Hanibal peste Alpi în Italia.

- Cum năvăleşte ? Nici zidul închis nu-i troienilor pază.
 Ba şi-nlăuntru la porţi şi pe culmi întărite adus e
 Vaierul luptei şi-n sînge muiate-s adîncile şanţuri.
- 25 Neştiutor, e departe Enea. Şi nu-ngădui-vei
 De-mpresurare să scape ? vrăjmaşul din nou ameninţă
 Troia ce-abia reînvie ; şi iată o altă armată,
 Iată din Arpi din nou se ridică troienilor faţă
 Iar un Tidide. Ce-i drept, mi-i păstrată vreo proaspătă rană,
- 30 Fiică a ta, să m-aştept să dea iar muritorii în mine !...
 Dacă ajuns-au troieni în Italia fără de vrerea
 Şi-ngăduinţa-ţi, greşeala plătească-o şi sprijin pe dinşii
 Nu-i mai ajute ; dar dacă urmat-au vestirile-atîtea
 Date de zei şi de mani, cineva oare cum de-ţi răstoarnă
- 35 Voia acum şi de ce întocmeşte o nouă ursilă ?
 Să amintesc de aprinsele năvi pe-a Erixului coastă ?
 Ori de-al furtunilor domn, din Eolia descătuşîndu-şi
 Învîrtejitele vînturi ? de Iris trimisă din nouri ?
 Uite, pe mani chiar i-aţiţă, atît neatins dintre toate
- 40 Mai rămăsese, şi-n grabă la oameni pornita Alecto
 Furia-şi duce deodată de-a latu-n italice tîrguri.
 Nu la imperiu mi-i gîndul ; pe cînd ne surise norocul,
 Noi l-am rivnit altădat' ; cine vrei să învingă, învingă.
 Dar dacă nu vrea să dea şi troienilor ţară soţia-ţi
- 45 Neimblinzită, pe pietrele-n fum ale Troiei zdrobite,
 Rogu-te, tată, să-ngădui să-l smulgem din freamătul luptei
 Teafăr pe-Ascaniu, nepotul, atît măcar, el să-mi trăiască.
 Bine, Enea să fie purtat de străinele valuri
 Şi cum i-i calea, oricare, de soartă lui pusă, urmeze-o ;
- 50 Însă pe fiu-i să-l apăr, să-l scot din sălbatica luptă.
 Pafos înaltul i-al meu, şi-Amalonta şi mîndra Citeră,
 Curte-n Idalia am : neştiut să-şi petreac-aici viaţa,
 Armele dîndu-le-ncolo. Cartagina, vrei tu, cu sila-i
 Țină Ausonia-n jug : cu vreo piedică nu-ntimpina-vom
- 55 Pe tirieni. Dar la ce să te mîntui din pacostea luptei,
 S-o tot goneşti deschizîndu-ţi prin focuri argolice drumul,
 Pînă la capăt să-nduri pe pămînt şi pe mare primejdii,

29. Zeiţa face aluzie la rănirea ei la Troia de către Diomedea, fiul lui Tideu, iar în versurile următoare aminteşte de incendierea vaselor troiene, la îndemnul zeiţei Iris, trimisă de Junona.

51. Paphôs, Amalonta şi Idalia, oraşe din insula Cipru, unde era adorată zeiţa Afrodită, cunoscută de romani sub numele de Venus.

- Tot cu alean după Lațiu și-al doilea Pergam renăscutul ?
Nu mai cuminte-ar fi fost să rămii pe a țării cenușă,
- 60 Unde a stat Ilionul ? Întoarce Simoisul, Xantul,
Rogu-te, bieților ; iarăși să-nceapă restriștile Troiei,
Tată, tu teucrilor dă-o l' Atuncea regeasca Junonă,
Prinsă de furie : „Ce mă silești să mă smulg din tăcerea
Mea cea adîncă și-n vorbe s-arăt tănuita-mi durere ?
- 65 Cine din oameni, din zei l-a împins pe Enea să cate
Lupta și către Latinus să meargă acum ca un dușman ?
Că sfătuit de ursit-a pornit spre Italia ? ei, da !
De prorocia Casandrei minat ! însă noi l-îndemnarăm
Să-și părăsească-al lui lagăr și viața să-și reazime-n vînturi ?
- 70 Unui copil cîrma luptei s-o lase și-aceluiași, zidul ?
Soți în etrusci să-și gătească și pașnice neamuri s-ațițe ?
Cine din zei, ce puteri ne-mblînzite de-a noastre-n capcană
Dusu-l-au ? unde-i Junona ori Iris din nouri trimisă ?
Să înconjoare italii în flacăra Troia născîndă,
- 75 Turnus să fie stăpîn în pămîntul străbun, cînd Pilumnus
Unchi i-i și mamă zeița Venilia, ce grozăvie !
Dar să lovească troieni în latini cu vrăjmașele torțe,
Să urgisească în jug cîmpi străini și de rod să-i despoaie ?
Dar să-și aleagă ei socri, să fure logodnice date,
- 80 Pacea s-o ceară cu ramuri, dar arme să-mplinte pe pupe ?
Poți tu să-l scoți pe Enea din mîinile grecilor, însăși
Să-nlocuiești pe bărbat cu vrun nour, cu sarbede vînturi,
Poți să prefaci cîte vase-s în nimfe pe-atîtea la număr :
Noi că dădurăm rutulilor sprijin mărunt, e o crimă ?
- 85 Dus e Enea, nu știe... n-o știe și dus să tot fie l...
Pafos i-al tău, și Idalia, ai și înalta Citeră :
Ce ispitești un oraș greu de lupte și suflețe aspre ?
Noi încercăm nimicirea a ceea ce Frigia slabă
Încă-i ? ei, noi ori acel ce-a zvîrlit pe sărmanii de teucri
- 90 Grecilor ? Cine-i pricina că Asia și cu Europa
Armele-au prins, că s-a rupt înțelegerea printr-o hoție ?
Eu adusei pe stricatul Dardan să impresure Sparta ?

68. Profețiile Casandrei nu erau ascultate de nimeni. Amintindu-le, Junona lăsa în chip ironic să se înțeleagă că ostentările lui Encas nu puteau avea un lemel serios.

92. „Stricatul Dardan“ e Paris, fiul lui Priam, care a răpit-o pe Elena și a declanșat astfel războiul dintre greci și troieni.

- Eu dăruitu-i-am arme ori lupte, prin poftă, aprins-am ?
 Grijă de-ai tăi să-ți fi fost pe atunci : cu tirzii și nedrepte
 95 Plingeri acuma te scoli și ne cauți zadarnic pricină".
 Astfel Junona vorbi și-mpreună localnicii bolții
 Cu felurite simțiri fremătau, ca întiile vânturi
 Care, închise-n pădure, se zbuciumă, surde murmururi
 Rostogolesc și vestesc pe năieri că veni-va furtună.
 100 Tatăl atotștiutor, cu puteri nesfârșite în lume,
 Vorba-și începe : la glasul-i, înaltul lăcaș amuțește,
 Tremur e jos pe pământ și tăcere-n seninele ceruri ;
 Stat-au zefirii, iar marea-și frinează-mblinzitele cîmpuri.
 „Țineți în inimi, păstrați tot ceea ce am a vă spune.
 105 Cum o-nțelegere nu-i între teucuri și-ausoni cu puțință,
 Iar învrăjbirea-ntre voi nu ajunge o dată la capăt,
 Soarta cum e fiecărui, nădejde oricum și-o deschide,
 Că e troian sau rutul, i-oi avea negreșit deopotrivă,
 Fie că lagărul, după ursită, l-apucă italii
 110 Ori că din grele-amăgiri și din rele vestiri pentru Troia.
 Nici pe rutuli nu-i dezleg : ce urzește, i-o da fiecărui
 Bine sau rău ; pentru toți este Jupiter regele-același.
 Soarta găsi-și-va ea calea." Pe apele fratelui Pluton,
 Pe clocotindele țarmuri de smoală și neagră genune,
 115 Dete din cap și, la semnu-i, Olimpul cuprins fu de tremur.
 Capăt fu sfatului. Joe din tronul de aur se scoală
 Și cuprinzîndu-l la mijloc, cereștii îl duc la palatu-i.
 Între acestea, rutulii la porți s-opintesc de prin laturi
 Moarte să dea în viteji și zidul să-ncingă cu flăcări.
 120 A lui Enea oștire stă împresurată în valuri,
 Fără nădejde de fugă. S-așin ei sărmanii zadarnic
 Colo în turnuri și apără zidul cu grupuri rărîte.
 Asius al lui Imbrasus, Timete al lui Hicetaon,
 Doi Asaraci și bătrînul de Timbris alături de Castor
 125 Sint între-ntîii ; frățînii viteazului Sarpedon însuși,
 Clarus și Temon din Licia-naltă, le sint ca tovarăși.
 Trupu-ncordîndu-și, aduce o stîncă măreață, din munte

113. Zeii aveau obicei să se jure pe riul Styx din infern, unde stă-
 pînea Pluton, fratele lui Zeus.

124. Doi croi cu numele Assaracus.

- Nu o bucată ușoară, Acmon din Lirnesa, și-acesta
 Nu mai mărunț ca frăținul Menesteu ori Clitius tatăl.
- 130 Pe întrecute fac față cu sulite, pietre, aruncă
 Torțe aprinse și-așază săgeți pe întinsele arcuri.
 Chiar între dinșii, atîta de dreaptă a Venerei grijă,
 Micul Dardan, fără coif pe frumosul lui cap, scînteiază
 Ca și-o piatră de preț în galbenul aur, podoabă
- 135 Pentru un gît ori o frunte ; ca fildeșul luciu, măiestru
 Împresurat cu sîmcer ori cu lemn terebint de Oricos :
 Gîtul i-i alb ca și neaua și părul îi cade în plete,
 Pe dedesubt înodat cu-o verigă subțire de aur.
 Cutezătoarele neamuri, Ismar, te-au văzut și pe tine,
- 140 Răni minuind și-narmînd cu otravă săgeți zburătoare,
 Nobil de neam, din Meonia, unde bărbații lucrează
 Rodnicii cîmpi ce-s scâldați de Pactolul cu mîluri de aur.
 Mnesteu și el e de față, iar faima gonirii lui Turnus
 De pe-ale zidului culmi, strălucit, pînă-n slăvi îl înalță.
- 145 Este și Capis, iar Capua-și trage numirea printr-însul.
 Lupte de aspru război se purtasera dar între dinșii,
 Iară Enea, cît noaptea-i, tăia nesfîrșitul de valuri.
 Căci părăsind pe Evandru și-ajuns în etruscele taberi,
 Merge la rege și-i spune acestuia numele, neamul,
- 150 Ceea ce vrea și ce însuși aduce, apoi îi arată
 Care oștiri s-au unit cu Mezențiu, ce aprig e Turnus.
 Îi amintește ce slabă-i încrederea-n lucruri și oameni,
 Rugi împletește cu vorbe, iar Tarchon, decum tîrzielnice,
 Leagă frăție și oști îi adaugă : lidica gîntă
- 155 Pe-a ei ursită stăpînă, pe flotă-i și crede-n străinul
 Cap, cum e dat de la zei. Iar Enea cu nava-i în frunte
 Trece, cu lei înhămați, ca podoabă la proră, cu Ida
 Stăpînitore din spate, plăcerea fugarilor Troiei.
 Șade mărețul Enea și deapănă-n sine-ale luptei
- 160 Multe-ntîmplări felurite. La stînga lui, Palas alături
 Cată să știe de stele, în nopțe-ale lor călăuze,
 Ori îl întreabă de cîte-a-ncercat pe uscat și pe ape.

128. Lirnesa, oraș din ținutul Troiei, de unde Ahile o răpise pe Briseida.

142. Rîul Pactolus din Asia Mică avea în nisipurile sale aur.

154. Tarchon era șeful etruscilor, iar aceștia veniseră din Lydia, potrivit tradiției urmate de Virgiliu.

- Muze, deschideți acum Heliconul, porniți-vă cîntul,
 Care oștiri de pe țărături etrusce-ntre timp pe Enea
 165 Vin să-l urmeze cu arme pe năvi și de mare sînt duse.
 Masicus taie, în frunte, întinsul cu Tigru-i de-aramă;
 Mii de războinici sub el, adunați din a Cosei cetate
 Ori de la Clusium; sînt cu săgeți înarmați și ușoare
 Tolbe pe umeri, cu arcul ce poartă cu el numai moarte.
 170 Asprul Abas i-i alături; oștirea-i în arme alese
 Viu scînteia, pe-a lui pupă-i un luciul Apolon de aur.
 Lui Populonia, țara-i, îi dase viteji șase sute
 Mult încercați în război, dar și insula Ilva, bogată-n
 Mine de fier nesfirșit, de asemenea încă trei sute.
 175 Apoi Asilas, tălmaciul de oameni și zei, ~~le~~-și supune
 Aștrii din cer, măruntaiele jertfei, al păsării cîntec,
 Trosnetul, foc purtător de vestiri, după dînsul tirăște
 Mia de-ostași într-o deasă-nșirare, cu sulite crunte.
 Pisa, orașul purces din Alfeu dar etrusc prin pămîntu-i
 180 I i-a trimis să-l asculte. La rînd e prea chipeșul Astir,
 Astir cu-ncredere-n calu-i și-n armele mult colorate.
 Vin după dînsul trei sute, cu gînd hotărît să-l urmeze,
 Unii din Cere de loc și din cîmpuri udate de Minio,
 Alții din Pîrgos străvechea ori nesănătoasa Gravisca.
 185 Nu te-oi uita, o Cinira, fruntaș al ligurilor, tare-n
 Încăierare; pe tine, Cupavo, cu oastea-ți mărunță;
 Pene de lebedă ție îți flutură-n creștetul căștii,
 Semn cum schimbat ți-a fost tatăl în ne-ngăduita-i iubire.
 Căci, povestește-se, Cicnus jelind cu durere pe dragul

163. Helicon, azi munții Zagara, în Beoția, unde se credea că e
 locașul muzelor.

167. Cosa, azi Ansedonia-Orbetello, la sud de Mons Argentarius, pe
 țărmul mării, lîngă portul lui Hercule, în Etruria.

168. Clusium, azi Chiusi, în Etruria, cu necropole datînd din secolul
 al VIII-lea î.e.n.

172. Populonia, oraș etrusc de pe coasta mării, azi Piombino.

173. În insula Elba (în limba latină *Ilva*) se aflau numeroase mine
 de fier.

179. Pisa, oraș din Etruria, era socotit o colonie a orașului cu același
 nume din Elida, unde curgea riul Alfeu.

183. Caere, oraș etrusc, azi Cerveteri. Riul Minio curgea pe lîngă
 Centumcellae (azi Civitā Vecchia).

184. Pîrgos era portul orașului Caere. Gravisca se afla pe teritoriul
 cetății Tarquinia.

- 190 Său Faeton, sub frunzișul și umbra surorilor-plopilor,
Cind mîngîieră-și găsea supărării în cîntec, deodată
Încărunțitul lui trup se-nveli cu veșmintul de pene
Și de-aci jos se-nălță către stele, iubirea plîngîndu-și.
Fiul, pe năvi însoțit de ostași de-o vîrstă cu dînsul,
- 195 Mîină-nainte prin vise un mare centaur : acesta
Drept peste ape și-nalt amenință spre valuri cu-o stîncă
Și cu puternicu-i piept brăzdează-ale mării adîncuri.
Ocnus vestitul aduce o oaste din țarmuri străbune,
El cel din Manto născut, profeteasa, cu fluviul etruscic,
- 200 Dîndu-ți, o, Mantua, ziduri și numele mamei lui însăși,
Mantua mare-n străbuni care nu-s de aidoma spiță :
Neamuri sînt trei, împărțit fiecare în patru popoare,
Însă în fruntea lor ești și în sînge toscan și-i puterea.
Iată de-aici au plecat cei cinci sute vrăjmași lui Mezențiu,
- 205 Mincius al lui Benacus, gătit cu-nverzitele trestii,
Călăuzindu-i pe ape-n amenințătoarea lor navă.
Înaintează Auleste greoi și cu-o sută de vise
Biciuie valul : în spumă-s din fund răscolitele ape.
Dus e de-un mare Triton ce-nspăimîntă cu scoica-i albastrul
- 210 Cîmp de talazuri : cu fruntea păroasă, e pînă la șolduri
Om care-noată și-apoi de la pîntec 'nainte balenă ;
Murmură valul în spumă sub pieptul acestui om-fiară.
Vase treizeci lunecau cu frunțași într-ales tot atîția,
Troiei în sprijin, și-arama tăia amăriile cîmpuri.
- 215 Ziua lăsase tăria, iar Febe cea bună în goana-i,
Noaptea, în car, ajunsese-n Olimp unde-i mijloc de cale :
Însă Enea, cum grija nu-i dă mădulelor tihnă,
Mînuie cirna chiar el și-implinește și slujba la pînze.
Iată că-n drumu-i un cor de tovarășe vine-nainte-i,
- 220 Zînele înseși — pe care zeița cea bună Cibeles
Le-orînduise puteri ale mării, fiind prefăcute
Vasele — toate alături mergeau prin tăiatele valuri,
Cite-nainte, cu prore de-aramă stăteau lingă coaste.
Văd de departe pe rege și roată-mprejuru-i s-adună.
- 225 Mai pricepută-a vorbi între dînsule, ea Cimodoce,
Nava urmează, cu dreapta pe pupă, ieșind peste ape
Dalbii ei umeri, cu stînga vislind pe sub mutele unde.

203. Cele trei neamuri din Mantua erau probabil grecii, etruscii și gallii.

215. Febe, luna, sora lui Phoebos Apollo.

- Astfel nimic știutorului : „Fiu de zeiță — îi spune — Treaz ești, Enea ? fii treaz și strunește-ale pinzelor funii.
- 230 Brazii din Ida sîntem, cei din creștetul sfîntului munte, Zine acum ale mării, dar flota-ți alt-dată. Rutulul Cel mincinos, cu făclii și cu fier copleşindu-ne, fuga, Fără de voie, am rupt legătura cu țarmul și-n larguri Te căutăm. Născătoarea, din milă, ne-a dat astă față
- 235 Și hotărîndu-ne zine, ne ducem veleatul sub unde. Însă copilul Ascaniu rămas-a-ntre ziduri și șanțuri, Sub al săgeților nor, iar latinii, cît vezi, sînt în arme. Arcadienii călări cu etrusci îndrăzneți au pus mîna Pe plănuitale locuri : să-mpingă în calea lor oaste,
- 240 Ca să-i despartă de lagăr, aceasta-i voința lui Turnus. Scoală și-o dată cu zorii întiul tu soților spune Să se-narneze și-mbracă, așa cum tivit e cu aur, Scutul cel de neînvins ce de-al focului zeu ți se dete. Ziua de mîine, să crezi că nu de prisos îmi e spusa,
- 245 Pină în zări va vedea pe rutuli numai dealuri de leșuri.”
- Zise și-mpinse, plecînd, cu dreapta ei pupa înaltă, Bine știînd cum s-o facă ; aceasta ia fuga pe valuri, Sulița chiar întrecînd, și săgeata asemeni cu vîntul. Toate-și grăbesc al lor mers. E uimit de nimic știutorul
- 250 Fiu din Anchise, dar totuși, cu vestea, și inima-i crește. Către a cerului boltă cu ochii, în scurt el se roagă : „Mamă a zeilor, buno din Ida, cum dragi ți-s Dindima, Tîrguri cu turnuri cunună și leii în friu la teleagă, Sfetnică-mi fii în război și-mplinește prielnic vestirea,
- 255 De frigieni, o zeiță, cu pasul a bine, alături.”
- Numai atîta rosti ; și cu vie lumină-ntre-acestea Ziua întoarsă venea, fugărind adumbrirea de noapte. El poruncește oștenilor lui să se țină de steaguri, Să se-ntărească în inimi, la luptă, cum trebuie, gata.
- 260 Cum e pe pupa-i înaltă, i-apar în vedere troienii Și al lor lagăr : cu stînga-și ridică el scutul cel luciu, Parcă-i de flăcări. Spre stele, de sus de pe ziduri, troienii Strigăt aruncă și-o nouă nădejde le-aprinde mînia, Zboară săgeți de la dînșii ; asemeni sub norii cei negri

252. Dindimos, munte din Frigia, patria Cibelei.

- 265 Șiruri cocori din Strimon, la semnalul plecării, în 'naltul
Cerului zboară, de iarnă fugind cu voiosul lor țipăt.
Ausonienii frunțași și-al rutulilor rege se miră,
Pînă ce văd că spre țarmuri se-ndreaptă întoarșele pupe
Și că, purtînd pe el vase, alunecă-ntinsul de ape.
- 270 Coiful lucește pe cap și cu creasta împrăștie flăcări,
Scutul de aur revarsă în jur străluciri de văpaie.
Nu în alt chip uneori, într-o limpede noapte, comete
Scînteie roșii a cobe și Sirius arde nu altfel,
Sete și boli aducînd pe pămînt muritorilor bieții
- 275 Și întristînd cu lumina-i cea jalnică-naltele ceruri.
Însă încredere are-ndrăznețul de Turnus, pe țarmuri
Mina întiul să pună, departe-alungîndu-i pe ceilalți.
Însuși îndeamnă pe-ai săi și le-ațiță pornirile însuși :
„Tot ce dorirăți din suflet, de față-i ; cu dreapta zdrobiți-i,
- 280 Marte, viteji, vă e-n braț ! Și-aminte la toți să vă fie
Soața, de-acasă, căminul : acum înnoiți prin mari fapte
Faima străbunilor. Iute-nainte s-ajungem la coaste,
Cît, ei abia coboriți, le sînt pașii fricoși și-ndoielnici.
Soarta i-ajută pe cei îndrăzneți.”
- 285 Spuse și-n sine frămîntă, pe care să-i ducă-mpotrivă,
Căroră, iarăși, în grijă să dea-mpresuratele ziduri.
Între acestea, Enea coboară din 'naltele pupe
Soții, pe punți azvîrlite. Cum mulți au pîndit 'napoierea
Mării scăzînde, c-un salt au trecut pe-ale coastei nisipuri,
- 290 Alții se reazimă-n visle. Călînd cu-ngrijire la maluri,
Unde nu-i clocot de stînci și nici valuri nu murmură sparte,
Ci fără piedică marea alunecă-n unde crescînde,
Tarchon acolo-și îndreapt-a lui proră, rugînd pe tovarăși :
„Voi într-alesul viteji, vă lăsați pe puternice visle,
- 295 Năvile-urcați și împingeți ; tăiați cu-al lor bot în pămîntul
Cel dușmănos și carena deschidă-și ea însăși o brazdă.
Nu șovăiesc să sfărîm a mea pupă-ntr-un loc ca acesta,
Numai s-apuc eu de țarm.” Abia spusu-și-a vorbele Tarchon,
Și pe-ntrecute tovarășii lui se ridică pe visle

273. Sirius, o stea din constelația Caniculei ; sau soarele cînd se afla în dreptul acelei constelații. Strălucirea lui Encas îi bucura pe troieni și-i fulbura pe rulul.

284. Deși erau spuse cu hotărîre, cuvintele lui Turnus trădau gravitatea situației.

- 300 Și-nspumatele năvi le-aduc spre latinele coaste,
 Pină ce botul apucă-n uscatul nisip și se-nșiră
 Toate carenele tefere. Nu însă și a ta, Tarchon !
 Căci, azvirlită în stinci, ea atîrnă pe grebănul dușman,
 Vreme se leagănă, ține, sleiește cu vislele valul,
- 305 Pin' se desface deodată și-azvirle oștenii în unde :
 Visle sfărimate și bănci care-noată i-ncurcă pe dînșii,
 Apa ea însăși, fugind îndărăt, de la maluri îi smulge.
- Turnus nu pierde o clipă-n zăbavă, ci aprig grăbește
 Oastea întreagă spre teucuri și-n față, pe țarm, o așază.
- 310 Surlele sună. Enea lovește întiul în oastea
 Cea din țărani și-a noroc pe latini mi ți-i bagă în groază,
 Teron fiind omorît, bărbat prea viteaz ce cutează
 Să se măsoare cu dînsul. Prin zaua de-aramă și solzii
 Hainei de aur i-nfige el spada și coasta-i deschide.
- 315 Apoi lovește pe Lichas adus între vii din o moartă,
 Ție-nchinat, o, Apolon ! de ce-a mai scăpat, mic, din fierul
 Care l-a scos ? Și alături, pe asprul Ciseu și pe Gias
 Marele, care culcau cu măciuca oștenii din cale,
 El îi ucide ; nici arma lui Hercule, brațele-aprinse,
- 320 Tatăl Melampus, tovarăș cu-Alcide pe cînd și-mplinise
 Muncile grele, nimic vreun folos lor acum nu le-aduce.
 Iată lui Faron, în gura ce-i gata s-azvirle fudule
 Vorbe, el îi și-mplîntă o sulită viu răsucită.
- Tu chiar, sărmanule Cidon, cînd ești pe-a lui Clitius urmă,
 325 Căruia puful dintîi auriu i-i pe-obraji, el iubirea-ți
 Nouă, ai fi doborît, ce jale ! de mină dardană.
 Stins întru patima ta pentru cei în a anilor floare,
 Dacă unita grupare a fraților, fiii lui Forcus,
 N-ar fi sosit ; ei sînt șapte și sulite șapte aruncă
- 330 Toți deodată ; din coif și din scut, ca și sterpe, o parte
 Sar, iar o parte ating abia corpul, întoarse de Venus,
 Mama cea bună. Enea se-ndreaptă spre scumpu-i Achate :
 „Sulite-ntinde-mi : nici una n-o fi pe degeaba zvirlită
 Către rutuli, cum și-n trupuri de greci se înfipseră-odată,

301. În timp ce prora corăbiei stătea nemișcată pe țarm, pupa se zbătea încă pe valuri.

327. Virgiliu atribuia trecutului îndepărtat un aspect decadent al societății din timpul său.

- 335 În ale Troiei cîmpii." Şi înşfacă măreaţa lui lance
 Şi-o repede ; zburînd, ea străbate prin scutul de-aramă,
 Frînge deodată, şi zaua, şi pieptul vrăjmaşului Meon.
 Vine-Alcanor să-l ajute şi-şi sprijină fratele care
 Se prăbuşeşte : dar iarăşi o lance-azvîrlită străbate
- 340 Braţul de reazem şi-apoi încrucişată-şi urmează-a ei cale ;
 Dreapta murindă îi cade-atîrîndu-i, prin vine, de umăr.
 Numitor însă, alt frate, din trupul întins trage lancea
 Şi-o aţînteşte-n Enea ; ci nu-i era dat s-o implinte,
 El doar atinge de-aproape în coapsă pe marele-Achate.
- 345 Clausus atuncea, fruntaş de la Cures, cu-ncredere-n trupu-i
 Tînăr, aleargă şi-aruncă-n Driops, de departe, vîrtoasa-i
 Lance, i-o viră sub barbă năprasnic şi gîtul rupîndu-i, .
 Celui ce strigă deodată-i răpeşte şi viaţa şi glasul ;
 Fruntea-i loveşte-n pămînt şi cu sînge împrăşcă din gură.
- 350 Clausus, din neamul cel nobil Boreu, cu loviri felurite,
 Culcă trei traci şi de-asemenea trei din feciorii lui Idas,
 Oameni trimişi de Ismara. În goană s-avîntă Halesus
 Şi auruncii ostaşi ; şi Mesap, din Neptun o mlădiţă,
 Mîndru de cai-i, e-n urmă. Se-ncearcă s-alunge pe fiii
- 355 Troiei şi unii şi alţii ; pe pragul Ausoniei însăşi
 Luptă se dă. Cum în largul văzduh vrăjmăşitele vînturi
 Duc bătălia, avînd şi puteri şi-ndrăzneli deopotrivă,
 Nu-ndărăpţează nici unul şi piept ţin şi norii şi marea.
 Lupta-ndelung îndoioasă-i şi toate stau vajnic duşmane,
- 360 Astfel troienele şiruri cu şiruri latine-ntre ele
 Viu se izbesc, iar picior cu picior, om cu om se-nclăşează
 Dincolo, unde şuvoiul mînase departe pietroaie
 Rostogolite şi scoşii copaci din mîncatele coaste,
 Palas, cînd vede porniţi a fugi de latinii din urmă
- 365 Pe-arcadienii lipsiţi de deprindere-n lupta pedestră,
 Căci neprielnicul loc îi făcuse să dea la o parte
 Caii, atît răminîndu-le-n starea cea lor împotrivă,
 Li-nflăcărează curajul cu rugi ori cu vorbe amare :
 „Unde fugiţi, voi, tovarăşi ? Pe voi şi pe marile fapte,
- 370 Pe biruitele lupte, pe regele vostru Evandru
 Şi pe nădejdea-mi de-a fi deopotrivă cu tata prin faimă,
 Nu vă încredeţi în fugă. Cu fierul să rupem o cale

345. Cures, oraş sabîn, care a avut strînse legăturile cu Roma.

350. Boreas, vîntul din nord, trecea drept unul din regii tracilor.

- Printre dușmani ; unde strinsă ne-apasă-a bărbaților trupă,
 Tara cea mare acolo vă cheamă, cu Palas în frunte.
- 375 Nu ni-i protivnic vreun zeu ; muritori, doar vrăjmaș care
 moare
- Ne-ngrămădește ; și noi avem brațe și vieți cît și dînsul.
 Marea, priviți, ne închide cu-al apei zăgaz fără capăt ;
 Nu-i de fugit pe uscat : către larg să cătăm ori spre Troia ?"
 Spuse și drept în vrăjmașii cei gloată dă buzna îndată.
- 380 Lagus, purtat de-o nedreaptă ursită, întiul îi iese,
 Iată, în cale ; în timp ce-nșfăca el o piatră greoaie,
 Palas cu lancea-i străpunge spinarea pe unde desparte
 Coastele-n lung și trudește să smulgă unealta în oase
 Înțepenită. Dar nu-n așa stare e-n mîna lui Hisbo,
- 385 Care o speră ; căci Palas i-o ia celui orb înainte,
 Cînd năvălește turbat de-a fîrtatului crudă picire,
 Și în plămînu-i umflat de minie, el spada și-nfige.
 Dă și în Stenius și-n Anchemol din străvechea lui Retus
 Gintă, acel ce-ndrăzni în al soacrei lui pat chiar să intre.
- 390 Voi chiar, Laride și Timber, cădeți pe cîmpia rutulă,
 Gemeni feciori într-alît de la fel că se-ncurcă ai casei,
 Cît de plăcută-nșelare și mamei și tatălui Daucus !
 Însă acum osebirea cea crudă făcut-o-a Palas,
 Căci cu-a regelui spadă, o, Timber, răpitu-ți-a capul,
- 395 Iar a ta dreaptă tăiată te caută, uite, Laride,
 Degete vii se zgîrcesc și încearcă de fier să se prindă.
 Pe-arcadienii aprinși de mustrare, văzînd ce mari fapte
 El împlinește, i-armează necaz împletit cu rușine.
 Palas atunci pe Reteu, chiar în goană prin fața-i cu carul,
- 400 Îl și străpunge. O clipă de viață răgaz pentru Ilus,
 Căci pentru Ilus puternica-i lance el și-o îndreptase.
 Însă la mijloc trecînd ca să scape de tine, o, Teutra,
 Cît și de frate-lu Tires, Reteu a primit-o și mai mort
 Cade din caru-i, bătînd cu călcîiele cîmpul rutulic.

377. Dacă ostașii lui Evandru n-ar fi izbutit să străpungă frontul dușmanilor spre a se uni cu troienii lui Eneas, ar fi fost aruncați în mare.

389. Rhoelus, conducătorul marubilor, îl urmărea pe fiul său, Anchemolus, care o iubea pe mama sa vitregă, Casperla. Anchemolus a fugit la Daunus, tatăl lui Turnus.

- 405 Vinturi pornindu-se-n vara dorită, se-ntimplă că-n codru,
Ici și colo, vreun cioban risipește cărbuni, iar copacii
Cei de la mijloc cuprinși deodată, Vulcan cu oștire-a-i
Care-nspăimintă, se-ntinde-ntr-o clipă în jur și, din locu-i
Cată spre flăcări stăpîne ciobanul ce simte că-nvinge.
- 410 Astfel virtutea vitejilor toată-ntr-un loc se adună
Să mi te sprijine, Palas. Dar vajnicu-n lupte Halesus
Tinde spre cei dimpotrivă, în scut a lui pază punîndu-și.
Pe Demodocus l-ucide, pe Ladon, pe Feres de-a rîndul,
Dreapta și-o-nalță spre gîtu-i Strimoniu : cu lucie spadă
- 415 I-o și retează ; lovind pe Toas cu-o piatră în față,
El i-o sfărimă : cu oase-n amestec sînt creier și sînge.
Tatăl de soarta-i știind, l-ascunsese-n păduri pe Halesus,
Dar de îndată ce-n moarte și-nchise el albele gene,
Parcele mîna-și zvîrliră, pe fiu închinîndu-l săgeții
- 420 Iuți a lui Palas ; acesta, țintindu-l, se roagă-nainte :
„Tibrule tată, dă fierului, ce-l cumpănesc trimițîndu-l,
Drum norocit către pieptul acestui sălbatic Halesus
Și de stejaru-ți voi prinde și arma-i, și prăzile smulse.”
Zeul l-aude ; în timp ce-apăra pe Imaon, Halesus
- 425 Bietul lăsă dezgolit al său piept pentru cruda unealtă.
Lausus, cu rost osebit în război, nu îndură să intre
Frica în oaste prin moartea viteazului ; față venindu-i,
Este Abas doborît, bătăliei și nod și zăbavă.
Arcadienii zdrobiți-s, etruscii la fel în țărînă,
- 430 Voi de asemeni, troieni, ce scăparăți de-a grecilor mînă.
Trupele-acum se ciocnesc, ca fruntași și putere, totuna.
Șiruri se-nghesuie-n șiruri și învălmășeala te-oprește
Arma ori brațul să mînuie. De-o parte e Palas ce-apasă,
Lausus de dincolo ; vîrstă aproape aceeași au dînșii,
- 435 Foarte frumoși amîndoi ; dar ursita la fel împotrivă
Ca ei acasă s-ajungă ! Dar cel ce-n Olimp este rege
N-a-ngăduit ca-ntr-o dînșii acum să se măsure-n luptă ;

405. Cum se unesc în păduri focurile răzlele într-un singur incendiu mare, tot așa se grupau în jurul lui Pallas luptătorii, spre a forma un grup de luptă mai puternic.

423. Pallas a atîrnat de un stejar prada luată de la dușmani, iar Eneas armele lui Mezentius. Se spune că Romulus a atîrnat tot de un stejar, pe Capitoliu, cele dinții prăzi luate în luptă. Era în toate acestea un obicei străvechi care se păstrase pînă în timpul lui Virgiliu.

436. Tinerii eroi aveau să moară în curînd : Pallas sub loviturile lui Turnus, iar Turnus urma să fie răpus de Eneas.

Soarta i-aşteaptă-n curind pe-amîndoi cu vrăjmaşi mai puternici.

- Însă pe Turnus ce trece prin oşti în grăbita-i teleagă,
440 Sora sa sfîntă s-alerge-l vesti, să ia locul lui Lausus.
Cînd pe tovarăşi îi vede : „E timp să-ncetaţi să vă bateţi ;
Singur spre Palas căta-voi, căci mie, doar mie-mi e Palas
Dat de ursită ; aş vrea ca şi tatăl lui martor să fie”.
Spune, iar ceilalţi se trag îndărăt de pe cîmp, cum porunca-i.
445 Dar cînd rutulii se trag, uluit de porunca trufaşă,
Tînărul cată-aţintit către Turnus şi ochii şi-i plimbă
Pe uriaşul lui trup, înciudat de departe-l măsoară
Şi, la acele ce regele spuse, şi gata-i răspunsul :
„Fi-voi curînd lăudat pentru opima pradă ce-oi smulge-o,
450 Ori pentru moartea-mi vitează : şi-aceasta e tatii totuna ;
Fără-nfruntări !” Şi vorbind, în mijlocul cîmpului vine.
Singe de gheaţă se strînge în arcadienele inimi.
Turnus sărit-a din caru-i şi-i gata pe jos să se lupte
Şi de aproape ; cum leul, cînd vede de sus de la pîndă
455 Taurul care departe, pe cîmp, se-ncearcă de luptă,
Iute s-azvîrle, nu altfel e chipul lui Turnus ce vine.
Cînd socoti că acesta ajuns-e a lăncii bătaie,
Palas porneşte, că doar, cutezînd, i-o fi soarta în sprijin,
Dacă-i mai mică putere, şi largii tării el se roagă :
460 „Oaspe al tatii, pe masa la care ai stat tu, drumeţe,
Rugă îţi fac, o, Alcide, s-ajuti uriaşele-mi ţeluri.
Turnus pe moarte, să vadă că-i iau încruşitele arme,
Însuşi cu ochii în stîns să mă-ndure pe mine-n izbîndă.”
Ruga Alcide-auzindu-i, înăbuşă-n funduri de suflet
465 Geamăt de-amarnică jale şi varsă zadarnice lacrimi.
Tatăl vorbeşte atunci către fiu-i cu blînde cuvinte :
„Zi-i hotărită oricui ; tuturor de nedres li-i şi scurtă
Vremea trăirii ; dar numele să-l prelungească prin fapte,
Asta e treaba virtuţii. La Troia, sub ziduri înalte
470 Fii şi de zei au murit, ba chiar Sarpedon însuşi căzut-a,
El un copil de-al meu. Şi-apoi, iată, pe Turnus îl cheamă
Soarta-i, şi el a ajuns la hotarul ce dat i-i în viaţă.”

460. Hercule era adorat pe Palatin datorită faptului că-l răpusese pe Cacus.

- Spune și ochii și-azvîrle departe de cîmpuri rutule.
 Palas repede-atunci lancea cu toată puterea lui mare
 475 Și totodată își scoate din teacă și spada-i — un fulger.
 Arma lui zboară căzînd unde scutu-i zăgaz pentru umeri,
 Dar, deschizîndu-și un drum prin rotundele-acestui-a margini,
 Chiar și atinge-n sfîrșit uriașa lui Turnus făptură.
 Ci îndelung răsucindu-și cu fier ascuțit întărita-i
 480 Lance, acestea rostindu-le, Turnus în Palas o zvîrle :
 „Vezi dacă arma din mîna-mi nu știe mai bine-a pătrunde !”
 Zice ; și scutul cu-atîtea cămăși de oțel și de-aramă,
 Înfășurat împrejur tot cu rînduri de piele de taur,
 Virful de fier, cu-o lovire zvicnită-l răzbate prin mijloc.
 485 Trece de zaua cea groasă și-n pieptul puternic se-implintă.
 Trage acela din rană, zadarnic, fierbîntea unealtă ;
 Sîngele, viața-i se duc urmînd împreună o cale.
 Cade pe rana-i și armele-n vuiet sunînd peste dînsul,
 Moare cu gura în sînge mușcînd din vrăjmașa țărînă.
 490 Turnus asupra-i plecat :
 „Arcadieni — zice el — amintindu-vă spusa-mi, purtați-o
 Către Evandru : i-ntorc îndărăt, cum e vrednic, pe Palas.
 Orișice cinste-a mormîntului ori mîngiere-a-ngropării,
 Aibă-le. Scump va plăti el c-a dat lui Enea primire
 495 Ca unui oaspe.” Vorbînd, apasă cu stingul pe pieptul
 Celui în moarte și-i smulge mult greaua lui lentă de spadă,
 Cu-o fărdelege-ncrustată : în noaptea aceeași de nuntă,
 Tinerii groaznic uciși și însîngeratele paturi,
 Toate săpate în aur, de Clonus născut din Eurite.
 500 Turnus de prada-i e vesel și-n mîină avînd-o, se-ngîmfă.
 Mînte de oameni ce nu știți ursita și clipa ce vine,
 Nici vă păstrați o măsură urcați de-un noroc ce vă rîde !
 Vreme-o veni pentru Turnus cînd va fi dorînd, cu-orice jertfă,
 Palas tot teafăr să fie, și-avea-va în ură și prada-i
 505 Și astă zi. Dar tovarăși mulțime cu bocet și lacrimi,
 Pus pe-al său scut, îndărăt și-l duc de la luptă pe Palas.
 Cum te-ntorci, pentru tată durere și glorie multă !

473. Juplter își întorcea privirea în altă parte spre a nu vedea moartea lui Pallas, pe care n-o dorea, dar nici n-o putea împiedica.

497. Cele cincizeci de fete ale lui Danaos au fost silite să se mărite cu verii lor, fiii lui Aegyptus. Dînd ascultare poruncii tatălui lor, ele și-au ucid bărbații chiar în noaptea nunții, în afară de cea mai tinădră, Hypermnestra, care și-a cruțat soțul, pe care-l chema Lynceus. Ei au fost părinții lui Pylumnus, strămoșul lui Turnus.

- Ziua de azi te-aduse-n război și tot ea ți-i și capăt,
Cind totuși lași după tine de leșuri rutulice-un munte !
- 510 Nu doară Zvonul, un sol ne-ndoios îi vesti lui Enea
Nenorocirea și că sînt troienii la pragul pieirii,
Vremea fiind să-și ajute tovarășii gata să fugă.
Seceră-mpreajmă-i cu spada și aprig își taie o cale
Largă, cu fierul, prin oaste, pe tine cătîndu-te, Turnus,
- 515 Mîndru de nou-ți omor. Sînt în ochii lui Palas, Evandru,
Masa la care-i întii omenit el pribeagul din lume,
Dreptele-ntinse frățește. Pe dată apucă pe patru
Frați zămisliți din Sulmon și pe-alți patru, crescuții de Ufens,
Pentru ca vii să-i sugrume ca jertfe lui Palas și umbrei
- 520 Și să strophească cu sînge de prinși ale rugului flăcări.
Zvirle apoi de departe o lance vrăjmașă spre Magus
Care, șiret aplecîndu-se, ea pe deasupra îi trece ;
Îmbrățișîndu-i genunchii, cu rugă astfel îi vorbește :
„Pe ai părintelui mani, pe nădejdea-n Iulus ce crește,
- 525 Rogu-te, pentru copilu-mi și tata-mi, tu viața mi-o lasă.
Casa mi-i mîndră ; în groapă ascunși stau talanții grămadă,
Toți din argint făuriți ; apoi aur lucrat o movilă,
Și nelucrat. Nu de-aceasta izbînda troienilor ține,
Nu hotărăște o biată viață-n asemenea lupte.”
- 530 Zise el, însă Enea cu-acestea atunci îi răspunde :
„Mulții talanți de argint și de aur de care ți-i vorba,
Ține-ți-i pentru copii. Chiar Turnus întii nimicit-a
Astfel de schimburi în luptă, odat'ce ucis-a pe Palas.
Manii părintelui cred cum îți spun, și Iulus de-așijderi.”
- 535 Celui a rugă i-apucă el coiful cu stînga și-n gîtul
Dat îndărăt își afundă pînă-n minier a lui spadă.
Nu prea departe, pe fiul lui Hemon, în slujba lui Febus
Și a Dianci, cu tîmplele-ncinse cu sfîntă fișie,
Viu scînteind în veșmîntu-i și armele toate-o podoabă,
- 540 Cum l-înfurtase, pe cîmp îl gonește, căzut, îl ucide
Și cu măreața lui umbră l-acopere ; armele-i smulse
Și le încarcă Serestus și-n dar ți le-aduce, zeu Marte.

Ceculus, neam din Vulcan și, venit din al Marsilor

creștet,

Umbra îndată adună de luptă-a rutulilor oaste.

518. Sulmo, oraș al volseilor din Latium. Și la Homer se întîlnesc sacrificiile umane : doisprezece tineri troieni au fost sacrificați pe rugul lui Patrocle.

- 545 Fierbe Enea-mpotrivă. Anxur, ție slinga îți taie
 Și totodată boltitele foi ale scutului însuși.
 Spuse ceva ca o vrajă Anxur și crezuse că vorbeii
 S-or însoți și puteri, ba, urcînd pîn'la ceruri cu gîndul,
 Ani îndelungi, bătrînețe căruntă își făgăduise.
- 550 În strălucitele-i arme Tarquitus mîndrindu-se-n față,
 El ce-i născut de o nimfă Driope cu Faunus din codru,
 Ține aprinsului calea. Dar lancea-ndărăt aducîndu-și,
 Îi țintuiește și zaua, și scutul cel greu fără seamăn.
 Capul ce-l roagă-n zadar și-ar vrea încă multe să-ndruge,
- 555 El pe cîmpie-l răstoarnă, în țărână așterne și trupu-i
 Cald încă și cu-o minie, ce-n pieptu-i e-n clocot, îi strigă :
 „Zaci-mi aici, de temutule ! nu te va pune-ntr-o groapă
 Mama-ți duioasă și nici te-o cuprinde-un mormînt de acasă ;
 Pradă rămîi la sălbatice păsări ori valul te ducă-n
- 560 Hăul ce-nghite, și peștii, în foamea lor, rana ți-o lingă.”
 El urmărește apoi pe-Anteu și pe Lucas din fruntea
 Oștii lui Turnus, pe Numa cel tare, pe roșul de Camers
 Care, din Volcens născut, stăpînea în Ausonia cîmpuri
 Multe și tronu-și avea în tăcutul oraș Amiclea.
- 565 Ca Egeon cu-o sută de brațe și mîini tot o sută,
 Cum e-n povești, cu cincizeci de guri și de piepturi arzînde
 Flăcări zvîrlind, cînd vuia, la al Tatălui Jupiter trăsnet,
 Cu-ale lui scuturi cincizeci și cu scoasele-i săbii pe-atîtea,
 Astfel Enea-n izbindă-și dezlănțuie furia-n cîmpuri,
- 570 Spada o dat'ce i-i caldă. Și, iată, se-ndreaptă spre caii
 Prinși de Nifeu cite patru și care îi vin chiar din față.
 Ei însă, cînd de departe-l zăriră pășind cu-al lui freamăt
 Crud, întorcîndu-se-n spaimă, nebuni înapoi o apucă,
 Jos pe cîrmaci îl răstoarnă și caru-l tirăsc către coastă.
- 575 Între acestea Lucagus, cu caii lui albi la teleagă,
 Intră-n vîrtej ; e cu frate-su Liger ; acesta cu hățuri
 Mînuie caii, iar aprig Lucagus rotește-ascuțișul.
 Nu îi îndură Enea cuprinși de-ațita căldură :
 Iureș pornește și, mare, le stă cu-a lui lance-mpotrivă.

564. Amiclea, oraș din Campania.

565. Egeon, numit și Briareus, un gigant cu o sută de brațe, ucis de Jupiter.

- 580 Liger atunci :
 „Nu Diomede cu caii și nu în teleaga-i Ahile,
 Nu ale Frigiei cîmpuri le vezi tu : și luptei și vieții
 Da-ți-om aicea sfîrșit.” Acestea și zboară departe
 De la smintitul de Liger. Dar nu tot cu vorbe eroul
- 585 Stă să-i răspundă, căci sulița către vrăjmaș și-o repede.
 Tocmai Lucagus se pleacă să-și biciuie caii, i-așită
 Cu-a lui armă și, stîngu-nainte trecîndu-și, e gata
 Lupta s-o deie, cînd sulița sfîrtecă scutului luciu
 Marginea cea mai de jos și răzbate la stînga în vîntre ;
- 590 Se prăvălește din car și pe moarte se-ntinde-n țărîină.
 Astfel piosul Enea îi spune cu vorbe amare :
 „Nu ți-a-nșelat ție carul, Lucagus, a cailor fugă
 Leneșă, nici l-abătu de la dușman vreo umbră deșartă,
 Înșuți sărînd părăsindu-l-ai.” Zise acestea și iute
- 595 Prinde fugarii cei doi. Însă Liger lipsitul de arme
 Și el din car lunecînd, și-ndreaptă acum mîinile bietul :
 „Vai, și pe tine, troiene viteaz, și pe tatăl ce astfel
 Te zămisli, te-ndură de viața-mi, ai milă la rugă.”
 Multe-ar fi zis, dar Enea : „Nu astfel grăiai adineauri
- 600 Parcă. Ei, mori, tu ca frate să nu-ți părăsești pe-al tău frate”.
 Spada-i deschide deci pieptul, cămara ascunsă a vieții.
 Oștenitorul troian răspîndea pretutîndeni pieirea-n
 Cîmpuri, turbat ca și apa-n șuvoi, ca vîrtejul cel negru.
 Împresurații zadarnic s-azvîrl în sfîrșit și-mpreună
- 605 Ies de prin tabere tineri în frunte cu fiul Ascaniu.
 Jupiter însuși atunci și-ndreaptă spre Juno cuvîntul :
 „Soră a mea și soție ce-mi ești fără seamăn de dragă,
 Cîtă dreptate aveai, ce să zic, în părerea că Venus
 Sprijină vlaga troiană ; nici dreaptă puternică-n lupte
- 610 Nu au bărbații, nici suflet aprins și călit în primejdii.”
 Juno cu ochii plecați : „O, prea mîndrule soț între mîndri,
 Ce mă mai chinui cînd sufăr și tremur de vorbele-ți aspre ?
 Dacă la mine-ai ținea ca și odinioară și astfel
 Cum se cuvine, acum s-ar putea să nu-mi fii tu pe voie,

581. Aluzie la faptul că din lupla cu Diomede și Ahile, la Troia, Eneas scăpase cu viață : deși rănit de Diomede, el fusese salvat de mama sa, Venus, iar Neptun îl ferise de loviturile lui Ahile.

594. Cuvintele lui Eneas cuprind un răspuns la ocara lui Liger : nu s-au speriat caii, așa cum i s-a întîmplat lui Eneas la Troia, ci Liger a sărit de bunăvoie din car și a dat frîu liber cailor.

- 615 Atotputernice, ca să-l înlătur din luptă pe Turnus
 Și să-l păstrez neatins pentru Daunus iubitul său tată ?
 Moară, piosul lui sînge troienilor deie-mpăcare...
 Totuși din spiță de-a noastră el însuși își trage un nume,
 Are străbun de străbun pe Pilumnus și larga lui mină
- 620 Cît de adesea umplut-a altaru-ți cu daruri bogate !"
 Regele-n 'naltul Olimp pe scurt ei atît îi răspunde :
 „Dacă încerci o zăbavă-n pieirea-i de-aproape, la vreme,
 Pentru acel muritor, și socoți că așa mi-i și vrerea,
 Scoate-l prin fugă pe Turnus și smulge-l ursitei ce-apasă.
- 625 Pînă aici sînt pe placu-ți. Dar dacă sub ruga-ți s-ascunde
 Altă rîvnire mai mare și-n gînd ți-i ca lupta întreagă
 Să mi-o răstorni și prefaci, te hrănești cu-o nădejde ce-i vană."
 Juno în lacrimi : „Și dacă mi-ai da tu cu gîndul ce-n glasu-ți
 Stai la-ndoială, și viața i-ar fi întărită lui Turnus !
- 630 Însă sfîrșitul amar i-i merit lui cel bun, ori deșartă
 Mi-i socotința. De-aș fi jucărie a mult mincinoasei
 Spaime, iar tu, cum și poți, îndulcire-ai urzirile voii !"
 După ce spuse acestea, îndată s-azvirle din boltă,
 Mînă furtuni prin văzduhuri și-ascunsă-ntr-un nour îndeamnă
- 635 Către oștirea troiană și tabăra laurentină.
 Face zeița din norul cel gol, uimitoare minune,
 Umbră subțire și slabă, la chip ca Enea, îi pune
 Arme troiene, i-asemuie pînă și scutul și creasta
 De pe zeiescul lui cap, un zadarnic cuvînt i-mprumută,
- 640 Sunet lipsit de-nțeles și un mers cu-al troianului una :
 Astfel, credință e, filfiie umbrele celor din moarte,
 Astfel și visuri își rid de-n somn cufundatele simțuri.
 Însă voioasă năluca în șirul dintii se aruncă,
 Pe luptător îl ațîță cu arma-i și glasu-i l-întartă.
- 645 Turnus o-nfruntă azvirlind de departe vuinda lui lance,
 Însă năluca se-ntoarce de-ndată la fugă luînd-o.
 Turnus atunci socotind că Enea de el vrea să scape
 Și cum, în tulburu-i suflet, hrănește-o nădejde deșartă :
 „Unde îmi fugi, o, Enea ? Îți lași căsnicia promisă !
- 650 Țara cătată de tine pe valuri, cu dreapta-mi ți-oi da-o."
 Asta grăind, l-urmărește, își zbuciumă sabia scoasă,
 Nu vede însă că vîntul îi duce cu el și plăcerea.

648. Fantoma lui Eneas trezea în Turnus nădejdea biruinței și-l îndemna să-l înfrunte pe eroul trolan, pe care îl evitase pînă acum. Această înfruntare avea să-l aducă sfîrșitul.

- Din întimplare, un vas sta legat într-o coastă a stîncii,
 Gata cu scările puse și puntea întinsă spre maluri,
 655 Vasul cu care sosise Osiniu, în Clusium rege.
 Umbra în tremur a celui ce fuge, la chip ca Enea,
 Sare-nlăuntru, dar Turnus pe urmă-i cu-aceeași iuțeală,
 Biruie piedici din cale și urcă pe punți ridicate.
 Tocmai ajunse la proră, cînd Juno desprinde otgonul
 660 Și, pe cîmpia-n mișcare-ndărăt, trage sloboda navă.
 Însă Enea îl cată pe cel ce lipsește din luptă,
 Morții îi dăruie mulți luptători care-i ies înainte.
 Vreme, cînd umbra ușoară nu-ncearcă mai mult să s-ascundă
 Ci, filfiind spre înalturi, se pierde în nourul negru ;
 665 Turnus e însă tîrit de virtej către larguri, privește
 Țarmu-napoi, nu-nțelege-ntîmplarea, că scapă i-i silă
 Și, înălțînd amîndouă brațele, spune tăriei :
 „Tată atotfăcător, într-atît m-ai crezut tu în vină
 Grea, că plăcutu-ți-a fie să-mi dai o astfel de pedeapsă ?
 670 Unde sînt dus ? și de unde ? Și cum să mă-ntorc, cu ce față ?
 Voi mai vedea eu din nou laurentinele tabere, ziduri ?
 Ce-or să-mi arunce vitejii, cînd mie-mi urmară și oastei
 Și, ce rușine, în moartea cea crudă-i lăsaî părăsirii ?
 Parcă-i și văd risipiți și-aud al căzuților geamăt.
 675 Ce să mă fac ? mai e brazdă adîncă-ndeajuns să se crape
 Și să mă-nghită ? O, vînturi, aveți îndurare de mine !
 Dați-mi dar vasul de-o stîncă, de țancuri, cum vreau, cum eu,
 Turnus,
- Rugă v-aduc, azvîrliți-mă-n crudele Sirtelor cleanțuri,
 Unde n-or ști să-mi urmeze rutulii, nici faima necinstei.”
 680 Astea rostind, se frămîntă cu gîndul încoace și-n colo ;
 Dacă din pricina mării rușini, ca nebun, s-ar străpunge
 Cu a sa spadă, și-ar trece-ascuțișul adînc între coaste ?
 Ori să s-arunce în valuri, în not să ajungă la maluri
 Încovoiate și iarăși să sară-n troienele șiruri ?
 685 Una și alta încearcă acum și din nou, dar Junona
 Piedici îi pune, l-oprește pe tînăr, cuprinsă de milă.
 Lunecă, marea tăind, și pe valul cu forfot prielnic
 Este purtat către vechea cetate a tatălui Daunus.
 Între acestea, la sfatul lui Jupiter, aprig Mezențiu

- 690 Intră în luptă lovind în troienii acum în izbîndă.
 Vin ca furtuna etruscele linii şi-apasă pe unul,
 Numai pe unul cu suliţe ploaie, cu ură obştească.
 El, ca o stană ce iese-n a mării întinsă cîmpie,
 Stînd împotriva la vînturi ce suflă şi valului ţintă,
- 695 Toată urgia-ndurînd, şi-nfruntările cerului, mării,
 Dar neclintită din locu-i, pe Hebrus al lui Dolichaon
 Îl prăvăleşte, cu el pe Latagus, pe Palmus fugarul ;
 C-un bolovan, o grozavă ruptură din munţi pe Latagus
 Căruia capu-i sfărîmă-ntîlnindu-l ; pe Palmus mişelul,
- 700 Dîndu-l taval cu genunchiul tăiat, şi lui Lausus i-ntinde
 Armele-i să şi le pună pe umeri şi coama-i pe cască.
 Şi pe Evas frigianul, pe Mimas, cu Paris de-o vîrstă
 Şi-nsotitoru-i, pe care Teano-l născu lui Amicus,
 Tocmai în noaptea cînd Hecuba, grea de o torţă aprinsă,
- 705 Dat-a pe Paris vieţii : dar Paris în ţara lui doarme,
 Mimas, de nimeni ştiut, coperit de pămînt laurentic...
 Asprul mistreţ apărat ani şi ani de Vesul cu brădetu-i
 Şi îndelung îndopat, în pădurea de trestii, de smîrcul
 Laurentin, cînd, gonit din muntoase-ascunzişuri de colţii
- 710 Cîinilor, cade deodată în laţul întins ca să-l prindă,
 Stă, minios se-nfioară, pe spate-al lui păr se zbirleşte,
 Nimeni nu are curaj să-l înfrunte şi-aproape să vină,
 Ci de cît colo, feriţi, l-urmăresc cu săgeţi şi cu chiot :
 El însă neînfricat cumpăneşte spre-o parte, spre alta,
- 715 Dinţii-şi scrişneşte şi scutură armele-ajunse-n spinare.
 Astfel şi cei ce pe drept îl urăsc pe Mezenţiu, nici unul
 Nu-ndrăzneşte cu el să se lupte cu sabia-n mină,
 Ci-l zădăresc de departe cu suliţe, ţipăt şi vuiet.
- Acron venise la luptă din ţara cea veche Coritul,
- 720 Grec după neam, şi fugar părăsise o nuntă pornită ;
 Cînd îl zări el pe-acesta, departe, în iureş prin şiruri,
 Cu strălucitele-i pene, cu purpura-i, dar de logodnă —
 Cum prea adesea un leu flămînzit dînd tîrcoale la stînă,
 Căci îl îndeamnă turbata lui foame, de vede deodată
- 725 O căprioară ce fuge, vreun cerb ce se-nalţă în coarne,
 Gura şi-o cască voios, se zbirleşte şi cade pe prada-i,
 Colţii în burtă rupînd ; nesătula lui gură se scaldă-n
 Singe murdar ; —
 Astfel Mezenţiu cumplit s-azvirle-ntre desele gloate.

- 730 Acron sârmanu-i culcat și, murind, cu călcîiele bate
 Negrul pămînt și stropește cu sînge zdrobitele arme.
 Însă Mezențiu nu-l judecă vrednic pe-Orode ce fuge
 Să ți-l răstoarne ori rană în spate să-i dea cu-o săgeată,
 Ci chiar în cale i-aleargă, bărbat cu bărbat să se-nfrunte,
- 735 Nu prin tertipuri mai buni, ci numai cu armă vitează.
 Peste căzut așezînd un picior și proptindu-se-n lance :
 „Marele-Orode, războinici, în luptă cu rost, aici zace.”
 Cîntă atuncea tovarășii imnul voios al izbînzii.
 Cela pe moarte : „De mine, ca nerăzbunat, multă vreme,
- 740 Biruitorule, nu vei avea bucurie, aceeași
 Soartă te-așteaptă și-i sta ca și mine-n curînd pe cîmpie”
 Însă Mezențiu, zîmbind și cu ciudă, îndat' către dînsul :
 „Mori tu ; al zeilor tată, stăpîn peste oameni, cu mine-o
 Ști ce să facă.” Zicînd, din trupu-i el fierul și-l scoate.
- 745 Greul repaos și somnul de plumb se aștern peste ochii
 Mortului, pentru o noapte de veci lui lumina-i se-nchide.
 Cedicus taie pe-Alcatous, iar pe Hidaspe Sacrator ;
 Rapo apoi pe Parteniu, pe Orses virtosu-n putere ;
 Pe Ericet din Licaon, pe Cloniu, Mesap mi ți-i culcă :
- 750 Unul cînd zace pe cîmp sub fugaru-i căzut, fără frîie,
 Altul în lupta pe jos. Înainte-i și Agis venise,
 Însă Valerus, și el, înzestrat cu străbuna virtute
 Mi ți-l doboară ; iar Saliu, pe Troniu, pe Saliu, Nealces,
 Sprinten la sulită, dar tot atît de viclean la săgeată.
- 755 Groaznicul Marte-mpărțise la fel între oștile-n luptă
 Jalea și morții ; pe cîmp ucideau și cădeau deopotrivă
 Biruitori și înfrinți, iar de fugă nici gînd din vreo parte.
 Sus în palatul lui Jupiter, zeii au milă de goala
 Ură, de caznele grele ce bieți muritorii le-ndură ;
- 760 Venus privește de-aici și de dincolo Juno stăpîna.
 Galbenă, duce urgia în mijloc de oști Tisifona.
 Dar scuturînd uriașa lui sulită, aprig Mezențiu
 Intră în cîmpul de luptă. El cît Orion e de mare
 Cînd 'naintează la pas, deschizîndu-și o cale-n genune,
- 765 Al lui Nereu necuprins, și cu umerii apele-ntrece,
 Ori, coborînd din al muntelui creștet și-un ulm i-i toiagu-i,

741. Exista credința că muribunzii erau lucizi și puteau prevedea viitorul. Murind, Patrocle a prezis moartea aproplată a lui Ahile.

761. Tisiphone, una din furii, împrăștia groaza și moartea în rîndurile luptătorilor.

Calcă virtos pe pământ, dar și-ascunde-ntre nori a lui frunte :
Astfel răsare Mezențiu cu armele-i peste măsură.

Cum, cit e și după și, îl cătase cu ochii, Enea

- 770 Se pregătește să-i iasă în față. Acela așteaptă
Netulburat pe mărețul vrăjmaș și ca stinca e țeapăn ;
După ce ochiu-i măsoară cit suliței loc trebuiește-i :
„Dreapta-mi, un zeu pentru mine, și arma ce-o-ncord către
țintă

Fie-mi prielnice ! Jur ca în armele hoțului smulse,

- 775 Lausus, chiar tu să te-mbraci și să-mi fii, înfrângînd pe Enea,
Mindru trofeu." După vorba-i, pe loc de departe azvîrle
Lancea-i ce vijiiie : zboară aceasta în scut și-abătută
Intră cit colo sub coaste, în pîntec, la bunul Antores,
Soțul lui Hercule, care pornit de la Argos, se strînse

- 780 Lingă Evandru, lăcaș așezîndu-și în tîrgul italic.
Cade sărmanul de-un fier pentru altul menit, către ceruri
Cată și-n minte, cum moare, îi licăre dulcele Argos.

Zvîrle, la rindu-i, piosul Enea o suliță care

Sparge-ntreitele pături boltite-ale scutului, pînza

- 785 Groasă și pielea-ntreită de taur și-apoi se oprește
Însăși în vintre, mai mult neavînd ea puteri să pătrundă.
Iute Enea, voios că etruscu-i în singe, din teacă
Spada-și smucește și-n clocot s-aruncă pe cel ce e-n tulbur.
Lausus în dragostea-i mare de tată, de-ndată ce-l vede,

- 790 Geme amarnic și lacrimi șiroaie îi riură fața.

Nu vom uita cruda moarte și nobila-ți jertfă de sine

Și dacă-n vremuri urmașii mai crede-or atîta virtute,

Nici al tău nume, o, tinere vrednic în veci de-amintire.

Scos dar din luptă, cu piedică, pasul trăgîndu-și, Mezențiu

- 795 Cată-napoi și tirăște în scutu-i unealtă vrăjmașă.

Lausus s-avîntă și sare el însuși la mijloc de arme ;

Cînd ridicase-a lui dreaptă Enea și da lovitura,

Intră sub spada-i atunci, împotriva îi vine și-l ține

Locului ; strigă tovarășii toți bucuroși, cu putere,

- 800 Și, cit sub scutul în sprijin al fiului, tatăl se trage,
Zvîrl cu săgeți și-ncearcă s-abată vrăjmașul din cale,
Toți improșcîndu-l. Enea turbează, dar stă după scutu-i.

782. Muribundul își amîntește de orașul său de baștină, Argos, de pe
țarmul de răsărit al Peloponesului.

- Cînd se dezlănțuie norii cu grindină-n repezi puhoale,
 Fuge din cîmpuri plugarul oriunde-l duc ochii și-asemeni
- 805 Crișice alt muncitor, iar drumețul s-ascunde în locuri
 De adăpost, sub vreun mal ori sub bolta de stîncă înaltă,
 Cît pe pămînt este ploaie, cu gînd ca, o dată iar soare,
 Munca să-și facă-nainte ; așa, sub săgeți repezite,
 Suferă nourul luptei Enea, l-așteaptă să treacă.
- 810 Dar el pe Lausus îl muștră, pe Lausus acum l-amenință :
 „Nu vezi c-alergi la pieire și-ncerci ce-ți e peste puțință ?
 Dragostea te amăgește, smintite.” Și totuși acela,
 Nechibzuit, îl infruntă ; dar crește minia, s-aprinde-n
 Dardanian, și lui Lausus îi deapănă firul din urmă
- 815 Parcele ; iată, Enea împinge puternica-i spadă
 Drept în mijlocul dușmanului, toată în el îngropînd-o.
 Trece-ascuțișul prin scut, ce sprijin mărunț îndrăzelii !
 Și prin tunică pe care-o țesuse-a lui maică din aur,
 Singele sinul i-l umple : suflarea de viață prin aer
- 820 Pleacă-ntristată la mani, bietul trup părăsirii lăsîndu-l.
 Însă cînd cel din Anchise privește a mortului față
 Galbenă, tot mai schimbată, că rece fior te cuprinde,
 Geme de milă adînc zguduit, își întinde-a lui dreaptă
 Și-i străbate în suflet a firului dragă icoană :
- 825 „Ce, de virtutea ta vrednic, sărmane copil, și de tine,
 Poate să-ți deie Enea piosul, cînd fapta-ți sublimă-i ?
 Armele-ți aibi tu, de care erai bucuros ; te-oi întoarce
 Manilor tăi și cenușei străbune, de ții la aceasta.
 Dar îți va fi alinare-n aceea că, nefericite,
- 830 Cazi de-un Enea înfrînt.” Și-i muștră îndat' pe tovarăși
 Că întirzie să-l ia, și-l ridică chiar el pe acela
 Căruia singe prelins îi mînjea pieptănatele plete.
- Tatăl, în vremea aceasta, aproape de-a Tibrului undă,
 Rănilor-n apă-și spăla și, de-un trunchi răzimat, suferința
- 835 Și-o ușura. Mai încolo, de-o ramură coiful de-aramă
 Stă atîrnat, iar pe iarbă în liniște-s grelele-i arme.
 Tineri aleși sînt în juru-i ; slăbit, gîfîind, el își lasă
 Capul în jos și pe piept i s-așterne-a lui barbă stufoasă ;
 Multe întreabă de Lausus, mereu după dînsul trimite
- 840 Oameni să-l cheme, să-i spună că-i vrerea mîhnitului tată.
 Însă tovarăși în plîns set pe scut aduceau pe mărrețul

804. Tărâmul se adăpostea de ploaie spre a putea reîncepe de îndată munca și a-și păstra hainele uscate.

- Lausus lipsit de viață, răpus de-o lovire măiastră.
 Mîntea, de rău presimțind, de departe cunoaște-acel geamăt ;
 Își murdărește căruntele-i plete cu praf, către boltă
- 845 Brațele-ntinde și-apoi al copilului trup îl cuprinde.
 „Ce lăcomie de viață putut-am să am, o, copile,
 Ca să îndur să s-azvirle sub dreapta vrăjmașului însuși
 Cel ce-l născui ! Și eu tatăl mai sint doar prin rănile tale,
 Moartea-ți mi-e viața ? acum numai, vai, simt amarnic
 surghiunul,
- 850 Bietul de mine ! acum este rana-n adîncuri împinsă !
 Eu, însumi eu, am pătat, copile-al tău nume prin crimă,
 Eu cel de ură gonit de pe tron și din țara străbună.
 Patriei, urii poporului, eu datoram ispășire :
 Sufletu-mi rău să-l fi dat și la sute de morți, și la sute...
- 855 Dar mai trăiesc... încă nu las a zilei lumină, pe oameni...
 Dar i-oi lăsa.” De-ndată, greoi se ridică pe coapsa
 Cea vătămată ; măcar că-l întirzie rana-i adîncă,
 El, încă nu abătut, poruncește să-i vină fugarul.
 Gloria lui, mîngîierea-i, pe-acesta gonea în războaie
- 860 Biruitor. Îi vorbește și trist este calul el însuși :
 „Rebe, timp mult am trăit, dacă știu muritorii ce-i multul.
 Sau în izbîndă și azi vei aduce-ncrușitele arme
 Și al troianului cap, răzbunînd tu cu mine pieirea
 Crudă-a lui Lausus ori, dacă sfortărea nu merge la țintă,
- 865 Moarte-mpreună-om avea ; căci, voinicule, nu ți-o fi gîndul
 De vreun străin s-ascuți și să-i ai ca stăpîni tu pe teucuri.”
 Spuse acestea și-ncalecă stînd pe spinarea deprinsă
 Cu al lui trup ; pe cît poate, ia-n mîini ascuțite oțele,
 Coiful cel luciu de-aramă pe cap, cu stufoasa lui coamă.
- 870 Astfel în iureș s-aruncă-ntre linii ; îi fierbe în suflet
 Mare rușine, durerea de-a valma-i cu-a minții orbire,
 Dragostea-ncinsă de furii, virtutea ce știe de sine.
 Cheamă de trei ori atunci, cît poate mai viu, pe Enea.
 Îl recunoaște Enea și cu bucurie se roagă :
- 875 „O, dacă-al zeilor tată și-Apolon mărețul ar face
 Să te măsoari tu cu mine !”

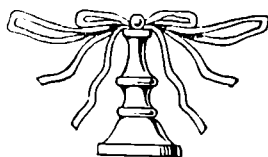
850. Mezentius, care ne fusese înfățișat ca un om ușuratic și crud, murea ca un adevărat erou, vrednic de a se măsura în luptă cu Eneas.

876. Deși își dădea seama că Eneas era ajutat de zei, Mezentius îl înfrunta totuși cu îndrăzneală, dorind să-l urmeze în mormînt cît mai repede pe fiul său, Lausus.

Numai atît şi s-azvîrle în cale-i cu lancea a luptă.
Celălalt însă : „Mai cerci să-mi faci spaimă, barbare, cînd
fiu-mi

- Mi l-ai răpit ? Numai astfel puteai să mă-mpingi la pieire.
- 880 Nu mă cutremur de moarte, de zei chiar puţin mie-mi pasă.
Haide, sfirşeşte, căci vin ca să mor şi ca dar mai-nainte
Astea-ţi aduc". După vorba-i, repede-un oţel către duşman,
Apoi trimite un altul şi-un altul şi zboară-mprejuru-i
Cer închizînd, însă scutul de aur mai tare-i ca toate.
- 885 Trece de trei ori cu calul rotînd către stînga şi-aruncă
Suliţe, suliţe... Se răsucesce pe loc şi Enea,
Cu adăpostu-i de-aramă — pădure de-nfapte-ascuţişuri.
Apoi, sătul de atîta zăbavă, sătul să tot smulgă
Suliţe şi copleşit într-o luptă lui nepriincioasă,
- 890 Multe în gînd chibzuieşte şi, iată, deodată s-avîntă,
Lancea ţintînd-o-ntr-o tîmplele calului aprig de luptă.
Calul în două picioare-i, bătînd cu copitele vîntul,
Şi, răsturnînd călăreţul, se năruie însuşi pe dînsul,
L-împleticeşte şi, ţeapăn, cu armu-i greoi îl apasă.
- 895 Strigă troieni şi latini de cerul s-aprinde de vuiet.
Sare Enea şi lucia-i spadă trăgîndu-şi din teacă :
„Unde-i Mezenţiu cel aprig — vorbeşte deasupra-i — şi aspra
Lui cutezanţă ?" Etruscul, la rîndu-i, cătînd către-nalturi,
Soarbe în ochii lui cerul şi spune venîndu-şi în fire :
- 900 „Ce mă mai mustri, vrăjmaşule-amar, şi-ameninţi cu pieirea ?
Nu-i fărdelege-n omoru-ţi şi nu cu alt gînd eu luptat-am,
Nici, în privinţa-mi, nu stat-a cu tine-n tocmeli al meu Lausus.
Numai atîta, te rog, dacă e pentru-nvinşi îndurare,
Lasă pămîntului trupu-mi. Căci ştiu cită ură îmi poartă
- 905 Toţi cei ai mei ; depărtează această minie, mi-e ruga,
Şi te-nvoieşte să fiu de copilu-mi alături în groapă."
Zis-a şi, totul ştiînd, el primeşte în gît ascuţişul
Şi, cu suflarea-i, pe arme şi-mprăştie valul de sînge.

905. Dragostea de tală era mai puternică decît ura şi cruzimea şi arăta că Mezenţius avea o personalitate care depăşea cu mult pe luptătorii obişnuîţi.

CARTEA a XI-a

Între acestea Aurora-nălîindu-se lasă Oceanul ;
Însă Enea deşi-i apăsât şi de grija-ngropării
Soţilor săi şi în mintea-i de-atiţia pierduţi se frămîntă,
Biruitoar, împlineşte din zori către zei juruinţe.

- 5 Trunchi de stejar uriaş, despoiat împrejur de-orice creangă,
Pe-o movilă e-nfipt : îl îmbracă cu armele lucii
Tot ce i-a smuls lui Mezenţiu, trofeu pentru tine, măreţe
Zeu al războiului ; prinde surguciul în rouă de singe,
Frintele suliţe, zaua ce fu în de două ori şase
- 10 Locuri ochită şi spartă ; de-a stînga i-atîrnă el scutul
Cel din aramă, de gît însăşi spada cu teaca de fildeş.
Apoi, avînd lingă sine mulţimea de mari căpetenii,
El îşi îndeamnă astfel pe tovarăşii lui în izbîndă :
„Lucru măreţ noi făcurăm, viteji nici o teamă de-acuma-n
- 15 Ce mai rămîne : aci-i ce-am luat de la regele mîndru,
Primele roade, prin mîinile mele, acesta-i Mezenţiu.
Drumul de-acum ni-i deschis către rege şi ziduri latine.
Armele gata, simţiţi în nădejde şi-n inimă lupta,
Nici o zăbavă pe voi, din neştire, de-ndată ce zeii
- 20 Ne-or învoi să pornim şi să scoatem din tabere oastea,
Nu vă oprească, nici gînduri mişele cu-a fricii nălucă.

5. După izbîndă, a luat asupra-şi grija de a ridica un trofeu zellor şi a încredinţat unul număr de doisprezece luptători de seamă sarcina de a-l înmormînta pe eroul căzuţi în luptă.

- Dar mai întâi s-așezăm în pământ ale soților trupuri
 Neîngropate : li-i singura cinste-n afunde tărimuri.
 Haide, alesele inimi, ce sîngele dîndu-și păstrat-au
- 25 Pentru ai noștri o țară, le împodobiți cu prinosul
 Cel mai din urmă : pe Palas întâi să-l trimitem în trista
 A lui Evandru cetate, pe el ce nimbat de virtute,
 Vitreg menit ni-l răpi și pripit către moarte ni-l duse.”
- Astfel vorbește în lacrimi și pasu-și îndreaptă spre pragul
- 30 Unde veghea lîngă trupul pe veci adormit al lui Palas
 Moșul Aceste, alt-dat’ scutier, în război, lui Evandru
 Arcadianul, dar nu cu noroc deopotrivă din clipa
 Cînd a fost pus ca tovarăș copilului drag lui în pază.
 Stau împrejur slujitorii și-o mare mulțime troiană,
- 35 Toate troiencele-n jale, cu păr despletit, după datini,
 Numai ce intră Enea sub poarta înaltă, și ele
 Pînă la stele ridică un geamăt aprins și în piepturi
 Greu se izbesc, că vîiește palatul de jalnicul plînsat.
 Însuși, cînd cată la capul pe pernă lăsat, la obraji
- 40 Albi ca și neaua, la rana deschisă de-ausonica armă
 În tinerelul lui piept, prin lacrimi ce-i vin, îi grăiește :
 „Soarta, copile de plîns, atunci cînd venea mai frumoasă,
 Oare mi te-a pizmuit ca să nu vezi domnia cea nouă
 Ce-o-ntemeiez, ca să nu mergi acasă la tine-n izbîndă ?
- 45 Nu-n acest fel îi dădai despre tine cuvînt lui Evandru,
 Cînd am plecat și cînd el cuprinzîndu-mă, gata de ducă,
 Mă îndrumă spre un mare imperiu și-n grija-i îmi spuse
 Că-nverșunați sînt latinii, că lupta-i c-un neam îndărătnic.
 Poate acum chiar, momit de-o zadarnică mare nădejde,
- 50 Dă juruințe și-narcă de daruri zeieștile vetre ;
 Noi amăriți l-însoțim cu-o cinste deșartă pe tînăr,
 Ne-nsuflețit și de-acum nimic datorînd către ceruri.
 Nefericite ! vedea-vei cum dus ți-i copilul la groapă !
 Iată-ne-ntorsul și iată a noastră-așteptată izbîndă !
- 55 Iată cuvîntu-mi jurat ! Însă nu-l vei cunoaște, Evandru,
 Ros de nevrednice răni și, el viu fiind, nici nu dori-i-vei,
 Tată tu, moarte amară. Vai mie, ce fără de seamă
 Sprijin, Ausonie, pierzi și ce pierzi și tu însuți, Iule !”

35. Jelirea morților de către femei despletite, numite *praeeficae*, era un obicei roman din timpul lui Virgiliu.

54. Poetul își închipuia înălțarea luptătorilor de pe timpul lui Evandru întocmai ca sosirea armatelor triumfătoare din epoca sa.

58. Ausonia, nume poetic dat Italiei.

- Astfel îl plinge Enea și-mparte porunci de pornire
- 60 A tînguitului trup și trimite bărbați tot pe-alesul,
 Mie de-ostași, ca să-i facă alaiul cinstirii din urmă,
 Lacrimi să verse și dînșii cu tatăl, ce mică-alinare
 Pentru nespuse dureri, însă tatălui biet cuvenită !
 Alții cu grabă-mpletesc din crenguțe de cer și din ramuri
- 65 Tinere, lese subțiri și-o targă ușor mlădioasă
 Și adumbresc ridicatul culcuș cu un vâl de verdeață.
 Pun pe viteazul fecior pe-așternutul acesta de țară :
 Parcă-i o floare culeasă de gingașe mîini de fecioară,
 Blînda la chip viorică ori lînced dorminda zambilă,
- 70 Care frumsețea-și păstrează, și încă lucirea ei, însă
 Mama Pămîntul de-acum nu-i mai dă noi puteri și nici hrană.
 Scoate Enea apoi două haine de purpură numai
 Și scinteinde de aur, pe care, voioasă la muncă,
 Însăși Didona alt-dat'le lucrase cu harnica-i mînă,
- 75 Întreșesind ațișoare de aur cu firele toarse.
 Trist, el cu una îmbracă pe tînăr ca cinste din urmă,
 Iară cu vâlul acopere părul ce fi-va să arză ;
 Pune și daruri mulțime, din laurentinele lupte
 Prăzi, trebuind, în lungi șiruri, pe mortul cel drag să-l urmeze.
- 80 El mai adaugă cai și arme vrăjmașului smulse.
 Vin după-acestea, cu mîinile-n lanțuri, meniții ca jertfă
 Manilor, ei ce stropi-vor cu sîngele lor vilvătaia ;
 Dă el porunci ca fruntașii să poarte trofeie-mbrăcate
 Numai cu arme vrăjmașe, avînd și-al dușmanului nume.
- 85 Bietul Acete i-adus, copleșit de-ai lui ani și bătîndu-și
 Pieptul cu pumnii și-ntr-una rănindu-și cu unghia fața
 Ori, la pămînt aruncîndu-se, trupu-n durere frîgîndu-și.
 Este adusă teleaga stropită de sînge rutulic
 Și despoiat de podoabele-i, calu-nfruntărilor Eton
- 90 Merge plîngînd, se preling pe fața lui boabe de lacrimi.
 Alții duc lancea și coiful : căci învingătorul de Turnus
 Pe celelalte le are. Falanga, troienii, etruscii
 Capi, cît și arcadienii, în jale-s, cu arme plecate.
 Șirul întreg de alai, cînd în lungul lui tot se prefiră,

81. Obiceiul străvechi de a jertfi oameni pe mormîntul căpeteniilor
 căzute nu mai era pe timpul lui Virgiliu decît o reminiscență homerică.

93. Descrierea ceremoniei funebre înfățișează aspecte ale realității
 romane din timpul lui Virgiliu.

- 95 Geamăt ivind din adâncuri, Enea oprindu-se, spune :
 „Crudă ursită aceeași de luptă ne cheamă aicea
 Tot la noi lacrimi : cu bine pe veci, o, mărețele Palas,
 Pentru de-a pururi cu bine.” Nimica mai mult și-ndemnînd-o
 Către înaltele ziduri, își poartă spre tabără pasul.
- 100 Solii sosiseră-acum din cetatea latină, cu mîna
 Crengi de măsline înălțînd și cerînd lui Enea-nvoire,
 Morții ce-n cimpuri zăceau doborîți de-ascuțite oțele,
 Să și-i ridice și-astuce-n mormint sub grămezi de țărînă.
 Să înceteze vreo luptă cu-nfrinți și lipsiți de suflare,
- 105 Să se îndure de cei ce numitu-i-a socri și gazde.
 Bunul Enea, cu cei rugători pentru lucruri ce-s drepte,
 E cruțător și adaugă încă și-aceste cuvinte :
 „Ce dușmănoasă ursită, latini, încercatu-va-n lupta
 Nestăvilită, de ce n-ați voit să rămînem prieteni ?
- 110 Liniște morților, celor răpiți de-a războiului soartă,
 Voi mi-ați cerut : dar aș da-o cu drag și acelor în viață.
 N-aș fi venit, nefiîndu-mi merit aici loc și-așezare.
 Nu port război cu poporul. Dar regele rupt-a-nvoiala
 Cea dintre noi, încrezîndu-se, iată, în oastea lui Turnus.
- 115 Cît mai cu drept ar fi fost ca Turnus chiar moartea s-o-nfrunte.
 Ca să încheie războiul cu brațu-i, de-aici să ne-alunge,
 N-ar fi fost bine ca el să se măsure-n arme cu mine ?
 Ar fi învins cel cu viață, prin voie de zeu ori prin dreapta-i.
 Mergeți acuma și ruguri aprindeți semenilor, bieții.”
- 120 Zis-a Enea. Aceia tăcuți și cuprinși de uimire,
 Incrucșiîndu-și ochii, în față-și cătau între dînșii.
 Drances bătrînul atunci, cu statornică ură și pîră
 Pentru vrăjmașul său Turnus, la rîndu-i începe cuvîntul
 Astfel : „Războinic troian, și prin faimă măreț, dar mai mare
- 125 Încă prin arme, ce laude-mi pot pîn'la cer să te urce ?
 Ce să-ți admir mai degrabă, dreptatea, isprăvile luptei ?
 Noi negreșit bucuroși le vom spune acasă pe toate
 Și dacă soarta ne-o da bună cale, cu însuși Latinus
 Te-om împăca : să-și mai cate și-aînderi tovarășii Turnus.
- 130 Mai mult, ne-o fi cu plăcere să-ți facem ursitele ziduri,
 Noi chiar pe umeri să ducem și pietrele Troiei ce-nvie”.
 Astfel vorbind, în aceeași simțire cu toți fremătară.

112. Eneas nu semăna cu eroul voluntar și neînduplecat al lui Homer, el era înfățișat ca un simplu instrument al destinului (*fatum*), prin care acesta își împlănuia anumite scopuri.

- Zile de două ori șase își pun și, bătaia curmată,
 Fără de teamă, troieni și latini în amestec, pe dealuri
 135 Și prin păduri rătăcesc. Sub izbirea securii vuieste
 Frasinul, culcă-se brazii cu vîrfu-ajungînd pîn'la stele,
 Nu încetează să crape cu pene stejarii și cedrii
 Mirositori, nici să-nșiruie ulmii în geamăt de care.
- Zvonul în zboru-i, un sol al nespusei dureri, într-acestea,
 140 El ce-adusese-adineauri izbînda lui Palas în Lațiu,
 Uplete și casa și tîrgul, și umple pe însuși Evandru.
 Arcadienii aleargă la porți, după datină veche,
 Toți cu făclii de-ngropare : și drumul lucește de șirul
 Neînterupt de lumini, că pînă în zări se văd cîmpii.
- 145 Oastea troienilor vine de dincolo, iată-o-mpreună
 Cu cei ce plîng. Și cînd mamele între clădiri îi priviră
 Înaintînd, cu-al lor răcnet aprinseră tîrgul în jale.
- Nu e putere pe lume să-l țină în loc pe Evandru ;
 Vine-ntre ei și cînd targa e jos, s-azvîrle deasupra
 150 Dragului Palas, se prinde de dînsul și geme și plînge
 Și numai greu, în durerea-i, o cale-și găsește cuvîntul :
 „Nu, nu aceasta, o, Palas, juratu-mi-ai mie-al tău tată,
 Că tu aveai să te-ncrezi mai cu grijă în crudul de Marte !
 Însă știam eu ce poate o glorie nouă în arme,
- 155 Cîntea-n bătaia dintii să-nvingi, ea mai scumpă ca toate.
 Pîrğa cea făr'de noroc a viteazului ! ucenicie
 Aspră-n război de vecini ! și din zei n-auzi, vai, nici unul
 Ruga-mi, cuvîntu-mi jurat ! Însă tu, o, prea sfîntă soție,
 Ești fericită în moartea-ți, de-această durere ferită !
- 160 Eu, dimpotrivă, trăind învinsu-mi-am vremea și-n lume-s
 După copilu-mi. De ce, însoțind pe troieni ca tovarăș,
 N-am fost zdrobit de rutuli ! Mi-aș fi dat a mea viață și-acasă
 Eu cu alai aș fi fost 'napoiat, iară nu al meu Palas !
 Nu-nvinuire v-aduc, o, troieni, nici frăției și dreptei
- 165 Ce ne-am unit-o ca oaspeți ; e soarta ce fost-a-mi menită
 Mie bătrînul. Dar dacă o moarte pripită pe fiu-mi
 Îl aștepta, cel puțin, cîrmuind el pe teucri în Lațiu,

142. După un obicei mai vechi, romanii își îngropau morții în timpul nopții, la lumina torțelor, cum obișnuiesc încă și astăzi unele popoare orientale.

165. Lui Evandru nu-i părea rău de înfrîngerea cu troienii lui Eneas, deși era zdrobit de moartea fiului său.

- Mii și iar mii dintre volsci prăbușitu-s-au mai înainte-i.
 Nici n-aș putea socoti că ești vrednic de altă-ngropare,
 170 Palas, decît rînduit-au Enea piosul, troienii,
 Tirenienii fruntași și oștirea ce dinșii o mînă.
 Cîte trofeie nu vād din vrājmași nimiciți de-a ta dreaptă !
 Insuți n-ai fi decît trunchi foarte mare în armele-ți, dacă
 Ani deopotrivă avea și putere la fel după vîrsta-ți,
 175 Turnus ! Dar bietul de ce zăbovesc pe troieni de la luptă ?
 Mergeți și regelui spuneți, aminte luînd, ce-i din parte-mi :
 De mai lungesc încă viața urită, cînd mort mi-este Palas,
 Dreapta-ți de vină-i, căci ea ne rămîne datoare cu Turnus
 Tatii și fiului : numai așa, de la tine și soartă,
 180 Bine-mi mai poate veni. Vreo plăcere în viață nu caut,
 Nici nu-i iertată : la mani, eu copilului am a i-o duce."

- Dar între timp Aurora-ntorcînd muritorilor bieții
 Dulcea lumină, pornește din nou frămîntarea și truda.
 Tatăl Enea și Tarchon, pe malul scobit de talazuri,
 185 Și ridicaseră ruguri. Cum datina veche-i, aduce
 Fiece ins pe-ai lui ; și vîrîndu-se negrele focuri,
 Cerul înalt e ascuns de-al fumului vāl de-ntunerice.
 Lucii de arme, cu toții de trei ori gonind perindară
 Învăpăiatele ruguri, de trei ori pe cai ocoliră
 190 Focul cel trist de-ngropare și-umplură de strigăt văzduhul.
 Țârna-i stropită de lacrimi, stropite-s și armele înseși. ^a
 Urcă spre ceruri chemarea bărbaților, vuietul surlei.
 Unii aruncă apoi în văpaie răpitele arme
 De la latinii uciși, cum sînt coifuri, mîndrețe de săbii
 195 Friie și roți parcă-ncinse, iar alții, știute prinoase,
 Scuturi de semeni răpuși și săgeți nicidecum norocoase.
 Morții jertfiți-s mulțime de boi în a focului preajmă ;
 Porci cu zbirlitii lor țepi, ca și oi adunate din țarini,
 Sînt junghiați între flăcări. Cît coasta-i de-a lungul, cu toții
 200 Cată cum soții lor ard și veghează aprinsele ruguri
 Încă-n văpaie, nimica nu-i smulge de-aici pînă noaptea
 Umedă nu învîrtește tăria cu astre strălucii.

Nu mai puțin, de-altă parte, și vrednici de milă, latinii
 Și-au înălțat fără număr tot ruguri : din trupuri, o parte,

181. Există credința că sufletul nu putea avea liniște decît după ce morțul era răzbunat. Evandru se bucura că va trăi și va vedea uciderea lui Turnus, spre a o împărlăși, după moarte, fiului său.

- 205 Le și astrucă-n pământ, iar pe altele ori le îndreaptă
 Către vecinele cîmpuri ori chiar le trimit în cetate ;
 Ce mai rămîne, grămadă-n amestec de morți la-ntimplare
 Arși sînt și nimeni nu știe nici cine-s, nici cîți : orișunde-n
 Cîmpuri întinse lucesc ca-n întrecere-aprinsele focuri.
- 210 Ziua de-a treia gonise din ceruri răcorile umbrei :
 Plini de-amar ei scoteau din cenușa cea strînsă din ruguri
 Oase-n amestec, punînd peste ele o caldă țărînă.
 Însă-n lăcașul, în chiar mult bogata cetate latină
 E deznădejde mai multă, e jale mai mare și plînsul.
- 215 Mame, sărmane soții și surori întristate-n adîncul
 Inimii, bieți copilași ce-s de-acuma orfani de-al lor tată,
 Blestemă cruntul război și de-asemenea nunta lui Turnus ;
 El să se lupte, se strigă, cu armele, el și cu fierul,
 Căci doar rîvnește regatul Italiei, locul de frunte.
- 220 Drances cel neîmpăcat îi ațîță, spunînd că Enea
 Numai pe Turnus îl vrea și pe el doar îl cheamă la luptă.
 Sînt și de-acei ce-n grămada de gînduri se află de partea
 Regelui Turnus ; și-l apără numele mare-al reginei ;
 Faima bogată-n izbînzii de temei i-i viteazului sprijin.
- 225 Între aceste mișcări și în zarva cu patimă dusă,
 Iată că triști, din cetatea măreață a lui Diomede,
 Soții se-ntorc cu răspunsul : nimic n-a ieșit din atîta
 Muncă jertfită și trudă : și daruri de aur și rugă
 Fără putere-au rămas ; iar latinii, de vor, să-și găsească
- 230 Alți aliați ori îndată să ceară troianului pace.
 Regele însuși Latinus e frînt de-așa mare durere.
 Doar îi arată minia zeliască vădit că Enea
 E de ursită adus, și-o arată mormintele înșeși.
 Deci în palatu-i înalt își adună el sfatul cel mare,
- 235 Unde-s chemați din porunca-i întîii fruntași ai cetății.
 Toți se grăbesc ; ca un val se îndreaptă spre curtea regească
 Pe îmbulzitele străzi. Stă la mijloc, cu fruntea-nnorată,
 Însuși Latinus, mai mare ca vîrstă și-ntîiu-n putere.
 Cere ca solii întorși din orașul etolic să spună

209. În timpurile mai vechi, era mai răspîndit în Italia obiceiul de a-l îngropa pe morții decît de a-l arde pe rug. Soldații simpli erau arși pe un rug comun, iar căpeteniile lor erau trimise familiei respective.

- 240 Care-i răspunsul primit și cum trebuie-ndată să-nșire
Toate la rînd. O tăcere adincă atunci se așterne
Și de porunci ascultînd, Venulus și-ncepe cuvîntu-i :
„Pe Diomed l-am văzut, cetățeni, și cetatea grecească
Și, măsurînd cele căi, am învins încercările toate,
- 245 Pină-am atins acea mină prin care căzu Ilionul.
El, în izbîndă, clădi în Iapigia, unde-i Garganul,
Mîndrul oraș Argiripa, numit după țara-i străbună.
Cînd ne-a primit și ne-a dat învoirea vorbirii în față-i,
Daruri întîi i-am întins și-am grăit ce sintem și de unde :
- 250 Cine adus-a războiul și ce ne-ndrumă către Arpi.”
El ascultîndu-le, astfel cu glas liniștit ne răspunse :
„O, semînții norocite, pe vremi de Saturn stăpînite,
Vechii-ausoni, ce ursită pe voi liniștiiți v-ațiță
Și vă îndeamnă să duceți orbește asemenea lupte ?
- 255 Cei ce cu fierul în mîini pustiirăm troienele cîmpuri
(Nu mai vorbesc de acele-ndurate sub 'naltele ziduri
Și de-nghițitii viteji de vestitul Simois) nespuse
Chinuri în larg ispășim, și pedepsele fărădelegii,
Milă de noi ar avea chiar și Priam ; o știu, al Minervei
- 260 Astru amar, Eubeea cu stînci, ne-ndurat Cafereul.
După război, azvîrliți spre protivnice țarmuri, Ulise
Vede pe-ai Etnei ciclopi și-n hotarul Egiptului tocmai
E surghiunit cel născut din Atreu, Menelau urgisitul.
Să pomenesc de domnia lui Neoptolem, de gonitul.
- 265 Idomeneu ? ori de larii ajunși pe-a Libiei coastă ?
Însuși stăpînul Micenei, fruntaș între grecii de frunte
Moare-n palatu-i, pe prag, prin mina soției stricate,
El ce înfrînse și Asia, prins e-n viclenele mreje.
Nu pizmuitu-mi-au zeii să-mi văd părinteștile vetre,

243. Diomede o luase în căsătorie pe nepoata lui Adrastos, un rege din Argos, căruia îl urmase la tron.

246. Garganus, munte din Apulia, în Italia de sud-est. Iapigia era o denumire dată de scriitorii greci ținutului din Italia de sud-est, unde locuiau iapigii, un trib iliric cu o civilizație proprie.

260. Astrul despre care vorbea eroul o ajutase pe Minerva să se răz-bune împotriva lui Ajax, zdrobindu-l de stîncile Eubeei, lângă capul Caphareus.

265. După întoarcerea de la Troia, Idomeneu și-a jertfit pe rug un fiu ; în urma unei molime de ciumă a fost izgonit de supușii săi.

- 270 Draga-mi soție dorită și mîndrul oraș Calidonul ?
 Chiar și acum urmărit sînt de-atîtea minuni spăimoase,
 Iară tovarășii mei înălțați pe aripi în văzduhuri,
 Cum rătăcesc peste fluvii ca păsări, un chin pentru mine
 Fără de seamă, prin stînci răspîndind al lor cîntec de jale !
- 275 Și trebuia să m-aștept la acestea din ziua în care
 Nechibzuit înfruntai cu-al meu fier zeitățile sfinte
 Și pingării cu-o rană chiar mîna puternicei Venus.
 Nu, negreșit, nu mă-mpingeți la astfel de lupte cu dinșii,
 După căderea Pergamului, nu vreau război cu troienii,
- 280 Nici mi-amintesc ori mă bucur de vechile-mi rele făcute.
 Tot ce-mi aduceți ca daruri din țara străbună a voastră,
 Le îndreptați spre Enea. Eu armele-i grele-nfruntat-am
 Și ne-am luptat amîndoi : să mă credeți, căci știu, cît de mare
 Este în scutu-i și cum, ca pe-un fulger, el lancea-și aruncă.
- 285 Dacă al Idei pămînt ar fi dat numai doi ca și dinsul,
 Cei din Dardanus veneau pe tărîm stăpînit de Inachus
 Și, răsturnîndu-se sortii, ar plînge-acum Grecia-n jale.
 Vremea cît noi zăbovit-am la zidul războinicei Troie,
 Singuri Enea și Hector ținură victoria noastră
- 290 În îndoială, departe cu ani încă zece-amînînd-o.
 Deosebiți amîndoi prin curaj și prin arme alese,
 Însă Enea pios. Uniți-vă dreapta frățește,
 Ori cu ce preț ; vă păziți ca lupta cu el s-o aprindeți.”
 „Care-i răspunsul regesc, o, rege prea bun, auzit-ai,
- 295 Și totodată ce socoate de lupta cea mare-ncepută.”
 Spuseră solii acestea ; simțiri de tot felu-i frămîntă
 Pe tulburații ausoni ; tot așa, cînd o stîncă oprește
 Repezi șuvoaie din mers, e-n închisele-afunduri un clocot,
 Iar megieșele stînci răsună de-al undelor foșnet.
- 300 Cînd liniștitu-s-au mințile și zgomotoasele vorbe,
 Regele, după ce cheamă pe zei, de pe tronul începe :
 „Aș fi voit, o, latini, și cît ar fi fost de mai bine,
 Să hotărîm mai-mainte în trebi așa mari, nu acuma
 Să adunăm noi un sfat, cînd vrăjmașul ne-mpresură zidul.
- 305 Noi, cetățenilor, facem război fără rost cu-o zeiască
 Gintă, cu oameni ce nu știu înfrîngerea, nu-i obosește

270. Diomede nu se putuse înloarce în țara sa, în Argos, unde își lăsa soția și nici în Calydon, unde domnea tatăl său.

277. Diomede o rănise în luptă, la Troia, pe zeița Afrodita.

- Încăierarea și nici chiar învinși nu dau arma din mînă.
 Dacă nădejdi ați avut în chemata etolică oaste,
 Fie uitate. Nădejdea e-n noi și vedeți cît de mică-i ;
- 310 Cît de căzută ni-i starea și toate cum zac răsturnate,
 Voi chiar sub ochi o aveți și puteți s-o atingeți cu mîna.
 Nu-nvinuiesc pe vreunul : virtutea cît fost-a să facă,
 A și făcut ; ne-am luptat cu-a țării putere întreagă.
 Însă acum, ce părere e-n mintea mea șovăitoare,
- 315 Voi arăta și-ascultați-mă, toate pe scurt vi le depăn.
 Am un ogor strămoșesc pe-aproape de fluviul toscanic,
 Desfășurat spre apus pînă-n sus de hotarul sicanic ;
 Este lucrat de-aurunci și rutuli care-n tarile dealuri
 Trag cu-al lor plug ori cu turmele pasc înălțimile aspre.
- 320 Locul acesta întreg și pădurea de pini cu-al ei munte
 Fie-le dar de prieteni ; făcînd după dreaptă-nvoială
 O înfrățire cu ei, să-i poftim în regat ca tovarăși ;
 Steie aici, dacă asta li-i dorul și ziduri clădească-și.
 Dacă, s-apuce tărîmuri aiurea și alte popoare,
- 325 Gîndul le zboară și vor să se ducă din părțile noastre,
 Vase de două ori zece, din tare stejar, noi dura-vom
 Și chiar mai multe de pot să le umple ; pe maluri doar zace
 Lemn din belșug ; să ne spună chiar ei cît de mari și-n ce
 număr
 Vor să le aibă ; le dăm, și aramă, și brațe, și pinze.
- 330 Apoi, ca vorba s-o poarte și buna-nvoială s-o-ncheie,
 Cred că o sută de soli din frunțase familii latine
 Să se îndrepte spre ei și, în mîini cu stîlpările păcii,
 Dar să le-nchine talanți bătuți numa-n aur și fildeș,
 Scaun curul și-o mantie, semnul aici al domniei.
- 335 Binele-obștesc îmi dezbateți și-n greaua-ncercare fiți sprijin.”
 Drances, dușmanul pe care îl chinuie Turnus cu faima-i,
 Dezlănțuindu-i o pizmă chiorîșă și-amare imbolduri,
 Putred bogat și dibaci în vorbire, dar mină de gheață
 Cînd e la luptă, la sfat nu un om să te joci cu părerea-i,
- 340 Tare-n răscoală, avînd prin noblețea de sînge a mamei
 Multă mindrie, dar fără să știe a tatălui spiță,

316. Vorbind de o moșie care se înlindea din Toscana pînă în Sicilia, Virgiliu atribuia fără îndoială, trecutului îndepărtat, un aspect al relațiilor agrare din timpul său.

340. Latinii păstrau probabil încă unele urme din faza matriarhatului, cînd stabilirea originii se făcea după mamă, nu după tată.

El se ridică și crește prin glasu-i și-adună mînia :

- „Faptă de toți cunoscută și fără nevoie de vorba-mi,
Bunule rege-o dezbați : doar cu toți știm, vădit se arată,
345 Unde-i acum mîntuirea, dar stau la-ndoială s-o spună.
Deie-ne voie-a vorbi și mai lese-și mîndria acela
Prin ale cărui îndemnuri a rău și năravuri urite,
Iată voi spune-o chiar dacă cu moarte și fier m-amenință,
Noi am văzut că atîția fruntași au pierit, că orașul
350 Tot cufundat e în jale, iar dînsul, cu-ncredere-n fugă,
Cearcă dardanicul lagăr, mi-ți sperie cerul cu arma !
Dar să adaugi la daruri pe care, prea bunule rege,
Dat-ai poruncă, din plin să le fie troienilor, unul,
Unul ; și nimeni cu furia-i nu te oprească-a trimite,
355 Ca un părinte, alesului ginere fiica-ți, prin nuntă
Demnă de ea, și-a-ntări prin frăție de-a pururea pacea.
Dacă de teamă grozavă-s cuprinse și minte și inimi,
Însuși pe el să-l rugăm și cerșimu-i chiar lui învoire :
Plece-se, lase el regelui, patriei, dreptul lor înșiși.
360 Ce să-mpingi ne-ncetat în vădite primejdii pe bieții
Semeni, o tu, pentru Lațiu, pricină și cap ăstor rele ?
Nu e scăpare prin luptă ; cu toții noi pacea ți-o cerem,
Turnus ; și-acea cheazășie de pace, ținută ca sfîntă.
Eu cel dintii, și tu crezi că vrăjmaș ți-s, iar însumi pe față
365 Spun că ți-o sînt, rugător îți vorbesc : fie-ți milă de-ai noștri,
Calcă-ți mîndria și-nfrînt, tu te du. Risipiți, noi văzurăm
Înmormintări îndeajuns și-ndeajuns pustiitu-ne-am cîmpii.
Ori dacă faima te mișcă și-n suflet atîta tărie
Știi să-ți închipui, iar inima-ți arde de-o curte de zestre
370 Haide cutează și-nfruntă cu-ncredere singur vrăjmașul.
Ce ? ca o soată crăiască să poată ajunge-a lui Turnus,
Noi ca netrebnici, ca turmă lipsită de lacrimi și groapă,
Stîrvuri să fim peste cîmpi ! De-acuma de-i vlagă în tine
Și vitejie străbună, în față, ei haide, privește-l,
375 El doar te cheamă.”

Cruda lui Turnus pornire s-aprinde la aste cuvinte ;
Scoate un geamăt, zbucnește cu-acestea din funduri de suflet :
„Sigur, aceeași risipă de vorbe ai, Drances, tu pururi
Cînd un război cere brațe ; o dată ce sfat adunat e,

362. Incelarea luptelor depindea de Turnus, care trebuia să renunțe la mîna Lavinel.

- 380 Tu ești întiiul. Dar nu-i de umplut un senat cu palavre
 Care îți zboară trufaș, tu ferit, cînd înaltele ziduri
 Țin la o parte dușmanul și șanțul nu-noată în sînge.
 Tună, ei bine, cu vorbe, cum ești tu deprins și de mine,
 Drances, hai zi că mi-i frică : doar brațu-ți făcut-a din teucuri
- 385 Maldăr de leșuri, doar tu cu trofee, ici-colo, cîmpia
 Împodobit-ai ! Ușor e s-arăți de îndată ce poate
 Via-ți virtute ; dușmanul, ce-i drept, nu-i nevoie departe
 Să-l căutăm : din tot locul, el zidul acum ne-nconjoară.
 Mergem spre el, nu-i așa ? Și mai stai ? Pentru tine deci Marte
- 390 Numai pe limba-ți deșartă și-n grabnic la fugă picioru-ți
 Pururi va fi ?
 Eu biruit ! însă cine, mișele, cu drept mi-ar mai spune
 Că-s biruit, de-ar vedea cum e Tibrul umflat de troianul
 Sînge, cum a lui Evandru casă întreagă, cu neamu-i,
- 395 E năruită și cum dezarmați sînt arcadienii ?
 Nu-n așa fel mă-ncercară un Bitias și un Pandarus,
 Mii de viteji ce-ntr-o zi, izbîndind, îi trimisei în Tartar,
 Eu cel închis între ziduri și-atîta-ntărire dușmană.
 Nu e scăpare prin lupte ! smintite, acestea le cîntă
- 400 Dardanianului și alor tăi ! Să ne tulburi-nainte
 Toate prin teamă, nu sta și-ntr-una ridică-n putere
 Neamul de daori înfrînt, micșorînd pe latini dimpotrivă !
 Și-ai mirmidonilor capi, după vorba-ți, acum și Tidide,
 Chiar și Ahile, se tem să-nfrunte troienele arme,
- 405 Fuge Aufidul din fața temutului val adriatic !
 Încă, viclean blestemat, se prefăce că-i prins de cutremur,
 Că-l ameninț și-năsprește, prin groaza-i, ce-mi zvirle ca vină.
 Fii liniștit, niciodată ăst suflet al tău nu-l voi pierde
 Prin a mea dreaptă ; la locu-i e-n tine și-n piept îți rămiie.
- 410 Tată, la tine mă-ntorc și la ceea ce sfatul dezbate.
 Dacă pierdut-ai cu totul nădejdea în armele noastre,
 Dacă sîntem părăsiți și, oștirea învinsă o dată,
 Ne-am prăbușit întru totul, iar soarta-i lipsită de-ntoarceri,
 Pace să cerem, să-ntindem a rugă netrebnice brațe.
- 415 Totuși... de-ar fi încă-n noi ceva din virtutea de-alt-dată...
 Ce fericit înainte de toți e în chinu-i, ce mare-n

391. Răspunsul lui Turnus la cuvintele lui Drances a fost alcătuit cu grijă după cele mai cunoscute procedee retorice ale vremii, o dovadă că poetul fusese cîndva învățăcel la școala retoricilor.

405. Aufidus, rîu din Apulia, unde se așezase Diomedee.

- Sufletul lui, cel ce-n moarte căzînd și mușcînd cu-a lui gură
 Țărna, n-ajunse să vadă cu ochii asemenea lucruri !
 Dar de-avem din belșug și mijloace și-ntreg tineretul
- 420 E neatins, și orașe și neamuri italice-n sprijin,
 Dar de venit-a troienilor gloria numai prin singe
 Mult risipit și au pierderi și ei, iar furtuna aceeași
 Fu pentru toți, pentru ce, ca mișei, cînd numa-nceputu-i,
 Să ne plecăm ? pentru ce tremurăm înainte de luptă ?
- 425 Vremea, schimbările toate de azi pînă mîini, spre mai bine
 Au îndreptat multe lucruri. Norocul, cu toane în mersu-i,
 Ris-a de mulți și apoi de la capăt la mal ni-i aduse.
 Nu ne va fi-n ajutor nici etolicul neam și nici Arpi ;
 Însă Mesap ne va fi, cu priință Tolumnius, capii
- 430 Cîți de atite popoare-s trimiși ; nici i-așteaptă zgîrcită
 Faimă pe toți cei aleși în cîmpi laurentici și-n Lațiu.
 Este cu noi și Camila, din ginta de volsci strălucită,
 Călăuzindu-și pe-aici călăreți scinteind în aramă.
 Dacă troienii pe mine, pe mine mă cer pentru luptă
- 435 Și vi-i pe plac, eu fiind în calea obștescului bine,
 Nu pîn-acolo Victoria-n ura-i fugit-a de brațu-mi,
 Ca să nu-nfrunt orișice, cînd nădejdea-i atît de frumoasă.
 Merg îndrăzneț împotriva-i, de-ar fi cît Ahile de mare
 Și ca acesta-mbrăcat de Vulcan cu turnatele-i arme
- 440 Dinsul de-ar fi. Cu nimic mai prejos în curaj ca străbunii,
 Turnus eu, ție, Latinus, ca socru, și vouă-al meu suflet
 V-am închinat. Iar Enea mă cheamă ? aș vrea să mă cheme !
 Nu însă Drances, de zei mînioși mi-s protivnici, prin moartea-l
 Să ispășească ! de-i cinste, virtute, el nu mi le smulgă !"
- 445 Astfel aceștia-ntre ei frămîntau ale țării primejdii
 Cu-nversunare ; Enea-și pornește oștirea din lagăr.
 Un vestitor, cu mult zgomot, în casa regească deodată
 Vine năvală și umple orașul de groaznică spaimă :
 Că înșirați de bătaie, troieni și armată etruscă
- 450 De către Tibru coboară pe-ntreaga întinsă cîmpie.
 Ce tulburare în inimi îndată ! mulțimea în suflet
 E zguduită, minii se deșteaptă cu aspre imbolduri.
 Iute se caută arme, în freamăt vor tinerii arme,
 Însă bătrînii lor plîng cu mîhnire și tac. Pretutindeni,

428. Diomedea era din Etolia, iar capitala sa se numea Arpi.

- 455 Vuiet măreț din simțiri în zarvă se-nalță-n văzduhuri.
Nu e altfel cînd se lasă cîndva pe adinca pădure
Stoluri de păsări, cînd lebede fac să răsune de cîntec
Brațul cu pești al Padusei și mult zgomotoasele-i mlaștini.
„Hai, cetățeni — zvîrle Turnus, prilej la-ndemînă găsindu-și —
- 460 Sfat adunați și aduceți din locu-vă laudă păcii ;
Ceilalți asupra-ne vin înarmați.” El nimic nu mai spune,
Sfatul îl lasă și iese în goană din curtea măreață.
„Volscii — dă ordin, Volusus — să fie îndată sub arme
Și pe rutuli îi pornește ; Mesap și tu, Coras, și însuși
- 465 Frate-tu, larg peste cîmp răspîndiți înarmați călăreții.
Parte-ntărească intrările tîrgului, urce-se-n turnuri,
Ceilalți, cu armele gata, urmeze-mi oriunde-i porunca.”
Deci o pornesc din tot locu-n orașul întreg către ziduri,
Însuși Latinus acum părăsește și sfat și dezbateri,
- 470 Și tulburat de-ntîmplarea cea tristă, le-amînă pe-alt-dată ;
Se-nvinuiește el mult că nu l-a primit pe Enea
Bun bucuros și că nu și-l adause ginere-n țară.
Unii la porți, sapă șanțuri ori cară țaruși de-ntărire
Și bolovani. Țipătoarele surle dau semnalul cel groaznic
- 475 Pentru război. Încunună, cu-amestec pestriț și în forfot,
Zidul, femeii și copii ; de-a valma primejdia-i cheamă.
Însăși regina se urcă spre-nalta cetate-a Minervei
Și către templu-nsoțită de șiruri și șiruri de mame,
Daruri purtînd ; lîngă ea Lavinia șade, fecioara
- 480 Pricină-a relelor, ochii cei mîndri în jos ațintindu-i.
Intră femeile-n templu, îl umplu cu nori de tămîie
Și de pe pragul înalt rostesc tînguioasa lor rugă :
„Tare în arme, a luptei zeiță, fecioară din Triton,
Sfarmă cu mina-ți oțelul troianului hoț și pe dinsul
- 485 Culcă-l aici, îl răstoarnă sub marile porți ale noastre.”
Turnus în grabă se-ncinge de luptă, cuprins de minie.
Se și-mbrăcase-n rutulica za și, în solzii de-aramă,
Groază-ți făcea ; își trăsese pulpare tăiate în aur,
Spada-și prinsese la șold și cu pletele-n vînt, fără cască,
- 490 Totul în aur sclipind, cobora alergînd din cetate ;
Inima-i saltă, în gînd, pe vrăjmaș, îl și are sub mină.

458. Padusa, una din gurile rîului Padus.

477. Templele zeiței Minerva erau construite de obicei pe înălțimi.

482. Rugăciunile erau rostite în fața sanctuarului, la intrare.

Astfel cum scapă din grajd armăsarul ce friul își rupe,
 Liber acum o apucă stăpîn peste largile cîmpuri,
 495 Ori se îndreaptă spre loc de pășune, spre cîrdul de iepe,
 Ori, să se scalde deprins într-o apă ce bine-o cunoaște,
 Iureș e, ceafa și-aruncă în sus, nechezînd se frămîntă
 Plin de putere și coama îi joacă pe gît și pe armuri.
 Fuge-naintea-i Camila, de volsci rînduiți însoțită ;
 Cînd a ajuns chiar sub poartă, regina îndat' de pe calu-i
 500 Sare ; ostașii cu toții, urmînd-o, coboară și slobozi
 Caii alături așteaptă. Cuvîntul atuncea-și rostește :
 „Turnus, de este curajul în drept să se-ncreadă în sine,
 Eu îndrăznesc, dau cuvînt, să-nfrunt a troianului oaste
 Și numai eu să țin piept călărimei întregi etrusce.
 505 Lasă-mi să-ncerc cu-al meu braț primejdia-ntîia a luptei,
 Tu te oprește, pe jos, lîngă ziduri și-orășu-l păzește.”
 Turnus, cu ochii țintiți către cea de temut, îi răspunde :
 „O, a Italiei cinste, fecioară, prin ce, mulțumire
 Eu să-ți aduc, și răsplată ? dar cum mai presus e de toate
 510 Inima-ți mare, împarte cu mine acum străduința.
 Zvonu-i, și-ai mei cercetași trimiși l-întăresc, că Enea
 Cutezătorul, ușoare oștiri de călări înainte
 A repezit, ca să bată spre cîmpi, însă el, cu grăbire,
 Drept spre cetate se-ndreaptă prin sterpele vîrfuri de munte.
 515 Mreje de luptă-i întind pe-o cale ce urcă în codri,
 Impresurînd cu voinici înarmați indoita ieșire.
 Tu, cu oștiri rînduite, pîndești călărimea etruscă ;
 Ai pe Mesap cel în clocot cu tine, armia latină
 Și pe Tiburtus, cu-ai lui, iar conducerea ție-ți e-n grijă.”
 520 Astfel vorbește și-ndeamnă, cu-aceleași cuvinte, la luptă,
 El pe Mesap, pe fruntașii prieteni și-o ia către dușman.
 Valea cotită și-adîncă, prielnică mrejelor luptei
 Și vicleniei, din laturi pădurea cea neagră-o apasă
 Cu nepătrunsu-i frunziș ; acolo, o strîmtă potecă
 525 Duce și-i doar o zgîrcită strîmtoare, o trecere-ngustă.
 Peste aceasta, în vîrf chiar, pe creștetu-nalt se întinde
 Șes nevăzut de la poale, un loc ce-i ferit de primejdii,
 Fie că vrei să lovești pe vrăjmaș pe la dreapta ori stînga,
 Fie că, stînd pe-nălțimi, răstorni uriașele pietre.

- 530 Tînărul merge aici pe cărări de el bine știute,
Se-nstăpînește pe loc și așteaptă-n haina pădure.
Între acestea-n lăcașul de sus, amărită, Diana
Cheamă la sine pe Opis cea iute, tovarășă fată
Dintru zeiescul alai și cu glasul-i aceste cuvinte
- 535 I le rostește : „Camila, fecioara, pornește la crunta
Încăierare și-n van se-ncinge cu armele noastre,
Ea cea mai scumpă ca toate : și nu de curînd doar Diana
Ține la ea, nu deodată simțirea cea dulce-o atinse.
Cînd din regatu-i, Metabus, gonit de-a poporului ură,
- 540 Pentru puterea-i tirană, ieșea din Privern mult străvechiul,
Fuga luînd prin urgii de război, în surghiun cu el duse
Ca-nsoțitoare pe fată și, după-a ei mamă Casmila,
Întrucîtva doar schimbînd, Camila îi puse ca nume.
Însuși purtînd-o la sinu-i, ajunse la-ntinsele coaste
- 545 Ale sihaștrilor codri ; săgețile crude de-aproape
Îl urmăreau și-mprejurul lui volscii zburau cu-a lor oaste.
Iată că-n mijlocul fugii, umflat Amasenus e-n spumă
Între înalte maluri, căci ploaie grozavă din nouri
Se prăvălise ! El, gata să-noate, de dragostea fetei
- 550 E-ntirziat, îi e teamă de sarcina dragă. În minte-i
Mult frămîntînd, în sfîrșit, anevoie s-oprește la gîndul :
Tocmai o lance măreață, în mîna lui plină de vlagă,
Are viteazul, cu noduri și lemn întărit în văpaie ;
Fiica și-o leagă de-aceasta-nvelită-n sălbatică scoarță
- 555 De pe copaci, potrivind-o să steie la mijlocul armei ;
Apoi cu brațul vînjos cumpănind, către ceruri el strigă :
„Bună fecioară, al codrului oaspe, Diană, ca tată
Însumi în slujba-ți o-nchin ; pentru-ntîi ea cu arma-ți în mînă
Fuge de dușman prin aer, în rugă. A ta e, pe legea-mi,
- 560 Ia-o, zeiță, și-acuma o-ncred îndoioaselor vînturi”.
Spune și lancea-nvîrtită de brațul adus după capu-i,
El o azvîrle ; în vuiet de valuri, trecînd peste fluviu,
Zboară sărmana Camilă cu arma cea șuierătoare.
Însă Metabus, strîngîndu-l de-aproape-a vrăjmașului oaste,

533. Opis, o nimfă silvestră de origine tracă, care însoțea alalul Dianei și era uneori mesagera zeiței.

540. Privernus, cetate din ținutul volscilor, de unde fusese izgonit Metabus din pricina tiraniei sale.

564. Întîmplările lui Metabus și ale Camillei făceau parte, probabil, din vechile legende ale Italiei, din care unii istorici au încercat să reconstituie o întreagă epopee populară.

- 565 Sare în fluviu, l-învinge și smulge din tufa de iarbă
 Lancea cu darul făcut Dianeî, micuța copilă.
 Nici un oraș nu-l primi în vreo casă și nici între ziduri,
 Dar n-ar fi vrut-o nici el, într-atîta era de sălbatic :
 Duse un trai de păstor colindînd peste munți singuratici.
- 570 „Între hățișuri, în mijloc de dese păduri, pe fetiță
 El a hrănit-o cu lapte mulgînd de pe-acolo o iapă
 Din herghelie, din țîțe pe buzele-i mici picurîndu-l.
 Cum a-nceput să-și înfigă fetița-n pămînt piciorușu-i,
 Îi și-ncărcă dinsul mîna cu sulița cea ascuțită
- 575 Și atîrnă pe micuții ei umeri un arc și o tolbă.
 Nu haină lungă pe trupu-i, nu fundă de aur în plete,
 Blană de tigru-i cădea pe spinare, în jos de la creștet.
 Încă de-atunci arunca săgeți de copil cu minuța-i
 Și peste capu-i rotind cu curele o praștie-a joacă,
- 580 Ea doboră un cocor din Strimon ori o lebădă albă.
 Mame mulțime-n etruscele tîrguri zadarnic doriră
 Noră-a le fi ; mulțumită de singură sfînta Diană,
 Nepîngărită-și păstră statornic iubirea de arme
- 585 Și fecioria. Și cît aș fi vrut să nu fie atrasă-n
 Astfel de luptă, cătînd să se-ncaiere-acum cu troienii !
 Dragă-ntr-atîta de mult, mi-ar fi și ea una din soațe.
 Dar, cum de cruda-i ursită e împresurată, tu, zînă,
 Lunecă-n jos de pe cer și te uită-n latinele cîmpuri,
 Unde, sub semne de jale, o luptă amară se-ncinge.
- 590 Ia și aceasta și scoate din tolbă-a pedepsei săgeată ;
 Cine o fi să atingă făptura ei sfîntă cu-o rană,
 Italian ori toscan, să spășească de-asemeni în singe.
 După aceea-nvelită în nour, eu duce-oi pe biata
 Cu neatinsele-i arme și-n patria-i voi îngropa-o.”
- 595 Spuse, iar zîna în jos lunecînd prin al cerului aer,
 Vuietu-și poartă, cu trupul cuprins în vîrtej de-ntuneric.
 Între acestea, armata troiană ajunge la ziduri,
 Capii etrusci și ostașii călări, deopotrivă ca număr
 În escadroane-mpărțiți. Pe cîmpia întreagă e-n zbucium
- 600 Calul bătînd din copite, și-n lupta-i cu friul ce-l stringe,
 Sare-ntr-o parte și-n alta ; ogorul de fier pînă-n zare-i

594. Dragostea Dianeî pentru Camilla a încetat, spune legenda, o dată cu moartea tînerel eroine, deoarece umbra ei aparținea zellor din Infern.

- Lănci ca o perie, cîmpii lucesc de-nălțatele arme.
 Însă din față, Mesap și latinii cu iute mișcare,
 Coras cu fratele lui, cum și trupa fecioarei Camila
 605 Ies pe cîmpie protivnici și, dreapta trăgîndu-și, încoardă
 Lănci de departe întinse și mișcă oțelele-n mină ;
 Vin luptătorii, tot vin și-i freamăt de cai, în văpaie-s.
 La o bătaie de sulită oștile-s față în față
 Și se opresc: deodată c-un strigăt zbucnesc și îndeamnă
 610 Caii ce sforăie, dese-ntr-atîta ei sulite-mproașcă,
 Parcă sînt fulgi de zăpadă și-n umbră se-nvăluie cerul.
 Iată, Tirenus se-nfruntă îndat' cu-Aconteu cel năvalnic,
 Lance-ntinzînd înspre lance, se năruie-ntîii cu zgomot
 Care răsună și, caili izbindu-se unul într-altul,
 615 Piept se zdrobește de piept ; Aconteu răsturnat de năprasnă
 Parcă de trăsnet ori piatra venind din unealtă de luptă,
 Se prăbușește cit colo și viața-i se-mprăstie-n aer.
 Șiruri se rup într-o clipă, latini risipiți își aruncă
 Scutul pe umeri și-n goană îndreaptă sirepii spre ziduri.
 620 Îi urmăresc călăreții troieni și Asilas e-n frunte.
 Mai lingă porți se aflau, cînd din nou călărimea latină
 Strigăte scoate și-ntoarce în loc mlădioasele gîturi ;
 Fug și-napoi dau troienii, cu caili în slobode friie.
 Astfel și-a mării genune pe rînd 'naintează și fuge :
 625 Cînd năvălește spre țarm și-și împroașcă pe stînci a ei apă
 Toată în spume, cu valuri scaldînd pîn' departe nisipul,
 Cînd îndărăt o pornește sorbindu-și rotitele pietre,
 Fuge în forfot și malul îl lasă scăzuta ei undă.
 Mină toscanii de daori, pe-ntorșî rutuli către ziduri,
 630 Însă, izbiți, înapoi cată ei apărînd al lor spate.
 Cînd au ajuns la-ntîlnirea a treia, întregile șiruri
 Și le amestecă ei și bărbat își chitește bărbatul,
 Numai atuncea e țipăt de moarte și-n singe pîraie
 Arme și trupuri și cai betegiți, în de-a valma cu oameni
 635 Măcelăriți, se răstoarnă ; o luptă-năsprită s-aprinde.
 Cum se temea să-l atace pe Remulus însuși, în calu-i
 Dă Orsilochus cu-o lance și-acela, cu fieru-n ureche,

618. Latinii fugeau, deoarece își pierduseră în luptă pe eroul lor Aconteus.

- Sub lovitură-n turbare-i și nemaiținându-și durerea,
Drept e cu pieptul în sus și copitele-și zvirle în aer ;
- 640 Remulus este trîntit la pămînt. Pe Iolas, Catilus
Îl prăvălește, apoi pe Herminius mare-n curaju-i,
Mare în arme și-n trup ; pe capul lui gol și pe umeri
Plete bălaie îi cad și la răni nici gîndind, cît de groaznic
Descoperit se arată ! O lance trimisă se-nfige,
- 645 Tremură-n largii lui umeri și-ndoaie-n durere bărbatul.
Sîngele negru-i șuvoi, luptătorii se-ntrec în ucideri
Și cu oțelul în miini, prin răni cată-o moarte frumoasă.
Iată, măcelul e-n toi și atunci, amazoană-narmată,
Tolbă pe umăr și-un sîn dezgolit, se repede Camila ;
- 650 Cînd risipește cu brațu-i mlădiile sulite — ploaie,
Cînd, fără tihnă, apucă securea cu două tăişuri ;
Arcul de aur îi sună pe umeri, și tolba Dianei.
Chiar și atunci cînd silită ea dă îndărăt, încă-aruncă
Alergătoare săgeți din arcul ce dînsa-l întoarce.
- 655 Are alese tovarăşe-n juru-i — fecioara Larina,
Tulla, Tarpeia deprinsă să poarte toporul de-aramă —
Italienne pe care le-alese Camila zeiască
Strajă de-onoare, în pace și-n luptă doar ei slujitoare.
Astfel în Tracia bat amazoanele-n ropot pămîntul
- 660 Cît Termodorul e-n lungu-i, și luptă cu arme vopsite,
Ori Hipolitei urmîndu-i ori Pentesileei aprinse
Cînd se întoarce pe caru-i, și-n zarvă-a femeilor oaste
Chiote dă și frămîntă un scut ca și secerea lunii.
Cine întîiul, fecioară grozavă, și cine la urmă
- 665 Fu prăvălit ? și pe cîți i-ai culcat fără viață-n țărînă ?
Pe Euneu mai întîi, un fecior al lui Clitius, cărui
Sulița lungă i-nfige în pieptul cel gol ce-o înfruntă.
Cade vîrsînd la șiroaie de sînge și mușcă în țărna
Cea înroșită, în rana-i se rostogolește și moare.

655—656. Nume romane care aminteau de zeli larî, de regele Tullus Hostilius și de stîncă Tarpela.

660. Thermodon era un rîu care se vărsa în Marea Neagră. O legendă spunea că amazoanele care locuiau pe țărmurile sale veniseră din Tracia, iar Tracia însemna uneori, prin extensiune, și ținuturile din nordul Pontului Euxin (Marea Neagră de astăzi).

661. Hippolyta a fost învinsă de Theseus, iar Pentesilea a căzut răpusă de armele lui Ahile.

- 670 Apoi pe Liris, cu el pe Pagasus ; dintr-înşii pe-ntiul
Cînd, răsturnat de pe calul ucis, pune mîna pe friie,
Şi pe cellalt cînd şi-ntinde spre Liris un braţ fără arme ;
Cad amîndoi împreună. Le-adaugă lor pe Amastrus
Al lui Hipotas ; se ia pe-a lor urmă culcînd de departe
- 675 Pe Harpalicus, Tereu, Demofoon şi Chromis şi cîte
Suliţe trase-nvîrteşte fecioara cu sprintena-i mină,
Cad şi troieni tot atîti. Vînătorul Ornitus cît colo
Umblă cu arme ciudate şi-un cal de Iapigia-l poartă :
Piele de taur sălbatic i-nvăluie largii lui umeri ;
- 680 Gura măreaţă deschisă, pe fălci cu toţi dinţii şiraguri,
A unui lup îi acoperă capul, slujindu-i de cască,
Bită de ţară e-n mîna-i ; încoace şi-ncolo se-ntoarce
Printre ostaşi şi c-un cap e mai-nalt decît cei dimprejuru-i.
Ea apucîndu-l, nici greu e, cum oastea i-i pusă pe fugă,
- 685 Il şi străpunge şi-apoi îi azvîrle cuvinte vrăjmaşe :
„Ce socotit-ai, etrusce, că mergi după fiare-n pădure ?
Iată e ziua cînd braţ de muiere cu arma răstoarnă
Spuse de-a voastre. Şi totuşi vei duce, cu faimă nu mică,
Manilor tăi c-ai picat prin suliţa mea, a Camilei.”
- 690 Numaidecît pe-Orsiloc şi Butes, doi troieni cu făptură
De uriaşi ; pe Butes ce-i întors, îl loveşte cu lancea
Drept între cască şi za, unde gîtul cel alb se iveşte,
Unde stă prinsă de-a stînga şi pavăza celui călare.
De Orsiloc se fereşte întii printr-o largă rotire,
- 695 Apoi, la mijloc venînd, urmăreşte pe urmăritoru-i ;
Cît e de mare-nălţată, trecînd peste rugi, peste vorbe,
Cu sănătosul topor tăbărăşte pe capu-i, pe arme,
Fără de tihnă ; pe-obraji îi împrăştie calzii lui creieri.
Iese-nainte-i deodată şi-n spaimă s-opreşte c-o vede
- 700 Fiul lui Aunus, ostaş avînd Apeninii ca ţară,
Nu cel din urmă ligur cît ursita-l lăasă să înşele.
El, dacă află că nu-i cu putinţă să fugă de luptă,
Nici vreun mijloc să-ntoarcă din drum pe regina ce-l strînge,
Iute urzînd vicleşug cu-ascuţime şi noimă şireată,
- 705 Astfel începe : „Şi ce-i prea ales că, femeie, pe calu-ţi
Tare, te bizui ? coboară şi vin' de te luptă de-aproape
Ici pe prielnic pămînt, ia-ncearcă pe jos să te măsurî

701. Aunus, fiul lui Aunus, era ligur, iar ligurii treceau drept înşelători şi mincinoşi (*fallaces*).

- Și vei cunoaște pe cine-l înșală o faimă deșartă".
 Spuse ; iar ea furioasă și prinsă de-amarnică pică,
 710 Soaței îi trece-al ei cal și s-oprește cu arme egale,
 Sabie goală, pe jos, doar cu scutul și fără de teamă.
 Tânărul însă crezînd c-a învins șiretlicul, o șterge,
 Friul l-întoarce și grabnic o ia peste cîmpuri în goană,
 Dînd și iar dînd cu-ai lui pîteni în calul ce-aleargă orbește.
 715 „Liguriene flecar, te-ai umflat în zadar în mîndrie,
 Ți-ai încercat de prisos, prefăcut, șiretlicul de-acasă,
 Nu-nșelăciunea te-o duce cu bine la Aunus vicleanul.”
 Asta i-o strigă fecioara și-ntrece a calului goană,
 Parcă-i cu aripi la glezne, și mîna punînd pe căpăstru,
 720 Lupta o-ncepe și-n sînge vrăjmașul pedeapsă-și primește.
 Uliul, pasărea sfîntă, la fel de ușor de pe-o stîncă
 Spre porumbel se repede, zărindu-l plutind într-un nour,
 Îl stăpînește, îl ține, cu ghearele-ntoarce îl rupe.
 Cad din văzduh numai picuri de sînge, cad penele smulse.
 725 Dar creatorul de oameni și zei, pe cînd șade pe vîrf
 Nalt al Olimpului, vede cu ochi nu senini ce se-ntîmplă.
 Tatăl, pe Tarchon etruscul, la lupta cea plină de groază
 Îl îmboldește — aprinzîndu-i mînia cu ghimpi nu molatici.
 Deci prin măcel și prin șiruri ce-n juru-i s-apleacă, gonește
 730 Tarchon pe calu-i și-ndeamnă cu vorbe oștirea, pe nume
 Pe fiecare chemînd și-aducînd pe fugiți iar în luptă :
 „Ce este teama aceasta și nici vi-i rușine, o, leneși,
 Leneși etrusci, și în inimi de unde așa mișelie ?
 Împrăștiati, vă împinge, pe fugă vă pune-o muiere !
 735 Ce mai purtați dar oțele, ce-s aste zadarnice arme ?
 Nu așa trîndavi sinteți pentru Venus cu lupta de noapte,
 Ori cînd de fluierul strîmb vestită e hora lui Bacus ;
 La-mbelșugate mîncări și la cupele meselor pline,
 Asta vi-i dorul și sîrgul, fiți gata cînd bun haruspiciu
 740 Jertfa o-ncepe, cînd cărnuri vă cheamă-n adînc de pădure !”
 Zise acestea și calu-și repede-ntre dușmani, el însuși
 Gata să moară, și-n goană ajunge el drept la Venulus ;

727. Jupiter îl îndemna la luptă pe Tarcon, iar Marte îl sprijinea pe latin.

740. Prin cuvintele lui Tarcon, Virgiliu îl ridiculiza pe etruscii din timpul său, care decăzuseră și nu trîmbeau la Roma decît prezicători, cîntăreți din flaut și actori de comedit ușoare.

- Prinde cu dreapta-i în brațe vrăjmașul răpit de-a călare
 Și cu puteri uriașe îl smulge, la pieptu-i stringându-l.
- 745 Strigăt se-nalță la cer și latinii cu toți în uimire
 Ochii și-ntorc către el : ca-n văpaie-alergînd pe cîmpie,
 Duce pe-ostașul în arme ; îi rupe acestuia lancea
 Și cercetează pe unde-i un loc dezvelit, ca să-i deie
 Rana de moarte ; îi stă împotriva-ntr-acestea Venulus,
- 750 Arma-mpingînd de la gîtu-i și-ntîmpină sila cu silă.
 Cînd, în înalturi plutind, un șoim duce-un șarpe și-l ține-n
 Clește legat și-i împlintă în carne întoarșele gheare,
 Cum e rănit, tîrîtorul se-ntoarce-n sucitele-i noduri,
 Solzii grozav și-i zbîrlește și-n șuierul gurii, stă țeapăn
- 755 Capu-i semeț ; însă șoimul sfișie pe cel ce se luptă,
 Cu-ncovoiatul lui cioc, și cu aripa bate văzduhul.
 Nu într-altfel, din oștirea vrăjmașă își smulge-acum prada
 Tarchon voios. Meonizii aleargă urmînd a lui pildă
 Și izbîndirea-i. Atunci, însemnat de ursita sa, Aruns,
- 760 În viclenii mai dibaci, dă tîrcoale vîoaiei Camile
 Și ispitește prilejul prielnic ce poate să-i vină.
 Unde aprinsa fecioară se viră în încăierare,
 Aruns acolo-i și el și-n tăcere îi cată pe urmă ;
 Cînd izbîndind se întoarce ori se depărtează de dușman,
- 765 Tînăru-ntoarce-ntr-acolo, în taină, grăbitele-i friie.
 Trece-ntr-o parte, în alta, în juru-i mereu o pîndește
 Oriunde-o ia și-ncordat ține-n cumpănă singura-i lance.
- Din întîmplare Chloreu, închinatul Cibelei, fost preot,
 Colo pe cîmp strălucea în frumoasele-i arme troiene
- 770 Și-și frămînta al lui cal spumegînd și-nvelit cu o piele-n
 Solzi de aramă legați cu aur, ai zice că-s pene.
 Insuși aparte în haina-i străină, din purpură-nchisă,
 Își încorda de pe arcu-i licinic săgeți de Gortina ;
 Tolbă de aur îi sună pe umeri și preotul are
- 775 Cască de aur ; legase c-un nod, și acesta de aur,
 Mantia galbenă-n falduri, de in, fișiind în mișcare ;
 Haina brodată-i cu acul, la fel și fișiile pulpei.
 Fata pe el — ca s-atîrne în templu troienele arme,
 Ori ca să poarte-o podoabă de aur răpită, cînd merge
- 780 La vînațoare — în lupta întreagă, pe el numai singur
 Oarbă îl cată și-n toată mulțimea de oști, fără minte,

758. Meonizii, adică eluscii, socoliți originari din Meonia, Asia Mică.

773. Gortyna, oraș din Creta.

- Arde de-un dor femeiesc pentru-asemenea arme și pradă,
Cind, în sfîrșit, de la pînda-i, apucă clipita sa Aruns,
Zvirle oțelu-i, rugîndu-se astfel la cei din înalturi :
- 785 „Zeule mare ce-n pază ai sfîntul Soracte, Apolon,
Noi mai ales te cinstim, îți hrănim cu molizi în grămadă
Focul și plini de credință, prin flăcări și-ntinsa văpaie
Punem picioarele goale, slăvindu-te-n cuget pe tine,
Dă-ne să ștergem necinstea ce stă pe-ale oștilor arme,
- 790 O, prea puternică ! Nu la vreo pradă și nu la trofeul
Fetei lovite și nu la podoabe rivnesc : mi-or aduce
Faptele-mi faimă ; zdrobită de rana-mi, amarnica ciumă
Cadă acum și primesc să mă-ntorc neslăvit în orașu-mi.”
Il auzi și, în mintea-i o parte din ruga sa, Febus
- 795 I-o învoi, iar o parte se stinse-n ușoarele vînturi :
Îngădui să doboare pe prinsă Camilă de-o moarte
Neașteptată, dar nu să mai vadă și-nalta lui țară
El rugătorul ; luă furtunaticul vînt a lui spusă.
- Deci, cînd trimisă de mîna-i, vuitu-i-a lancea prin aer,
- 800 Volscii cu sufletul prins se-ndreptară și duseră ochii
Toți spre regină, dar ea nici c-aude de zgomot, de suflu
Vijiitor, nici că vede oțelul ce zboară prin aer,
Pînă ce lancea, ajunsă, în sinul cel gol se implintă
Țintă și-adînc pătrunzînd, feciorelnicul sînge i-l soarbe.
- 805 Soațele-aleargă nebune-ajutînd pe stăpîna ce cade.
Mult mai grăbit decît toți, spăimîntat, fuge Aruns el însuși,
Teamă simțînd și plăcere, lipsit de încredere-n lancea-i,
Nu să cuteze-a mai sta și-n fața-narmatei fecioare.
Mai înainte ca arme vrăjmașe să-i vie pe urmă,
- 810 Lupul, departe de căi, se pitește în munți de îndată
Ce-a omorît vreun păstor ori vreun taur măreț din cireadă ;
Bine știînd de-a lui faptă-ndrăzneață, el coada plecîndu-și,
Trece cu ea tremurînd între labe și-o ia spre pădure :
Astfel și Aruns de frică, se șterge din ochi și se pierde,

785. Zeul adorat pe muntele Soracte fusese numit la început *Soranus pater* ; mai tîrziu a fost identificat cu Apollo. Preoții lui se numeau *hirpi Sorani*, iar una din practicile cultului era trecerea cu picioarele goale peste jeralic pentru purificare.

808. Camilla moare ca o eroină de o lovitură mișelească. Înainte de a-și da sufletul, ea trece comanda unela din tovarășele sale.

- 815 Bun bucuros a fugi, se amestecă prin ostășime.
 Dînsa, pe moarte, încearcă să smulgă oțelul, dar virful
 Cel ascuțit stă înfipt pînă-n coaste cu-o rană adîncă.
 Sîngele-și pierde și cade ; se sting sub răcorile morții
 Ochii ei, rumenul dulce de-alt-dată îi lasă obrazii.
- 820 Gata să-și deie suflarea, tovarășei Aca-n alaiu-i
 Mai credincioasă Camilei și soață în grijile toate,
 Ea îi vorbește spunîndu-și cu-acestea cuvîntul din urmă :
 „Sora mea Aca, am fost pîn-acum în putere, dar cruda
 Rană m-apasă și toate-s cuprinse-mprejuru-mi de umbră.
- 825 Fugi și lui Turnus îi du îndemnu-mi cu limbă de moarte :
 Vie la luptă și-alunge din preajma cetății pe teucri.
 Dragă, cu bine.” Vorbit-a și scapă ea friul din mină
 Și spre pămînt, nu de voie, alunecă ; rece, pe-ncetul,
 Ea se desface de trupu-i întreg, își apleacă mlădiul
- 830 Gît, stăpînitul de moarte creștet, ei armele-i scapă
 Și amăritul de suflet îi fuge c-un geamăt la umbre.
 Strigăt atunci fără seamăn se-nalță, lovește și aștrii —
 Picuri de aur : iar lupta, Camila ucisă, se-ntartă.
 Toți deodată, în deasă-nșirare, troienii, etruscii
- 835 Capi și oștenii trimiși de Evandru pornesc la năvală.
 Opis, a Triviei strajă, de mult, pe un creștet de munte,
 Șade și-adînc liniștită privește-ntimplările luptei.
 Cînd a văzut de departe-ntre-aprinșii oșteni care strigă,
 Că e atinsă Camila fecioara de-amarnică moarte,
- 840 Geme, aceste cuvinte scoțînd din afunduri de suflet :
 „Vai ispășit-ai, fecioară, prin crudă, prea crudă pedeapsă
 C-ai încercat să lovești în lupte armata troiană !
 Nu ți-a slujit că răzleață cinstiși pe Diana în codri
 Și că pe umeri purtat-ai o tolă la fel cu a noastră.
- 845 Nu însă fără de cînte lăsatu-te-a totuși regina,
 Cînd ești de moarte cuprinsă, și nu fără faimă pieirea-ți
 Fi-va în neam, nici s-o spune că fost-ai tu nerăzbunată.
 Cel ce pătat-a cu rană făptura-ți plăti-va cu sînge
 Cum e și vrednic.” Era pe-un creștet de munte mormîntul
- 850 Mare, din multe grămezi de pămînt, al străvechiului rege
 Laurentinul Dercenus, la umbra stejarului verde ;
 Zîna cea mîndră, aici, avîntîndu-se-n iute-ncordare,

851. Dercenus, probabil unul din regii aborigenilor.

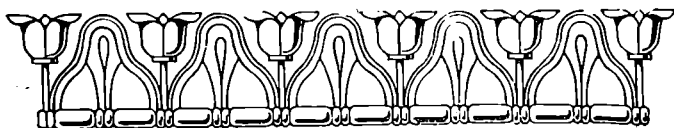
- Stă mai întâi și pîndește pe Aruns, din vîrful movilei,
Cînd îl zărește în arme lucind și umflat de trufie.
- 855 „Unde-o apuci — strigă ea — către mine aici te îndreaptă,
Vino să mori și să-ți iei, pentru moartea Camilei, cum meriți
Plata. Și unul ca tine să piară de arma Diane?”
Traca vorbi, o săgeată cu aripi, din tolba de aur,
Smulse îndată și arcu-și întinse fierbind de minie ;
- 860 Ea îndelung îl și trase, atît c-ale arcului margini
Se întîlniră, iar mîinile-i, deopotrivă în rîvnă,
Stînga-i pe-al fierului vîrf, iar dreapta pe coardă, la sînu-i.
Aruns odat-auzi al oțelului șuier și aer
Viu vuitor, și săgeata s-opri împlîntată în trupu-i.
- 865 Moare și soții îl uită și-l lasă în praf, fără cînte,
Peste cîmpie, scoțîndu-și și geamătul jalnic din urmă ;
Opis cu aripi s-avîntă-n Olimpul tăriei senine.
- Fuge, regina pierzîndu-și, întîi a Camilei oștire ;
Învălmășiți fug rutulii și fuge viteazul Atinas ;
- 870 Capii pe cîmp risipiți și-adînc pustiitele trupe
Cătă-adăpost și pe cai luînd fuga se-ndreaptă spre ziduri.
Cine să poată opri pe troienii ce-apasă și-mproașcă
Moarte cu armele lor și cine să stea împotrivă ?
Fug cu slăbitele arcuri pe umeri aduși de sleire,
- 875 Tropotă-n cîmp colbăit copita de-al calului ropot.
Colbu-n vîrtejuri de-ntunec un nor, unduiește spre ziduri
Și, de pe culmi, lovînd pieptul cu pumnii, sărmane! mame
Pînă la stelele bolții ridică-al lor țîpăt de jale.
Cei ce întîii gonînd năvăliră pe porțile-n laturi,
- 880 Sînt apăsăți dîndărăt de vrăjmașii cu ei în amestec ;
Nu pot să scape de moartea cea tristă, pe prag chiar acuma,
Într-ale patriei ziduri, în locul cel sigur al casei,
Sufletu-și dau săgetați. Deodată și porțile-s trase ;
Soților chiar nu se lasă intrarea, oricît ei se roagă
- 885 Nu sînt primiți și la treceri se-ncinge măcelul cel jalnic,
Unii oprindu-i cu sulițe, alții zvîrlindu-se-n ele.
Pe dinafară, în ochii părinților galbeni și-n lacrimi,
Unii în șanțuri adînci, covîrșiți de-apăsarea din spate,
Se prăbușesc, pe cînd alții cu slobode friie, orbește

880. O dată cu mulțimea înspălmîntată au pătruns prin porți, în cetate, și mulți dușmani.

- 890 Bat ca berbecii în porți și-n puternicii drugi de-ntărire.
Mamele înseși, de sus, într-o luptă cînd e să se-aleagă,
Cînd au văzut pe Camila, cum dragostea țării le-ndeamnă,
Grabnic aruncă săgeți ori, drept arme, cu bite călite
În vîlvătaie de foc și ciomege vîrtoase cu noduri,
- 895 Se năpustesc și întiile moartea și-o vor pentru ziduri.
Între acestea-n pădure, la Turnus ajunge prea cruda
Veste și Aca-i aduce oșteanului groaznicul tulbur :
Că prăbușitu-s-au volscii și-n moarte Camila căzută-i,
Că ne-nfrînați se avîntă vrăjmașii și, Marte prielnic,
- 900 Totul cuprins e de ei și că teama-i acuma la ziduri.
Parcă turbat, și voința lui Joe cel tare o cere,
El părăsește ținutele dealuri și codrii îi lasă.
Numai abia din vedere ieșise și-ajunse-n cîmpie,
Cînd în deschisele pasuri pătrunde mărețul Enea
- 905 Și, străbătînd înălțimea, scăpat e din neagra pădure.
Iute-amîndoi se îndreaptă spre ziduri și-ntreaga oștire
E după dinșii, nici nu-i între ei depărtare prea multă ;
Vede Enea în zare cîmpia-n al prafului nour
Și-i se arată-ale-oștirii laurentinice șiruri,
- 910 Însă și Turnus cunoaște pe asprul Enea în arme,
Prinde al pașilor zgomot din urmă, și-al cailor suflu.
Ar și începe de-ndată ei lupta, ursita-ncercînd-o,
Însă Apolon cel rumen își scaldă-n iberica mare
Caii slăbiți și, lumina-n scădere, aduce iar noaptea.
- 915 Tabere așază la porți de oraș și se-nchid între valuri.

897. Numele Acca a fost luat de Virgiliu din vechile legende romane.

CARTEA a XII-a

Turnus cind vede că Marte fiind împotrivă, latinii
Dau îndărăt abătuți, că-i cer ce el făgăduise
Și că se-ndreaptă spre dinsul toți ochii, mai vajnic s-aprinde
Și îndrăzneala-i sporește. Precum pe-ale punilor cîmpuri,

- 5 Leul semeț, de-i lovit de hăitași cu-o rană adîncă,
Numai atunci stă să lupte și-i place să-și zbuciume gîtul
Cu-mpăroșații lui mușchi și fără de frică sfărîmă
Fierul ce-ntratu-i-a-n carne, mugește cu gura în singe,
Astfel turbarea alunecă-n Turnus cuprins de văpaie.
- 10 Dus de mînie atunci vorbește așa către rege :
„Turnus e gata ; de-acum cu nimic n-ar putea să nu-și țină
Vorba mișeii troieni ori ce-au hotărît, să mai calce.
Flec să mă lupt ; adă jertfe deci, tată, și-ncheie-nvoiala.
Sau voi trimite în Tartar pe Dardanian cu-a mea mîină
- 15 El un pribeag asiatic și steie, privească latinii,
Singur cu arma-mi spăla-voi această obștească rușine,
Sau aibă el pe învinși și Lavinia fie-i soție.”

- Însă cu inimă plină de liniște-i spune Latinus :
„Tinere mare-n simțire, cu cît te ridici prin virtutea-ți
- 20 Mîndră, pe-atît se cuvine ca însumi cu multă-ngrijire
Să chibzuiesc și, în teamă, de toate pe-ncetul să judec.
Țara lui Daunus a ta e, de-asemeni orașe-o mulțime
Cu-al tău braț cucerite, și-s larg eu în suflet și-n aur.
Cît de fecioare, mai sînt și-n Lațiu și-n cîmpi laurentici,

- 25 Nu din familii de rînd. Mă lasă s-arăt făr'de-ascunsuri
Ceea ce nu e ușor rostit și-n inimă-ți între.
Să-nsoțesc pe-a mea fiică cu unul din cei ce-au cerut-o,
N-am avut voie, și oameni și zei îndeajuns mi-au vestit-o.
Însă de dragu-ți învins și de neamul tău rudă cu mine,
- 30 De-ale soției mîhnite jeliri, eu am rupt învoiala ;
Smulsu-i-am data logodnică, arme păgîne-apucat-am.
Dar de atunci, cîte rele, o, Turnus, se țin după mine,
Cîte războaie, tu vezi ; și însuți întii cîte suferi.
Două înfrîngerii în lupte și-abia de-apărăm cu cetatea
- 35 Toată nădejdea Italiei ; cald e de sîngele nostru
Tibrul și-acum și sînt albe de oase întinsele cîmpuri.
Ce tot s-o-ntorc și s-o schimb ? ce sminteală-mi tot tulbură
viața ?
- Turnus murind, trebui-va pe ei să-i primesc ca tovarăși,
Nu e mai bine să-nlătur războiul, cînd tu nu ești teafăr ?
- 40 Ce-or să ne spună rutulii de-un sînge cu noi, ce-o să spună
Toată Italia dacă la moarte, deszică-mă soarta,
Eu te trimit, cînd copila mi-o vrei spre a noastră-nfrățire ?
Vezi ce-ndoielnic războiu-i și milă să ai de bătrînu-ți
Tată, pe care departe-n tristețe îl are-a sa țară
- 45 Ardea." Aprigul Turnus decum la aceste cuvinte
Nu se înduplecă ; mai mult s-aprinde și leacul l-întartă.
Astfel repede cuvîntu-i de-ndată ce poate s-o facă :
„Lasă dar grija ce-mi porți, prea bunule rege, o lasă.
Rogu-te, fie-mi cu moartea să capăt a gloriei faimă.
- 50 Sulițe, tată, și noi răspîndim, și în brațele noastre
Nu e slab fierul, și sîngele curge din rănile date.
Mama-i zeiță n-o fi și aici să-l acopere-n fuga-i
Cu femeiescul ei nor, ascunzîndu-se-n sarbede umbre."
- Dar spăimîntată de chipul cel nou de bătaie, regina
- 55 Plînge și, gata să moară, pe-aprinsul ei ginere-oprește :
„Turnus, pe jalnicu-mi plîns, dacă-n sufletu-ți trează e cînstea
Pentru Amata — tu singur îmi ești bătrîneții nădejdea
Și ajutorul ; regatul domnit de Latinus și faima-i
Sînt în puterea-ți, iar casei întregi povîrnite ești reazem —
- 60 Una te rog : încetează din nou să te lupti cu troienii.
Soarta, oricare ar fi, ce-n războiul pornit de așteaptă,
Turnus, pe mine m-așteaptă ; lăsa-voi o viață de scîrbă,
Nu l-oi vedea pe Enea, ca ginere el, eu ca roabă."
Cînd o aude pe mama-i, Lavinia-n lacrimi își scaldă

- 65 Îmbujorata ei față, aprinsă roșeață se-ncinge-n
 Viu rumenii obraji alergați de fiori de căldură.
 Cum se răsfringe pe fildeș de India purpura-n sînge,
 Cum se roșesc nepătații crini albi cînd cu ei în amestec
 Sînt trandafiri, tot așa se-arată fecioara cu chipu-i.
- 70 El, zăpăcit de iubire, și-oprește privirea pe fată
 Și, mai aprins pentru luptă, pe scurt îi răspunde Amatei :
 „Nu mă petrece cu lacrimi, te rog, și cu-așa presimțire
 Tristă, cînd plec la-ncercările neîmblinzitului Marte,
 Mamă : o, nu stă în voia lui Turnus să-ntîrzie moartea.
- 75 Idmon, fii solu-mi și du-i frigianului rege cuvîntu-mi
 Nu pe-al lui plac : de îndată ce zorii de mîine roși-vor,
 Duși în teleaga cu roți purpurii peste zările bolții,
 Nu spre rutuli să-și pornească troienii ; rămină-n repaos
 Unii și alții ; cu singele nostru-ncheia-vom războiul ;
- 80 Fie Lavinia-n luptă pe cîmp dobîndită ca soață.”
 Spune acestea și-n urmă cu grabă acasă se-ndreaptă,
 Cere-ai săi cai și voios îi privește săltînd înainte-i,
 Caii ce-n dar Oritia-i trimise chiar ea lui Pilumnus,
 Albi de-ntrec și zăpada și-n fugă mai iuți decît vîntul.
- 85 Mînuitorii sînt roată-mprejur și cu palma mîngîie
 Pieptul și gitul ori trag cu-o perie-n pletele coamei,
 El își așază pe umeri o za coperită cu aur
 Și cu-oricalcul cel alb : totodată își pune să aibă
 Spada și scutul și coiful cu mîndra lui roșie creastă,
- 90 Spada, aceea făcută tătine-su Daunus de zeul
 Focului și arzătoare, muiată în Stix și călită.
 Apoi cu rivnă apucă puternica-i lance proptită
 De-o uriașă coloană în mijlocul însuși al casei,
 Pradă luată lui Actor Auruncul, de vijîie-o-ntoarce,
- 95 Tare strigînd : „Cum nicicînd nu-nșelat-ai chemarea-mi, o,
 lance,
 Vremea-ți i-acum, chiar acum ; mărețul de Actor alt-dată,
 Turnus acuma te poartă ; o, dă-mi să aștern în țărînă
 Trupu-i, să sfîșii cu mîna-mi bărbată acestui nevolnic
 Zaua desprinsă, să calc în praf filfiindele-i plete
- 100 Puse cu fierul în creți și ude de-a smirnei mireasmă.”
 Furii îl mină, scînteii izbucnesc din obraji dogoare

83. Oritia, fiica lui Erechtheus, regele Atenel, a fost luată în căsătorie de Boreas și dusă în Tracia.

- Și ca aprinse văpăi îi pîlpîie-n ochii lui ageri.
 Astfel un taur, la lupta-i dintîi, răspîndește grozave
 Mugete, singur se-ntartă, lovind într-un trunchi ce-i stă-n față
 105 Coarnele-și cearcă și biciuie-n vînt cu copitele-i repezi,
 Numai gătit e de luptă și-mprăstie-n juru-i nisipul.
 Nu mai puțin de temut în armele date de mama-i
 Însuși Enea și-ascute curajul, și-ațiță minia
 Vesel să-ncheie războiul în felul la care-l îmbie.
 110 El liniștește pe soți, pe-ntristatul Iulus în teamă,
 Ce-i e menit amintindu-le ; spune ce soli să arate
 Hotărîtoru-i răspuns lui Latinus și legile păcii.
 Zorii de zi doar mijiți răspîndeau peste-a munților culme
 Raze, cînd cailor lui Febus, ieșind din adîncă genune,
 115 Suflă lumină cu nările largi în văzduh ridicate.
 Cimpul de luptă, sub zidul cetății mărețe latine,
 Îl pregătesc măsurîndu-l troieni și rutuli împreună ;
 Focul cel sacru la mijloc și vetre de brazde sînt pentru
 Zeii obștești ; îmbrăcați cu o haină de jertfă, pe frunte
 120 Cu rosmarin, aduceau dintre dinșii jeratic și apă,
 Înaintează ostașii ausoni și, cu sulite-n mină,
 Se răspîdesc prin ieșiri ; iară dincolo oastea troiană
 Și cea etruscă, în arme-n tot felul, grăbite aleargă,
 Astfel gătiți cu oțele, de parcă la crudele lupte
 125 Marte îi cheamă. Fruntașii, și ei, printre desele șiruri,
 Zboară și toți scînteiază de aur și purpură roșă,
 Mnesteu de neam asaracic și vijeliosul Asilas
 Și un vlăstar din Neptun, Mesap care cai imblînzește.
 Semnul e dat, fiecare se trage îndată la locu-i,
 130 Lăncile-nfipite-n pămînt și-aplecatele scuturi alături.
 Mame împinse de dorul să vadă, popor fără arme,
 Gîrbovi nevolnici stăteau grămădiți pe-ale caselor coame,
 Chiar și în turnuri ; și unii, pe-naltele porți, în picioare.
 Însă Junona, din vîrful înalt care-acuma Albanul
 135 Este numit (dar pe-atunci fără nume, cinstire și faimă)
 Hăt înainte privind, cuprindea pe cîmpie ostașii
 Laurentini și troieni și orașul domnit de Latinus.
 Astfel de-ndată, vorbește, zeiță zeiței, surorii
 Regelui Turnus, pe mlaștini și rîuri plăcut șopotinde

134. Pe muntele Albanus avea loc sărbătoarea confederației latine (*feriae Latinae*), care ținea patru zile.

- 140 Stăpînitore ; înaltul Joe regescul îi dase
Cinstea aceasta, plătind fecioria-i de dinsul răpită :
„Zină, podoabă a apelor, inimii noastre prea scumpă,
Știi că pe tine mai mult ca pe toate latinele care
Fost-au prin necredinciosul pat al mărețului Joe,
- 145 Te-am prețuit și-n plăcerea-mi ți-am pus locuință în ceruri,
Află, ci nu-mi fă vreo vină, Juturno, durerea mea mare.
Unde lăsatu-m-a soarta și unde-ursitoarele vrură
Pentru latini izbîndiri, ocrotii și pe-ai tăi și pe Turnus ;
Văd însă-acum că viteazul, cu sorți neprielnici, vrea luptă
- 150 Și că s-apropie ziua vrăjmașei puteri a ursitei,
Nu pot de față să fiu la această-nvoială și luptă,
Tu, de cutezi să-ncerci pentru Turnus ceva mai cu cale,
Du-te, e-n dreptu-ți. Norocul surîde-va bieților, poate.”
Lacrimi șiroaie revarsă din ochi, la acestea, Juturna
- 155 Și se lovește într-una cu pumnii în pieptul ei mîndru.
„Nu este vremea de lacrimi — îi spune Saturnica Juno —
Fugi și, de este vreun chip, pe frate-tu smulge-l pieirî ;
Ori vezi de-ncinge războiul și rupe-nvoiala-ncheiată.
Te sfătuiesc s-o cutezi.” Îndemnînd-o așa, ea o lasă
- 160 Descumpănită, în ghearele rănii amare din suflet.
Regii acuma : Latinus, cu mare alai împrejuru-i,
Dus e de carul cu patru sirepi ; a lui frunte-n lumină
Este încinsă cu raze de aur de două ori șase,
Semnul strămoșului Soare. De caii lui albi e tras Turnus
- 165 Care frămîntă oțelul a două mari lănci, cu o mină.
Tatăl Enea, din partea-i, obîrșia gîntei romane,
Scînteietor cu-al său coif ca o stea, cu cereștile-i arme,
Și lingă dinsul Ascaniu, nădejde a Romei mărețe,
Înaintează din tabără ; preotu-n haina lui albă,
- 170 Iată, aduce-un purcel cu păr aspru și-o oaie netunsă,
Apropiînd de aprinsele vetre menitele jertfe.
Ei către soare-răsare-ndreptînd ridicata privire.
Sare presar și făină, cu mîna, și-apoi însemnează-n
Frunte, c-un fier, animalele, cupe golind peste vetre.
- 175 Spada scoțîndu-și, Enea piosul rostește-a sa rugă :
„Soare, tu martor să-mi fii și, pămîntule, tu pentru care
Fost-am în stare-a-ndura nesfîrșite-ncercări fără seamăn ;

164. Latinus era urmașul Soarelui, deoarece mama sa, nimfa Marica, identificată cu Circe, descindea direct din zeul Phoebus.

- Tu cel atotfăcător, și tu însăși, Junonă, la ruga-mi,
 Mie de-acum, da, de-acum mai prielnică ; Marte vestite,
 180 Tată a căruia voie conduce războaiele toate ;
 Fluvii, izvoare, de față îmi fiți, și voi, sfinții din ceruri,
 Voi, de-asemeni puteri din adâncuri de mare albastră ;
 Dacă ursita o vrea ca izbînda să fie-a lui Turnus,
 Cei biruiți, e-nțeleș, la Evandru-n cetate s-or duce ;
- 185 De prin ogoare Iulus ieși-va, iar arme de-acuma
 Nu vor porni răzvrățiți Eneazii, lovindu-vă țara.
 Dacă Victoria dă învoire ca noi să învingem,
 Cum o și cred și-ntărească-o mai iute și zeii puternici,
 N-oi rîndui ca de-ai noștri troieni să asculte italiei,
- 190 Nici nu voi cere domnia ; sub legi deopotrivă-amîndouă
 Gințile nebiruite să lege-o de-a pururi frăție.
 Zei vă voi da și credința-mi ; și oaste păstreze-și Latinus,
 Socru, el aibă puterea-i din neam ; o cetate troienii
 Îmi vor clădi și Lavinia pune-i-va numele-i însuși."
- 195 Astfel vorbește Enea întîi, iar Latinus urmează,
 Ochii la ceruri și dreapta-i întinsă spre-naltele stele :
 „Jur și eu însumi, Enea, pe mare, pămînt și pe aștri,
 Pe-ai Latonei copii și pe Ianus cu fețele două,
 Pe-ai infernului zei și pe templele asprului Pluton ;
- 200 Tatăl m-audă, căci el întărește-nvoiala prin trăsnet ;
 Mîna-mi pe-altar, mărturie mi-s focul de-aicea și zeii :
 Orișice-ar fi, niciodată italiei n-or rupe-nvoiala
 Și împăcarea ; voința-mi, nici sila oricînd și oricîtă,
 N-o va abate, nici chiar de-ar împinge pămîntul în ape
- 205 Învîrtejite-n potop, de-ar trînti și tot cerul în Tartar ;
 Astfel am sceptrul acesta, căci dînsu-l avea-n a lui dreaptă,
 Nu va mai da nici lăstare, nici umbră de fragedă frunză,
 El care-o dată tăiat în pădure din marea-i tulpină,
 Smuls de la mama-i, și ramuri, și plete-și lăsă sub secure ;
- 210 Arbor alt-dată, acumă închis de-o mîină măiastră-n
 Cercuri de-aramă, menit i-i ca regii din Lațiu să-l poarte."

190. Amănuntele descrierii sacrificiului amintesc de ritul roman al sacrificiului, care înălțea o alianță militară pe timpul lui Virgiliu.

211. Homer făcea deosebire între sceptrul care aparținea tribului sau neamului condus de un rege, și între sceptrul care aparținea familiei din care făcea parte regele. Sceptrul lui Latinus era al tuturor latinilor.

Pecetluiau cu aceste cuvinte-ntre ei învoiala,
Față frunțașii fiind. Apoi, după datini, în flăcări
Junghie ei închinatelor vite și scot măruntaie

215 Vii, care-n talgere pline pe vetre-așezate-s grămadă.

Însă rutulii de mult văd că lupta e nepotrivită
Și, de aceea, frământă în inimi simțiri felurite ;
Că nu-s de-o seamă, o știu și mai bine, privindu-i de-aproape.
Dar o ajută și Turnus cu pasu-i domol, în tăcere,

220 Cu aplecării lui ochi în ruga umilă spre vetre,

Și ofiliți i-s obrazii, e tânăr și totuși ce palid !

Numai ce vede Juturna ce gânduri s-urzesc între semeni

Și că mulțimea se clatină-n suflet, e șovăitoare,

Vine-ntre șiruri, luindu-și o față la fel cu-a lui Camers

225 Cel cu obîrșie mare prin buni, cu un nume de tată

Mult strălucit prin curaj și el însuși prea ager în lupte,

Vine-ntre șiruri și, știe ea bine ce-ar vrea să se-ntîmple,

Seamănă șoapte-n tot chipul și, iată, de-acestea le spune :

„Nu vi-i rușine, rutuli, pentru toți, cum sînteți, numai unul

230 Să se jertfească ? dar număr, dar înseși puteri deopotrivă

Nu avem noi ? Și troienii aici sînt și arcadienii

Și ostășimea fatală, etruscii vrăjmași ai lui Turnus :

Unul din doi de-am lupta, am avea doar cu greu cîte-un
dușman.

Turnus, e drept, cu-a sa faimă atinge-va zeii pe-a căror

235 Vatră se vrea el jertfit și-al său nume va fi pretutindeni ;

Noi însă, țara pierdută, siliți asculta-vom de mîndri

Stăpînitori, noi ce-acum lenevind stăm aici pe-o cîmpie.”

Vorbele acestea aprind și mai mult în adîncul simțirii

Tot tineretul războinic și șoaptele trec printre șiruri ;

240 Alții sînt laurentinii, cum alții ajung și latinii.

Ei care nădăjduiau un sfîrșit al războiului, pacea

Mîntuitoare, acum voiesc arme și cer ca-nvoiala

Ruptă să fie și-l plîng pe Turnus de soarta-i nedreaptă.

Încă un mijloc mai mare l-adaugă vorbeii Juturna,

245 Dînd în înalturi un semn ca nici unul mai bun să aducă

O tulburare-n itali și prin chip de minuni să-i înșele.

Iată, un vultur gălbui se rotește-n văzduhul cel rumen,

240. Nu numai rutulii conduși de Turnus doreau reluarea luptei, ci și latinii și laurentii.

- Păsări de țarm fugărind și mulțimea lor lărmuitoare
 Și-naripată ; deodată alunecă-n jos către unde
- 250 Și cu cruzime răpește în gheare o lebădă mindră.
 Ochiul itaților țintă-i, iar stolul de păsări, minune
 Nemaivăzută, cu țipăt se-ntoarce din fugă, văzduhul
 Îl înnegrește cu aripi și, strâns ca un nor, urmărește-n
 Aer vrăjmașul atît că, sub silă și sarcina dusă
- 255 Nemaiținînd, el dă drumul la prada-i, o lasă să cadă
 Jos către fluviu și fuge pierzîndu-se-adînc într-un nour.
 Cum mai salută rutulii cu strigăt această vestire,
 Brațele-ndată gătînd ! și augurul Tolumnius strigă
 El mai întîi : „Ei, acesta e semnul cerut de-a mea rugă ;
- 260 Zeii mi-l dau și-l primesc. Urmați-mi, sărmanilor, prindeți
 Armele toți cîți străinul cel crud cu război vă-nspăimîntă,
 Ca pe nevolnice păsări, și coastele voastre, cu fieru-i,
 Le pustiește. Și el va fugi și-a lui pînză și-o-ntinde-o
 Către adîncuri ; ci voi într-un gînd adunați-vă oastea
- 265 Și apărați-l prin luptă pe rege, căci iată, vi-l fură”.
 Spuse și, iute pășînd, își azvirle-n vrăjmașii din față
 Sulița ; vijîie cornu-i și, bine-ndreptată, cu suier,
 Spintecă aerul : strigăt o dată cu-aceasta, mișcare-n
 Oștile toate și-un clocot cuprinde încinsele inimi.
- 270 Sulița zboară și, cum se aflau înaintea ei nouă
 Frați, frumusețe de trupuri, pe care-o cuminte etruscă,
 Ea pe atîți i-a născut lui Gilip din Arcadia, soțu-i,
 Trece prin unul din ei unde briul cusut îi apasă
 Mijlocul și-o cataramă apucă-amîndouăle margini,
- 275 Trece prin coastele lui și-n nisipul cel galben așterne
 Pe flăcăiandrul frumos și de boiu și cu armele lucii.
 Frații atunci, o falangă cu suflet și-arzînd de durere,
 Unii din teacă scot spade iar alții înșfacă ușoare
 Sulițe, orbi dînd năvală. Dar laurentinii aleargă
- 280 Gata să stea împotrivă ; strîngîndu-se-n șiruri, troienii
 Toți se reped, și-agilinii, și-arcazii cu arme vopsite :
 Dorul la toți e același, prin arme acum să s-aleagă.
 Vetrele sînt răsturnate ; în aer se-ntartă furtuna
 Grea de săgeți, jos o grindină deasă de fier se prăvale ;

256. Răpirea lebedei de către vultur și căderea ei erau un semn, dar el putea fi interpretat în conformitate cu interesele fiecăreia din tabere.

281. Agilinii erau războinicii din orașul Agylla, aliați cu Eneas, iar arcazii erau oamenii lui Evandru de pe Palatin.

- 285 Cupe și focuri luate-s. Și însuși Latinus, în fugă,
Duce pe zeli jigniți că-nvoiala nu fu împlinită.
Unii înhamă la care ori numai c-un salt sînt călare
Pe înfrînații sirepi și sînt gata cu trasele spade.
Lacom să rupă-nvoiala, Mesap, al său cal împingîndu-și,
- 290 Pune pe fugă pe-Auleste, un rege etrusc care-și poartă
Haina regală : acesta-napoi cît mai iute se trage,
Dar se prăvale sărmanul cu capul în jos în altarul
Care-i e-n cale din spate. În clocot Mesap se repede
Și de pe calu-i, de sus, îl izbește puternic cu lancea-i
- 295 Grea pe acel ce se roagă mereu, și adaugă-n urmă :
„Gata-i ; va fi pentru zei mai plăcută o astfel de jertfă !
Vin cu grăbire italiei și cald încă, trupul i-l pradă.
Ia Corineu de pe vatră un mare tăciune și-n față,
Cum e aprins, i-l aruncă, în calea-i ieșind, lui Ebusus
- 300 Care pășea să-l lovească ; în flăcări i-i barba frumoasă
Și răspîndește miros ; nelăsîndu-l, cu stînga l-apucă
Pe zăpăcitul vrăjmaș de bogatele plete și-ndată
Jos la pămînt mi ți-l pune, greoi cu genunchiu-apăsîndu-l ;
Țeapăna spadă i-o-implintă în coaste. Pe Alsus păstorul,
- 305 Care s-azvirle prin sulite-n șirul dintii, Podaliriu
Îl urmărește din spate cu sabia scoasă ; acela,
Cu-o sucitură, despică vrăjmașului fruntea și fața
Cu toporiștea și-i scaldă în sînge-mproșcatele arme.
Greul repaos și somnul de plumb se aștern peste ochii
- 310 Mortului, pentru o noapte de-a pururi lumina-i se-nchide
Însă piosul Enea-ntindea nearmatele-i brațe,
Descoperit, și chema pe-ai săi cu puternicu-i strigăt :
„Unde-alergați ? și ce vrajbă deodată acum se ridică ?
Frînă miniei ! făcută-nvoiala-i și legile păcii
- 315 Orînduite-s ; să lupt cu vrăjmașul, eu singur am dreptul ;
Nu-mi puneți piedici, lăsați orice teamă ; cu brațu-ntări-voi
Eu înțelegerea ; Turnus i-al meu, datorat mi-i de jertfe.”
Însă în clipa cînd astfel striga către ceilalți cuvîntu-i,
Iată, vuind, o săgeată ajunge pe aripi la dinsul ;

290. Auleste, o căpetenie etruscă.

317. Eneas nu știa că înțelegerea între cele două tabere fusese călătată și nădăjdula încă o rezolvare prin mijlocirea unei întreceri între conducătorii armatelor.

- 320 Cine-o trimise cu brațu-i, puterea în stare s-o miie,
Cine, un zeu, întâmplarea aduse rutulilor faima
Fără de seamă? Tăcerea se-ntinse pe fapta cea mare
Și că-l răni pe Enea, n-o spuse nici unul cu fală.
- Turnus, văzînd că Enea se trage din mijlocul luptei,
- 325 Că tulburați sînt fruntașii, de-o nouă nădejde s-aprinde;
Cere-ai săi cai, cere arme și, cu-o săritură, el mîndru
S-a și azvîrlit sus în car și însuși apucă de hățuri.
Zboară și morții el dă războinici puternici mulțime;
Năruie, ca și sfîrșiți, pe atîția ori sfarmă cu caru-i
- 330 Șiruri și-mproască fugarii cu sulite-atunci înșfăcate.
Cînd singerosul de Marte, pornind pe-ale Ebrului țarmuri
Pline de gheață, cu zangăt din scutu-i, în lupta ce-o-ncepe,
Zvirle năvalniciei cai: aceștia în cîmpuri deschise
Trec înaintea Zefirului, Notului, geme în larguri
- 335 Tracia sub ai lor pași și-mprejur se alătură chipul
Groazei smolite, Minia și Cursele, zeului soațe:
Astfel și Turnus vioi împinge în miezu-nclătării
Caii în aburi și apă, sărind în galop fără milă
Peste ucișii dușmani; copita împrăstie-n laturi
- 340 Roșie rouă și calcă-n țărină-adăpată cu sînge.
Morții trimiși sînt acum Stenelus, Tamiras și Folus,
Doi cei din urmă, cu spada loviți, celălalt de departe;
Tot de departe și Glaucus și Lades, pe care Imbrasus
Tatăl, crescîndu-i în Licia, tot într-un fel i-narmase,
- 345 Ca să se lupte cu brațul ori vîntul, pe cai, să-l întreacă.
Dincolo, intră în mijlocul luptei acum Eumedes,
Mult strălucitul războinic, fecior al bătrînului Dolon;
Poartă-al străbunului nume, dar suflet, puteri de la tată,
Care, pe vremi, ca să meargă la greci ca iscoadă în lagăr,
- 350 Plată voi, îndrăznețul, chiar carul mînat de Ahile;
Însă Tidide-l făcu, pentru-așa cutezanță, cu daruri
Altfel ca preț; i-a pierit orice dor de sirepii pelidici.
Cînd de departe în largul cîmpiei, zăritu-l-a, Turnus
Îi și-azvîrli prin întinderea goală o sulită mică,
- 355 Stete cu caii, din caru-i sări și la cela, aproape
Mort la pămînt, ajungînd, cu genunchiul pe cap îl apasă,
Sabia-i smulge din dreapta-i și-ndată el i-o și împlintă,
Scînteietoare, în gît pînă-n fund, încă astea spunîndu-i:
„Iată, troiene, zăcînd măsoară cîmpia și țara

- 360 Ce-ai rîvnit-o prin luptă ; și cine mă-ncearcă cu fierul
Astfel de plată primească, așa să-și clădească-o cetate."
Îi mai trimite ca soți pe Asbite, izbit cu o lance,
Și pe troienii Cloreu și Sibaris, Dares, Tersilocus,
Și pe Timete căzut de pe calul ce jos îl răstoarnă.
- 365 Vintul de nord cînd pornește din Tracia, urlă pe-adîncă
Mare Egee, cu el și talazuri aleargă spre țarmuri ;
Sub biciuirea suflării în goană sînt norii pe boltă ;
Trupa dă dosul oriunde-o cărare tăiatu-și-a Turnus,
Șiruri se-ntorc și iau fuga ; năvala îl duce de sine,
- 370 Vintul, suflîndu-i protivnic, îi zbuciumă-a coifului creastă.
Nu-i mai îndură Fegeu pornirea și-al inimii clocot,
Sare la car și hîrtoaie spre dreapta sirepii în iureș,
Iute-apucîndu-i cu mina de friiele albe de spume.
Cum el, tîrît și de jug atîrnînd, se descoperă, iată,
- 375 Îl și ajunge puternica lance, îi intră, îi rupe
Zaua-ndoită și trupu-i julește, ușor atingîndu-l.
Însă în loc se întoarce cu scutul 'nainte și-n dușman
Se și repede, chemînd un sprijin cu sabia scoasă ;
Roata și osia-n goană-l lovesc și-l aruncă în laturi,
- 380 Jos la pămînt întinzîndu-l ; nici Turnus decum nu-l slăbește,
Capul i-l zboară cu spada țintind între marginea căștii
Și scobitura la za și-n țărînă el trunchiul îi lasă.
- Turnus ducea, biruind, prăpădul de-a lungul cîmpiei
Tocmai cînd Mnesteu, Achate cel bun și, cu dinșii, Ascaniu
- 385 Îl îndrumau pe Enea în cortu-i, rănit și în singe,
Greu sprijinîndu-și un pas după altul pe-o sulîță lungă.
Plin de minie-i și-ncearcă să smulgă unealta al cărei
Lemn era frînt, și le cere-ajutor orișicum, însă grabnic :
Rana să-i taie cu spada, adînc să-i scobească în carne
- 390 Unde stă fierul ascuns și-apoi la război să-l întoarcă.
Iapix, feciorul lui Iasus, lui Febus mai drag decît alții,
Și ajunsese ; Apolon, în marea-i iubire, pe vremuri,
Lui bucuros îi dăduse în boale pricepere, harul
De-a prevesti viitorul, chitara și iutea săgeată.
- 395 El însă ca să lungească viața slăbitului tată,
Vru mai degrabă să știe ce ierburi de leac sînt și felul
De-a vindeca, împlinîndu-și în umbră smerita lui artă.

393. Phoebus Apollo apărea aici în patru ipostaze : medic, profet, muzician și arcaș.

- Sta în picioare Enea turbind, răzimat pe o mare
 Lance și fără să-i pese de lacrimi, în jur forfotindu-i
- 400 Mulți luptători și Iulus în jale. Cu haina sumeasă,
 Iapix bătrînul, la fel îmbrăcat ca și doftorul Peon,
 Grabnic lucrează zadarnic cu mîna-i atît de dibace
 Și cu alesele-i ierburi ; zadarnic smucește cu dreapta-i
 Vîrful de fier și încearcă să-l prindă cu tarele clește.
- 405 Nu vrea Norocul să-i deie o cale, măestrul Apolon
 Întru nimic nu-l ajută ; iar groaza tot crește-n cîmpie
 Clipă cu clipă, aproape-i primejdia. Cerul se vede-n
 Nouri de praf, călăreții în preajmă-s, oțelele dese
 Cad chiar în tabără. Strigăt amarnic înalță spre boltă
- 410 Și luptătorii, la fel cu căzuții sub pumnul lui Marte.
 Venus, mișcată atunci de-a feciorului crudă durere,
 Stringe cu-a mamei simțire, pe Ida din Creta dumbravnic,
 Plantă cu frunze puternice dînd din tulpina-i o floare
 Roș-purpurie : știută-i ca leac de sălbatice capre,
- 415 Cînd zburătoare săgeți s-au oprit împlintindu-se-n coapse.
 Venus, cu fața ascunsă în norul cel negru, aduce
 Iarba, o-nmoaie în apa curată vărsată-ntr-un mîndru
 Vas și-o gătește în taină, stropind-o cu mult miresmatul
 Cimbru și cu sănătoasele zemuri de-ambrozie sfîntă.
- 420 Iapix bătrînul îl spală cu apa aceasta la rană,
 Neștiutor : și deodată din trup i se șterg lui Enea
 Orice dureri, încetează-n adînc și-ale singelui curgeri.
 După a mîinii mișcare, de voie, săgeata acuma
 Iese și-o nouă putere se-ntoarce, așa ca-nainte.
- 425 „Dați-i viteazului arme mai iute ! Ce-mi pierdeți voi vremea ?”
 Iapix le strigă și-ntîiul i-aprinde curajul la luptă.
 „Nu din mijloace de om a venit lecuirea, nu arta-mi,
 Nu a mea dreaptă pe tine, Enea, te-a pus pe picioare ;
 Zeu prea puternic i-aici și spre fapte mai mari te îndreaptă.”
- 430 Dornic de luptă, acela își prinde pulpare de aur
 Și cu dezgust de zăbavă își scutură lancea în mînă,
 Pusu-și-a scutul la șold, îmbrăcatu-și-a zaua și-ndată
 Stringe pe-Ascaniu la piept, cuprinzîndu-l cu brațele-n arme,
 Și, pe sub coif, îi atinge cu buza obrazii, grăindu-i :

401. Peon, medic al zeilor.

412. Dumbravnic, în textul latin *dictamnium*, o plantă medicinală care, după credința celor vechi, ușura scoaterea fierului din rană.

- 435 „Truda cu spor și virtutea, copile, să-nveți de la mine
 Și de la alții norocul. Acum eu cu dreapta-mi în luptă
 Te-oi apăra și te-oi duce la mari răsplătiri ce te-așteaptă.
 Fă ca, atunci când vei fi un bărbat, și-n curînd vei ajunge,
 Minte s-o ții și, în suflet avînd ale neamului pilde,
- 440 Tatăl Enea și unchiul tău Hector avîntul trezească-ți.”
 Spune aceasta și iese pe porți maiestos și în mîna-i
 Scutură lancea năprasnică ; Mnesteu și Anteu sînt năvalnici
 Cu rînduit îndesatele pilcuri, cu toți se revarsă,
 Lagăru-i dat părăsirii. Un nour de praf de te-orbește
- 445 Este cîmpia, pămîntul e-n tremur sub pașii ce-l calcă.
 Turnus îi vede venînd, de sus de pe dealul din față,
 Ausonienii îi văd și fiori ca de gheață le-aleargă-n
 Măduva oaselor. Însăși Juturna-nainte ca alții
 Îi auzi și, știînd ce e larma, fugi-nspăimîntată.
- 450 Zboară Enea și-și mină în cîmp prăfuitele gloate.
 Cînd izbucnînd vijelia, un nour de-a dreptul spre țărături
 Merge prin mijloc de mare (vai, groaza-i cuprinde pe bieții
 Oameni ce știu dinainte urmarea : prăpăd pentru arbori
 Și pustiire-n ogoare, în calea-i distrugere-a toate)
- 455 Vînturi întii tăbărăsc și duc vuietul pînă la coaste.
 Astfel eroul troian împotriva vrăjmașilor poartă
 Oștile-i : strînși, fiecare s-alătură-ndată la grupuri
 Orînduite în unghi. Timbreu îl omoară pe-Osiris
 Tarele, Mnesteu pe-Archetiu, pe Epulon însuși Achate,
- 460 Gias pe Ufens ; augurul Tolumnius cade la rîndu-i,
 El ce-azvîrlise întiul o lance-n troienii din față.
 Strigăt la cer se ridică și-ntorși, de-astă dată, rutulii
 Tot într-o goană o țin plini de praf peste-ntinsul cîmpiei.
 Nici nu-i socoate el vrednici să moară pe cei ce dau dosul,
- 465 Nu-i urmărește pe cei ce-l înfruntă-ndrăzneți ori i-aruncă
 Sulițe ; numai pe Turnus îl cată-n al prafului nour,
 Tot cercetînd, pe el singur îl cheamă mereu să se lupte.
 Dar zguduită în suflet de teamă, bărbata Juturna
 Jos, pe Metiscus, cîrmaciul lui Turnus, îl zvîrle-ntre hățuri
- 470 Și prăvălitul din car părăsit e departe în urmă ;
 Ea îi ia locul, cu mîna-i prinzînd slobozitele friie,
 Toată leit cu Metiscus la față, la glas și la arme.

435. Ajax, în tragedia cu același nume a lui Sofocle, spunea fiului său :
 „Copile, să fii mai norocos decît tatăl tău, dar în celelalte să-l sementi”.

- Zborul luind prin lăcașul bogatului domn, rîndunica
 Trece în grabă, pe aripi înaltele bolți cercetează,
 475 Firimituri culegînd pentru cuibu-i atît de vorbareț,
 Cînd pe sub goale portice și cînd pe la maluri de apă
 Ea ciripește : asemeni Juturna de-a dreptul prin dușmani
 Dusă-i de cai, pretutindeni străbate cu caru-i năvalnic,
 Ici își arată-n izbîndă pe frate-su, dincolo însă
 480 Nu-l lasă ea să se lupte, departe pe-alătura zboară.
 Nu mai puțin pe bărbat căutîndu-l, Enea-l urmează
 În ocoliri și de-a lungul sfărmatelor trupe latine,
 Tare îl cheamă. Dar cînd pe vrăjmaș își oprește privirea
 Și parc-ajunge în fugă sirepii cu aripi la glezne.
 485 Caru-ntorcîndu-l, Juturna, o ia pe o cale piezișă.
 Ce, vai, să facă ? degeaba în fel și chip se frămîntă
 Și sumedenie gînduri protivnice-l bat fără cumpăt.
 Din întîmplare, Mesap cel cu sprintenă fugă, în stînga-i
 Lănci mlădioase avînd, și cu vîrf de oțel potrivite,
 490 Una sucînd-o-mpotrivă-i, cu sigură mină-o repede.
 Locului stete Enea, sub scutu-i strîngîndu-se iute,
 Pe-ai săi genunchi aplecat ; însă sulița totuși, zvîrlită,
 Vine-n al coifului vîrf și-i smulge acestuia creasta.
 Dar ce minie atunci s-a trezit ! biruit de-nșelare,
 495 Cînd a văzut că sirepii și carul gonesc într-o parte,
 Martor pe Jupiter ia, și altarele păcii călcate,
 În vălmășag se aruncă și, Marte fiindu-i prielnic,
 Seamănă groaznic prăpădul cumplit necruțînd pe nici unul,
 Slobode lasă și-n voie de-acum ale furiei friie.
 500 Cine din zei să-mi desfășure, cine, în vers despre-atîtea
 Fapte cumplite, măceluri și moartea frunțașilor celor
 Peste cîmpii urmăriți cînd de Turnus și cînd de troianul
 Mare erou ? Ci voit-ai tu, Joe, ca neamuri menite
 Păcii de veci într-o zi, cu patimă-acum să se-nfrunte !
 505 Fără zăbavă Enea, și-această întîia ciocnire
 Îi întări pe troienii în fugă, lovînd pe rutulul
 Sucron, în coastă i-nfipse adînc ascuțișul amarnic
 Pînă-ntr-al pieptului coș, unde moartea mai repede vine.
 Turnus izbește pe jos pe Dioreș, pe frate-su-Amicus,
 510 De pe-al lui cal azvîrlîndu-l, pe-ntîiul cu sulița-i lungă

485. Rana lui Eneas fusese pricinuită de Juturna, unealta Junonei. Acum, ea îl ocrotea pe erou prin mijlocirea lui Metiscus, telegarul lui Turnus.

- Și pe-al doilea cu spada ; îi taie, le-atîrnă la caru-i
 Însingeratele capete și picurinde le duce.
 Morții trimiși de Enea-s Talos, Tanais și Cetegus
 Cel îndrăzneț, deodată-nfruntindu-i, și tristul Onites
 515 Al Peridiei copil și-un Echionian după spiță.
 Turnus omoară doi frați licieni din cîmpia lui Febus
 Și pe arcadul Menete în ură, vai, cît de zadarnic,
 De-orice război ; ca pescar își avea o cocioabă pe malul
 Lernei bogate în pește ; și nici nu călcase-n vreo casă
 520 Mare, iar tatăl muncea pe-un ogor ce-l ținea pentru plată.
 Astfel cum focul cuprinde din părți osebite-o pădure
 Care-i uscată, o luncă de dafini ce șopotă-n vînturi,
 Cum de pe munții înalți, în grăbita lor goană la vale,
 Rîuri spumoase răsună de clocot și-aleargă-n cîmpie
 525 Tot pustiind unde trec : nu cu vlagă mai mică Enea
 Colo și Turnus dincoace s-avîntă la luptă ; minia
 Dezlănțuită-i acum, da acum, de se sparge ne-nfrînta
 Inimă-ntr-înșii ; gonesc cu întreaga lor rîvnă la sînge.
 Dar pe Muranus cel mult îngîmfat de străbunii și moșii
 530 Lui și de gloria spiței de regi ne-ntreruptă din Lațiu,
 Unul l-abate cu-o piatră grozavă de braț repezită
 Și pe pămînt mi-l întinde ; iar roțile, prins între hățuri,
 Iată-l tirăsc, pe cînd caii uitînd că le este stăpînul,
 Fără-ncetare îl calcă zdrobindu-l cu repezi copite.
 535 Cellalt îi iese în cale lui Hilus ce-n freamăt s-azvirle
 Vijelios, și-l izbește în tîmplă, iar lancea sfărîmîndu-i
 Placa de aur a coifului, stă-nțepenită în creieri.
 Dreapta-ți nu fu să te smulgă lui Turnus, Creteu cela tare,
 Grec îndrăzneț ; dar nici zeii nu-ți dau ocrotire, Cupencus,
 540 Cînd năvălește Enea : în piept îți înfige el fierul
 Și făr'de rost te mai apără scutu-ți de-aramă, sărmane.
 Cîmpi laurentici văzutu-te-au cum ai căzut, o, Eole,
 Și tu, cu trup uriaș coperind pînă colo pămîntul ;
 Mori, cînd falange din Argos n-avură noroc să te culce,
 545 Cum nici acel surpător al domniei lui Priam, Ahile ;
 Tenchi de sfîrșit ție-aici : cu-o curte măreață sub Ida,

515. Echion era teban, urmașul legendarului Echion, purces din Cadmus.

516. Luptătorii uciși de Turnus veneau din orașul Patara, din Lycia, unde Phoebus avea un templu și un oracol.

- Curte măreață-n Lirnesa și groapa-n pământ laurentic ! .
 Oștile toate-s pornite în șiruri, latinii cu toții,
 Pînă la unul troienii, și Mnesteu și-aprinsul Serestus,
 550 Și-mblinzitorul de cai Mesap și Asilas cel vajnic,
 Toată falanga toscană și-arcazii trimiși de Evandru,
 Toți fiecare la rîndu-i, puterile-ntregi desfășoară,
 Nici o zăbavă ori tihnă, încord într-o groaznică luptă.
 Mama-i frumoasă îi dă atuncea în gînd lui Enea
 555 S-o îndemne spre ziduri, oștirea spre oraș s-o îndrepte
 Grabnic și-o dat' de năprasnă lovind, pe latini să-nspăimînte.
 El cum căta, cit în lung e cîmpia de luptă, pe Turnus
 Și se uita ispitind ici și colo, văzu că orașu-i
 La adăpost de război și făr'de primejdie-n tihnă.
 560 Cit ai clipi, se aprinde gîndind o mai mare-nceștare.
 Chemă pe Mnesteu, Sergestus, pe mult curajosul Serestus.
 Ei cei de frunte ; s-așază pe-o culme și oastea troiană
 Vine-mprejuru-i ; în șiruri se strîng, dar și scutul și lancea
 Toți își păstrează. Din locu-i înalt către ei cuvîntează :
 565 „Nici o zăbavă poruncii de-acuma ; cu noi este Joe ;
 Nu-mi stea pe gînduri nici unul că lucru-i pornit fără veste.
 Astăzi orașul — pricina de luptă, regatul el însuși
 Dacă n-ascultă învins și nu vrea să se plece sub friu-mi,
 Am să-l dărîm și-l voi face să fumege, una cu cîmpul.
 570 Oare-am s-aștept pînă cînd să se bată avea-va și Turnus
 Poftă și-o vrea el înfrîntul din nou să se-ncerce cu mine ?
 Capu-i acesta, tovarăși, și nodul paginelor lupte.
 Repede torțe aduceți și cereți prin foc învoiala.”
 Spuse și toți, în curaj întrecîndu-se, iute-njghebează
 575 Unghiul și-n strînsă grămadă o iau înainte spre ziduri.
 Scări deodată răsar și de-asemenea focu-ntr-o clipă.
 Unii aleargă spre porți și omoară pe-ntîii din cale,
 Alții aruncă săgeți de se-ntunecă-a cerului boltă.
 Însuși în frunte, Enea-ntinzînd a lui dreaptă spre ziduri,
 580 Învinuiește cu voce puternică chiar pe Latinus,
 Ia mărturie pe zei că din nou e silit să se lupte,
 Că i-s italii vrăjmași și c-au rupt și a doua-nvoială.

547. Lirnesa, oraș în Mysia, din Asia Mică.

574. Hotărîrea neașteptată a lui Eneas de a ataca și incendia Laurentum, spre a hotărî soarta războiului, este la Virgiliu un procedeu care amintește pe Homer.

- Vrajba se iscă-n cetatea acuma cuprinsă de teamă :
 Unii ar vrea să predeie oraşul şi-ndat' să-l deschidă
- 585 Oştii troiene şi-aduc pîn'la ziduri pe regele însuşi,
 Alţii cu armele-n mîini, stăruiesc să le apere încă.
 Astfel, cînd dă de albine închise-ntr-o scorbura-n stîncă,
 Pune păstorul un fum amărui şi acestea-nlăuntru
 Îngrijorate de treburi, prin tabere — faguri de ceară
- 590 Forfota umblă şi bîziie, via minie-ascuţindu-şi ;
 Negrul miros le pătrunde-n lăcaş şi răsună din stîncă
 Murmurul surd ; în văzduh se ridică a fumului trîmbă.
- Peste latinii sleiţi mai s-abate o nenorocire
 Care cu jalea ei, zguduie din temelie cetatea.
- 595 Cînd din palatu-i, regina văzu că vrăjmaşu-i aproape,
 Că-mpresurat e oraşul, că torţele zboară spre case,
 Şi nicăirea rutuli ori vreo oaste condusă de Turnus,
 Crede sărmana că-n cîmpul de luptă războinicul tînăr
 S-a prăpădit şi durerea năprasnică-i tulbură mintea ;
- 600 Strigă că ea e pricina, ea vina şi capul în rele
 Şi, ca nebună răcnind în jalnica ei rătăcire,
 Gata să moară, rupînd cu mîinile-i purpura hainei,
 Prinde de-o grindă înaltă un laţ al pieirii urite.
 Dar cînd aflară latinele, biete, cruda-ntîmplare,
- 605 Fiica Lavinia-ntîia, cu mina ei părul şi-l smulge
 Şi îşi sfişie obrajii cei rumeni, şi-n juru-i mulţimea
 Urlă nebună ; răsună palatul de ţipăt şi plîns.
 Vestea cea tristă se duce de-aici în întreaga cetate.
 Toţi prăpădiţi-s ; Latinus aleargă cu hainele rupte,
- 610 Străfulgerat de ruina cetăţii şi soarta soţiei,
 Perii ca neaua mînjindu-şi cu praful murdar de pe drumuri.
 Mult îşi mai face el vină că nu l-a primit pe Enea
 Bun bucuros şi că nu şi-l adause ginere-ndată.
- Între acestea, războinicul Turnus la margini de cîmpuri
- 615 Pe răzleţiţi, vreo cîţiva, i-urmăreşte, dar slab în avîntu-i,
 Tot mai puţin, mai puţin mulţumit de-a cailor goană.
 Vîntul i-aduce-un amestec de strigăte-n groază atît de
 Nelămurită, un zgomot, un murmur a plîns din cetatea
 Prinsă de tulbur i-ajunge urechile lui aţintite.

603. Amata a murit de o moarte „urită” (*Informe letum*) ca şi Jocasta, mama şi soţia lui Edip, ca şi Fedra. Romanii nu cinsteau cu onorurile funebre pe sinucigaşi.

- 620 „Ce-s răscolite, vai mie l-ntăririle-atita de jale,
Ce-i acest strigăt ce vine grozav din întreaga cetate?”
Astfel vorbind se oprește năuc, punind mina pe hățuri.
Însă schimbata lui soră la chip ca Metiscus cirmaciul,
Cum îndruma, și teleaga, și caii, și-ntinsele friie,
- 625 Îl și întimpină astfel : „Pe-arcea, da, Turnus, să mergem
După troieni, unde-ntiia izbîndă deschisu-ne-a calea ;
Sînt doar și alții în stare să apere casele înseși.
Peste itali tăbărăște Enea, dezlănțuie lupte,
Și noi cu mîna să ducem troienilor crudă pieire.
- 630 Nu mai puțin vei jertfi și nu cu o cinste mai mică.”
Turnus îndată :
„Te cunoscui chiar de-atunci, o, soră, de cînd uneltirea-ți
Rupse-nțelegerea și te-aruncași în asemenea lupte ;
Cit de zadarnic mai cați să mă-nșeli tu, zeiță ! Dar cine
- 635 Vrut-a ca, jos din Olimp, să-nduri încercările aspre ?
Ca să privești oare-a bietului frate amarnică moarte ?
Ce să mă fac ? ce scăpare mai pot aștepta de la soartă ?
Chiar dinainte-mi, chemîndu-mă glasu-i, văzui pe Muranus,
Și un al doilea mai scump decît dînsul n-a fost pentru mine
- 640 Mort prăbușindu-se, mare și-nfrit de-o groaznică rană.
Ufens sărmanul, și el, a murit ca să nu ne mai știe-a
Noastră rușine ; troienii stăpîni-s pe arme, pe trupu-i.
Casele-acum să ne ardă, să sufăr ? Atîta, atîta
Ne mai lipsește ! și brațu-mi n-o face de-ocară pe Drances ?
- 645 Dosul să dau și pămîntul să vadă pe Turnus cum fuge ?
Nefericire-așa mare-i să mori ? o, de parte-mi rămîneți,
Manilor, căci împotrivă-mi e voia acelor din 'nalturi.
Suflet curat, nepătat de asemenea vină aduce-oi
Colo-n adînc, niciodată nevrednic de faima străbună.”
- 650 Numai vorbise, purtat de calu-i în spume, prin dușmani
Iată că Saces gonește, la față rănit de-o săgeată,
Și s-azvirle spre Turnus rugîndu-l, strigîndu-l pe nume :
„Turnus, în tine-i scăparea din urmă, de-ai tăi fie-ți milă.
Trăsnet din arme vărsînd, ne-amenință că surpă Enea
- 655 'Nalta cetate latină, întreagă c-o lasă-n ruină ;
Torțe chiar zboară spre case. La tine se-ndreaptă latinii,
Ochii la tine sînt toți ; și e-n cumpănă însuși Latinus,

634. Turnus și-a dat seama că sub trăsăturile lui Metiscus se ascundea de fapt zîna Juțurna.

- Ginere cine să-i fie, la ce învoieli să se plece.
 Apoi regina, prea buna-ți prietenă, însăși cu dreapta-i
- 660 Seamă-și făcu și, în spaima-i, fugi de a zilei lumină.
 Singuri Mesap și aprinsul Atinas la porți mai urmează
 Lupta. De-o parte și alta stau dese falangele toate
 Îngrămădite, o holdă de fier cu-ale lor ascuțisuri
 Scoasele săbii : iar tu îți mii carul pe goalele cimpuri !"
- 665 Turnus adînc coplesit de icoana atîtora rele,
 E ca din piatră, se uită și tace ; rușine grozavă
 Fierbe-n afundu-i de suflet, și furie multă, durere,
 Și e nebun de iubire, și știe el însuși cît poate.
 Cum risipitu-s-a umbra și-n mintea-i se-ntoarse lumina,
- 670 Cutremurat și-ndreptă către ziduri aprinsa-i privire
 Și de pe car și-aruncă ai lui ochi pe cetatea cea mindră.
 Iată, vârtejul de flacări prin caturi în sus se întinde,
 Filiiie drept către cer și turnul întreg îl cuprinde,
 Turnul pe care-l clădise el însuși din grinzi încheiate,
- 675 Îl așezase pe roți și-i pusese și punți de unire.
 „Biruie, soră, ursita acum, încetează-a mă ține.
 Unde un zeu, unde soarta cea aspră mă cheamă, m-oi duce.
 Gata-s să lupt cu Enea și gata-s să sufăr cu moartea
 Tot ce-i mai crud ; îndelung, soră, nu mă-i vedea în necinste.
- 680 Lasă-mă dar, mai întîi, ca nebun să-mi dezlănțui turbarea."
 Spuse și-ndată cu caru-i sări pe întinsul cîmpiei ;
 Printre vrăjmași și prin sulite, zboară departe de trista-i
 Soră și-n goana-i de fulger deschide-o spărtură prin oaste.
 Cînd se prăvale din virfuri de munte o stîncă pe care
- 685 Vîntul o smulge, ori ploaia furtunii o ia și cu apa-i
 Grabnic o mină, ori vremea o sapă mereu și-o desprinde,
 Prăpăstios o pornește tîrită de însăși povara-i,
 Saltă în calea-i, copaci, animale, și oameni cu sine,
 Rostogolind : deopotrivă și Turnus, prin oștile frînte,
- 690 Către oraș se repede, la ziduri pe unde înoată
 Țărna în sînge, iar aerul vîjiie-n zbor de săgeată ;
 Dă el cu brațul un semn, cu tărie strigînd de îndată :
 „Stați dar, rutuli, și opriți voi, latinilor, sulite, lance,
 Orișice soartă ar fi, e-a mea și e drept ca eu însumi
- 695 Să ispășesc învoiala, să fac să s-aleagă cu arma."

676. Lui Turnus i se prezisese că turnul ridicat de dînsul va arde, deci era încredințat că moartea sa nu era departe.

Toți înspre laturi apuc și trag între dinșii loc liber.

Dar cînd Enea eroul aude că-i vorba de Turnus,
Lasă și ziduri și lasă de-ndată și-naltele turnuri ;
Îndepărtează ce-i piedică, orișice plan întrepuce,

700 De bucurie tresaltă și-a groază cu armele-i tună :
Este cît Atosul, cît și Erixul, cît prins de un vaier
Cu frămîntații stejari și voios de-a lui culme în neauă,
Drept se ridică-n văzduhuri măreț Apeninul augustul.
Pe întrecute rutulii, troienii, italii cu toții

705 Cată să-i vadă ; și cei ce s-aflau pe-ntăririle-nalte
Ori împingeau și loveau cu berbecii la poale de ziduri,
Armele jos și le-așază. Uimit este însuși Latinus
Că uriașii războinici, născuți la răsmargini de lume,
Vin să se-nfrunte, cu fierul lor gata acum să se lupte.

710 Ei, cînd deschisă-i cîmpia și locul în juru-le slobod,
Zboară gonind și-azvîrlind de departe cu sulite-o dată,
Lupta o-ncep de vuiește arama ciocnitelor scuturi.
Geme pămîntul ; cu spada își dau lovituri, fără tihnă,
Iarăși și iarăși ; norocul, puterea s-amestecă, una-s.

715 Astfel în Sila cea mare, ori sus pe-a Taburnului culme,
Cînd, încontrîndu-se, taurii fac dușmănește năvală
Fronțe în frunte, păstorii cu spaimă se trag pe de laturi,
Mută de teamă-i cireada și vitele stau la-ndoială,
Cine domnind peste pajiști, cu toatele-o fi să-l urmeze ;

720 Taurii dau cu puteri fără seamăn loviri între dinșii,
Se opintesc și se-mpung cu coarneau, sînge și sîroaie
Curge pe șolduri, pe gît, iar pădurea răsună de muget :
Astfel troianul Enea și fiul lui Daunus, eroul,
Scutul de scut și-l izbesc și de zangăt se umple văzduhul.

725 Jupiter ține el însuși în cumpănă dreaptă cîntarul
Și de-o parte și alta așază ursitele două :

Cui i-i osîndă-ncercarea și unde pieirea s-apleacă.
Turnus atuncea s-avîntă, crezînd că e bine, se-nalță
Cît e de mare la trup cu spada întinsă în aer,

730 Dă ; și troienii răcnesc, și latinii de-asemeni în spaimă,
Oștile-s ochi ațintiți. Însă, iată, acum se sparge
Spada vicleană și-nșală pe-aprins cînd în toiu-i e rîvna ;

701. Comparația a fost luată din Homer ; muntele Alos se afla în peninsula Acte, din Calcidica, în Grecia de nord, iar Erix în Sicilia.

715. Sila, pădure din Brutti, în Italia de sud : Taburnus, munte din Samnium, în apropiere de Campania, în Italia centrală.

- Fuga-i scăparea ; mai iute ca însuși Eurul el fuge,
Cînd s-a văzut nearmat, cu străinul mîner într-o mînă.
- 735 Zvonu-i că-n grabă, urcînd pentru-nțiile lupte în caru-i,
Dînsul uitatu-și-a spada străbună și iute-apucase,
În nerăbdarea-i, pe-aceea a lui Metiscus cîrmaciul ;
Vreme cît de dinaintea-i cu spaimă fugit-au troienii,
Fost-a ea bună, dar cînd întîlnit-a o armă zeiască,
- 740 Fieru-omenesc în bucăți a sărit ca pojghița de gheață ;
Zac pe nisipul cel galben acuma cîrmepeiele lucii.
Deci ca nebun pe cîmpie aleargă-ntr-o parte și-n alta
Turnus, mereu, pretutîndeni cu șovăitoare întoarceri ;
Căci e închis de troieni cu-ale lor îndesate șiraguri,
- 745 Ici se întinde o mlaștină, dincolo-s 'naltele ziduri.
Nu mai puțin și Enea, deși, după rana-i, genunchii
Sînt tirzielnici și goana i-o-mpiedică-n unele clipe,
Înfierbîntat, pas cu pas e pe urma acelui ce-aleargă :
Astfel, cînd descoperit-a un cerb stăvilît de vreo apă
- 750 Ori spăimîntat că se vede cuprins între penele roșii,
Cîinele de vînătoare mi ți-l hărțuiește și latră ;
Cerbul, în teama-i de lațuri și-n fața ripoaselor maluri,
Fuge, se-ntoarce cu mii de ocoliri, dar copoiul cel umbric
Gata-i cu gura căscată, îl ține ori crede că-l ține,
- 755 Mușcă în vînt și-nșelate îi clănțăie falcile goale.
Strigăt atunci se ridică, iar țărîmul din preajmă și lacul
Îl prelungesc ; și răsună de zgomot tăria întreagă.
Turnus și-n fugă azvîrle rutulilor aspră muștrare,
Cheamă pe unul, pe altul și-i cere știuta lui spadă.
- 760 Dar și Enea cu moarte, cu grabnic prăpăd amenință,
Cînd cineva se apropie, umple-ngroziții de teama
Că nimicește orașul, rănit chiar și-apasă vrăjmașul.
Cinci ocoliri împlinesc și din nou se întorc pe-a lor urmă,
Ici și colo ; nu de-un dar ușurel ca la jocuri și-ntreceri
- 765 Vorba-i aici, ci de viața lui Turnus, de singele-i însuși.
Sfîntul lui Faunus măslin cu frunze amare acolo
Tocmai s-afla, prețuit altădată de corăbierii
Care, din valuri scăpați, atîrnau de coroana-i prinoase
Laurentinului zeu și pios juruitele haine ;

742. Fuga lui Turnus amintește de fuga lui Hector, urmărit de Ahile, din *Iliada* lui Homer.

- 770 Însă troienii, lipsiți de respect, doborâseră trunchiul
Sfînt, ca să poată avea cîmp liber pornitelor lupte.
Sulița stă împlîntată aici, cum Enea-n avîntu-i
O trimisese și țeapăn acum o ținea rădăcina.
Se opintea el troianul cătînd s-o desprindă cu mina,
- 775 Ca să-ncerce-a-l atinge cu arma măcar pe acela
De neajuns cu piciorul. De spaimă nebun strigă Turnus :
„Faunus, aibi milă, te rog, tu, pămîntul mie prielnic,
Ține oțelul, căci pururi ați fost pentru noi în cînstire
Voi pîngăriții acum de Enea și-ai lui prin războaie !”
- 780 Spuse și nu de-a surda chemă el pe Faunus în sprijin,
Căci îndelung se silește oprit de-acest trunchi îndărătnic,
Fără să poată Enea desface, cu toată-a lui rîvnă,
Gura ce mușcă în fieru-i. Cît stăruie aprig și trage,
Iarăși schimbată la chip ca Metiscus cîrmaciul, zeița,
- 785 Fiica lui Daunus, aleargă și-aduce a fratelui spadă.
Venus aprinsă că zîna-și luase atîta-ndrăzneală,
Vine și smulge ea însăși din lemnul cel tare unealta.
Drepti, refăcuți amîndoi în suflet pe cit și în arme,
Turnus cu-ncredere-n spadă, în lance-nfocatul Enea,
- 790 Stau față-n față în lupta cea gîfiitoare-a lui Marte.
Regele-atotfăcător din Olimp îi vorbește-ntre-acestea
Celei ce lupta privea de pe norii de aur, Junonei :
„Care sfîrșitul va fi, o, soața-mi, și ce-ți mai rămîne ?
Știi și spui însăși c-o știi, că i-i dat lui Enea să fie
- 795 Zeu indiget și că soarta urca-l-va pe el pin’ la stele.
Ce mai frămînti ? ce nădejde te ține-ntre norii de gheață ?
Stă ca un zeu să primească răniri de la miini muritoare,
Sau acea spadă răpită (Juturna ce-ar fi fără tine ?)
Dată lui Turnus din nou, să-ntărească pe-nfrînți în putere ?
- 800 Deci încetează, te-nduplecă la rugămințile mele,
Nu te mai roadă în taină durere atîta și mie
Nu-mi mai șoptească prea dulcele-ți buze amarnică grijă.
Iată, la capăt sîntem. Ai putut pe troieni să mi-i zbuciumi
Și pe uscat și pe ape, s-aprinzi blestematele lupte,
- 805 Să-ntristezi o familie, jale s-amesteci cu-o nuntă ;
Ți-este oprit altceva să încerci.” Joe astfel îi spuse
Și, cu privirile-n jos, Saturnica-ncepe la rîndu-i :

777. Faunus, veche zeitate din mitologia latină.

795. După credința romanilor, eroii localnici deveneau după moarte zei ocrotitori ai țării lor, numiți *indigetes*.

- „Jupiter mare, de-aceea că vrerea-ți, ce-i drept, cunoscută
Mi-este, silită eu numai lăsat-am pe Turnus și cîmpul.
- 810 Nu m-ai vedea stînd răzleață-ntr-un nour și gata să sufăr
Ce este drept și nedrept, ci încinsă de flacări, în fruntea
Oștii aș fi și-aș atrage troienii în lupte păgîne.
Eu sfătuii pe Juturna, așa e, s-ajute pe bietul
Frate și eu i-nvoui să cuteze mai mult pentru viața-i,
- 815 Nu însă și să arunce vreo armă, să tragă cu arcul,
Jur pe izvorul nicicînd imblinzitelor Stixului ape,
Singura teamă ce-i dată în veci pentru zeii din 'nalturi ;
Iată mă plec, părăsind un război ce mă umple de silă.
Însă doar una acum, și ursita nu stă împotriva,
- 820 Cer pentru Lațiu și cînstea acelor ce vin dintru tine :
Cînd încheia-vor ei pacea, primesc, prin deplin fericită
Nuntă și legi statori-vor, temei între ei al frăției,
Nu porunci ca latinii localnici să-și piardă-al lor nume
Vechi, să se schimbe-n troieni ori cumva să se cheme ei
teucuri,
- 825 Nici să-și prefacă-a lor limbă ori portul străbun să și-l lase.
Fie un Lațiu și fie și regii albanii pe vecie ;
Fie puternică gînta romană prin vîlaga itală ;
Troia căzut-a, căzută rămîie cu tot cu-al ei nume.”
- Cu un suris creatorul de oameni și lucruri îi spune :
- 830 „Ești a lui Jupiter soră, vlăstar din Saturn ca și dînsul,
Rostogolești în adînc așa valuri de-aprinsă minie !
Hai, dușmănia ți-alină, pornită atît de zadarnic ;
Ceea ce vrei, eu îți dau și, învins, mă înduplec de voie.
Își vor păstra deci ausonii, cu graiul, străbunele datini,
- 835 Numele fi-va cum e ; în amestec cu ceilalți cu trupul,
Stinge-s-o neamul troian ; hotărî-voi un cult, obiceiuri
Sfinte și toți, ca latini îndeobște grăi-vor o limbă.
Gîntă-i vedea că se-nalță din cheagul cu sînge ausonic,
Care să-ntreacă-n virtute pe oameni, pe zei să-i întreacă,
- 840 Nici va fi neam să-ți aducă mai multă slăvire ca dînsul.”
Juno primi și voioasă-și schimbă de îndat-al ei suflet :
Iese-ntr-acestea din nour și lasă al cerului creștet.
- Tatăl, acestea-mplinite, frămîntă și altele-n minte
Și se gătește din luptă a-ndepărta pe Juturna.
- 845 Gemene ciume, se spune, cu numele furii, născut-a
Noaptea adîncă, pe reaua Megeră din Tartar cu ele,

- Toate deodată ; atuncea, la fel, cu năpirci răsucite
 Ea le încinse, la fel, dăruiți-le-a aripi ca vîntul.
 Ele la tronul lui Joe, pe pragul temutului rege,
- 850 Stau la-ndemînă și-ascut îngrozirea în bieți muritorii,
 Cînd e urzită de regele zeilor moartea cea crudă,
 Boala, ori dusă e spaima, prin lupte, la țările-n vină.
 Mînă pe una din ele, grăbită, din 'nalturi de boltă,
 Jupiter, ca să s-arate Juturnei a rea prevestire.
- 855 Zboară aceasta, vîrtejul cel iute spre oameni o duce.
 Ca și săgeata trimisă în nouri cu-o coardă, pe care
 Partul o zvîrle-narmată cu suculele otrăvurilor crude,
 Partul, cretanul, unealtă lipsită de leac cînd te-atinge,
 Șuierătoare prin umbrele repezi, de nimeni știută :
- 860 Astfel născuta din Noapte în jos, spre pămînt se avîntă.
 Numai ce vede armata troiană și oastea lui Turnus,
 Se-nchircește-ntr-o clipă sub chipul acelei mărunte
 Pasări ce-adesori noaptea, pe case pustii, pe morminte,
 Cîntă a cobe tîrziu, pierdută-n perdelele umbrei ;
- 865 Chipul luîndu-și așa, prin fața lui Turnus deci ciuma
 Trece și trece mereu și-i atinge cu aripa scutul.
 O lîncezeală și intră în trupul ce spaima-l înmoaie ;
 Groaza zbîrlitu-i-a părul, opritu-s-a glasul-n gîtleju-i.
 Însă Juturna sărmana aude al furiei șuier
- 870 Și filfiit de prin zări, desfăcutele plete ea-și smulge,
 Fața și-o rupe cu unghiile, pieptul și-l bate cu pumnii.
 „Turnus, ce sprijin mai pot să-ți aduc eu de-acum, ca o soră ?
 Ce-mi mai rămîne deci crudei de mine ? și cum a ta viață
 S-o mai lungesc ? pot să lupt cu-acest monstru așa cum
 s-arată ?
- 875 Las de-acum cîmpul de luptă. O, nu-mi întări îngrozirea,
 Pasăre-a cobe : cunosc și bătăile tale din aripi
 Și-omorîtorul tău țipăt, nu-mi scapă poruncile mîndre
 Ale mărețului Joe. Așa fecioria-mi plătită-i ?
 Viața de veci, pentru ce ? și la ce oare fost-am eu smulsă

846. Poeții dădeau furiilor nume și origini deosebite. Ele se numeau de obicei : Allecto, Tisiphona și Megaera. Această din urmă își avea lăcașul în infern, iar celelalte locuiau pe Olimp, în preajma lui Jupiter.

872. Sora lui Turnus era îngrozită că nu-și poate salva fratele, fiindcă moartea lui nu putea fi împiedicată prin nimic.

- 880 Legilor morții ? O, vai, aş putea să pun capăt durerii
 Mele acum şi să plec însoţind un biet frate la umbre.
 Nemuritoare ? dar ce să mai fie plăcut pentru mine,
 Fără de tine drag frate ? o, dacă un loc s-ar deschide
 Cît de adînc, ca eu zîna să merg pîn'la mani în afunduri !"
- 885 Astfel vorbind, îşi acoperă capul cu vâlul cel vinăt
 Zîna, gemînd ne-ncetat, şi dispăre-n a fluviului apă.
 Dar şi Enea zoreşte, îşi zbuciumă groaznica-i lance,
 Mare cît trunchiul, şi astfel îi strigă-n mînia lui crudă :
 „Ce mai întîrzii şi-acum ? ori mi te codeşti încă, Turnus ?
- 890 Nu pe fugite luptăm, ci cu armele crunte de-aproape.
 Ia-ţi orice chip vei voi şi adună-ţi ce ai ca-ndrăzneală
 Ori ca dibace mişcări ; îţi rămîne să zbori doar pe aripi
 Pînă la stele ori jos să te-ascunzi în pămînt, chiar în miezu-i.”
 Cellalt din cap clătinînd : „O, nu mă-nspăimîntă aprinsa-ţi
- 895 Vorbă, trufaşe, ci zeii şi Jupiter mie-mpotrivă !”
 Numai atît şi alături zăreşte o straşnică piatră,
 Piatră străveche şi mare zăcînd, ia aşa, pe cîmpie
 Ca un hotar de ogor ca să-mpiedice certuri de ţarini.
 Oameni cum astăzi se nasc pe pămînt şi aleşi pe putere,
- 900 Numai de două ori şase-ar putea s-o aburce pe umeri :
 Însă eroul cu-o mină grăbită-nhăţînd-o, se-nalţă
 Şi în vrăjmaş mi-o azvîrle cu paşi repeziţi înainte.
 Totuşi el simte că nu-i ca alt-dată cînd merge, aleargă,
 Braţu-şi ridică ori pune-n mişcare-o năprasnică piatră ;
- 905 Slabi i-s genunchii şi rece i-i parcă-nchegat al lui sînge.
 Chiar bolovanul trimis de viteaz se-nvrîşteşte prin aer,
 Făr' să străbată tot drumul şi-astfel să ajungă la ţintă.
 Noaptea, în vis, cînd molatică linişte-apasă pe ochii
 Noştri, noi parcă am vrea înainte, cu rivnă, să tindem,
- 910 Dar e-n zadar, ni se taie genunchii în toiu-ncercării,
 Fără putere ; ni-i limba-mpietrită şi-n trup cunoscuta
 Vlagă lipseşte ; nici vorba şi glasul nu vor să ne-asculte :
 Astfel zeiţa cea crudă răpeşte lui Turnus izbînda,
 Orişice-ncearcă-ndrăzneţ. Ci simţiri felurite în pieptu-i
- 915 Se-nvălmăşesc ; spre rutuli, spre cetate cu ochii el cată,
 Stă la-ndoială de teamă, i-i frică de lancea din faţă ;
 N-are un loc un'să fugă, nici vlagă să meargă spre duşman,
 Nu vede caru-i acum şi nici sora cu mîna pe friie.
 Şovăie, însă Enea frămîntă unealta de moarte,

901. Aruncarea pietrel e descrisă ca în *Iliada*, C. XX, 285 şi următoarele.

- 920 Clipa cea bună-și alege cu ochii și-o dat' din tot trupul
O și repede. Niciînd într-atît n-a vuit o-ntărire
Viu de berbec zguduită, niciînd n-a trosnit tot atîta
Biciul de foc în căderea-i. De moartea cea crudă-nsoțită,
Lancea se duce ca negrul vîrtej ; ea deschide-ntr-un capăt
- 925 Zaua și marginea scutului cu înșeptita lui piele,
Trece cu șuier prin coapsă. Lovit, la pămînt se prăvale
Turnus războinicul, mare, genunchii deodată plecîndu-și.
Sar de pe locuri rutulii cu geamăt și muntele-n preajmă
Totul răsună și-adînci păduri îi răspund de departe.
- 930 El își ridică privirea smerit și-și întinde-a lui mină
Ca pentru rugă : „Așa mi se cade și nu-ți cer cruțare,
Stoarce-ți norocul. Dar dacă durerea sărmanului tată
Încă te mișcă, te rog (te gîndește ce-a fost pentru tine
Tatăl Anchise) te-ndură de Daunus cu pletele-i albe,
- 935 Dă-mă pe mine ori trupul, de vrei, despoiat de lumină,
Celor ai mei. Ai învins și înfrînt mă văzură ausonii
Brațu-ntinzînd ; ca soție, Lavinia ți se cuvine ;
Ura n-o du mai departe". Amarnic s-oprește cu arma,
Ochii rotindu-și Enea și-n loc, iată, dreapta și-o ține ;
- 940 Mai-mai cuvîntu-ncepuse să-l pună pe gînduri, să-nmoaie
Inima, cînd îi zărește pe umăr a nenorocire
Lenta și lucii s-arată și țintele cu cingătoarea
Bietului Palas, pe care învins doborîtu-l-a Turnus,
Încă de-atunci atîrnîndu-și pe umeri a mortului pradă.
- 945 Ochii o clipă-i rămîn pe-amintirea durerii lui crude,
Jalnica pradă, și-aprins de turbare, în via-i căldură,
Crincen : „Să-mi scapi tu din miini și încă-mbrăcat cu ce
smuls-ai
Celor ai mei ? Cu-a mea mină chiar Palas acum te jertfește,
Palas, și-și ia răzbunarea din singele tău fărdelege".
- 950 Spuse acestea și-n freamăt împlintă în pieptul din fața-i
Fierul. De recele morții, se-ntinde-ntreg trupul lui Turnus
Și amăritul de suflet se duce c-un geamăt la umbre.

931. Eneas privea cu înduloșare spre Turnus și nu s-a grăbit să-l ucidă decît atunci cînd și-a amintit că Turnus îl omorîse pe prietenul său Palas. În Pallas, cititorul recunoaște pe Patrocle, prietenul lui Ahile.

GLOSAR

A

Acant, *acante*, s. n. Plantă folosită ca motiv ornamental pe capitелurile clădirilor.

Acioală, *acioale*, s. f. Adăpost, locuință, casă.

Adoară, num. A doua oară.

Agrăi, vb. A se adresa, a grăi cuiva.

Aiepta, *aiept*, vb. A arunca, a azvîrli, a repezi cu putere.

Ainderi, adv. Aiurea, în alt loc.

Amazoană, *amazoane*, s. f. (În mitologia antică.) Femeie războinică, aparținînd unor triburi localizate de obicei în nordul Mării Negre.

Ambrozie, s. f. Hrană aromată a zeilor despre care se credea că dă tinerețe veșnică și nemurire.

A mînă, adv. Aproape, la îndemînă.

Argiv, *argivi*, s. m. Grec din orașul Argos din Pelopones.

Asaracic, -ă, adj. Care se trage din Assaracus, urmaș al lui Assaracus.

Astruca, *astruc*, vb. A îngropa, a înmormînta, a înveli, a acoperi.

Augur, *auguri*, s. m. Preot care pretindea că poate prevesti viitorul după zborul sau cîntecul păsărilor.

B

Bacantă, *bacante*, s. f. Preoteasă a zeului Bacchus.

Berbece, *berbeci*, s. m. Mașină de război constînd dintr-o birnă lungă terminată la un capăt cu o bucată de fier, care se întrebuița la spargerea zidurilor unei cetăți asediate.

Boi, *boiuri*, s. n. Trup, statură, făptură.

C

- Cățuie, cățui**, s. f. Vas de metal sau de pământ, cu coadă și cu găurele în pereți, în care se pun cărbuni și peste ei tămâie.
- Cenotaf, cenotale**, s. n. Mormint fără oseminte ; monument funerar ridicat în amintirea unei persoane decedate, ale cărei oseminte se găsesc în alt loc sau au dispărut.
- Centaur, centauri**, s. m. Ființă mitică, jumătate om și jumătate cal.
- Cest, cesturi**, s. n. Mănușă de piele, întărită cu ținte de plumb sau fier, care apăra mina luptătorului până la cot.
- Cetluit, -ă**, adj. Care este legat, încătușat sau ferecat.
- Ciclop, ciclopi**, s. m. Ființă umană mitică de statură uriașă și cu un singur ochi în frunte.
- Cindrecă**, conj. Fiindcă.
- Cohortă, cohorte**, s. f. Unitate militară corespunzând cu a zecea parte dintr-o legiune, aproximativ șase sute de oameni.
- Consul, consuli**, s. m. Magistrat ales anual, care deținea, împreună cu un al doilea consul, puterea executivă în republica romană.
- Coturn, coturni**, s. m. Încălțăminte înaltă purtată de actorii de tragedie, pe scenă, în antichitate.
- Crug, cruguri**, s. n. Orbita lunii sau a unei planete.
- Culmis, culmisuri**, s. n. Culme.
- Cureți**, s. m. pl. Preoți ai zeiței Cibela în insula Creta.
- Curie, curii**, s. f. Grup social primitiv intermediar între gintă și trib. După tradiție, în Roma antică, curia cuprindea zece ginți, iar zece curii formau un trib.
- Curul, -ă**, adj. Care ține de car, care e purtat în car. Scaunul curul pe care se așeza magistratul suprem era purtat cu el dintr-un loc în altul.

D

Daori, num. De două ori.

- Dioscuri**, s. m. pl. Nume sub care erau cunoscuți doi frați, Castor și Pollux, renumiți prin afecțiunea lor reciprocă.
- Driadă, driade**, s. f. Ființă mitică în chip de femeie tânără, de nimfă, care sălășluia în păduri și în dumbrăvi.
- Drușcă, drușce**, s. f. Fată tânără care însoțește mireasa.
- Dumbravnic**, s. m. Plantă erbacee, crește prin tufișuri și păduri ; are un miros plăcut și se întrebuințează ca plantă medicinală.

E

- Egidă, egide**, s. f. Scut al zeiței Pallas Athena, acoperit cu pielea caprei din Armalthea ; pavază, ocrotire, protecție.
- Elizeu**, s. sg. Loc în Infern unde sălășluiau sufletele eroilor și ale oamenilor buni.

P

- Falarică, falarice**, s. f. Suliță cu cilți îmbibați în smoală care se aprindea și se arunca asupra dușmanului.
- Fasce**, s. f. pl. Mănunchi de nuiiele în care se implinta o secure și era purtată înaintea consulilor romani, simbolizând unitatea și forța statului.
- Fiornic, -ă**, adj. Fioros, înspăimântător.
- Firtat, firtați**, s. m. Tovarăș, prieten.
- Furie, furii**, s. f. Zeitate infernală, cu păr în chip de șerpi, care-i chinuia și-i urmărea pe răufăcători și pe criminali.

G

- Gorgone**, s. f. pl. Ființe mitice cu părul în neorînduială, care dezlănțuiau în oameni patimile urite, îndemnîndu-i la omor și răzbunare.
- Greben, grebene**, s. n. Fundul puțin adînc al unei ape.

H

- Harpîi**, s. f. pl. Ființe fabuloase înaripate, de o deosebită rapacitate, care-i chinuiau pe oameni.
- Haruspiciu**, s. n. Prevestire a viitorului prin examinarea măruntaielor victimelor jertfite zeilor.
- Hesperic, -ă** adj. Care se află spre vest, apusean.
- Himeră, himere**, s. f. Monstru fantastic cu cap de leu, trup de capră și coadă de șarpe.
- Hoțiș**, adv. Împotrivă.
- Htonic, -ă**, adj. Care ține de pămînt sau se află în pămînt.

I

- Iasmă, iasme**, s. f. Monstruozitate, ciumă, nenorocire.
- Iaspis, iaspisuri**, s. n. Un fel de piatră scumpă.
- Iliac, -ă**, adj. Originar din Ilium sau Troia.
- Indiget, -ă**, adj. Care este născut în țară, autohton, local.

I

- Învăluri, învălesc**, vb. refl. A se încolăci.
- Învălbire, învâlbiri**, s. f. Încolăcire.

L

- Labirint**, *labirinturi*, s. n. Construcție cu un număr mare de camere și galerii, dispuse în așa fel încît nu se poate găsi ieșirea.
- Lar**, *lari*, s. m. Zeitate protectoare a căminului, avînd un altar într-un colț al casei.

M

- Magheran**, s. m. Plantă erbacee, cu flori roșiatice sau albe, cultivată în grădini pentru mirosul ei plăcut.
- Mani**, s. m. pl. Zeități binevoitoare, reprezentînd sufletele morților.
- Masilian**, -ă, adj. Care este originar din Massilia, numele vechi al Marsiliei.
- Mavortic**, -ă, adj. Care aparține zeului Mars sau Mavors.
- Melibeu**, -ee, adj. Originar din Meliboea, oraș în Tesalia.
- Menadă**, *menade*, s. f. Preoteasă a zeului Bacchus.
- Minotaur**, s. m. Un monstru mitic din Creta, jumătate om și jumătate taur.
- Mineca**, vb. A mina, a se duce mîinînd animalele.
- Mirced**, -ă, adj. Veștejit, îngălbenit, stricat.

N

- Năier**, *năieri*, s. m. Ființă mitică, odraslă a lui Nereus, zeul mărilor.

O

- Ol**, *oluri*, s. n. Vas de lut lunguiet și curmat la mijloc.
- Olat**, *olaturi*, s. n. Ținut, regiune.
- Opium**, -ă, adj. Îmbelșugat, roditor, gras.
- Oreadă**, *oreade*, s. f. Nimfă a înălțimilor.

P

- Paladiu**, s. n. Statuetă a zeiței Pallas Athena.
- Pean**, *peane*, s. n. Cîntec coral din flaut în cinstea zeului Apollo.
- Penați**, s. m. pl. Zei păzitori ai casei, ai familiei și ai provinciilor.
- Preamînele**, adv. Pe întrecute.
- Proră**, *prore*, s. f. Partea de dinainte a unei corăbii cu pînză sau cu visle.
- Pulpăre**, s. f. pl. Îmbrăcămintă de metal care apăra picioarele luptătorilor de la genunchi în jos.

R

Rostru, *rostruri*, s. n. Cioc curbat al unei păsări, bot ; vîrf îndoit al unui obiect, bot de corabie.

S

Scivnă, s. f. Putoare, duhoare.

Sicanic, -ă, adj. Sicilian.

Sistru, *sistre*, s. n. Instrument de metal folosit în Egipt la serbările religioase sau în lupte spre a produce un zgomot puternic, un soi de cîrîitoare.

Stîlpari, s. f. pl. Crenguțe, ramuri.

Surguci, *surguciuri*, s. n. Creastă, vîrf.

T

Thyadă, *thyade*, s. f. Preoteasă a zeului Bacchus.

Tîrs, *tîrsuri*, s. m. Toiag acoperit cu viță de vie și iederă, avînd în vîrf un con de brad, pe care îl purtau bacantele și adoratorii zeului Bacchus.

Trident, *tridenturi*, s. n. Furcă cu trei colți.

Trepied, *trepiede*, s. n. Măsuță sau scaun cu trei picioare.

Trinacrian, -ă, adj. Din Trinacria, nume vechi al Siciliei.

Ț

Țanc, *țancuri*, s. n. Vîrf de stîncă.

Țenchi, *țenchiuri*, s. n. Stîlp de hotar.

V

Vaier, *vaiere*, s. n. Strigăt de jale, plinset.

Valmeș, adv. De-a valma.

Vintre, s. m. pl. Măruntaie.

Z

Zăbranic, *zăbranice*, n. n. Văl de doliu.

Zuzăt, *zuzele*, s. n. Zgomot, sunet, șuier.

T. 569

Responsabil de carte : Dan Grigorescu
Tehnoredactor : I. Gheorghiu
Corector : C. Costescu

Dat la cules 12.11.955. Bun de tipar 10.03.956. Tiraaj 20.100 ex. Hirtie semi vellina mată de 65 gr. m.p. Ft. 840×1080/32. Coli ed. 18.09. Coli de tipar 9,87. Ediția I. Comanda 2509. Planse tipset 1 A. nr. 05098. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 A-1=R.

Tiparul executat sub com. nr. 2527 la Combinatul
Poligrafic Casa Scintell „I. V. STALIN”,
București — R.P.R.

Lei 10,60